

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

**SOSYAL SERMAYE ODAKLI KENTSEL CANLANDIRMA YAKLAŞIMI:
YELDEĞİRMENİ ÖRNEĞİ**

**Alp Can ARISOY
(502102050)**

Mimarlık Anabilim Dalı

Mimari Tasarım Programı

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Nurbin PAKER

HAZİRAN 2019

İTÜ, Fen Bilimleri Enstitüsü'nün 502102050 numaralı Doktora Öğrencisi Alp Can ARISOY, ilgili yönetmeliklerin belirlediği gerekli tüm şartları yerine getirdikten sonra hazırladığı "SOSYAL SERMAYE ODAKLI KENTSEL CANLANDIRMA YAKLAŞIMI: YELDEĞİRMENİ ÖRNEĞİ" başlıklı tezini aşağıda imzaları olan jüri önünde başarı ile sunmuştur.

Tez Danışmanı : **Doç. Dr. Nurbin PAKER**
İstanbul Teknik Üniversitesi .....

Jüri Üyeleri : **Doç. Dr. İpek AKPINAR**
İstanbul Teknik Üniversitesi .....

Doç. Dr. Elif ALKAY
İstanbul Teknik Üniversitesi .....

Doç. Dr. Özgür BİNGÖL
Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi .....

Doç. Dr. Ebru FİRİDİN
Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi .....

Teslim Tarihi : **25.Nisan.2019**

Savunma Tarihi : **17.Haziran.2019**

ÖNSÖZ

Bu tezin hazırlanma sürecinde rehberliği ve değerli katkılarından dolayı başta Prof. Dr. Metin SÖZEN olmak üzere, ÇEKÜL Vakfı ailesine, ÇEKÜL Kent Çalışmaları ekibine, Ali Faruk GÖKSU'ya teşekkür ederim. Araştırmada sunulan canlandırma yaklaşımının sahada uygulamaya dönüşmesi ÇEKÜL Vakfı ve danışman ekibinin inancı ile mümkün olmuştur.

Yeldeğirmeni Canlandırma Projesi, yeni bakış açılarını tartışan ve uygulamaya dönüşmelerinde inisiyatif alarak takipçisi olan Kadıköy Belediyesi yöneticileri, Mustafa DEMİRCAN ve Şule ONUR, Plan Proje Müdürlüğü çalışanları, kaynakları ve Belediyenin öz verili saha ekipleri sayesinde hayata geçebilmiştir.

Teze konu olan araştırma, uygulama ve katılımcı süreç, başta Rasimpaşa gönüllüleri olmak üzere Yeldeğirmeni Mahallesi halkının katkılarıyla mümkün olmuştur. Araştırma içindeki bütün faaliyetler, deneyimlerini, birikimlerini, zamanlarını, yaşadıkları mahalle için seferber eden sayısız Yeldeğirmenli sayesinde gerçekleştirilmiştir. Bu süreçte Yeldeğirmeni Dayanışması, Don Kişot İşgal evinin gönüllü destekçileri, Yeldeğirmenli sanatçılar, Rasimpaşa Gönüllüleri, Kafa Açan Cumartesislerin iştirakçileri, TAK çalışanları ve gönüllüleri, Yeldeğirmeni esnafı, Yeldeğirmeni bahçecileri, Muralist ekibi sayesinde tezin omurgasını oluşturan sivil katılım kavramı; teorik bir araştırma konusundan, bir arada deneyerek öğrendiğimiz bir yaşam pratiğine dönüşmüştür. Tez, en detaylı literatür taramasıyla bile ulaşılamayacak bu deneyimden kazanılmış bilgiyle mümkün olmuştur. Sadece araştırmama değil, hayatıma sundukları değerli katkıdan dolayı, bu sivil dayanışmanın tüm destekçilerine, bu süreçte yoldaşlık, arkadaşlık, meslektaşlık yapan eski, yeni, genç, yaşlı bütün mahalle komşularına şükranlarımı sunarım.

Tüm araştırma sürecini, hem masa başında, hem sahada beraber yürüttüğümüz, eşim İlkay SEVİMLİ'ye değerli fikirleri, gözlemleri, sonsuz sabrı ve inancından dolayı teşekkür ederim.

Nisan 2019

Alp Can ARISOY
(Mimar)

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
ÖNSÖZ	v
İÇİNDEKİLER	vii
ÇİZELGE LİSTESİ	ix
ŞEKİL LİSTESİ	xi
ÖZET	xiii
SUMMARY	xvii
1. GİRİŞ	1
1.1 Tezin Amacı	2
1.2 Tezin Kapsamı ve Temel Tanımlar	5
1.2.1 Kentsel canlandırmanın tanımı	6
1.2.2 Kentsel canlandırmanın yönetimi ve yöntemleri	11
1.2.3 Kentsel canlandırmanın sorunları ve soylulaşma.....	15
1.3 Tezin Yöntemi ve İçeriği	21
2. KURAMSAL ARKA PLAN	25
2.1 Mekansal Arka Plan: Mahalle	25
2.1.1 Mahallenin klasik modern kent yazınında tanımı	27
2.1.2 Koşullu bir durum olarak mahalle	30
2.1.3 Mahallenin sosyal ağlar üzerinden tanımlanması	32
2.2 Sosyal Arka Plan: Sosyal Sermaye.....	37
2.2.1 Sosyal Sermayenin içeriği ve formları	39
2.2.2 Sosyal sermayenin mahalle değişim dinamikleri içindeki yeri.....	42
3. MODEL: KENTSEL CANLANDIRMA PRATIĞI OLARAK SOSYAL SERMAYENİN ARTTIRILMASI	49
3.1 Mekansal Müdahaleler: Kamusal Niteliğin Artırılması	53
3.1.1 Kamusal mekan kazanımı	56
3.1.2 Sosyal ve kültürel donatı alanlarının geliştirilmesi	60
3.1.3 Ortak üretimi destekleyen mekanların oluşturulması	65
3.2 Organizasyonel Müdahaleler: Sivil İnisiyatifin Desteklenmesi	69
3.2.1 Yerel sivil toplum yapılanmasının desteklenmesi	72
3.2.2 Köprü kuran sivil toplum ile bağların geliştirilmesi	76
3.3 Sentez	78
4. VAKA ÇALIŞMASI	83
4.1 Uygulama Alanı	84
4.1.1 Alanın kısa tarihçesi	85
4.1.2 Fiziksel doku	87
4.1.3 Kullanımlar ve ekonomik faaliyet	89
4.1.4 Sosyal doku	91
4.1.5 Köhneleşmenin sebepleri ve alanın temel sorunları	92
4.2 Eylemler	94

4.2.1 Kamusal Mekan Kazanımına Dair Uygulamalar.....	96
4.2.2 Sosyal ve kültürel donatı uygulamaları	100
4.2.3 Ortak üretimi destekleyen faaliyetler	104
4.2.4 Mahalli bir sivil örgütlenme olarak Rasimpaşa Gönüllüleri	110
4.2.5 Köprü kuran sivil toplumla ilişkiler.....	113
4.2.6 Katılımcı yöntem ve araçları	115
4.3 Uygulamalar Sonrası Alanda Oluşan Değişimler	118
4.3.1 Değişimi etkileyen diğer faktörler	119
4.3.2 Canlandırma göstergelerindeki niceliksel değişimler	121
4.3.3 Yapı kullanımları ve yerel ekonomideki değişim	125
4.3.4 Kamusal mekan kullanımlarındaki değişim	126
4.3.5 Sosyal yapı ve sivil toplumdaki değişim	128
5. DEĞERLENDİRME	135
5.1 Değerlendirme İçin Kullanılan Yöntem	137
5.2 Sosyal Ağlar, Topluluk İlişkileri ve Mahalle	140
5.3 Kamusal Mekan Kullanımı	145
5.4 Sivil Toplum Yapılanması ve Sivil İnisiyatif	150
5.5 Suç ve Güvenlik	154
5.6 Mekan Aidiyeti, Kent Kimliği ve Soylulaşma	156
6. SONUÇ VE ÖNERİLER	165
KAYNAKLAR.....	175
EKLER.....	191
ÖZGEÇMİŞ	211

ÇİZELGE LİSTESİ

Sayfa

Çizelge 2.1: Temel canlandırma göstergeleri ve sosyal sermayenin etki alanlarının karşılaştırması.....	48
Çizelge 4.1: Yeldeğirmeni'nde kentsel işlevlerin değişimi.....	125
Çizelge B.1: Rasimpaşa2010-2017 suç verileri.....	197
Çizelge C.1: Yeldeğirmeni'nde kullanımların dağılımı.....	197
Çizelge C.2: Yeldeğirmeni'nde kullanımların 2010-2016 arasında değişimi.....	198
Çizelge C.3: Yeldeğirmeni'nde kullanımların 2016-2017 arasında değişimi.....	199

ŞEKİL LİSTESİ

	<u>Sayfa</u>
Şekil 1.1 : Tezin içeriği	22
Şekil 2.1 : Patrick Abercrombie'nin, 1943 Londra Planı	29
Şekil 2.2 : Bağımsız topluluklar ve mekan ilişkisinin soyutlanmış şeması	36
Şekil 3.1 : Mahalli sivil toplum örgütlenmesinin köprü kuran bağlarının gelişim şeması	72
Şekil 3.2 : Önerilen modelin ideal canlanma senaryosu	79
Şekil 3.3 : Önerilen müdahale modelinin yol haritası	80
Şekil 4.1 : Yeldeğirmeni'nde denize dik sokaklar ve odaklar.....	88
Şekil 4.2 : 2010 yılında Yeldeğirmeni'nin gelecek projeksiyonu	95
Şekil 4.3 : Karakolhane Caddesi üzerindeki mekansal müdahaleler.....	98
Şekil 4.4 : Sokak nişlerinden örnekler.....	99
Şekil 4.5 : Mahalle Parkı (Ali İsmail Korkmaz Parkı)	100
Şekil 4.6 : Mahalle Evi dıştan ve içten görüntüleri	101
Şekil 4.7 : TAK ve Yeldeğirmeni Sanat Merkezi'nin dıştan görünümü	104
Şekil 4.8 : Yeldeğirmeni'nde oluşturulan kent bahçelerinden örnekler	106
Şekil 4.9 : Mural-ist kapsamında çalışılan duvarlardan örnekler.....	108
Şekil 4.10 : “Inside Out Yeldeğirmeni” Projesinden örnek görseller.....	109
Şekil 4.11 : Yeldeğirmeni'nde gerçekleştirilen sokak etkinliklerinden örnekler	109
Şekil 4.12 : Rasimpaşa Gönüllülerinin çalışmalarından örnekler	112
Şekil 4.13 : Yeldeğirmeni'nde 2010-2018 yılları arasında gayrimenkul değerlerinin değişimi	122
Şekil 4.14 : Karakolhane Caddesi'ndeki 22 dükkanın gelirinin değişimi.....	123
Şekil 4.15 : Yeldeğirmeni'nde 2010-2017 yılları arasında belli suç başlıklarının işlenme miktarı.....	124
Şekil 4.16 : Yeldeğirmeni'nde 4 sokakta kamusal kullanım değişimi.....	127
Şekil 4.17 : Yeldeğirmeni'nde 4 sokakta, kamusal mekanda gerçekleşen eylemlerin değişimi.....	128
Şekil 4.18 : Yeldeğirmeni'nin konumu	130
Şekil 4.19: Yeldeğirmeni'nin 2010 yılına ait fiziksel dokusu ve kamusal odakları	131
Şekil 4.20: Yeldeğirmeni'nin 2010 yılına ait kullanım durumu.....	132
Şekil 4.21: Yeldeğirmeni Canlandırma Projesi kapsamında yapılan mekansal müdahaleler.....	133
Şekil 5.1 : Yeldeğirmeni'nde yaşanan süre ile sosyal bağların miktarının birbirine oranı	144
Şekil 5.2 : Yeldeğirmeni'nde yaşanan süre ile homofil ve heterofil bağlara duyulan ortalama güvenin oranı	144
Şekil 5.3 : Evi/atölyesi aynı ve farklı olan katılımcıların heterofil bağlara duydukları ortalama güven.....	148

Şekil 5.4: Yaratıcı topluluk içindeki Homofil bağlar.....	161
Şekil 5.5: Yaratıcı topluluk içindeki profesyonel ilişkiler.....	162
Şekil 5.6: Yaratıcı topluluğun, mahallenin geri kalanı ile kurduğu heterofil bağlar.....	163
Şekil 5.7: Heterofil bağların yoğunluğu ile mekan ilişkisi.....	164

SOSYAL SERMAYE ODAKLI KENTSEL CANLANDIRMA YAKLAŞIMI: YELDEĞİRMENİ ÖRNEĞİ

ÖZET

Bu tez çalışmasında, mahalle ölçeğinde “sosyal sermaye odaklı” bir kentsel canlandırma yaklaşımının tartışılması amaçlanmaktadır. Tez içinde, sosyal sermaye birikiminin artırılmasının bir kentsel canlandırma pratiği olarak nasıl kullanılabileceği sorgulanmış, bu doğrultuda önerilen yaklaşım İstanbul’un Yeldeğirmeni Mahallesi’nde vaka çalışması içinde uygulanarak, uygulama sonuçları değerlendirilmiştir.

Canlandırmanın tanımı doğrultusunda; tezin temel amacı köhneleşme durumu altındaki mahalle dokularında yaşam kalitesinin bütüncül olarak iyileştirilmesine yönelik bir yaklaşım ortaya koymaktır.

Farklı kültürel/sınıfsal/ekonomik bağlarla bağlı, farklı coğrafyalara yayılan bağımsız topluluklar, mahalle ölçeğinde bir arada yaşamaktadırlar. Bu bakımdan günümüzde mahalle, farklı topluluk ilişkilerinin belli bir odak etrafında kurgulanış biçimiyle tanımlanmaktadır. Mahalle ölçeğinde, kentsel canlandırma başta olmak üzere, tüm mekansal müdahalelerin sorunlarını söz konusu toplulukların ilişkileri üzerinden okumak mümkündür. Bireyler, kurumlar, topluluklar içinde ve arasındaki ilişkiyi bir kaynak olarak tanımlandığı sosyal sermaye kavramı, tam da bu noktada mahalle dinamiklerinde belirleyici bir etken olarak öne çıkmakta.

Sosyal sermaye ve mekan ilişkisine yönelik öncü çalışmalara bakıldığında, sosyal sermayenin tek başına kentsel değişimlerin yegane nedeni olamayacağı, ancak farklı değişim/ gelişim etkenlerini birbirine bağlayan ve mekanla ilişkisini şekillendiren kapsayıcı bir kaynak olduğu savunulmaktadır. Sosyal Sermayenin artışı, mahalle ölçeğinde yoksulluğun azalmasına, suç oranlarının düşüşüne, genel yaşam kalitesinin artmasına, sağlık, eğitim, istihdam konularında iyileşmeye yol açmakta, daha da önemlisi bütüncül bir gelişim/ iyileşme için kapasite oluşturarak tetikleyici rol oynamaktadır. Kentsel dinamiklerin farklı basamaklarında etkisi olan sosyal sermaye; kapsayıcı bir etken olarak canlandırmanın göstergeleri olarak ele alınan, iyi yaşam kriterlerinin neredeyse tümünde olumlu değişimi tetikleyebilmektedir. Buna dayanarak, sosyal sermaye birikiminin, yaşam kalitesini iyileştirmeyi hedefleyen kentsel canlandırma çalışmalarda bir müdahale aracı olarak kullanılabileceği varsayılabilir. Köhneleşmenin sebeplerinin ortadan kaldırılmasına yönelik bir yumuşak müdahale yaklaşımında, tüm köhneleşme başlıklarını kapsadığından, sosyal sermaye geniş bir eylem alanı yaratmaktadır.

Sosyal sermayenin mahalle odaklı bir canlandırma yaratmak amacıyla ne şekilde artırılabilirine yönelik temel yaklaşım Köprü kuran bağların geliştirilmesi olarak özetlenebilir. Bireylerin parçası oldukları topluluk içinde, kendilerine kültürel/sosyal anlamda benzeyen bireylerle, güçlü bağlarla kurdukları ilişkiden doğan sosyal birikim “bağlayıcı sosyal sermaye” olarak adlandırılır. Topluluğun gelişimi ise, kendisine

benzemeyen diğerk topluluklarla kurabildiği, başkasosyal ağların olanaklarına erişimine imkan sağlayan daha zayıf bağlar ile ilişkilidir. Farklı topluluklar arasında kurulan zayıf bağlardan doğan birikim “köprü kuran sosyal sermaye” olarak adlandırılır.

Köprü kuran bağların geliştirilmesi, önerilen canlandırma yaklaşımı içinde stratejik bir hedef olarak ele alınmış, bu hedefe yönelik yöntemler araştırılmış ve saha çalışmaları alanda tatbik edilerek sonuçları değerlendirilmiştir. Bu kapsamda, mahalle ölçeğinde köprü kuran bağların artırılmasına yönelik önerilen model; mekansal ve organizasyonel olmak üzere iki temel başlık altında incelenmiştir.

Mekansal müdahaleler özetle kent mekanının kamusal niteliğini artırmaya yöneliktir. Mahallede aynı kent mekanını paylaşan farklı toplulukların köprü bağlar kurabilmesi için öncelikle “fırsat” yaratılması gerektiği görülmektedir. Söz konusu fırsat, bireylerin karşılaşması ve etkileşime geçmesine, fiilen imkan verecek mekansal arayüzlerin olması ile doğru orantılıdır. Mekansal müdahaleler başlığı altında, kamusal niteliğin sosyal etkileşime imkan verecek şekilde iyileştirilmesine yönelik eylemler ele alınmıştır. Sosyal sermayeyi artırmaya yönelik organizasyonel müdahaleler başlığı altında ise, sivil katılım ve mekanda kolektif hareket etme kapasitesini geliştirmeye yönelik örgütlenme faaliyetleri ele alınmıştır. Bu kapsamda önerilen iki eylem basamağı, yaygın (ulusal, uluslararası) sivil toplum ağları, yönetim ve kurumsal paydaşlar ile mahalledeki topluluklar arasında köprü kuran bağların geliştirilmesine yöneliktir.

Modelde, kısa bir özetle: “kentsel canlandırma” fiili bir eylem olarak değil, mekandaki kolektif bir hareketin sonucu olarak ele alınmaktadır. Farklı toplulukları barındıran mahallelerde, sosyal etkileşim artarsa, kolektif bir hareket doğurarak, alanda bütüncül (sosyal, ekonomik, kültürel, mekansal) canlanma/iyileşme yaratacağı önerilmektedir.

Söz konusu kolektif hareketi, bu çalışma içinde ele alınan kavramlar ışığında soyutlayacak olursak: kamusal mekanın niteliği arttıkça, sosyal etkileşim fırsatları artacak ve informal sivil toplumun güçlenecek, ayrıca mekan aidiyeti artacak; mekan aidiyeti arttıkça sivil katılımın da çoğalacak, bu da örgütlü sivil toplum yapılanmasını destekleyerek, sivil inisiyatifi güçlendirecektir. Mahalleliler mekanla ilgili sorumluluk aldıkça, ortak mekana sahip çıkılacak ve kamusal nitelik daha da artacaktır.

Önerilen canlandırma yaklaşımı, tez kapsamında bir vaka çalışmasında uygulanarak, uygulamanın uzun vadeli sonuçları üzerinden değerlendirmede bulunulmuştur. Bu kapsamda sunulan vaka; Kadıköy’ün Yeldeğirmeni Mahallesi, çizilen canlandırma çerçevesi içinde özgün bir yere oturmaktadır ve alanın sorunları tezde önerilen yaklaşımın şekillenmesinde etkili olmuştur. Yeldeğirmeni, İstanbul’un merkezinde bir tarihi kentsel sit alanıdır. Alan çalışmanın başladığı dönemde (2010) köhneleşme altında olmakla birlikte, fiziksel, sosyal ve ekonomik gelişim baskısı altında bulunmaktadır. Bir yandan içe kapalı bir sosyal yapıya sahip olmakla birlikte, bir yandan hızlı bir yeni orta sınıf yerleşiminin başladığı görülmekte; alan ekonomik, kültürel ve sosyal bir değişim geçirmektedir.

Çalışma kapsamında uygulamalar, 2010-2013 arasında, “Yeldeğirmeni Canlandırma Projesi” adı altında gerçekleştirilmiştir. 2013 yılı sonrasında ise uygulamaların proje takibi yapılmıştır. Vaka çalışmasında, önerilen canlandırma modelinde sunulan eylemlerin tamamının uygulaması yapılmıştır. Bu kapsamda kamusal mekan kazanımına dair başlıklarda; mahallede başta sokaklar olmak üzere kamusal mekanların düzenlenmeleri yapılmış, yaya erişiminin rahatlatılmış, kültür merkezi,

mahalle evi, çocuk etüt merkezi gibi sosyal donatı alanları tesis edilmiş, yapı adalarının ortasında ortak üretimi destekleyecek mahalle bahçeleri oluşturulmuş, kamusal sanat faaliyetleri gerçekleştirilmiş ve sokak etkinlikleri düzenlenmiştir. Organizasyonel eylem başlıkları altında ise; mahallede dayanışmacı bir gönüllü örgütlenmesi kurularak mahalle adına sivil inisiyatif almaları desteklenmiş, katılımcı planlama ve uygulamalar gerçekleştirilmiş, sivil ekonomiyi canlandıracak adımlar atılmış, ayrıca kurulan mahalle örgütlenmesinin ulusal sivil toplum ile bağlarını geliştirecek işbirlikleri kurulmuştur.

Üç yıllık uygulama süreci sonunda, kısa vadede alanda temel canlandırma indikatörlerinin saptanabilen tamamında olumlu değişim ortaya çıkmıştır. Yeldeğirmeni'nde mekansal, ekonomik, sosyal, kültürel anlamda niceliksel bir gelişme olduğu ve hayat standardının bu analitik verilere dayanarak genel anlamda iyileştiğini söylemek mümkündür. Öte yandan bu niceliksel değişim çalışmanın değerlendirme kriteri olarak ele alınmamıştır. Sosyal sermaye odaklı yaklaşımda yaşanan değişimin sosyal dokuyu nasıl etkileyeceği, farklı bağımsız toplulukların geleneksel mahalle yapısında ne şekilde bir araya geleceği, yeni mahalle kompozisyonunun nasıl olacağı ve bu kompozisyon içinde mevcut yerleşik nüfusun kendini nasıl konumlandıracağı daha temel değerlendirme kriterleri olarak ele alınmıştır. Keza Yeldeğirmeni'nde çalışmayı takip eden yıllarda yeni orta sınıf nüfusun arttığı, mahallede bu yeni nüfusun tüketim alışkanlıklarının ekonomik aktivitelere yön verdiği, soylulaşmanın arttığı ve karma nüfus yapısının sosyal dokuyu biçimlendirdiği görülmektedir.

Bu doğrultuda uygulamaların tamamlanmasından beş yıl sonra, mahallede karma nüfus yapısını oluşturan farklı bağımsız topluluklarla odak grup çalışmaları yapılmıştır. Bu kapsamda yeni orta sınıf tüketim ve yaşam alışkanlıklarını temsil niteliğinden dolayı, mahalle içindeki yerleşik yaratıcı sektör/ sanatçı topluluğunun bağlayıcı ve köprü kuran sosyal sermayesinin haritalaması yapılmış, bu topluluğun kendi içinde ve diğer topluluklarla hangi mekansal ara yüzlerde ne şekilde etkileşime geçtiğinin ortaya konulması amaçlanmıştır.

Odak grup ile yapılan analiz çalışmaları, Yeldeğirmeni'nde farklı sosyal, ekonomik ve kültürel arka plana sahip farklı toplulukların birbiri ile etkileşim kurabildiğini, mahallede mekan aidiyeti ve kolektif kimlik inşasında bu etkileşimin doğrudan rol oynadığını göstermiştir. Topluluk içindeki bağlayıcı sosyal sermayenin özel alanlarda güçlendiği ve mekandan kısmen bağımsız olduğu, ancak köprü kuran sosyal sermayenin ise neredeyse tamamen kamusal mekanda, kamusal mekan kullanımıyla doğru orantılı olarak geliştiği saptanmıştır. Çalışma içinde önerilen canlandırma yaklaşımı ve vakada uygulaması yapılan eylemlerin bu gelişmede doğrudan ve dolaylı katkısı olduğu sonucuna varılmıştır.

SOCIAL CAPITAL LED URBAN REVITALIZATION APPROACH: YELDEGIRMENI CASE

SUMMARY

This thesis discusses a social capital led revitalization approach in neighborhood scale. The Social capital is evaluated as a potential source in neighborhood revitalization practice and the outline of a possible intervention model is proposed. The proposed model is implemented in a residential neighborhood of Istanbul (Yeldegirmeni) and the results of the intervention are discussed.

In brief, urban revitalization aims to improve quality of life in decaying urban areas. This improvement is maintained via capacity building or development of capital sources. It is assumed that, increase in a certain kind of capital chain effects other kinds of capital sources. Different intervention methodologies focus on different capital sources in order to trigger this chain effect. For example; design led revitalization models focus on the improvement of the built capital, where else real estate led models focus on the improvement of the financial capital. The approach proposed in this work suggest that, the social capital is a potential resource, available in disadvantaged neighborhoods and it can be used as a tool to create a positive chain effect on other types of capitals in order to improve quality of life.

The physical setting of the research; the neighborhood, can be evaluated as both a spatial and social entity. While it is claimed that, the communities constitute a major role in urban life, these communities are liberated from the neighborhood and local space, since physical proximity does not play a major role in their constitution. In this network model, while community represents a social entity, simply related to social ties; neighborhood defines a spatial entity and only represents an area in the urban texture. Consequently, the contemporary neighborhood nestles different groups of people belonging to different communities. As neighborhood space transforms to heterogeneous composition of communities, issues concerning social cohesion, integration, gentrification became more apparent in the revitalization debate. Therefore the nature of social interaction of communities in neighborhood setting plays the vital role in urban intervention models.

The question of how social interaction between diverse neighborhood groups is going to be achieved has brought social capital to the forefront of numerous academic and policy discussions as a potential source through which neighborhood dynamics might be understood. Social capital is the collective value generated by the sum of all social networks, social norms and behaviors, which enable mutually advantageous social cooperation. With a broad example, individuals use social connections to secure a job, hire a professional or ask for practical help, as communities rely on social groups to gather resources and attain goals. Hence social capital is a form of asset which can be transformed to other means of capitals; such as financial, cultural or human capital and trigger an integrated mode of development.

From this scope, there is an extensive literature on the outcomes of social capital development in sociology, political science, economics, public health, urban planning, criminology, psychology and architecture. Social capital has been linked to; micro & macro economic development, reduction of crime, improvement of public health, quality of local & regional governments, active civic engagement and even the general happiness of societies. These outcomes are the basic indicators of quality of life. Therefore, social capital can be assumed as an inclusive tool in urban revitalization, since it improves quality of life in a defined area.

The basic approach of a social capital led revitalization model presented within this work, can be summarized as; improvement of bridging ties in neighborhood scale. The strong social ties within a community, with similar social background, are referred as bonding ties. On contrary; bridging ties are relations among individuals belonging to different social networks, groups or communities. While bonding capital might be necessary for social support, the lack of bridging ties would create an excess of community attachment in a way that discourages advancement. Social opportunities are created principally by extra-community ties. Unlike the strong bonding ties relying on mutual high trust, the bridging ties are most often weaker in nature. A weak tie implied here refers to indirect or very brief acquaintances based on familiarity. These secondary acquaintances have contact with networks outside individuals' network; hence provide access to new source.

Improvement of bridging ties in neighborhood scale is evaluated as a primary objective within the revitalization approach presented in this work. The model presented is constituted of spatial and organizational principles. The spatial interventions aim to improve public character and public use of urban space. While social capital of a community is not assumed to imply spatial proximity or necessarily a localized dimension; it tends to take a strong sense in local space. The neighborhood physically enables "opportunity" for unpretentious, cursory encounters. Perpetual repetition of social encounters and obligatory existence of different social groups in the same public arena is suggested to evolve into social norms in time. These contacts can include basic acquaintances based on recurring visual encounters, small practical help or a limited shared interest in the locality which they jointly inhabit. In this respect the neighborhood is a prominent setting for these weak ties to establish; since the strong ties are not dependent on space. Strong relations would be sustained no matter what; the physical proximity becomes less relevant as the ties get stronger. On the other hand weak ties are dependent on physical encounters; most of them would not even be sustained outside a particular space.

Spatial interventions presented in model, aims to create public setting and spatial interfaces in order to create opportunity for the bringing ties to establish. The improvement of public spaces and public interfaces that allow social encounter, improvement of public institutions, creation of spaces that allow collective production for common good, supporting leisure activities in public space, protecting the spatial attributes of local identity, supporting public art and public gathering activities can be listed as the main intervention tools proposed in this section.

Organizational interventions presented in model, aims to support civic participation and improve collective action capacity. Tools of community development practices are re-evaluated from a social capital aspect. Establishing bridging ties between the local communities and broader civic society is aimed. A two staged action plan

is proposed in this section. The first being; the constitution of a local organization based on participatory practices, encouraging civic economy and developing projects that support collective action. The second stage is the engagement of bringing civic institutions and establishing ties between the local institutions, local government and civic actors.

In brief; the revitalization is not evaluated as an operational act, but a consequence of collective action. It is suggested that, if social interaction in public space and collective action for common good increases in a neighborhood setting; it would result with urban development (in social/cultural/economical and spatial sense), life quality and consequently lead to revitalization.

The revitalization model presented in the thesis is implemented in a case study and its long term social, economic, cultural and spatial consequences are evaluated. The model is implemented in Yeldegirmeni neighborhood of Istanbul which is a historical inner city residential neighborhood in the Asian part of the city. By the time revitalization efforts have started in 2010, the neighborhood has been considered an urban decay area. Due to its central location, the neighborhood was under economic, cultural and social pressure. It has also been emerging as a potential gentrification area. Therefore Yeldegirmeni presents all the basic problems and challenges involved in the revitalization debate. The neighborhood nestles different communities with strong bonding ties within, did not have economic or physical capacity to maintain sustainable development and has been undergoing constant cultural transformation.

The interventions were implemented between 2010-2013, named as “Yeldegirmeni Revitalization Project”, by the collaboration of Kadıkoy Municipality and CEKUL Foundation. After 2013 the results of the interventions were monitored and analyzed. All of the interventions were implemented accordingly to the suggested revitalization model above. In this scope; public spaces of the neighborhood were re-organized, pedestrian access has been increased, public institutions such as a social center, children’s center, music house were opened, collective urban gardens were maintained, collective public art events and street gatherings were organized, a local NGO which under takes participatory community projects has been established. Through these spatial and organizational interventions, civic engagement and collective action capacity of the communities within the neighborhood has been increased. Bridging ties between the local communities and the municipality has been established.

After 3 years, improvement in all basic life quality indicators has been achieved in short term. Quantitative development in terms of spatial, economic, social and cultures aspects has been monitored in Yeldegirmeni. A visible revitalization in public space and life quality became prominent in the neighborhood. On the other hand these quantitative changes were not addressed as the principle evaluation criteria of the model. Since a social capital led approach aims to sustain bridging ties between different communities; the question of how different cultural clusters interact in the neighborhood setting and how social composition of the revitalized neighborhood forms are more crucial questions in the evaluation process. Qualitative indicators of social setting play a more predominant role in order to understand the long term effects of the interventions.

Therefore, a series of field analyses were conducted in Yeldegirmeni, five years after the initial interventions. This field work aims to perceive, verify and obtain empirical

data on these cross cultural relations from the social capital aspect. The creative community of artists/ designers was targeted as a focus group and the scope of their bridging & bonding social capital was examined in this direction.

By focusing on the community relations and neighborly ties of the focus group, an evaluation of bridging social capital and its relation to spatial evolution of the neighborhood was examined. Based on field work analysis and face to face interviews the social network within and around this focus group is mapped and its spatial aspects are evaluated. Creating interaction opportunities between social groups is often suggested as a possible way to cope with devastating negative effects of gentrification. Therefore a better understanding of how more fluid mid-income classes interact with their surrounding local environment in Yeldegirmeni, can be applied to other mix-income neighborhoods, since the majority of its social problems have a universal nature.

The research showed that; although social barriers exist between different communities and social groups are not totally integrated, the neighborhood setting creates a different kind of environment for co-existence. The groups cultivate the ability to rely on each other without forming strong relationships. This reliance constitutes the foundation of place attachment and forms locally dependent collaboration for mutual benefit. The case study confirmed previous assumptions that spatial entities of urban texture are effectual in the formation of bridging ties and bridging social capital. It was also evident that the previously conducted revitalization efforts and initial interventions play a positive role in the transformation of Yeldegirmeni. Hence a social capital led revitalization strategy is claimed to provide a socially sustainable intervention approach in mix-income neighborhoods.

1. GİRİŞ

Sanayi devriminden bu yana kentlerin dinamik değişim/gelişim sürecine girmeleri; hızla göç alarak büyümeleri, kentsel yerleşmeleri tehdit eden sorunları da beraberinde getirmektedir. Kentlerde değişime bağlı sosyal, ekonomik, mekansal, kültürel, çevresel ve politik sorunların çözümü, kent ile bağlantılı sosyolojiden planlamaya, antropolojiden mimarlığa pek çok “*kentsel*” araştırma disiplinine kaynaklık eder. Kentin değişiminden kaynaklanan sorunların “ne şekilde çözüleceği”, “kentin değişimine hangi eylemlerle, nasıl etki edilebileceği” halen bu araştırmaların temel konusunu olmaya devam etmektedir. Bu tartışmada kuşkusuz genel bir ifadeyle kent yaşamının iyileşmesi, değişimin kentlinin hayatına olumlu biçimde etkilemesi ortak bir gaye olarak kabul edilebilir. Keza kente yapılan her türlü müdahale de bu ortak amaca yöneliktir.

Bu noktada şu soruyu sorabiliriz; kenti değiştiren/iyileştiren/canlandıran; kent mekanını üreten kimdir? Kentin değişimi tek başına bir tasarım ya da politika sorunu olarak ele alındığında, hiç kuşkusuz tasarımcı, politikacı ya da teknikerler mekan üretimi üzerine etkisi olan aktörler. Öte yandan bunun ötesinde evinin duvarını boyayan mal sahibinden, penceresinin önünü çiçeklendiren komşuya kadar, fiilen hayatımızı sürdürdüğümüz kent, kent mekanı ve kent yaşamı, sayısız bireysel eylemin kolektif bütünü olarak da okunamaz mı? Bu haliyle kent mekanı ve yaşamı kolektif bir ürün, kentsel değişim ise kolektif bir eylemdir.

Bu tez çalışması şu temel sorundan yola çıkmaktadır: söz konusu kolektif hareket bir kentsel müdahale aracı olarak kullanılamaz mı? Başka bir ifadeyle; mekanda olumlu değişim sağlamak için, mekana doğrudan müdahale etmek yerine, mekansal değişimi bütüncül olarak kolektif bir hareket olarak ele alıp, bu hareketi tetikleyen dinamiklere müdahale edemez miyiz?

Yukarıda vurgulanan kolektif hareket ekonomik, kültürel, toplumsal, çevresel pek çok bileşeni barındırmaktadır. Ancak kentlinin ve kent topluluklarının bu birlikteliğinin praksise yönelik bir araç olarak kullanılması için müdahale edilebilir;

geliştirilebilir bir bileşenin ortaya konulması zorunluluğu doğmakta. Bu çalışmada sosyal sermaye; yani kentli ve kent topluluklarının arasında kurduğu bağlar, örgütlenme şekilleri ve genel bir ifadeyle etkileşimlerinden doğan birikim, kolektif hareketin müdahale edilebilir bir göstergesi olarak ele alınmış, bu göstergenin geliştirilmesine dayalı bir kentsel müdahale modeli tartışılmıştır.

Giriş niteliğindeki bu ilk bölümde öncelikle, tezin amacı, yöntemi ve yöntemin seçilme nedeninin özetlenmesi, tezin konusunu oluşturan temel tanımların yapılması, bu tanımlar çerçevesinde tezin kapsamını şekillendiren temel sorunların ortaya konulması, araştırmanın kapsamının ve içeriğinin sunulması hedeflenmektedir.

1.1. Tezin Amacı

Bu tez çalışmasında, mahalle ölçeğinde “sosyal sermaye odaklı” bir kentsel canlandırma yaklaşımının tartışılması amaçlanmaktadır. Kısa bir özetle; kentsel canlanma/iyileşme mekandaki kolektif bir hareketin sonucu olarak ele alınmakta, kent mekanını paylaşan birey ve topluluklar arasında sosyal etkileşimin artmasının alanda kolektif hareket kapasitesini geliştirerek bütüncül (sosyal, ekonomik, kültürel, mekansal) iyileşme yaratacağı savı ortaya konulmakta ve değerlendirilmektedir.

Tezin yöntemi; bir kentsel müdahale modelinin çerçevesinin çizilmesi, bu modelin örnek bir vaka çalışmasında denenmesi ve vaka çalışmasının sonuçlarının değerlendirilmesi olarak özetlenebilir.

Önerilen modelde hali hazırda kentsel müdahale pratiği içinde var olan yöntemlerin, sosyal etkileşim boyutunun irdelenerek; sosyal etkileşim ve kentsel gelişim ilişkilerinin ortaya konulması amaçlanmaktadır. Bu bakımdan öncelikle kentsel müdahale pratikleri, sosyal sermaye perspektifinden bakılarak yeniden okunacak, bu okumaya dayanarak yeni bir müdahale modelinin yol haritası çizilecektir.

Tez bir vaka çalışması olarak ele alınmıştır. Önerilen kentsel müdahale modeli İstanbul’un Yeldeğirmeni Mahallesi’nde uygulanmış; tez içinde sunulan kavramsal çerçeve ve müdahale yol haritası bu vaka üzerinden tartışılmıştır. Çalışmanın bir bütün olarak uygulamaya yönelik kentsel bir deney olarak sunulması; vakanın takip edildiği 2010-2018 yılları arasındaki değişiminde tezin içinde tartışılan kavramların izinin sürülmesi amaçlanmaktadır. Bu açıdan vaka çalışmasında hedeflenen tek başına Yeldeğirmeni’nin değişiminin değerlendirilmesi değil; Yeldeğirmeni’nin

değişim sürecinin izlenerek, sosyal sermayenin kentsel değişimle ve müdahale pratiği ile ilişkisine dair bir tartışma alanı açmaktır.

Keza vaka örneği olarak seçilen Yeldeğirmeni Mahallesi, hiç kuşkusuz birçok özgün değerleri barındırmakla birlikte; gerek Türkiye gerekse de dünyada sanayi sonrası dönemde değişim içinde olan pek çok kentsel doku ile ortak özelliklere sahiptir. Kent merkezinde (çalışmanın başladığı dönemde) bir köhneleşme alanı olması, fiziksel/ekonomik baskı altında bulunması, sosyo-kültürel bir değişimin görünür biçimde yaşanıyor olması ve -bir sonraki bölümde detaylı olarak sunulacak- kentsel müdahalelerin temel sorunlarının birçoğunun alanda izlenebilir olması açısından Yeldeğirmeni, küresel ve ulusal ölçekte pek çok kentsel tartışmanın izlerini barındırmakta. Bu bakımdan, Yeldeğirmeni'nin tarihin belirli bir zaman aralığındaki değişimini sosyal etkileşim ve sosyal sermaye perspektifinden takip etmek, genel olarak küresel bir değişimde yerele ne şekilde müdahale edilebileceğine dair tartışmaya katkı sağlayabilecektir.

Seçilen vaka öncelikle topluluk, topluluk bağları ve mekan ilişkisine dair emsal sunabilecek niteliktedir. Yeldeğirmeni popüler yazında, medyada ve içinde yaşayanların kent algısında “*mahalle kimliği*” ile öne çıkan bir alandır. Alana yönelik yerel yönetimin stratejik yaklaşımı bile; Yeldeğirmeni'nin kimliğinin “mahalle” olmaktan kaynaklandığı, yapılacak koruma veya canlandırma müdahalelerinde önceliğin “mahalle” kimliğini korumak olduğu çevresinde şekillenmektedir (CEKUL, 2011). Ancak kritik bir perspektiften bakıldığında söz konusu “mahalle” kimliğinin ne olduğu önemli soru işaretlerini barındırmakta. Mahalle bir kimlik değeri midir? Korunabilecek bir kavram mıdır? Tanımlı bir müdahale alanı mıdır?

Bu açıdan mahalle kavramı bileşenlerine (mahal, mahalleli, mekan aidiyeti, ortak üretim vb.) ayrılıp tekrar tanımlandığında; idealize edilmiş mahalle retoriğinin ünük bir durum ifade etmediği, topluluk ilişkilerinin sınırlı bir mekanda gerçekleşebileceği sayısız kompozisyondan sadece biri olduğu söylenebilir. Bu anlamda Yeldeğirmeni'nin “mahalle” olma durumu üzerinden yapılan bir okuma, bir arada yaşayan kent topluluklarının mekanı kolektif üretimine dair tartışma imkanı yaratmaktadır ki; tezin temel kavramsal çerçevesi de bu tartışma üzerine şekillenmektedir.

Bunun yanı sıra Yeldeğirmeni vakasının, özellikle Türkiye’de kentsel müdahale pratiğine dair akademik yazına katkı sunması arzulanmaktadır. Kentsel müdahalelerde sert yenileme modellerinin ve fiili inşaat uygulamalarına dayalı pratiklerin uzun vadeli sonuçlarının yoğun olarak tartışıldığı ülkemizde, Yeldeğirmeni’ni vakası mekana doğrudan müdahale etmeyen bir yaklaşım sunmaktadır. Yeldeğirmeni’nin kentsel sit alanı olmasından kaynaklanan yasal ve finansal engeller, tez içinde önerilen müdahale modelinin uygulanmaya dönüşme şansını doğurmuştur. Tez içinde sunulan yaklaşımların bir kısmı uluslararası literatürde kabul görmüş teorilere ve yaygın uygulama deneyimine de dayansa; sivil katılım ve topluluk odaklı politikaların yerelin koşullarına göre uyarlandığı Yeldeğirmeni vakasının tartışılması, ülkemizde bu kapsamdaki yazına katkı sağlayacaktır.

Ayrıca, özellikle kurumsal sivil toplum yapısının zayıf ancak informal sivil toplum örgütlenmesinin potansiyel bir güç olduğu Türkiye’de; kent politikalarında yerel yönetim, sivil toplum ilişkisinin ne şekilde kurulacağı farklı soru işaretleri barındırmaktadır. Tez içinde ele alınan sosyal sermaye odaklı yaklaşımın eylem alanı doğrudan bu informal sivil toplum ilişkileri olduğundan, çalışmanın bu doğrultuda da yeni deneyimler sunması amaçlanmıştır. Bu açıdan Yeldeğirmeni, önerilen modelin uygulama alanı olarak özgün olmakla birlikte, bu uygulama deneyiminin sonuçları farklı alanlara yaygınlaştırılabilecek ve ulusal ölçekte emsal oluşturabilecek niteliktedir.

Bu kriterlerin yanı sıra, Yeldeğirmeni’nin küresel ölçekte dinamiklerin de yansımaları barındırıyor olması alanın seçiminde etkili olmuştur. Sanayi sonrası küresel kentler bilgi ve kültür üretimi ile yarışırken, küresel bir toplum parçası olan sınıflarla yerelin ne şekilde bir araya geldiği kent çalışmalarında giderek önemli bir araştırma alanı haline gelmekte. Soylulaşma, sosyal entegrasyon, karma nüfuslu kent dokuları, kent merkezlerinin dönüşümü gibi çalışma alanlarının tümünde farklı toplulukların etkileşimi ve bu toplulukların mekan ile ilişkisi belirleyici bir tartışma alanı yaratmakta. Yeldeğirmeni, İstanbul içinde söz konusu kapsamda bir dönüşümün yaşandığı alanlardan biridir. Alan öncelikle geçmişten bu yana sürekli olarak sosyal değişim içinde olmuş, günümüzde de tüketim merkezine dönüşerek canlanan bir bölgenin ortasında, çevresinde mekan öncelikli kentsel ölçekte dönüşüm yaşanan, tarihi özgünlük değeri olan bir mahalledir. Bir yandan içe kapalı bir sosyal

yapıya sahip olmakla birlikte, bir yandan hızlı bir yeni orta sınıf yerleşiminin başladığı görülmekte; alan ekonomik, kültürel ve sosyal bir değişim geçirmektedir. Bu açıdan Yeldeğirmeni, farklı yerel ve küresel toplulukların etkileşimlerinin gözlenebileceği bir arayüz sunabilmekte. Yeldeğirmeni'nin sosyal kompozisyonunun ve sorunlarının evrensel karakteri nedeniyle, bu kompozisyonun kolektif mekan üretimine odaklanan tez; canlandırma pratiği, soylulaşma, entegrasyon ve kültür eksenli değişim başlıklarında literatüre katkı sağlamayı amaçlamaktadır.

Tezde ayrıca kentsel müdahalenin doğası ve tasarımcı/plancının rolünün de sorgulanması amaçlanmıştır. Önerilen modelde kent mekanının sosyal ilişkilerle inşası bir “canlanma eylemi” olarak kabul edilmekte, sosyal sermaye bu dinamiğin müdahale edilebilir bileşeni olarak kullanılmaktadır. Bu bakımdan canlandırma faaliyetinin bir tasarım sorunu olarak değil, bir süreç yönetimi olarak ele alınıp, tasarımcının rolünün ne olduğu sorusu sorulmaktadır.

1.2. Tezin Kapsamı ve Temel Tanımlar

R. Longa (2011) karşılaştırmalı literatür taramasına dayalı araştırmasında, kentsel müdahale modellerine verilen isimlerin (yenileme, canlandırma, dönüşüm vb.) farklı coğrafyalarda, farklı anlayış ve politikalarla ne denli değişebileceğini; bu bakımdan terminoloji ile metodolojinin neredeyse hiçbir zaman çakışmadığını göstermektedir.

Bu çalışmanın konusunu oluşturan “kentsel canlandırma” terimi de evrensel anlamda kabul görmüş tek bir yöntemi ifade etmediğinden; tezin kapsamının ortaya konulması açısından -yeniden- tanımlanmalıdır.

Bir ön açıklama olarak ele alınan bu kısımda, öncelikle kentsel canlandırmanın farklı yaklaşımları, yöntemleri ve politikalarının sunulup, içinden bu çalışmanın konusuna dair bir çerçeve çizilmesi; “nasıl bir canlandırma” sorusunun sorulması amaçlanmıştır.

Tezde sunulan araştırma, canlandırma yaklaşımların temel sorunları ve bu sorunlar çevresinde gelişen güncel tartışmalar ile şekillendiğinden, bu kısımda ayrıca içeriğe kaynaklık edecek söz konusu sorun ve tartışmaların da özeti yapılmaktadır.

1.2.1. Kentsel canlandırmanın tanımı:

Kentsel müdahale modelleri genel bir tanımla; bir kent parçasında köhneleşme durumuna karşı yapılan, söz konusu kent parçasındaki köhneleşmeyi ortadan kaldırmaya yönelik eylem ve politikalar olarak tanımlanabilir. Köhneleşme (eskime) durumu kentlerin dengesiz gelişiminden kaynaklanan bir komplikasyon olarak tanımlanmıştır (Zielenbach, 2000). Özellikle kent mekanına finansal bir değer biçilen serbest piyasa koşullarında, kentlerin bazı kısımlarının giderek değer kazanırken, bazı kısımlarının dengesiz biçimde değersizleştiği, buna bağlı olarak yaşam koşullarının bütüncül biçimde zincirleme olarak kötüleştiği görülmektedir.

Birçoğu birbirini tetikleyecek sebeplere bağlı olarak, köhneleşme kent dokusunda ekonomik, sosyal ya da fiziksel olarak yaşanmaktadır. Köhneleşen alanlarda ekonomik olarak; işletmeler kapanır, ekonomik faaliyetler azalır, iş olanakları kaybolur, hane başına düşen gelir azalarak yoksulluk artar, gayrimenkul fiyatları düşer, alan kamu kaynaklarından pay alamamaya başlar. Sosyal olarak; nüfusu azalır, yaşayanlar sosyal bağlantılarını yitirerek giderek daha içe kapalı hale gelir, suç oranı artar, sosyal organizasyon zayıflar, temsil gücü düşer. Fiziksel anlamda ise yapıların ve alt yapının bakımları yapılamamaya başlar, donatılar kapanır, konutlar terk edilir, mekan kalitesi düşer. Bu durumların hiç biri tek başına köhneleşmenin temel nedeni olamayacağı gibi, neredeyse her zaman birbirleriyle bağlantılıdır ve zincirleme biçimde, her olumsuz gelişme bir diğerini etkileyerek kent dokusundaki yaşam kalitesinin bütüncül biçimde korozyona uğramasına sebep olacaktır.

Köhneleşme; mahalli, kentsel, ulusal hatta küresel ölçekte dinamiklere bağlı olarak yaşanabilir. Belirli bir doku parçasının kent ile bağlantılarının azalması, olumsuz bir imajın doğması, kentsel işlevlerin değişimi, büyük ölçekte planlama kararları, çevresindeki yatırımlar gibi pek çok etkene bağlı olarak gelişebilir. Sebepleri her kentte kendine özgü ve farklı da olsa, sonuçları büyük oranda birbirine benzer; kentin dengesiz gelişimine işaret eder. Kentlilerin bir bölümü sosyal, kültürel ve ekonomik anlamda gelişip, olanaklara erişirken, adaletsiz biçimde bu gelişimden yararlanamayan, tecrit edilmiş dokular oluşur (Grodach & Ehrenfeucht, 2016).

Köhneleşme durumunu düzeltmeyi, tersine çevirmeyi amaçlayan kentsel müdahale modelleri ve politikaları en genel biçimiyle, sert ve yumuşak yenileme müdahaleleri olarak ikiye ayrılabilir. “Sert yenileme”; köhneleşen kent dokusunun fiilen yeniden

inşasına yönelik yaklaşımlardır. Köhneleşme, sebebi her ne olursa olsun, fiziki mekana yansiyacaktır. Sert yenileme yaklaşımları fiilen bu fiziki mekanın yeniden yapılandırılmasına yöneliktir. Kısaca, konut stokunun eskidiği, alt yapısı yetersiz ve iyi yaşam koşulları sağlayamayan kent parçalarının -bazen tümüyle- yıkılıp, yeniden tasarlanıp, yeniden inşa edilmesine dayalı tüm pratikleri kapsar. Türkçe kent yazını içinde kendine; kentsel dönüşüm, kentsel yenileme, ihya, parsel bazlı dönüşüm gibi isimlerle yer bulan pek çok model bu çerçevede ele alınabilir. Doku yitiminin olduğu, ağır tahribat geçirmiş alanlarda ya da afet riski bulunan bölgelerde özellikle sert yenileme modelleri öncelikli müdahale yöntemi olarak ele alınabilmektedir. Kendi içinde geniş bir literatüre sahip olan sert yenileme modelleri bu tez çalışmasının kapsamı dışında bırakılmıştır.

“Yumuşak yenileme” ise köhneleşmeyi etkileyen ya da tetikleyen faktörlerin ortadan kaldırılarak alanda yaşam kalitesini artırmayı amaçlamaktadır. Bu bakımdan kent dokusunun fiziksel olarak yeniden yapılandırılması yerine mevcut durumuyla iyileştirilmesine yönelik pratikleri ve politikaları kapsar. Bu çerçevedeki modeller literatür içinde; rehabilitasyon, iyileştirme, sağlıklılaştırma, revizyon, canlandırma (revitalizasyon) gibi isimlerle kendine yer bulmaktadır.

Bu tez kapsamında kullanılan anlamıyla kentsel canlandırma; “belirli bir kent parçasında köhneleşme durumunu ortadan kaldırarak, alanın ve alanda yaşayanların yaşam standartlarını bütüncül olarak iyileştirmeyi amaçlayan, yumuşak müdahale pratik ve politikaları” olarak tanımlanabilir.

Bu tanımda hedeflenen canlanma “yaşam standartlarının bütüncül olarak iyileştirilmesi” olduğundan, söz konusu canlandırmanın indikatörü de “iyi yaşam standardı kriterleri” olacaktır. OECD iyi yaşam endeksi, Avrupa Birliği yaşam endeksi ve Birleşmiş Milletler iyi yaşam indikatörleri (EUstat, t.y.; OECD, t.y.-a, 2011) karşılaştırılarak; hedeflenen “iyi yaşamın” kriterlerinin ana başlıkları şu şekilde özetlenebilir:

- Güvenli yaşam alanları oluşturulması, suçun azalması.
- Eğitim olanaklarının artması, eğitime ve bilgiye rahat erişim.
- Sosyal hizmetlerin artması, sosyal donatılara erişim imkanı.
- Sağlıklı yaşam, sağlık hizmetine erişim imkanı.
- Kültürel çevreden yararlanabilme, kültür donatılarına erişim imkanı.

- Sosyal organizasyonun güçlenmesi.
- Temel hakların ve özgürlüklerin korunması.
- Sosyal sermayenin güçlenmesi, yaygın sosyal etkileşim ve sosyal ağlar.
- Yeterli açık yeşil alanlar, yeşil alanlara erişim imkanı.
- Yoksulluğun azalması, ekonomik güvence, hane başına gelirden artış.
- İş imkanı, iyi istihdam olanağının bulunması.
- Politik katılım, demokratik sistemde temsil edilebilme.
- Sağlıklı çevre, kaliteli fiziksel mekanlar.
- İyi sağlıklı konutlarda barınma güvencesi.

Kentsel canlandırma/ iyileştirme müdahaleleri geniş çerçevede bu şekilde tanımlanabilir de, bu kapsamdaki farklı model ve yaklaşımların birbirlerinden ayrıştığı görülmektedir. Bu müdahalelerde “canlandırılanın” ne olduğuna göre yaklaşımlar da birbirinden farklılaşmaktadır.

Kentsel canlandırma uygulamaları amacına yönelik; “insan öncelikli” ve “yer/mekan öncelikli” iki ana kategoride incelenebilir (Deben, Musterd, & Weesep, 1978; Grodach & Ehrenfeucht, 2016). Zielenbach (2000)’a göre bu ayrım temelde kent mekanına bakış açısıyla ilişkilidir. Kent parçasını/ mahalleyi, bir yaşam odağı olarak ele alırsak, buradaki canlandırma faaliyeti yaşam koşullarını iyileştirmeye yönelik olacaktır ve “insan öncelikli” olarak tanımlanır. Kent parçasını/ mahalleyi, ekonomik bir odak olarak ele alırsak, buradaki canlandırma faaliyeti bir gayrimenkul değer arttırma müdahalesi olacaktır ve “yer/mekan öncelikli” olarak tanımlanır.

İnsan öncelikli kentsel canlandırma yaklaşımlarının ortaya çıkışı, 1960’larda modern sonrası hareket ve modernizme doğan tepkiler içinde değerlendirilebilir. Bu döneme kadar büyük ölçüde sert yenileme modelleri kent politikalarına hakim olmuş, yenileme ulusal ekonomik kalkınma faaliyetlerinin bir parçası olarak ele alınmıştır. Bu modeller kamu, özel sektör ve yerel yönetimler için kısa vadede önemli ölçüde ekonomik fayda sağlarken, mekanın kullanıcılarına -özellikle de dezavantajlı topluluklara- zarar verdiği, sosyal dokuda onarılması güç kırılmalara yol açtığı, farklı coğrafyalarda çok sayıda vakada görülmüştür. Sert müdahale modellerine karşı doğan kamuoyu tepkisi 1960’lardan itibaren, özellikle kamu kaynaklarının inşaat projelerine değil, dezavantajlı mahallelerde yaşayanların sosyal gelişimine aktarılmasına dayalı yeni politikaların doğmasına öncülük etmiştir.

Bu canlandırma anlayışında köhneleşmenin sonucu olan fiziksel yapının onarılması yerine, öncelikle sebebi olan sosyal ve ekonomik sorunların insan ölçeğinde çözümü temel hedeftir. Mahalle ölçekli sosyal örgütlenme, yaygın eğitim programları, istihdam olanaklarının yerelde geliştirilmesi, sosyal hizmetlere kaynak ayrılması ile alanda yaşayanların sosyal, ekonomik, kültürel kaynaklarının artırılması ana bakış açısını oluşturur. “Topluluk Geliştirme” üst başlığı ile de ele alınabilecek bu insan öncelikli canlandırma modelinin öncü örneklerinden biri olarak ABD’de 1964-69 yılları arasında devam etmiş “Model Kentler Programı” (MCP)¹ gösterilebilir. MCP, belediyelerin altında kurulu yerel ofisler üzerinden sosyal programlar yürütülmesi esasına dayanmaktadır (Landis, 2012). Köhneleşen mahallelerde alt yapı problemleri belediyelerce çözüldürken, iş eğitimleri, sağlık ve okul programları ile aynı mahallelerde yaşayan dezavantajlı grupların, özellikle insan kaynağı kapasitelerinin geliştirilmesi amaçlanmaktadır.

Yer/mekan öncelikli kentsel canlandırma yaklaşımları ise, özellikle 1970’lerden sonra kentleri etkilemeye başlayan neoliberal politikalarla ve küresel ekonomi içinde kentlerin kazandığı yeni anlamlarla ilişkilendirilebilir. Sanayi üretiminden, bilgi üretimine dayalı ekonomiye geçiş sürecinde, küresel kent merkezleri de üretim odaklarından, tüketim odaklarına dönüşmeye başlamışlardır. Bu süreçte kent mekanlarının kullanımı ve kullanıcısı büyük oranda değişmektedir. Kentler yatırımcıları çekmek, servis sektörlerini güçlendirmek, girişimciler ve tüketiciler için cazip “yaşanabilir” bir ortam sunmak için birbirleriyle rekabet içine girerken, mekan öncelikli kentsel canlandırma önemli bir müdahale aracı haline gelmektedir.

Mimari tasarımı ile çarpıcı, anıtsal nitelikte eserlerin yapılması, tarihi dokuların onarılarak “özgün” kimliğin ön plana çıkartılması, kültür endüstrilerinin desteklenerek kent merkezlerinde bu kullanımlara yer açılması, üretim işlevlerini yitiren kent merkezlerinin farklı, keyifli, dikkat çekici karakterde yeniden işlevlendirilerek hizmet ve turizm sektörleri için altyapı hazırlanması, bu canlandırma yaklaşımının temelini oluşturur.

Özellikle 1980’lerden sonra, bu kapsamda değerlendirilebilecek pek çok canlandırma projesinin, küresel kent merkezlerinin çehresini değiştirdiğini görmekteyiz. İngiltere’de sanayi üretiminin kentlerden uzaklaşması ile çöküntü alanına dönüşen merkezlerin canlandırılmasına yönelik başlayan ve neoliberal kentleşme

---

¹ “Model Cities Program”.

politikalarının sembolik bir yansıması olan “Kentsel Rönesans” hareketi bu kapsamda örnek gösterilebilir. Birmingham, Londra, Bristol, Leeds, Manchester gibi önemli sanayi kentlerindeki, eski tesislerin, liman ve sanayi alanlarının; tasarım dili güçlü mimari projelerle, alışveriş, etkinlik, kültür merkezleri ve yeme-içme mekanlarıyla zenginleştirilmiş karma kullanım, orta ve üst gelir düzeyine hitap eden konut alanları olarak yeniden işlevlendirilmesi, bu hareketin karakteristik müdahale pratiğini oluşturmuştur (Urban Task Force, 2003). Sonraki yıllarda pek çok coğrafyada tekrar edilen bu müdahale şekli yaygın bir modele dönüşmüştür.

Öte yandan sosyal kalkınmanın göz ardı edilerek, sadece mekanın fiziksel olarak çekici hale getirilmesinin birincil hedef olduğu mekan öncelikli canlandırma yaklaşımlarının uzun vadede yerelde olumsuz etkilerinin olduğu da görülmektedir. Bu yaklaşımların köhneleşmenin sebeplerini ortadan kaldırmayıp, sadece kent içinde başka bir alana ötelediği, küresel ekonomik etkenlere endeksli canlandırma politikasının yereldeki sosyal sorunlara cevap veremediği görülmektedir. Mekan öncelikli canlandırma yaklaşımının sosyal etkilerinin eleştirisi çerçevesinde oluşmuş geniş bir literatür bulunmaktadır. Bu literatürden tez içinde büyük ölçüde yararlanılmış ve farklı başlıklar altında ileriki bölümlerde ele alınacaktır.

Tarihi kent dokuları, mekan öncelikli canlandırma yaklaşımları altında incelenebilecek önemli bir alt başlık oluşturmaktadır. Yeni kent ekonomisinde, kentlerin “özgünlük/otantiklik” değerinin bir rekabet aracına dönüşmesiyle, kentsel ölçekte koruma ile ekonomik canlandırma eşgüdümlü ilerleyen politikalara dönüşmüştür. Bu bakımdan tarihi alanların mekan öncelikli canlandırılması, özellikle Avrupa’da, vaka deneyimlerinin büyük bir kısmını oluşturmaktadır.

Türkiye’de kentsel canlandırma çerçevesinde değerlendirilebilecek uygulamaların büyük bir bölümü de bu kapsamda ele alınabilir. Kentsel gelişim yaklaşımının, sert müdahale modelleri üzerine kurulu olduğu Türkiye’de, yumuşak müdahale modellerinin çoğunlukla tarihi kentsel sit alanlarında, mekan öncelikli olarak uygulandığını görmekteyiz. Dünyada kent ekonomilerindeki sanayi sonrası dönüşüm, Anadolu kentlerine de -daha küçük ölçekte- yansımıştır. Kent merkezlerinde küçük sanayi, imalat, zanaata dayalı faaliyetler kaybolurken, turizm gibi hizmete dayalı sektörler daha belirleyici rol oynamaktadır. Buna bağlı olarak özellikle son 30 yıl içinde, ulusal ölçekte rekabet içindeki pek çok Anadolu kentinde; çarşı bölgelerinin ve geleneksel mahalle dokularının, sağlıklaştırma, cephe restorasyonu gibi küçük

müdahalelerle canlandırıldığını görüyoruz. Kentin idealize edilmiş “özgün/otantik/tarihi/geleneksel” kimliğini yeniden inşa etmeyi amaçlayan bu yaklaşım geniş yaygınlık kazanmıştır. Ankara’da Altındağ/Hamamönü, Gaziantep’te Çarşı ve Bey Mahallesi, Adana’da Tepebağ, Antalya’da Kaleiçi, Eskişehir’de Odunpazarı Bölgesi bu kapsamda örnek gösterilebilecek önde gelen mekan öncelikli canlandırma faaliyetleri arasında sayılabilir. Bu alanlarda müdahalelerin kamu kaynaklarıyla yukarıdan aşağıya uygulandığı, canlandırma alanlarında turizme yönelik; yeme-içme, pansiyonculuk, hediyelik eşya satışı, müze gibi işlevlerin eski kullanımların yerini aldığı görülmektedir.

Öte yandan ülkemizde insan öncelikli canlandırma yaklaşımının örnekleri çok sınırlıdır. Mekansal öncelikli yaklaşımlar kamu/özel sektör kaynaklarından daha rahat yararlandığından bu sınırlı çalışmalar da yaygınlık kazanmakta zorlanmaktadır. Bu kapsamda sivil toplum destekli bir topluluk geliştirme örneği olarak 2005 yılından beri İstanbul Tarlabası’nda çalışmalarını sürdüren Tarlabası Toplum Merkezi (Url-1) ve insan öncelikli müdahaleleri de içeren bir canlandırma örneği olarak, 2013 yılından beri İzmir Kemeraltı ve çevresinde devam eden İzmir Tarih Projesi (Url-2) gösterilebilir.

Bu tez kapsamında da insan öncelikli kentsel canlandırma modelleri çalışılmıştır. Öte yandan tez içinde ele alınan vakanın kent içindeki konumu ve etkilendiği dinamiklere bağlı olarak mekansal değişim baskısı altında bulunması; her iki yaklaşımın da tez içinde karşılıklı tartışılmasını gerektirmiştir.

1.2.2. Kentsel canlandırmanın yönetimi ve yöntemleri:

Kentsel canlandırma uygulamalarının kimin inisiyatifinde yapıldığı/ yapılması gerektiği temel sorunlarının başında sayılabilir. Nitekim canlandırma süreçlerini yöneten kent rejiminin karakteri, canlandırma yaklaşımını şekillendiren ana etken olmuştur. Stone (1989) kent rejimini; “kurumlar ve bireylerin çıkarları doğrultusunda hareket ederken, yürütmeye dair kararları birlikte almak için kurdukları informal organizasyon” olarak tanımlar. Rejim bir yönetim organı değil, uygulamaların yürütülüşünü belirleyen inisiyatif alma sistemidir. Örneğin yönetici durumunda olsa bile bir belediye başkanı; oy alma kaygısıyla halkın, kaynak yaratma kaygısıyla özel sektörün ya da iktidar ilişkileri dolayısıyla kamu kurumlarının beklentileriyle

uzlaşma içine girmek zorundadır. Fiili uygulama tüm bu kurum ve bireylerin çıkarları arasında zorunlu/gönüllü uzlaşmanın ürünü olacaktır.

Kentsel canlandırma içinde bu rejimin ne şekilde kurulduğu, yaklaşımlar arasında farklılıklar doğurmaktadır. Kamu ve yerel yöneticiler, özel sektör, STKlar, mahalle ölçekli sivil inisiyatifler, mal sahipleri gibi paydaşların her birinin kentsel canlanmadan çıkarı olabilir. Bu paydaşlardan hangisinin ne kadar inisiyatif aldığı, canlanmanın kime hizmet ettiğini tayin edecektir.

Basit bir örnekle; tarihi bir dokuda mekan öncelikli bir canlandırma çalışmasında: a)kamunun alanın tamamını planlayıp bir bütün olarak kendi kaynakları ile ihale ederek projelendirmesi, b)yatırımcı bir firmanın alandaki binaları satın alıp restore etmesi ve kullanması, c)kamunun mal sahiplerine malzeme yardımı ya da kredi imkanı sağlayarak mülklerine yatırım yapmalarını teşvik etmesi, d)mal sahiplerinin tamamen kendi kaynakları ile kendi binalarını onarması ve kamunun sadece denetlemesi, dört ayrı uygulama modeli olabilir. Bu dört modelin amaçları aynı olmakla birlikte, inisiyatifin paylaşılma organizasyonunun farklı olduğu görülmekte. İlk iki örnekte merkezileşmiş/ tek elde toplanmış, son ikisinde ise daha dağınık bir inisiyatif paylaşımı bulunmaktadır. İnisiyatifi elinde bulunduran paydaş kendi çıkarlarını ön planda tutacağından; kentsel canlandırma yöntemlerinin sonuçlarını etkileyen temel bir gösterge süreç yönetiminin organizasyonudur. Özellikle serbest piyasa koşullarında özel sektörün çıkarları ile yaşayanların sosyal gereksinimleri arasında dengenin nasıl kurulduğu, canlandırma tartışmalarında temel bir değerlendirme kriteridir.

Kentsel canlandırma pratiklerinin yöntemleri, canlandırma sürecinde hangi araca odaklanıldığına göre birbirinden farklılaşmaktadır. Kent parçasının değişimini etkileyen ve birbirine bağlı faktörlerden her biri canlanma/ iyileşme hareketini tetikleyecek bir lokomotif vazifesi görebilir. Literatürde; *gelişim odaklı, pazar odaklı, kültür odaklı, finansal odaklı, topluluk odaklı, tasarım odaklı, etkinlik odaklı* gibi çok sayıda başlık altında sınıflandırılan canlandırma modellerinin her birinde, müdahale çabaları belirli bir etkene odaklanmaktadır. Bu etkende yaratılan değişimin zincirleme biçimde bütüncül bir iyileşme hareketine dönüşeceği varsayımından yola çıkılmaktadır.

Örneğin; “pazar odaklı kentsel canlandırma” çalışmaları, canlandırma alanındaki pazar ekonomisini ve özel sektör faaliyetlerini geliştirmeye yönelik bir yöntem izlemektedir. Fonlar yaratılması, belirli sektörlerle ayrıcalıklar gösterilmesi, vergi kolaylıkları ve planlama kararları ile ticaret alanlarının güçlendirilmesi bu yöntemin temel yaklaşımını oluşturur.

“Finansal odaklı canlandırma”; alanın gayrimenkul fiyatlarını, yatırım değerini artıracak şekilde geliştirmeye yönelik faaliyetlerdir. Pazar odaklı canlandırma ile birlikte değerlendirilebilecek bu yöntemler, özel sektör inisiyatifinde gerçekleştirilen uygulamalara örnek gösterilebilir. Bu doğrultudaki çalışmalar soyulaşma literatürü içinde de özellikle ele alınan konuların başında gelmektedir.

“Yapı odaklı canlandırma”; köhneleşme alanlarında basit müdahaleler ile yapıyı çevrenin iyileştirilmesine yönelik faaliyetlerdir. Sert yenilemenin tersine; cephe sağlıklılaştırması, infill müdahaleler, restorasyon çalışmaları gibi dokunun mevcut hali ile, yine inşai olarak iyileştirilmesine odaklıdır. Özellikle tarihi alanlardaki koruma faaliyetleri bu yönetime örnek gösterilebilir.

“Tasarım odaklı canlandırma”; güçlü tasarım çözümleri ile köhneleşme alanlarının çekiciliğini artırmaya yönelik faaliyetler olarak özetlenebilir. Bu tip müdahalelerin en sembolik örneği olan Bilbao’da² olduğu gibi, güçlü mimari ya da kentsel tasarım öğeleriyle anıtsal odaklar yaratılarak, ekonomik, fiziki ve sosyal hareketliliği artırmak amaçlanır. Ayrıca akıllı tasarım çözümleriyle köhneleşmeye sebep olan etkenlerin ortadan kaldırılması da bu kapsamda değerlendirilebilir (örneğin çok yoğun bir doku içinde yaratıcı çözümlerle kamusal alan elde etmek, yitirilmiş kentsel bağlantıları tasarım yoluyla tekrardan kurmak vs.). Bu yöntemlerin tamamında köhneleşme durumu bir tasarım sorunu olarak ele alınmakta ve farklı ölçeklerde tasarımlarla ortadan kaldırılması hedeflenmektedir.

Daha geniş bir yelpazeye yayılan “kültür odaklı canlandırma” modelleri; kültür endüstrileri ve yaratıcı sınıfın güçlendirilmesi ile canlanma sağlamaya yönelik müdahaleleri içermektedir. Yukarıda da altı çizildiği gibi, sanayi sonrası küresel kentlerde, kültür/bilgi üretimi kentlerin başı çeken ekonomik faaliyet alanı haline gelmektedir. Buna bağlı olarak hem bu faaliyetlerin kullanıcı/üreticisi olan sosyal

---

² “Bilbao Etkisi” olarak da literatürde kendine yer bulan örnekte, maden sanayinin kentten çıkmasından sonra çöküntü alanına dönüşen Bilbao/İspanya kent merkezinde inşa edilen Guggenheim Müzesi (mim. Frank Gehry/1997) kente turizm ve kültür endüstrilerine bağlı canlanmanın sembolü haline gelmiştir.

doku, hem de faaliyetlerin mekana yansması kentsel dinamikleri etkilemektedir. “Kültür odaklı” üst başlığı altında toplanabilecek modeller bu dinamiği bir kentsel canlandırma/iyileştirme aracı olarak kullanmayı amaçlamaktadır.

“Etkinlik odaklı canlandırma”; sokağa yayılan süreli şenlik, kermes, konser gibi küçük etkinliklerden, büyük festival ya da kongrelere, hatta olimpiyat oyunları gibi uluslararası organizasyonlara kadar genişletilebilecek farklı ölçekte süreli etkinliklerin yarattığı insan akışı ve ekonomik hareketliliği bir canlandırma aracı olarak kullanmayı amaçlar.

“Topluluk (mahalle) odaklı canlandırma” ise; yerel sivil inisiyatifleri güçlendirerek, sosyal ve ekonomik iyileşme sağlamayı amaçlayan modelleri içermektedir. Saegert (2006) kent içinde mahalle ölçeğinde problemlerin büyük çoğunlukla yaşayan toplulukların kaynaklardan mahrum kalmasından değil, kaynakların yönetilmesinde rol alamamasından kaynaklandığını savunur. Canlandırma süreçlerinde topluluk odaklı çalışmalar, alanda yaşayanların insan kaynağı, sosyal etkileşim ve kültürel olanaklarını artırarak, yaşadıkları mekanda olumlu değişim sağlayacak inisiyatifi almalarını amaçlamaktadır. Mahalle ölçeğinde topluluk odaklı canlandırma genelde yapıllı çevreye müdahaleleri ve sosyal/organizasyonel müdahaleleri bir arada bulundurmaktadır. Canlandırma sürecinin yönetimi mahalle ölçekli sivil yapılanmaların inisiyatif alması ile sağlanır. Yerel aktörler ve mahalle sakinlerinden oluşan bu sivil yapılanmalar, hem kamu kaynaklarının yerele aktarılması, hem de özel sektör ile yaşayanların çıkarlarını koruyacak uzlaşma zeminin sağlanması basamağında rol oynarlar.

Yukarıda başlıcaları sayılan bu örneklerin ötesinde, literatürde; *sanat odaklı*, *rekreasyon odaklı*, *spor odaklı*, *çocuk odaklı*, *ekoloji odaklı* gibi başka canlandırma yöntem modelleri de bulunmaktadır.

Öte yandan bu yöntemlerin her birinin, hangi yaklaşımla, kimin inisiyatifi ile nerede yapıldığına göre değişen farklılıkları olduğunun da altı çizilmelidir. Birbirleri ile çakışan, ortaklaşan, iç içe geçen yönleriyle, söz konusu modeller net/tanımlı metodolojiler değillerdir.

Örneğin kültür odaklı canlandırmanın ekonomik ve sosyal etkilerini karşılaştıran Stern ve Seifert (2007); özellikle küresel kent merkezleri ve mahalle odaklı yerel çalışmalarda, kültürün ne şekilde ele alındığının canlandırma faaliyetlerinin

kimyasını nasıl değiştirebildiğini vurgulamıştır. Topluluk odaklı çalışmalar da canlandırma faaliyetinin amacı ve yaklaşımına göre farklılık gösterecektir. Örneğin bu kapsamda öncü örnekler olarak kabul edilen; İngiltere’deki “New Deal for Communities” (NDC), ABD’deki Dudley Caddesi Mahalle İnisiyatifi (DSNI) (Url-3) ve İtalya’daki Bolonya Mahalle Birliklerinin (Url-4)  de köhneleşme alanlarında dezavantajlı toplulukların yaşam koşullarında bütüncül iyileşme sağlamayı hedeflemektedir. NDC Programında kamu kaynakları mahalle birliklerine aktarılmaktadır. Her mahalle bu kaynakları yenileme çalışmalarında nasıl kullanacağına karar verir. Canlandırma kamu kaynaklarının paylaşımını hedefler ve mekan odaklıdır. DSNI’nın faaliyetleri yatırımcıların mahalleye çekilerek ekonomik kapasitenin artırılması ve istihdam olanakları yaratılmasını hedefler, ekonomik odaklıdır. Bolonya Mahalle Birlikleri ise bir koşuluk ağı gibi işlev görür; çocuklara bakmak, kurslar düzenlemek, gönüllü doktorların sağlık hizmeti vermesi gibi çalışmalarla kamunun veremediği sosyal hizmetleri yerel kaynaklarla sağlamayı hedefler, sosyal odaklıdır. Görüldüğü gibi, kentsel canlandırmanın başarılı örnekleri olarak kabul edilen bu vakaların her biri benzer araçları kullanmakta ancak metodolojileri birbirlerinden büyük ölçüde ayrışmaktadır.

Bu tez kapsamında “sosyal sermaye odaklı” bir yöntem nerisi üzerine çalışılmış; canlandırma/iyileştirme faaliyetlerinde tetikleyici unsur olarak, sosyal sermaye gelişimi vurgulanarak ele alınmıştır. Öte yandan yukarıda da belirtilen sebeplerden dolayı, bu başlık tanıma yönelik net sınırları olan bir sınıflandırma olarak değil; mevcut yaklaşım ve pratiklerin farklı yönleriyle seçilerek bir araya getirildiği bir yöntem okuması olarak değerlendirilmelidir. Keza tez içinde özellikle topluluk odaklı ve kültür odaklı canlandırma modelleri de temel kaynaklar olarak kullanılmıştır.

1.2.3. Kentsel canlandırmanın sorunları ve soylulaşma:

Bu tez çalışması kapsamında da temel bir sorun olarak ele alınan soylulaşma, kentsel canlandırma teorisi ve pratiği açısından önemli bir başlıktır. Soylulaşma (mutenalaşma/ gentrifikasyon) kısaca düşük gelir sınıfının ikamet ettiği kent merkezlerine, daha st gelir düzeyinden sınıfların yerleşme süreci olarak tanımlanabilir.

Kentlerde üretim biçimlerinin değişmesi, küreselleşme ve yeni ekonominin kent mekanlarını şekillendirmeye başlamasıyla, geçmişte unutulup köhneleşmiş ve sosyal anlamda en kırılgan sınıf/toplulukların sığınağı olan merkezi kent parçaları tekrardan değer kazanmaya başladı. Bu süreç içerisinde söz konusu ekonomik ve sosyal değişimin dezavantajlı grupları ne şekilde etkilediği kent yazını içinde en çok tartışılan konuların başında gelmektedir (Butler, 1997; Ley, 1996; Zukin, 2010). Soylulaşma üst başlığı altında ele alınan bu durum farklı coğrafyalarda, farklı mahallelerde, yerel koşullara göre farklı biçimde ortaya çıksa da; sonuçları itibariyle birbiriyle benzer etkileri tetiklemektedir.

Bir önceki kısımda özetlendiği gibi; kentlerin neoliberal politikalar doğrultusunda değişim sürecinde kilit bir rol oynayan mekan öncelikli kentsel canlandırma modelleri, soylulaşma tartışmalarından bağımsız düşünülemez. Soylulaşmanın sebepleri üzerine akademik yazının çevresinde şekillendiği iki temel bakış açısı bulunmaktadır ve her ikisi de canlandırma politikaları ile ilişkilendirilebilir.

İlk bakış açısı ekonomik temellidir ve serbest piyasa koşullarındaki arz-talep ilişkisi üzerinden soylulaşmayı açıklar. Buna göre soylulaşma, gayrimenkullerin potansiyel değeri ile kullanım değeri arasında oluşan farkla ortaya çıkmaktadır (Smith, 2002). Bu iki değer arasındaki fark büyüdükçe piyasa koşulları “rant” imkanı yaratır. Belirli bir alanda gayrimenkul değerlerinin hali hazırda yaşayanların karşılayamayacağı kadar yükselmesi ve ekonomik zorunlulukla alanı terk etmeleri durumu fiili soylulaşma olarak tanımlanır. Bütün canlandırma pratiklerinde alanın yaşam koşullarında iyileşme hedeflenmektedir. Mekanın yaşam koşullarındaki iyileşme, alana talebi artırır. Serbest piyasa koşullarında talep artıkça kullanım değeri de artarak Smith’in (op.cit.) altını çizdiği fark ortaya çıkar.

İkinci bakış açısı ise kültürel temellidir ve soylulaşmayı sınıfların tüketim alışkanlıkları ile açıklar. Buna göre soylulaşma, yeni kent ekonomisinin doğurduğu yeni sınıfların tercihleri ile ilişkilendirilebilir ve sınıfların birbirleri üzerine üstünlük kurma süreci ile açıklanır (Zukin, 2008, 2010). Bu sınıfsal hareket içinde alanda yaşayanlar soylulaşan, alana sonradan gelenler soylulaştırıcı sınıflar olarak tanımlanmıştır. Soylulaşma literatüründe, soylulaştırıcı bir sınıf olarak özellikle “yeni orta sınıf” işaret edilir (Butler & Robson, 2003b; Hammet, 2000). Yeni kentsel üretim biçimlerinin (bilgi/ kültür üretimi) bir sonucu olarak ortaya çıkan yeni orta sınıf, geleneksel orta sınıfın aksine şehrin içinde yaşamayı tercih eden, geleneksel

orta sınıf değerlerinden, tüketim alışkanlıklarıyla kendini ayıran, yüksek kültürel, sosyal sermayeye sahip, eğitilmiş bir sınıf olarak tanımlanabilir. Bu yeni sınıfın finansal güce sahip olmasa da kendi *habitus*'larını yaratarak mekana etki edebildikleri, bu etkinin de mekanın değerini artırarak fiili soylulaşma durumunun zeminini hazırladığı savunulur (Zukin, 2008). Canlandırma, bu sınıfın mekanı şekillendirmesinin bir sonucu olarak değerlendirilebilir. Zukin (op.cit.), yeni orta sınıfın kendi sınıfsal kimliğini yarattığını; bu süreçte "otantiklik" ve "özgünlük" arayışı ile özellikle tarihi kent dokularına talebin arttığını, bu sınıfın ihtiyaçlarına yönelik işlevlerin kent dokusundaki kullanımları değiştirdiğini; bir anlamda canlanma süreçlerinin sadece yeni orta sınıfın inisiyatifi ve beklentileri ekseninde geliştiğini belirtir.

Çağdaş soylulaşma yazını bu iki bakış açısının birbirini tamamladığı, soylulaşmanın sosyal, kültürel ve ekonomik bir değişim bütünü olduğunda hemfikirdir (Cameron, 2003; Lees, 2008; Ley, 1996). Kent ekonomilerinin ve sosyo-kültürel iklimin küresel ölçekte değiştiği, mekana yapılan her iyileştirmenin serbest piyasada finansal karşılığı olduğu bir süreçte, "*soylulaşma engellenebilir mi?*" sorusu kentsel müdahaleler açısından önemli bir tartışma konusu haline gelmiştir.

Kentsel canlandırma perspektifinden bakıldığı zaman, bu doğrultuda ilk sorgulanması gereken; canlandırma faaliyetinin bir "eylem", soylulaşmanın ise bir "durum" olduğundan yola çıkarak, eylem ile durumun ilişkisinin ne olduğudur.

Kuşkusuz soylulaşmanın, eylemin doğrudan bir sonucu olduğu yaklaşımlar bulunmakta. Örneğin gayrimenkul değerleri yaratmayı hedefleyen finansal odaklı veya pazar odaklı, mekan öncelikli kentsel canlandırma pratiklerinde fiili soylulaşmaya yol açacak değer farkını yaratmak bir hedeftir. Bu yaklaşımlarda soylulaşma durumu, eylemin yöntemine dönüşmektedir.

Yine de bu ilişkinin tüm canlandırma yaklaşımları için geçerli olduğunu söyleyemeyiz. Örneğin soylulaşma, 1990'lı yıllardan beri kentsel koruma tartışmaları içinde kaçınılması gereken bir durum olarak kendini göstermektedir. Uluslararası koruma karar ve ilkeleri soylulaşma durumunu tanımlar ve engellenmesinin gerekliliğini vurgular³. Ancak planlama yaklaşımlarında bu çerçevede stratejilerin titizlikle

---

³ UNESCO'nun 1976 Nairobi tüzüğü (madde 46) "canlandırma faaliyetlerinde yapılan müdahalelerin sosyal dokunun bozulmasına yol açmaması ilk öncelik olmalıdır" ifadesini kullanmaktadır.

uygulandığı Bolonya⁴ gibi örneklerde bile uzun vadede soylulaşmanın kaçınılmaz olduğu görülmüştür⁵. Cesar ve Sampaio (2007), soylulaşmanın -canlandırma bağlamında- yapısal bir sorun olduğuna dikkat çeker; bu bakımdan karar, ilke ya da strateji ile çözülmesinin mümkün olmadığını savunur. Tiesdell ve diğ. (2013) da, müdahale edilen koruma alanlarının iyileşmesi sonrasında değerlendirilmesinin kaçınılmaz olduğunu, canlanan alanlarda az veya çok nüfus hareketinin olacağını; bu bakımdan soylulaşmanın tam anlamıyla engellenemeyeceğini savunmuştur.

Bu ikilem koruma alanları dışında da yaygın olarak görülmektedir. Örneğin New York “High Line Parkı”⁶ kamusal mekan odaklı ikonik bir kentsel canlandırma örneği olmakla birlikte aynı zamanda çevresindeki mahallelerde de hızlı bir soylulaşma sürecinin lokomotif olmasıyla eleştirilir. Proje daha inşaat halindeyken bile içinde bulunduğu Manhattan’ın Doğu yakasında sosyal doku önemli ölçüde değişmiştir. Bu bakımdan canlandırma ve soylulaşma ilişkisinin de sembollerinden biridir.

Öte yandan soylulaşmanın her zaman eylemle paralel gerçekleşmediğini, çoğu durumda eylemden bağımsız (adeta kendiliğinden) gerçekleştiğini de görmekteyiz. Özellikle kültürel değişim ve sınıf hareketi perspektifinden bakıldığında, kent merkezlerinin soylulaşması büyük çoğunlukla bir eylem sonucu değil, kentte yeni orta sınıfın oluşmasına paralel gelişmektedir. Bu yeni sosyal sınıf bir anlamda kent dokusunda kendine yer açmaya çalışmaktadır (Zukin, 2008).

Cardosa ve Ribelio (Cesar & Sampaio, 2007’de atıfta bulunduğu gibi, s. 30), kent mekanının oluşumunu, bireylerin kendi yaşam standartlarını iyileştirmek ve kişisel ekonomik fayda sağlamak için yaptıkları faaliyetlerin bir ürünü olarak tasvir eder. Mal sahipleri, kiracılar, emlakçılar, müteahhitler, yapı ustaları ve mimarların aktörleri olduğu bireysel fayda sağlama çabaları kolektif olarak kent dokusunu

---

ICOMOS’un 1987 Washington ve Petropolis tüzüğünde “sosyal grupların yerinden edilmesi” ifadesi ilk kez kullanılmış ve soylulaşmaya karşı önlemler alınması önerilmiştir.

⁴ Bolonya koruma amaçlı canlandırma projesi, soylulaşmaya karşı yaklaşımlar geliştirilip, Nairobi tüzüğü çerçevesinde stratejik önlemlerin alındığı ilk uygulamalardan biri olarak gösterilir. Bu kapsamda kira sınırlaması, sosyal konutlar, sosyal donatı ve hizmetler, alınan önlemler arasında sayılabilir.

⁵ Bunun tek istisnası kent mekanının finansal gayrimenkul değeri olmayan, neoliberal sistemin dışında kalan alanlardır. Örneğin Havana’da kent ölçeğine yayılmış, sert müdahaleler kullanılarak koruma ve canlandırma çalışmaları yapıldığı halde soylulaşma görülmemekte. Ülkemizde de Mardin kent merkezinde konut satışının yasak olması bu kapsamda örnek gösterilebilir.

⁶ High Line Parkı, New York Manhattan Yarımadasının Doğu yakasında terkedilmiş tren viyadüklerinin park olarak işlevlendirildiği 2009-2014 tarihli projedir.

biçimlendirir. Yani kendi yaşam alanını ve kendi yaşam standartlarını iyileştirmeye çalışan soylulaştırıcı birey de aslında bu süreçte bir eylemde bulunmaktadır. Küçük kafe sahibinden, kendi evini tamir ettiren bireye, soylulaştırıcılar kolektif bir eylemler bütünüyle, soylulaşmayı mekansal düzleme taşımaktadır. Bu kolektif eylem de bir canlandırma faaliyeti olarak kabul edilebilir. Sadece canlandırma sürecinin inisiyatifi ve organizasyonu farklıdır. Her iki eylemde de aynı paydaşlar, benzer bir amaca hizmet etmekte, ancak ikinci durumda aşağıdan yukarıya ve parçalanmış bir inisiyatif paylaşımı görülmektedir⁷.

Soylulaşmanın sosyo-kültürel dinamikler ve ekonomik yapısal sorunlardan dolayı kaçınılmaz olduğu varsayımı üzerinden, “*nasıl bir soylulaşma?*” da ana akım soylulaşma yazını içinde önem kazanan bir soru olmuştur. Bu bağlamdaki tartışmalar; nüfus hareketinin ve sosyo-kültürel değişimin fiili soylulaşmaya (dezavantajlı grupların yerinden edilmesi) yol açmaması, sosyal kırılmaların yaşanmaması çevresinde şekillenmektedir. Soylulaşma durumunun etkilerinin karşılaştırılması ön plana çıkmaktadır.

Bu doğrultuda öncelikle organizasyona dair yazın önemli bir başlık oluşturur. Yukarıdan aşağıya merkezi politikalar yerine; sivil inisiyatifin güçlendiği, yurttaş katılımının sağlandığı ve tabandan demokrasiye dayalı yaklaşımlarda, soylulaşmanın dezavantajlı topluluklara olumsuz etkisinin engellenebileceği vurgulanmıştır (Tiesdell ve diğ., 2013). Sivil katılımın ayrıca, neoliberal politikalarla doğrudan ilişkili soylulaşma sürecinde, özel sektörün kontrolü/inisiyatifi altındaki müdahalelere karşı bir dengeleyici rolü bulunmaktadır. Bu kapsamda canlandırmanın kentin kendi doğal değişim süreçlerine müdahale eden kısıtlamalar, büyük yatırımlar ya da kontrol eden bir ajanda sunmaktansa; tüm yurttaşların eşit biçimde sosyal ve kültürel hizmetlere erişimine odaklanmasının önceliği savunulmuştur. (Bridge, 2003; Zukin, 2008). Değişimin yukarıdan aşağıya merkezi müdahale ile değil, doğal bir süreçte yaşanması; sınıflar arasında denge kurulması imkanını verecek, bu da sosyal dokuda kırılmaları önleyecektir. Bu yüzden mekan yerine insan öncelikli yaklaşımların soylulaşma bağlamında daha sürdürülebilir olduğu savunulabilir. Yine

---

⁷ Örneğin İstanbul özelinde Balat ile Kuzguncuk’un canlandırma ve soylulaşma süreçleri bu kapsamda karşılaştırılabilir. Balat’ta yukarıdan aşağıya masterplan ölçeğinde planlanmış, tasarlanmış ve kamu kaynakları ile doku bütününde uygulanmış bir proje sonrası sosyal değişim varken Kuzguncuk’ta yıllara yayılan bireysel çabaların ve eylemlerin zamanla (kendiliğinden) değişime yol açtığı görülüyor. Birincisinde yerel yönetim ve yatırımcı firmaların, ikincisinde çok sayıda sivil bireyin inisiyatifinde zamana yayılmış bir canlandırma var.

aynı kapsamda soylulaşma yazını, sosyal hizmetlerin güçlendirilmesine ve alanda yaşayan dezavantajlı grupların başta eğitim ve sağlık olmak üzere, hizmetlere erişimine özellikle atıfta bulunur (Bridge, 2003; Butler & Robson, 2003a).

Soylulaşmanın etkileri çerçevesinde gelişen ve bu tez çalışması için özellikle kaynak oluşturan bir diğer başlık ise etkileşimci bakış açısıdır. Bu doğrultudaki tartışmalar, soylulaşma sürecindeki alanlarda sınıflardan birinin yerinden edilmeden, sınıfların bir arada, olumlu etkileşim içinde, karma nüfuslu/ heterojen mahallelerde yaşama senaryosu çevresinde şekillenmektedir. Bu tartışma içinde birbiri ile ayrılan iki görüş bulunmaktadır:

Birinci görüş; farklı sosyal sınıf ve toplulukların bir arada yaşamasının tüm kesimler için fayda sağlayacağını savunarak sosyal entegrasyon politikalarını destekler. Bu görüşe göre düşük gelir düzeyinde toplulukların aynı mekanda yoğunlaşması çevrelerinde sosyal bir duvar oluşturmaktadır. Bu yüzden düşük gelir düzeyindeki toplulukların desteklenmesi için orta sınıfın bu alanlara entegrasyonunun istihdam, pazar ve politik bağlantıları arttırabileceği, bu bakımdan kent mekanını paylaşmanın özellikle bu sınıf için avantaj sağladığı savunulmuştur (Pinkster, 2009; Rankin & Quane, 2000; Small & McDermott, 2006; Tigges, Browne, & Green, 1998).

Tartışmanın diğer tarafındaki ikinci bakış açısı ise; farklı sınıfların bir arada yaşadığı karma bir sosyal yapının mutlaka dezavantajlı grupların fayda sağladığı bir etkileşim anlamına gelmeyeceğini; çünkü bu alanlarda orta sınıfın, düşük gelirli sınıflarla ilişkiye girmediğini savunur (Brophy & Smith, 1997; Curley, 2009; Kleinhaus, 2004; van Beckhoven & van Kempen, 2003). Bu çerçevedeki yazında, soylulaştırıcı toplulukların, soylulaşma alanlarında sadece kendi içinde ilişki kurduğu, bu yüzden bir önceki görüşün savunduğu avantajların neredeyse hiçbir zaman yaşanmadığı vurgulanır (Atkinson, 2004; Lees, 2008; Smith, 1996).

Bu bakımdan, canlandırma perspektifinden bakıldığında, soylulaşma tartışmaları içinde “sosyal etkileşim” kilit bir başlık haline gelmektedir. Bu kapsamda tez çalışması içinde de; “farklı topluluklar arasında sosyal etkileşimin nasıl sağlanacağı”, dahası “tüm toplulukların eşit biçimde yarar sağlayacağı şekilde nasıl sürdürülebileceği” temel bir sorun olarak değerlendirilmiş. Farklı ekonomik ve kültürel arka plandan toplulukların bir arada yaşaması bir gelişim fırsatı doğuruyor, ancak -özellikle soylulaşma alanlarında- topluluklar arası etkileşim zayıfsa;

soylulaşmanın kaçınılmaz olduğu alanlarda sosyal etkileşimin sağlanması sürdürülebilir bir gelişim aracı olabilir mi? Bu sorudan hareketle tezde, sosyal etkileşim ve topluluk ilişkileri eksenli bir müdahale modelinin soylulaşma tartışmalarına da katkı sunması hedeflenmektedir.

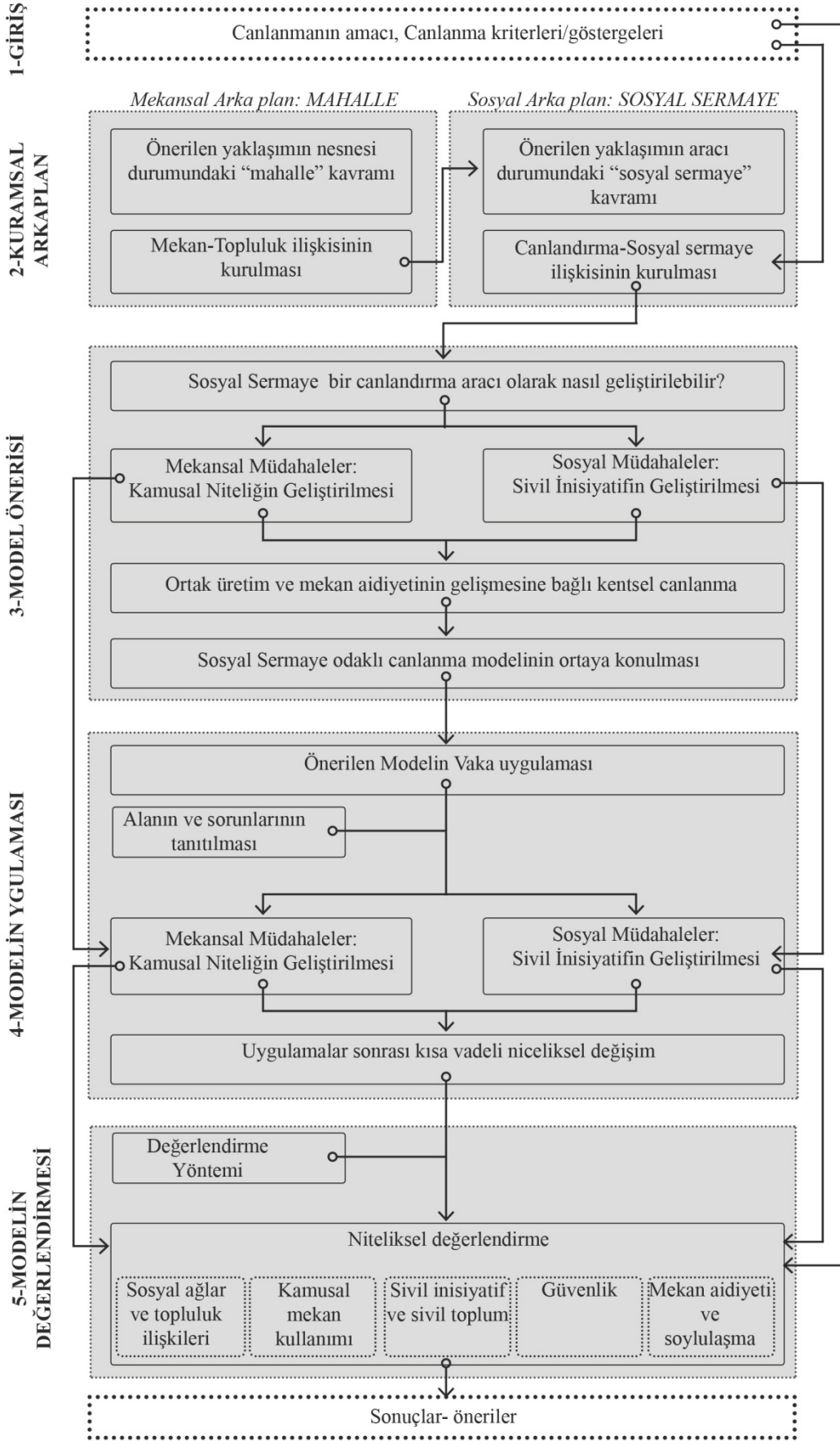
1.3. Tezin Yöntemi ve İçeriği

Tez çalışması, İstanbul Yeldeğirmeni'nde bir vaka uygulaması çevresinde kurgulanmıştır. Tezin yöntemi kısaca, mahalle ölçekli bir kentsel canlandırma modeli sunulması, Yeldeğirmeni'nde bu modelin uygulanması ve uygulama sonuçlarının değerlendirilmesi olarak özetlenebilir. Bu bakımdan içeriği Şekil 1.1'de de gösterilen şu basamaklardan oluşacaktır:

- a) Önerilen modelin kuramsal arka planının tartışılması
- b) Model önerisinin sunulması
- c) Önerilen modelin sahada uygulanma sürecinin aktarılması
- d) Uygulamalar sonrası sonuçların değerlendirilmesi

Canlandırma yaklaşımının kuramsal arka planının tartışıldığı ilk bölüm (2) bir literatür taraması niteliğindedir. Bu bölümde önerilen modelin mekansal ölçeğini tanımlayan “mahalle” ve yaklaşımın çevresinde kurgulandığı “sosyal sermaye” kavramlarının teorik çerçevesi çizilmiş, bu kavramlara yönelik akademik yazın özetlenmiştir. Sosyal sermayenin mahalle ölçeğinde gelişmesinin sonuçları ile canlandırmanın temel amacı olan “iyi yaşam kriterlerinin”, birbirleri ile örtüşüklerinin gösterilmesi amaçlanmıştır.

Modelin sunulduğu sonraki bölümde (3), sosyal sermayenin nasıl geliştirilebileceği sorusu üzerinde durulmuştur. Bu kapsamdaki yöntem deneyimlerinin karşılaştırmalı okuması yapılarak canlandırma pratiğine yönelik bir yol haritası çıkartılması amaçlanmıştır. Bu bölümde kentsel tasarım, topluluk geliştirme ve sosyal sermaye yazınının taraması yapılmış, mahalle ölçeğinde topluluklar ve bireyler arası etkileşimin sağlanmasına yönelik geniş bir yelpazeye yayına eylemler, yapısal karakterlerine göre sınıflandırılmıştır. Mekansal müdahaleler ve sosyal müdahaleler başlıkları altında toplanan bu eylemler bir bütün olarak uygulamaya dönük bir model önerisi oluşturmaktadırlar.

Şekil 1.1: Tezin içeriği.

Uygulama sürecinin aktarıldığı bölümde (4), önerilen yöntem doğrultusunda yapılan canlandırma çalışmaları sunulmuştur. Bir önceki bölümde çerçevesi çizilen, sosyal sermayenin geliştirilmesine odaklı kentsel canlandırma modeli, 2010-2013 yılları arasında, Yeldeğirmeni Mahallesi'nde uygulanmıştır. “Yeldeğirmeni Canlandırma Projesi” adıyla, Kadıköy Belediyesi ve ÇEKÜL Vakfı inisiyatifinde gerçekleştirilen müdahale süreci, tez çalışmasına paralel devam etmiş ve önerilen yaklaşım büyük ölçüde taraflarca benimsenerek takip edilmiştir. Bu bölümde büyük ölçüde bu dönemde yapılan analiz, stratejik planlama, katılım toplantıları ve değerlendirmelerden yararlanılmıştır. Bu kapsamdaki çalışmalar; katılımcı süreç yönetimi, alanda bu amaçla kurulan bir sivil toplum örgütlenmesinin (Rasimpaşa Gönüllüleri) desteklenmesi ve yerel yönetimce uygulanan mekansal müdahalelerin planlanması olarak özetlenebilir. 2013 yılı sonrasında ise sahada sivil toplum yapılanmasının içinde yer alınarak, ilk 3 yıl yapılan müdahalelerin sürekliliğinin sağlanmasına yönelik çalışılmaya devam edilmiş ve proje takibi yapılmıştır. Özellikle mahalle içinde hissedilir değişimlerin yaşandığı 2013-2017 döneminde, yapılan müdahalelerin sonuç ve yansımalarının değerlendirilmesine yönelik çalışmalar sürdürülmüştür. Bu bakımdan bu bölümde sunulan vaka bir bütün olarak, kentsel iyileştirme/canlandırma yöntemlerine dair ampirik bir deney olarak ele alınabilir.

Çalışmanın değerlendirilmesi niceliksel ve niteliksel verilere dayanarak yapılmıştır. Canlandırmanın temel amacına; yaşam standartlarını iyileştirmeye dair alandaki değişim niceliksel veriler ışığında sunulmuştur. Giriş bölümünde sunulan canlandırma indikatörlerinden verilerine ulaşılabilen başlıklarda 2010-2017 arasında oluşan değişim, ilgili kurumlardan alınan veriler ve alanda farklı tarihlerde yapılan niceliksel araştırmalar⁸ aracılığıyla karşılaştırılmıştır. Bu kapsamda ekonomik veriler, kentsel kullanımlar, suç verileri, eğitim durumu, insan hareketi gibi başlıklarda ele alınmıştır.

Sosyal sermayenin ve etkileşimin tartışılabilmesi, niceliksel verilerin ötesinde, niteliksel bir araştırmayı gerekli kılmıştır. Son bölümde (5) değişimin ve canlandırma yaklaşımının niteliksel değerlendirilmesi yapılmıştır. Önerilen canlandırma yaklaşımı sosyal sermaye odaklı olduğundan bu bölümde değerlendirme kriteri olarak da topluluklar arasındaki etkileşim esas alınmıştır. Bu kapsamda 2018 yılı içinde alanda

---

⁸ Söz konusu araştırmaların yönteminin ilgili bölümde (4.3.) verilmesi tercih edilmiştir.

katılım toplantıları, sosyal ağ haritalaması ve yüz yüze görüşmelere dayalı arařtırmalar⁹ gerçekleştirilmiştir. Bu araştırmaların verilerine dayanarak tez içinde önerilen canlandırma yaklaşımının ve vaka çalışmasının sonuç değerlendirmesi yapılmıştır.

---

⁹ Söz konusu araştırmaların yönteminin ilgili bölümde (5.1.) verilmesi tercih edilmiştir.

2. KURAMSAL ARKA PLAN

Bir kentsel müdahale biçimi olarak “canlandırma” bir eylemi tanımlamaktadır. Bu bölümde bu eylemin *nesnesi* ve *aracı* olan kavramların kuramsal arka planının tartışılması amaçlanmaktadır. Başka bir ifadeyle “neyin canlandırıldığı” ve “ne ile canlandırıldığı” sorgulanacaktır.

Tez kapsamında önerilen, mahalle ölçeğinde sosyal sermaye gelişimine odaklı canlandırma yaklaşımında; “mahalle”, “sosyal sermaye gelişimi” ile canlandırıldığından, bu iki kavram eylemi tanımlayan bileşenlerdir.

Zielenbach (2000), mahalle ölçeğinde kentsel canlandırmaya yönelik yaklaşımların çeşitliliğini, mahalle kavramının içeriğinin karmaşıklığından (tanımsızlığından) kaynaklandığını savunur. Bu bölümün ilk kısmında mekansal bir ara yüz olarak mahalle kavramının tanımlanması amaçlanmıştır. Mahalle, mahal ve mahallelinin birbirleri ile ilişkisinin tartışılması, neyin canlandırıldığına cevabını verecektir.

İkinci kısımda ise; sosyal sermayenin (topluluk ilişkileri, sivil toplum bağları, sosyal normlar) kentsel mekan üretiminde ve iyi hayat standartlarının oluşmasında nasıl bir rol oynadığı tartışılacaktır. Bu kısımda hem kavramın içeriği, hem de geliştirilmesinin hangi alanlarda “canlandırmaya” katkı sağladığının ortaya konması amaçlanmaktadır. Bölüm sonunda sosyal sermayenin bütüncül anlamda hayat standartlarını iyileştirebilecek bir birikim ve kentsel canlandırma için kaynak bir değer olduğu ortaya konularak; “ne ile” sorusu cevaplandırılacaktır.

2.1.Mekansal Arka Plan: Mahalle

Kent dokusu içinde tanımlı bir mekansal alt birimi ifade eden “mahalle”, özellikle Türkiye’de kent yazınının içinde, zamanla özel anlamlar atfedilmiş biçimde, geniş bir yer kaplamaktadır.

Öncelikle Türkiye coğrafyası kentlerinin, özellikle İstanbul’un, kent dokusunda mahalle biriminin, şekillendirici olduğunu görmekteyiz. İstanbul’un ilk kurulduğu

dönemde “Kampolar” etrafında öbekteşen grupların yerleşik düzene geçmesinden, İstanbul’un fethinden sonra Anadolu’dan getirilen belirli grupların belirli alanlara yerleştirilmesine kadar uzayan bir süreçte, bu alt birimler kentin sosyal ve mekansal dokusunun belirleyici unsurları olmuşlardır (Tekin, 2010). Geleneksel anlamda mahalle, doku içinde sadece informal bir öbekteşmeyi değil; resmi olarak sınırları olan, hatta bazen kendi duvarları ve kapılarıyla kentle ilişkisi kesilebilen, kent içinde özerk bir alanı tarif eder (Ürküt, 1998).

Türkiye kent yazınında mahallenin öne çıktığı bir başka alan ise; alt kültür ve özellikle gecekondu çalışmaları içinde olmuştur. Yerel ile küresel, kent ile köy arasında bir yere oturan bu mahalleler, sınırları ekonomik ve sosyal farklılıkla çizilmiş, kapalı özerk bölgelerdir (Erman, 2001). Bu mahalle toplumsal koşullara bağlı olarak oluşmuş ve kent içinde başka türlü barınma imkanı olmayan belirli bir topluluğun var olabileceği yegane alandır.

Bu iki durumda da mahalle homojen bir nüfusu barındırmaktadır. Bu yüzden sadece mekan (mahal) değil bir yandan sosyal bir grubu, mahalleliyi de tanımlamaktadır.

Ancak bunların da ötesinde; sadece akademik literatüre değil, popüler kültüre ve hatta siyasal söyleme de yansıyan, bir “mahalle” retoriği de bulunmaktadır. Mahalle nostaljik, geçmişte kalmış iyi ve sıcak duyguları barındıran bir kavram olarak idealize edilir. Çağdaş yaşamın dinamikleri ile de zamanla kaybolan, ancak kaybedilmemesi, korunması gereken bir kavram olarak kendi retoriğini yaratmıştır. Mekanın politik söylemi içinde; “mahalle” geçmişe ait tüm *olumlu* kavramları, “mahallenin kaybolması” ise toplumsal dejenerasyonu sembolize edecek biçimde kullanılır. Ayrıca idealize edilmiş; iyi komşuluk ilişkileri olan, herkesin birbirini tanıdığı, güvenli, insanların birbirine destek olduğu mahalle fikri, popüler kültür içinde sıklıkla işlenen bir temaya dönüşmüştür. Bu söylemde de idealize edilmiş anlamın sadece mahal üzerinden değil mahalleli olma durumu üzerinden kurgulandığını görüyoruz.

Öte yandan günümüzde, geleneksel tanımlarının aksine mahallelerin homojen bir nüfus yapısına sahip olmadığı; farklı kültürel, ekonomik, sosyal arka plana sahip bireylerden oluştuğu da aşikardır. Bu bakımdan sadece mahallenin değil mahallelilik anlayışının da değişmesi kaçınılmaz görünmektedir.

Bu kısımda mahalle ve mahallelilik ilişkisinin, Türkiye’de ifade ettiği özel anlamın ötesinde, tekrar okunması ve bu ilişkinin hangi şekillerde kurgulandığının kısa bir literatür özetinin yapılması amaçlanmaktadır.

2.1.1. Mahallenin klasik modern kent yazınında tanımı:

Mahalle, kent ve mahallelilik ilişkisi üzerine klasik yazın endüstrileşme ile birlikte giderek büyüyen kentler ve kentleşme olgusuyla ortaya çıkmıştır. Kentleşme literatürü olarak da adlandırılan ilk dönem çalışmaları; yirminci yüzyılın başında fiziksel olarak hızla büyüüp yoğunlaşırken yeni üretim ve tüketim biçimlerinin yaşam alışkanlıklarını değiştirdiği endüstri kentlerindeki, sosyal, ekonomik ve kültürel dönüşümün mekanla ilişkisini tartışmıştır. Genel olarak modernist yazın içinde değerlendirilen bu dönemde, yeni bir “kentlilik” durumu oluşmakta ve “mahallelilik” bu kentlilik durumunun karşıtı ya da kentleşmeye doğru evrimde bir alt basamak olarak ele alınmaktadır (Hannerz, 1980).

Modern kent ve kent yaşamının yeni bir toplum düzenini, mahallenin ise kent içinde toplulukların yaşadığı alt kümeleri temsil ettiği modern yaklaşımda, “toplum” ile “topluluk” ilişkilerinin karşılaştırması önemli bir yer tutmaktadır.

Toplum ve topluluk karşılaştırmasının klasik sayılabilecek referansı Ferdinand Tonnies’e dayanır. Tonnies’e (1887) göre kırsal bir ilişki düzenini temsil eden topluluk (*gemeinschaft*), kişisel ilişkiler, akrabalık/hısımlık bağları ve cemaatleşmeye dayalıdır. Topluluk içinde sosyal destek bu kişisel bağlar ve sorumluluğa dayalı dayanışmayla, düzen ise ahlak normlarıyla sağlanır. Kentsel bir ilişki düzenini temsil eden toplum birliği (*gesellschaft*) ise, özelleştirilmiş tanımlar üzerinden kurulu bağlara dayalıdır, sosyal desteğin yerini kurumsallaşmış mekanizmalar, ahlak normlarının yerini ise hukuk kuralları almaktadır. Toplum birliğinde, birey kişilere değil, sisteme karşı sorumludur.

Kent yaşamının bu doğrultuda yeniden tanımlandığı, kaynak literatürün başında Georg Simmel’in çalışmaları gösterilebilir. Simmel (1969) modern kent yaşamının topluluk ilişkilerinden farklı bir düzen getirdiğini işaret etmekteydi. Topluluk tanımlı ve sayılı ilişki bağlarını kapsarken, kentte sosyal ilişki imkanları bireyin baş edemeyeceği kadar fazladır. Bu yüzden kent insanının kişisel sosyal bağları giderek azalacak, birey içe dönük hale gelecek, çevresine (sosyal anlamda) yabancılaşacaktır. Bu doğrultuda kentsel mekanda birbiriyle empati kuramayan, göz göze gelmekten

çekinen, fiziksel kontakta uzak duran kentli, modern kentin de sosyal normlarını biçimlendirir.

Tonnies ve Simmel gibi öncü modernist yazının altını çizdiği türden kentsel ilişkiler modern *metropolde* topluluk ilişkilerinin giderek kaybolacağını öngörür. Bireysel bağlar ve tanışıklık üzerinden gelişen sosyal birliktelik kırsal yerleşkelere özgüdür; kent insanı ihtiyaç duyduğu sosyal desteği sistemleşmiş toplumsal birlikten alacaktır. Bu anlamda birey sistemin tekil bir parçasından ibarettir.

Topluluk ve Toplum (köylü/kentli) karşılaştırması üzerinden yapılan bir mahalle tanımını en güçlü biçimde Chicago Okulu'nun¹⁰ kent çalışmalarında görmekteyiz.

Chicago Okulu'nun kent çalışmalarının ideolojik temeli, “sosyal ekoloji” ya da “kent ekolojisi” argümanı üzerine kuruludur. Doğadaki türlerin rekabeti ile kent içindeki toplulukların iş/kaynak/fırsat için rekabeti arasında analogi kuran –ve kökeni sosyal darwinisme dayandırılabilir- bu önerme, kent mekanının evrimini toplulukların birbiri üzerinde sosyo-ekonomik üstünlük kurma ilişkisi ile değerlendirir (Hannerz, 1980). Bu bakımdan toplulukların rekabeti, mahalleler içinde ve arasında bir dengenin kurulacağı duruma doğru evrimleşmektedir.

Mahallenin tanımı açısından bu önermenin iki temel sonucu doğmaktadır. Öncelikle mekansal bir çerçeveyi tanımlayan mahalle ile sosyo-kültürel bir ilişkiyi tanımlayan topluluk arasında bir ayırım yapılmamaktadır. Her mahalle tek bir topluluğun mekansal üstünlük alanıdır. Park (1915), kentin içindeki mahalle hayatı ile kırsal düzen arasında bağlantı kurarak; mahalleyi köyün kent içindeki devamı olarak değerlendirir. Birbirinden mekansal olarak ayrılmış mahallelerin her biri kendi içinde stabil, demografik olarak homojen -doğal- alanlar tanımlamaktadır (McKenzie, 1968).

Kent bir bütün olarak bu birbirinden ayrılmış mahallelerin/toplulukların toplamıdır. “[mahalleler arasındaki] ayrışma süreci, şehri birbirine dokunan ama kesişmeyen küçük dünyaların mozağine dönüştüren, manevi bir uzaklaşma yaratır.” (Robert Ezra Park, 1952, s. 47).

---

¹⁰ Başını Robert Park, Ernest Burgess, Louis Wirth gibi araştırmacıların çektiği Chicago Okulu yüzyılın ilk yarısında kent sosyolojisi alanında öncü çalışmalara imza atmıştı. Chicago bu dönemde (1910-40) Amerika Birleşik Devletlerinde hızla endüstrileşen, modernleşme sürecinin sembolleşmiş (özellikle Ford Fabrikasından dolayı) kentlerinin başında sayılabilir. Yoğun biçimde göç alan ve kentsel dinamikleri değişen bir dönemde Chicago Üniversitesi Sosyoloji bölümü çatısı altında, Chicago şehrine yönelik yapılan kent çalışmaları, modern kentleşme literatürünün ana gövdesini oluşturmaktadır.

Chicago Okulu'nun, kentin farklı homojen mahalle toplulukları bütününe oluşturduğu bir mozaik olduğu yaklaşımı, modern dönem planlama disiplinlerine önemli ölçüde yansımıştır. Buna görsel bir örnek olarak Patrick Abercrombie'nin Londra planını gösterebiliriz. 1943 yılında Londra Şehir Konseyi (LCC) için hazırlanan bölgesel planların, "Sosyal Gruplanmalar ve Ana Kullanım Zonları" bölümü için hazırlanan diyagramatik planlar, kent dokusunu farklı sosyal toplulukların yaşadığı homojen mahallelerin toplamı olarak görselleştirmiştir. Şekil 2.1'de de görülebileceği üzere, kent merkezi ile ilişkisi ve işlevsel karakterine göre farklı renklerde her biri bir baloncuk¹¹ olarak çizilen mahalleler farklı sosyal grupların kent ile ilişkisini analiz etmeyi amaçlamaktadır (Züger & Christiaanse, 2018). Abercrombie Londra planı, Burgess'in Chicago için çizdiği ideal-tip diyagramının ana hatlarını taşımakta, Chicago Okulu'nun ilkelerini plan ölçeğine taşımaktadır.

Şekil 2.1: Patrick Abercrombie'nin, 1943 Londra Planı (Url-5).

Mahallenin Türkiye'de geleneksel tanımı, bu anlayışla paralellik göstermektedir. Örneğin Abercrombie'nin Londra için çizdiği plan, her mahallenin homojen bir topluluğu barındırdığı ve birbirinden özerk birimlerden oluşan Osmanlı dönemi İstanbul'una da uyarlanabilirdi.

Chicago Okulu'nun kent ekolojisi yaklaşımının mahalle tanımı açısından doğurduğu ikinci önemli sonuç ise, mahallenin zamanla kaybolacağı, kent yaşamının topluluk yaşantılarını yok edeceği ön görüsüdür. Mahalleler arası rekabetle, başka sosyo-ekonomik grupların alanda üstünlük kurmasıyla, topluluk ilişkileri koparak mahalle

¹¹ Bu yüzden bu plana "yumurta planı" ya da "patates planı" ismi de verilir.

zaman içinde önemini yitirerek, sınırlarını kaybedecektir. Kentleşme durumu, bir noktada topluluk ilişkilerinin dağılmasını gerektirmektedir (McKenzie, 1968).

Bu anlamda Chicago Okulu, Tonnie ve Simmel gibi öncü yazının savunduğu ilkeleri büyük ölçüde referans almıştır¹². Örneğin; Louis Wirth'in (1969), bu dönemin manifesto niteliğindeki metinlerinden olan "*bir yaşam biçimi olarak kentlilik*"¹³ makalesinde, köylülük ve kentlilik durumu net biçimde birbirinden ayrılır. Kent kendi kendisini yeniden üretmediğinden, sürekli birbirinden farklı kültürel kökenden grubu kendine çekecektir, bu bakımdan nüfusu büyüdükçe birbirine benzemeyen insanları bir arada barındıran bir mekan olmak zorundadır. Farklı köken ve altyapıdan gelen üyeleri barındıran bu yığın içinde akrabalık bağlarından, komşuluk ilişkilerinden ve ortak halk geleneğinden gelen bir kuşakla beraber yaşamaktan kaynaklanan duygular muhtemelen yok olacaktır ya da en iyi olasılıkla zayıflayacaktır. Wirth kentlilik kavramını bir yaşam biçimi olarak gösterir. Bu yaşam biçiminin kişisel olmamayı ve sosyal mesafeyi ortaya çıkardığını; kentlerde insanların başkaları ile olan temasının kısa ömürlü ve bölük-pörçük bir ilişkiye dayandığını savunur. Kentli birey manevi değerlere, yardımlaşma duygusuna ve kendini içinden geldiği şekilde ifade edebilmek gibi özelliklere artık sahip değildir.

2.1.2. Koşullu bir durum olarak mahalle:

Gerek modern dönemde, gerekse de modern sonrası dönemde mahallenin kent içinde evrimleşerek kaybolacağı yaklaşımına; sınıfsal, kültürel, etnik ya da ekonomik bir ön koşulla oluşan güçlü mahalle yapılanmaları örnek gösterilerek karşı çıkmıştır¹⁴. Bu çalışmalar kent içindeki "alt kültürler" fikrine dayanmaktadır. Bu alt kültürler hem kent yaşantısının içindedir, hem de kapalı topluluklar olarak alt kümeler oluştururlar. Mahalle bu toplulukların yaşayabileceği ve gelişebileceği bir mekan olarak ele alınabilir.

---

¹² Nitekim ekolün önde gelen ismi Robert Park, George Simmel'in öğrencisidir. Bu bakımdan Chicago Okulu, Avrupa'da çizilen kavramsal çerçeveleri pek çok yönüyle pekiştirerek Amerika'da saha deneyimi ile çakıştırmaktaydı.

¹³ "Urbanism as a way of life".

¹⁴ Bu kısımda kronolojik değil metodolojik bir sınıflandırma yapılması tercih edildi. Kısım içinde ele alınan çalışmaların birbirinden farklı dönemler, disiplinler ve anlayışta oldukları görülecektir. Bu sınıflandırmada sadece mekan olarak mahallenin ele alınışındaki ortak yaklaşımdan yola çıkılması amaçlanmıştır.

Bahsedilen topluluklar etnik gettolar, sınıfsal farklılıklardan dolayı işçi sınıfının yaşadığı alanlar, ekonomik farklılıklardan dolayı düşük gelir düzeyinde dezavantajlı toplulukların yaşadığı alanlar ya da siyasi, kültürel, sosyal nedenlerle marjinalleştirilmiş grupların yaşadığı mahalleler olabilir. Bu bakımdan mahalle ve içinde barındırdığı topluluk yine bir arada kullanılmıştır.

Örneğin Mervin Webber (1964) orta sınıf -kozmpolit- profesyoneller ile yerel işçi sınıfı arasında kesin bir ayırım yapar. Sosyal etkileşimi ve bağları kendi içinde güçlü, mekana çok bağlı olmayan kozmpolit toplulukları “mekansız” olarak tanımlarken, daha az hareketli yerel, çalışan topluluklar için mahallenin bir çerçeve oluşturabildiğini savunur. Bu yaklaşımda –modern öneriye benzer şekilde- toplum ile topluluk arasında bir farklılık çizilmekte ancak bu yapıların birbirine evrimleştiği ya da birinin zamanla kaybolacağı yaklaşımı yerine, topluluğun da belirli koşullar altında oluşan bir kentlilik durumu olduğu ortaya konulmaktadır. Başka bir deyişle mekana/mahalleye bağlı ve ondan bağımsız iki farklı kentlilik durumu işaret edilmektedir. Bu kapsamda mahalleye bağlı toplulukları münferit vakalar olarak ele alan çok geniş bir literatür bulunmaktadır.

Young ve Wilmott (1957) Londra'nın doğu yakasında Bethnal Green Bölgesinde, halen *gemeinschaft* topluluk ilişkilerinin kent yaşamında, bireylerin toplumsal sistemle olan ilişkisinden daha yoğun devam ettiğine işaret eder.

Gans'ın (1962) Boston'daki İtalyan mahallelerinde yaptığı çalışmalar da, benzer bir topluluğun panoramasını çizmektedir. “Kent köyleri” olarak tanımladığı mahalle yapısında, kentin diğer bölgelerinde yaşayamayacak düşük gelir düzeyinde bir topluluğun, sıkı tanışıklıklar, birebir ilişkiler ve dayanışma ağları ile kendine barınma alanı açabildiğinin altını çizmiştir. Kentin geri kalanından özerk bir köy gibi kısmen izole olmuş bu mahalleler, içinde barındırdıkları toplulukla da özdeşleşmiş durumdadır.

Elizabeth Bott (1957) işçi sınıfı aileleri ile yaptığı ampirik araştırmalarda, topluluk ilişkilerinin mahalle ölçeğinde önemli yoğunlaşma alanları oluşturduğunu göstermiştir. Özellikle bu mahallelerde iş yerlerinin benzer karakterde olması, iş-ev arası mesafenin kısa ve mahalle çevresinde olması gibi faktörlerin topluluğu fiziksel olarak mahalleye bağladığını vurgular. Burada çalışılan işçi topluluklarının mekana bağlı, sosyal olarak ise durağan yapıda olduğu savunulmaktadır.

İş-konut mesafesi ile mahalle oluşumu ilişkisi farklı araştırmalarda da önemli bir etken olarak gösterilmiştir. Laumann (1973) iş ile konut alanlarının birlikteliğinin işçi ve ücretli çalışan sınıflarda ikamet süresini uzattığını, bu yüzden mekana bağlı toplulukların oluşmasına zemin hazırladığını savunmaktadır. Buradan hareketle mahalle/topluluk oluşumunu işçi sınıfı ile ilişkilendirir.

Benzer doğrultuda farklı çalışmalar düşük gelir düzeyi ve kırılgan topluluklar için sosyal ilişki kurulması için gerekli mesafe arttıkça masrafların çoğaldığı, bu bakımdan kısa mesafedeki mahalli ilişkilerin özellikle bu sınıflar için önemli olduğunu önermektedir. Güçlü aile bağları ya da yakın arkadaşlıklar mekandan bağımsız olarak her şekilde yürütülebilmektedir. Öte yandan düşük gelir düzeyi için bu güçlü bağlar dışındaki ilişkiler ancak mahalle ölçeğinde sağlanabilir (Campbell & Lee, 1992; Logan & Spitze, 1994). Özellikle yaşlı bireyler, arabasız aileler, engelliler gibi dezavantajlı gruplar için mahalle ölçekli ilişkiler alternatif bir sosyal alan yaratmaktadır (Fischer, 1982).

Burada ele alınan şekliyle; belli bir sınıfa ya da topluluğa özgü olan mahalle ve mahallelilik durumunu, Türkiye’de özellikle gecekondu çalışmalarında ele alınan mahallede görmekteyiz. Nitekim gecekondu mahallesi ve “kent içinde köy” analogisi de bu mahalle yazınında karşımıza çıkmaktadır (Erman, 2001). Bu mahallelerde kırsal topluluk ilişkilerinin sürdürülmesi, söz konusu toplulukların kent içinde barınabilmelerinin yegane koşulu durumundadır.

2.1.3. Mahallenin sosyal ağlar üzerinden tanımlanması:

Özellikle 1950’lerden sonra, sosyal ilişkilerin “sosyal ağ analizi” ile daha analitik biçimde araştırılması; mahalle ve topluluk ilişkilerinde geleneksel anlayışı da büyük ölçüde değiştirmiştir. Sosyal ağ: “belirli sayıdaki bireyin aralarında kurdukları bağlantılar kümesidir. Bu küme bağlantıların niteliğini de kapsar ve bir bütün olarak içerdiği bireylerin sosyal davranışlarını açıklayabilir” (Mitchell, 1969, s. 2). Mahalle çalışmalarında daha çok tercih edilen şekliyle (ego-merkezli anlayış); anket ve yüz yüze görüşmelerle, bireylerin diğer bireylerle kurduğu ilişkileri ortaya koyarak, bu ilişkilerin bir bütün olarak oluşturduğu ağı görmemizi sağlar.

Sosyal ağ teorisi ve sosyal ağ araştırmaları, topluluk ilişkilerinin modernist yazında ele alınandan çok daha kompleks etkenlere ve temellere bağlı gelişebildiğini göstermiştir. Topluluk ilişkileri geniş bir yelpazeye yayılan, farklı seviyelerde çapraz

ilişkiler kuran bir ağ yapısına sahiptir. Bu bakımdan tek bir topluluktan söz etmek, toplulukları birbirinden net bir şekilde ayırmak mümkün gözükmemektedir. Dahası; sosyal ağ araştırmaları topluluk ve mekan ilişkisini tekrardan değerlendirmemizi ve mahallenin tanımını yeniden yapmamızı mümkün kılmaktadır.

Sosyal ağ analizleri ışığında değerlendirildiğinde mahalle öncelikle nerdeyse hiçbir zaman tek bir homojen toplulukla çakışmamaktadır (Kleinmans, 2004). Mahalle çoğunlukla varsayımlara dayanan ve tanımsız; içinde yaşayanlar için özel, ancak sınırlı bir sosyal önemi olan bir mekandır. Sosyal ağların kurulduğu pek çok mecradan sadece bir tanesidir. Bu yüzden barındırdığı insanların parçası olduğu ağlardan sadece bir kısmı mahalle ile ilintilidir (Bridge, 2002; Fischer, 1982; Henning & Lieberg, 1996).

Bu doğrultuda mahalleye yönelik daha çağdaş dönemde ortaya konulmuş araştırmalar, klasik modernist yaklaşımın ön görüşleriyle çakışmaktadır. Mahalle kırsal yaşamın uzantısı olan homojen topluluk yerine, özünde mekandan bağımsız farklı ağların mekanda ilişki kurmasını gerektiren heterojen alanlardır. Dahası, mahallenin ve mahalle ilişkilerinin “kaybolmadığı” sadece “değiştiği” görülmektedir (Forrest & Kearns, 2001).

Barry Wellman’ın (1979) Toronto’da 845 düşük-orta gelir seviyesinde aile ile yaptığı araştırmalar, mahalle ve topluluk ilişkilerinin sosyal ağ teorisi kapsamında değerlendirildiği öncü çalışmalardır. Wellman’ın çalışmaları (1979, 1996, 1990) katılımcıların dayanışmaya dayalı güçlü topluluk ilişkilerinin olduğu, ancak bu ilişkilerin nadiren mahalle içinde kurulduğunu göstermektedir. Topluluk ilişkileri kent yaşamında belirleyici bir rol oynamaktadır, ancak bu topluluk bir mekan/mahalle ile özleşmemiştir. “Bağımsız topluluk”¹⁵ kuramı olarak adlandırılan bu argüman; Webber’in mekansızlaşmış bir kozmopolit sınıf tanımından da, tek bir “kent köyü” ile özdeşleşmiş Gans’ın tarifini verdiği mahalle topluluklarından da farklı bir ilişki biçimini işaret etmektedir (Bridge, 2002). Bağımsız topluluklar argümanında, topluluk bağları önemini korumakta, mahalli ilişkiler ise bireyin bütün topluluk bağları arasında çok az yer tuttuğundan, mekan sosyal ağlar açısından önemini kaybetmektedir. “Bireysel ağlar nadiren mahalle birliktelikleridir” (Wellman, 1996, s. 348).

---

¹⁵ “Community liberated”.

Blockland (2003, s. 46), Wellman'ın topluluk ilişkilerine yaklaşımını 5 temel prensibe dayandırarak modernist görüşten ayırır;

- Birinci olarak; içinde “yerel” olan bir takım ilişkileri barındırıyor olması mahalleyi bağımsız bir birime dönüştürmez. Bu yerel ilişkilerin sınırları, çizili mahalle sınırları ile çakışmak zorunda değildir.
- İkinci olarak; Wellman mahallenin bir “mikro birim”, kentin ise bu mikro birimlerin mozaïği olduğu görüşüne karşı çıkar. Bu tip bir bakış açısı mahalle ile topluluğu eş anlamlı hale getirerek, yerel olmayan/ mahalle ötesi ilişkileri göz ardı etmektedir.
- Üçüncü olarak; mahalle çalışmalarının idari sınırlar içinde ele alınması, yerel ilişkilerin mekansal dağılımının araştırılmasına engel olmaktadır.
- Dördüncü olarak; sosyal ağların odaklanmalarının mekan üzerinden ele alınması mahalleyi en önemli organizasyonel birim haline getirmektedir. Wellman ilişkilerin organizasyonunda mekanı etkenlerden sadece bir tanesi olarak değerlendirir. Mekansal yakınlık, toplulukların oluşumu için fırsat yaratmakla birlikte oluşumları için tek şart değildir.
- Beşinci olarak ise; mahallenin normlara dayalı topluluk dayanışmasının doğal mekanı olarak görülmesi, öte yandan mahalleler içinde artık bu tip normatif dayanışmaların daha az gözleniyor olması, araştırmacıların topluluk ilişkilerinin kaybolduğu sonucunu çıkarmasına sebebiyet vermektedir. Mekandan bağımsız olarak değerlendirildiğinde normatif dayanışmanın ve güvene dayalı topluluk düzeninin devam ettiği görülebilmektedir.

Bu yüzden Wellman'ın topluluk yaklaşımı mahalli ilişkileri tekrardan değerlendirme zorunluluğu doğurmuştur. Bağımsız Topluluklar kuramı, mahalle ölçeğindeki ilişkileri reddetmez, onların yeni bir çerçeve içinde değerlendirilmesi gerektiği önermesini yapar.¹⁶ Bu bakımdan; “topluluk ilişkilerini sadece mahalleye indirgeyemsek de, mahalle içinde düzenli olarak -komşularla- kurduğumuz bağları, topluluk çalışmaları içinde diğer kriterlerle birlikte ele almamız gerekmekte” (Wellman, 1996, s. 353). Mahalle, özellikle sosyal desteği sağlayan bağların geliştirildiği alandır. Bu yüzden, güvenlik duygusunun yaratılmasında, pratik

---

¹⁶İlk çalışmalarında (1979) katılımcılara en önemli ilişki olarak düşündüğu 6 bağı göstermelerini istemiştir. Öte yandan analiz verilerini görüşme sıklığına göre tekrar değerlendirdiğinde (1996), bağların %23ünün 1millik yakınlıktaki bireylerle kurulduğu sonucu çıkar. Bu mahalle ölçeğinde kurulan –farklı nitelikte- sosyal ilişkileri göstermektedir.

gündelik yaşama dair problemlerin aşılmasında ya da kişiselleşmiş ihtiyaçlar için halen mahalle ölçeğindeki topluluk bağları ön plana çıkmaktadır.

Benzer bir önermeyi Guest ve Wierzbicki (1999) da ortaya koymakta; topluluklar açısından mahalle dışı ilişkiler daha önemli de olsa, mahalli ilişkilerin özelleşmiş bir rol oynadığını savunmaktadır. “Topluluk uzlaşması”¹⁷ olarak tanımladıkları bu argümanda; toplulukları oluşturan ilişkileri “anlamalı” ve “araçsal” olarak ikiye ayırırlar. Arkadaşlık, sosyalleşme, rekreatif sebeplerle kurulan “anlamalı” ilişkiler ve topluluğun desteğini sağlayan “araçsal” ilişkilerin her ikisinin de hem mahalle, hem de mahalle ötesinde kurulabileceği, ancak araçsal ilişkilerin özellikle mekansal yakınlığa –mahalleye- daha bağlı olduğunu önerirler.

Janowitz (1967) de tıpkı aile, iş ya da sosyal hayatın dönüşüme uğradığı gibi mahallenin rolünün de dönüşüme uğramak zorunda olduğunu savunmuştur. Geleneksel olarak evin fonksiyonel bir uzantısı olan ve kolektif olarak yapılması gereken gündelik faaliyetlerin (çamaşır yıkamak, alışveriş vb.) yerine getirildiği mahalle, söz konusu faaliyetlerin evden ya da kentsel olanaklarla çözülmeye başlanmasıyla bu rolünü kaybetmektedir. Öte yandan mahalle rekreasyonel ya da boş zaman geçirmek için önemli bir alan haline gelerek bu sefer evin sosyal bir uzantısına dönüşmektedir. Bu bakımdan mahalle aidiyeti halen bireyin kimliğinin önemli bir parçası olmaya devam etmektedir.

Wellman ve çağdaşlarının, mekandan bağımsız toplulukların olduğu ancak bu toplulukların yerel ölçekte de ilişkiler kurabildiğine dayalı yaklaşımını, mekan perspektifinden değerlendirdiğimizde, mahallenin yeniden tanımlanmasına dair önemli bir başka sonucu daha ortaya konabilmektedir. Mahalle (mekansal olarak) farklı toplulukları bir arada bulduran ve toplulukların da aralarında bağlar kurduğu heterojen bir kümelenme olarak okunabilir. Bu anlamıyla mahallenin kapsayıcı bir tanımını Massey (1993, s. 66) yapmakta; “mekanın artık farklı ilişkilerin, belli bir odak etrafında kurgulanış biçimiyle tanımlanabileceğini”¹⁸ önermektedir.

Şekil 2.2’de basitçe soyutlanarak görselleştirildiği üzere, topluluk ağlarının dağılımı ve mahallenin sınırları, biri fiziksel diğeri sosyal iki farklı alan tanımlamaktadır (şekilde kesikli çizgiler toplulukları, renkli düz çizgiler mekansal olarak mahalleleri

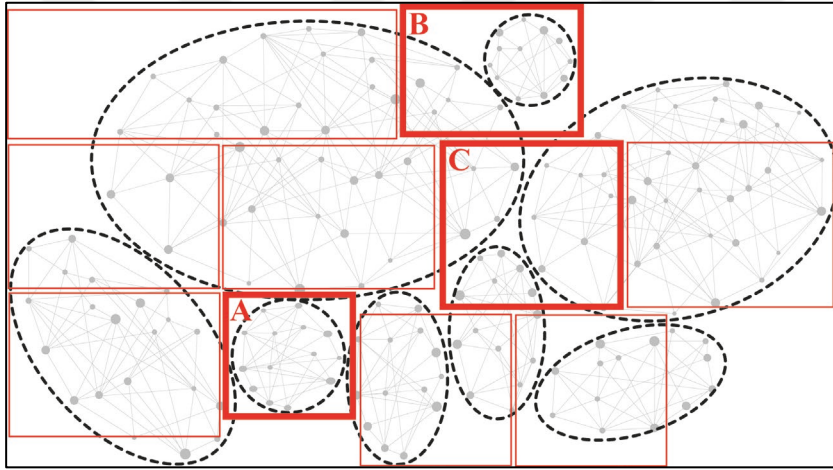
---

¹⁷ Community mediate.

¹⁸ “[place] is constructed out of particular constellation of relations, articulated together at a particular locus”.

temsil etmektedir). Bu dağılımda sadece fiziksel sınırları içinde değerlendirirsek, her birinin farklı toplulukların parçalarını bir arada barındırdığını görmekteyiz. Bu parçaların yoğunluğu, dağılımı ve birbiri ile ne şekilde etkileştiği mekanın karakterini biçimlendirecektir.

Örneğin Şekil 2.2.'de “A” mahallesi tek bir topluluğu barındırmaktadır. Bu kompozisyonda “A” mahallesi Gans’ın tarif ettiği homojen bir kent köyüne örnek olabilir. “B” mahallesinde homojen tek bir topluluk ve geniş bir başka topluluğun bir parçası aynı mekanı paylaşmaktadır. “B” soylulaşma durumunda bir mahalleyi ya da Webber’in mekansız ve mekana bağımlı iki topluluğunun tezatlığını temsil edebilir. Öte yandan, “C” mahallesinde ise birbirinden farklı 3 topluluğun bireyleri aynı mekanı paylaşmaktadır. Mahalle toplulukları tanımlamaz, ama toplulukların birlikteliği mahalleyi tanımlar.

Şekil 2.2: Bağımsız topluluklar ve mekan ilişkisinin soyutlanmış şeması.

Görüldüğü gibi bu şema, mahallenin farklı bağımsız toplulukların sınırlı mekandaki kompozisyonu /kurgusu olarak okunmasını gerektirmektedir. Park, Gans ya da Webber’in mahalle tahayyülleri, burada olası pek çok kompozisyondan biri olarak kabul edilebilir. Massey’in mahalle tanımı tam da bu yüzden kapsayıcıdır.

Ayrıca hiç kuşkusuz sosyal bir topluluk, yukarıda basitçe soyutlandığı kadar tanımlı bir küme olamaz. Farklı topluluklar farklı düzeylerde ilişki içinde olacak, kendi içinde kümelenecek, birbirleri ile çapraz bağlar kuracaktır. Drouhot (2017) farklı kültür ve ekonomik koşullardaki bağımsız toplulukları karşılaştırdığı zaman, bu toplulukların mekan ile ilişkisinde önemli farklılıklar görmüştür. Bu mahalle kompozisyonunun ülke, bölge ve yerel koşullar ile bile ciddi biçimde değişkenlik arz edebileceğini göstermektedir.

Kısaca özetlenecek olursa; “mahalle” öncelikle sınırlı bir mekanını tanımlar, ancak bu mekanın niteliği, içinde barındırdığı farklı bağımsız toplulukların, yerelde birbirleri ve kendi içlerinde kurdukları ilişkilerle şekillenmektedir.

2.2. Sosyal Arka Plan: Sosyal Sermaye

Sosyal kompozisyonun ve topluluklar arası ilişkilerin, mahallenin niteliğine dair belirleyici bir etken olarak ele alınmasıyla beraber; mahalle çalışmalarında sosyal etkileşim yapısal bir sorunsal haline gelmiştir. “Sosyal sermaye” bu kapsamda, bağlayıcı bir kavram olarak öne çıkmaktadır.

Sosyal Sermaye (Sosyal Kapital) genel bir tanımla; bir topluluğu oluşturan bireyler arasındaki sosyal bağlantılar ve topluluğun tümü için işbirliğine dayalı ortak fayda sağlayan değerler ve normlar bütünüdür. Çekirdek aile, komşuluk ilişkileri, iş ve arkadaşlık ilişkileri, cemaat ve hemşeri topluluklarından, organize sivil toplum ağlarına kadar bireylerin birbirleri ve parçası oldukları topluluklarla kurduğu sosyal strüktürün niteliği sosyal sermayeyi oluşturur. Emery ve Flora’ya (2006) göre sosyal sermaye topluluğu bir arada tutan “yapışkandır”. Bu bakımdan sosyal sermayenin gücü, bir topluluğun birlikteliğinin; ortak kültürel, mekansal, ekonomik ve sosyal üretim gücünün göstergesidir.

Özellikle 1990’ların ortasında -yeniden- keşfiyle¹⁹, sosyal sermaye mahalle odaklı kent çalışmalarında da bir şemsiye kavram olarak kullanılmaya başlamıştır (Ehrenhalt, 1995; Spence, 1993; Stegman & Turner, 1996). Ne mekanı, ne de topluluklar/bireyler arası sosyal dinamikleri, tek bir sihirli kavram ile açıklayamayacağımız aşikar olsa da; sosyal sermaye, farklı sosyal dinamikleri kapsayan kümülatif bir değer olarak, kent çalışmalarında kendine yer bulmaktadır. Bu açıdan sosyal sermaye tek bir kavram olmaktan ziyade, mekansal değişim dinamiklerine yön veren pek çok kavramı barındıran bir “öte-kavram”²⁰ olarak tanımlanmıştır (Rohe, 2004).

---

¹⁹ Roger ve Jarema (2015) “sosyal sermayenin” yeni bir terim ancak eski bir kavram olduğunu vurgular. Kavramın sosyal bilimlerden net bir durumu ifade etmesine rağmen, özellikle 20.yy ortalarında Robert Putnam tarafından tekrar çerçevesi çizilmiş ve tartışma konusu haline gelmiştir. Ancak Putnam (2002) sosyal sermaye kavramının içeriğini Aristotle’e dayandırır, bir terim olarak ilk kez 1917 Judson Hanifen ‘in “The Rural School Community Center” çalışmasında kullanılmıştır. Coleman ve Bourdieu’nün yazınlarında tekrar tanımlanmıştır. Putnam’a göre kavram eski olsa da, çağdaş sivil toplum çalışmalarında yeniden yorumlanmıştır.

²⁰ “Meta-construct”.

Ortak yaşam pratiği içindeki bireylerin birbirleri ve toplulukları ile olan ilişki biçimlerinin tümünü kapsayan sosyal sermaye üzerine geniş bir akademik literatür bulunmakla beraber, kavramın çok katmanlı yapısından dolayı, herkesçe uzlaşmış bir tanımını yapmak zordur²¹. Coleman (1990) sosyal sermayeyi işlevi ile tanımlar, bu anlamda bireylerin arasındaki güvene dayalı yardımlaşma ve işbirliği normları sosyal sermayenin temelini oluşturur. En basit haliyle bireyin sosyal ilişkilerinde; “Benim için iyilik yapana, ben de iyilik yaparım” anlayışıyla hareket etmesi, kolektif bir harekette tüm topluluk için yarar sağlayacak sonuçlar doğuracaktır. Söz konusu yarar ekonomik fırsatların yaratılmasından, mekansal iyileştirmelere kadar genişletilebilir. Bireylerin sosyal ilişkilerinde ne denli harekete geçeceği, ya da bu hareketin ne denli etki yaratacağı (kendisine iyilik yapanlara ne kadar iyilik yapmak istediği) kurduğu bağların kuvvetine ve topluluğa karşı duyduğu güvene bağlıdır.

Bourdieu (1986) sosyal sermayeyi değeriyle tanımlar; “*az ya da çok kurumsallaşmış sosyal bir ortak tanışıklık ya da ahbablık ağına sahip olmakla bağlantılı, mevcut ya da potansiyel kaynaklar bütünüdür. Başka bir deyişle; tüm üyelerini kolektif biçimde sahip olunan birikiminden yararlandırıan ortak bir topluluktur*” (s. 247). Sosyal sermaye bu bakımdan tıpkı yapıları ya da finansal sermaye gibi bir birikimdir ve yoğunluğu topluluktan topluluğa farklılık gösterebilir, topluluğu oluşturan tüm bireyler bu birikimden yarar sağlarlar.

Putnam ve diğ.’in (1993) İtalya’daki sivil gelenekler, demokratik katılım ve sivil toplum hareketi arasındaki ilişkileri irdelediği öncü çalışmaları güncel sosyal sermaye tartışmaları açısından temel bir referans kabul edilmektedir. “*Sosyal sermaye, sosyal organizasyonun ortak yarara yönelik eş güdümlü çalışmasını sağlayan sosyal ağ, güven ve sosyal norm gibi bileşenlerin tümüdür. Sosyal sermaye, diğer (yapılı, finansal, insan kaynağı vb.) sermaye birikimlerinin kazanımlarını pekiştirir*” (s. 35). Putnam ayrıca sivil katılım ve demokratik toplum arasında sıkı bir ilişki bulunduğunu vurgular. Sivil katılımın norm ve bağlantıları temsili yönetimlerin gücünün temel dayanağıdır (Putnam, 2000). Amerikalıların bir kulübe üye olmaktansa tek başlarına bowling oynamalarını, sivil topluma katılımın azalmasının ve devlete olan güvenin düşmesinin bir yansıması olarak değerlendirir. Burada

---

²¹ Halstead ve Deller (2015) bunun sebebini, sosyal sermaye kavramının pek çok farklı disiplinin (sosyoloji, ekonomi, coğrafya, planlama, psikoloji, mimarlık, yönetim vb.) çalışma alanına girmesi ve akademik çalışmaların kavrama kendi disiplinlerinin merceğinden bakmasına bağlamaktadır.

Putnam'ın temel çıkarımı; daha sıkı bağlarla bağlı toplulukların daha birleşmiş aktif vatandaşlardan oluşan bir toplumun dayanağı olduğudur²².

2.2.1. Sosyal sermayenin içeriği ve formları:

Sosyal sermaye teorisi ve araştırmaları içinde zamanla topluluk ilişkilerinin niteliğinde tanımlayıcı farklılıklar olduğu görülmüştür. Bu kapsamda ileriki bölümlere kaynaklık etmesi açısından, niteliğe yönelik bu farklılıkların tanımlarını ve örneklerini vermekte yarar var:

Sosyal sermaye teorisine yön veren bu öncü yazından hareketle, sosyal sermayenin tanımına dair, yapısalcı ve etkileşimci olmak üzere iki farklı bakış açısı araştırmaları yönlendirmiştir (Rutten, Westlund, & Boekema, 2010). Yapısalcı bakış açısı sosyal sermaye birikimini bireyin sahip olduğu bağlantıların miktarıyla, etkileşimci anlayış ise topluluk ilişkilerinin niteliğiyle açıklar. Yapısalcı bir bakış açısıyla; daha çok sosyal bağlantılara sahip toplulukların daha geniş kaynaklara ve fırsatlara erişimi mümkündür. Bağlantılar bireyler arasında kurulduğu için sosyal sermaye “sahip olunabilecek” bir değerdir (Bourdieu, 1986). Etkileşimci bakış açısı ise bağlantıların niceliğine değil niteliğine vurgu yapar. Bu bakış açısında sosyal sermaye sahip olunabilen bir birikim değildir, çünkü bireylere bağlı değil topluluğun kolektif ilişkiler ağının gücüne bağlıdır (Coleman, 1990). Bu bakımdan normlar, toplumsal değerlerin sahiplenilmesi ve topluluk içindeki güven, ilişkilerin miktarından daha önemlidir (Putnam ve diğ, 1993).

Yapısalcı bakış açısıyla bakıldığı zaman sosyal sermaye, diğer sermaye birikimlerine dönüşerek bireysel yarar sağlamak konusunda önemli bir araç olarak değerlendirilebilir. Örneğin bireyin iş bulmak için sosyal bağlantılarını kullanması, ekonomik gücünü arttırmak için daha geniş ağlara erişim, kişisel ilişkilerle politik gücünü arttırmak buna örnek gösterilebilir. Baker'a (1990) göre sosyal sermaye; *“topluluk aktörlerinin kendi çıkarları için kullanabilecekleri, sosyal strüktürden türetilen, farklı aktörler arasındaki ilişkiyle şekillenen bir kaynaktır”* (s. 619).

---

²² Bu konuda Putnam özellikle Alexis de Tocqueville'in Amerikan toplumunda demokrasinin temellerine dair düşüncelerine atıfta bulunur. Tocqueville, Amerikan kırsalında sosyal bağlardan yola çıkarak, demokratik toplumun içinde sivil oluşumların ve topluluğun yararına yönelik kolektif hareketin, demokrasilerin despotizme dönüşmemeleri için kontrol mekanizmaları yarattığını savunmakta.

Etkileşimci bakış açısı ise ortak ilişkiler bütünüün yarattığı toplum yararına odaklanmaktadır. Bu bakımdan toplumsal kalkınma veya topluluk gelişimine odaklı araştırmalar içinde bu yönde bir sosyal sermaye teorisi kendine önemli bir yer bulmuştur. Bir topluluk içindeki bireyler, ilişkilerini kamusal bir fayda yaratmak için kurmasa bile, bu ilişki tüm topluluk için yarar sağlamaktadır (Putnam & Goss, 2002). Sosyal sermaye insan ilişkileri ve değerlerinin kompleks bir hesabıdır. Sosyal bağların belli bir tip fayda üretmek üzere aktive olma şekillerine odaklanır (Field, 2003). Schiff'e (1992) göre; *“sosyal yapının insan ilişkilerini etkileyen ve ortak yarar üretilmesini sağlayan bileşenlerinin kümesidir”* (s. 161).

Topluluğun bir arada örgütlenerek oluşturduğu sivil toplum yapılanması sosyal sermaye birikiminin önemli bir bileşenidir. Bu bakımdan sivil toplum ağlarına katılım ve bu ağların daha geniş ulusal/uluslararası ağlar ile ilişkisi sosyal sermayenin temel göstergelerinden biridir (Putnam ve diğ, 1993). Topluluğun içinde bireylerin parçası olduğu dernekler, kurumsal ya da yarı kurumsal organizasyonlar, kulüpler, oda ve sendikalar, platformlar, gönüllü birlikleri formal/kurumsal bir sosyal sermaye göstergesidir. Öte yandan sosyal sermaye sadece formal oluşumları içermez; komşuluk ilişkileri, ahabalık, tanışıklıktan doğan daha geniş ve bireylerin hayatına daha doğrudan işigal eden informal/gayri resmi ilişkileri de içerir. Formal organizasyonlar, sosyal sermaye araştırmalarında ölçülmesi ve izlenmesi daha kolay olduğundan kendine daha geniş yer bulmaktadır. Buna rağmen takip edilmesi daha zor olan informal ilişkiler topluluğun sosyal sermaye birikiminde daha yaygındır ve topluluk gelişimine daha doğrudan etkisi vardır (Rohe, 2004). Özellikle sosyal sermaye ve topluluk gelişimi üzerine literatürde informal ağların ne şekilde oluştuğu önemli bir etkidir (Rogers & Jarema, 2015).

Putnam (2002) informal ilişkilerin önemini yadsımasa da, bu önemi informal ilişkilerin kurumsal ilişkileri desteklemesine atfeder. Bu noktada kurumsal sivil oluşumları da içe dönük ve dışa dönük sosyal sermaye olarak ikiye ayırır. Kendisini oluşturan bireylerin menfaati için organize olmuş sivil toplum yapılanmasını içe dönük, toplumun genel yararı için çalışan organizasyonları dışa dönük olarak sınıflandırır. Okul aile birliği, esnaf ya da ticaret birlikleri, kooperatifler ilk gruba; çevre örgütleri, kızılai, insan hakları gibi konularda faaliyet gösteren organizasyonlar ikinci gruba girer. Ancak içe dönük organizasyonların çalışmaları da, tüm topluluk için kamu yararı sağlayabilir. Örneğin okul aile birliğinin

çalışmaları sadece birlik üyelerinin çocuklarına yarar sağlamasının ötesinde, eğitim konusunda herkes için iyileşmeye yol açar ya da bir kentsel dönüşüm projesinde kendi haklarını korumak için mobilize olan bir örgütlenme, tüm kent insanları için kamusal yarar sağlayacak politikaların uygulanmasını teşvik edebilir.

Sosyal sermaye teorisinde daha çok vurgulanan ve geniş yer tutan benzer bir ayrım bağlayıcı ve köprü kuran²³ sosyal sermayedir. Bu konudaki çalışmaların temel referansı Mark Granovetter'in (1973), zayıf ve güçlü sosyal bağlantılara yönelik teorisine dayanmaktadır. Granovetter sosyal ağların içinde bireylerin kurdukları bağları zayıf ve güçlü olarak ayırır; güçlü bağlar yakın arkadaşlıklar, iş ortaklıkları, aile ve akrabalıktan doğan, güçlü güvene dayalı bağlardır. Zayıf bağlar ise, daha dolaylı yoldan tanışıklığa dayalıdır. Granovetter zayıf bağların topluluklar arasında ilişkilerin kurulmasında güçlü bağlar kadar önemli olduğunu savunur; çünkü güçlü bağlarla kurulu topluluklarda herkes zaten birbirini tanır (ör. Aileden birinin yakın arkadaşını tanırız). Topluluğun çemberi dışında bağlar kurabilmesi dolaylı yoldan - zayıf- tanışıklıklarla mümkündür. Granovetter'in çalışmaları ekonomik fırsatlar ya da sosyal fayda yaratmakta, zayıf bağlarla kurulan ilişkilerin daha ön planda olduğunu savunur. Örneğin, çok iyi tanımadığımız biri sayesinde iş bulmak, çok yakınımızda biri sayesinde iş bulmaktan daha olasıdır; çünkü yakınımızdaki kişilerin yakın tanıdıklarını zaten kendimiz de tanırız. Ampirik çalışmalar en zayıf bağların bile (örneğin alışveriş yaparken sıklıkla karşılaşılan biri) sosyal ilişkilerin içinde güven duygusunu arttırdığını göstermektedir (Blokland-Potters, 2003; Lofland, 1998).

Bağlayıcı sosyal sermaye, güçlü bağlarla kurulan toplulukların ilişkilerini kapsamaktadır. Bu tip topluluklar genellikle benzer dünya görüşü, etnik köken, dini inanış ya da sınıftan homojen topluluklardır. Örneğin aile, cemaat, hemşeri toplulukları bağlayıcı sosyal sermayeye sahiptir. Bu bakımdan sosyal sermaye araştırmalarında bağlayıcı toplulukların her zaman kamu yararına hizmet etmeyeceği tartışılmış ve kavramın en yaygın eleştirisi de bu bağlamda yapılmıştır (Emery & Flora, 2006). Örneğin sınıflar ya da etnik gruplar arası çatışmaların yaşandığı toplumlarda her grubun kendi içinde sağlam güven duygusu, yoğun bağları ve sosyal normları vardır. Ancak buradaki sosyal sermaye birikimi toplum refahını yükseltmez,

---

²³ Türkçe literatürde, "bonding social capital"; "bağlayıcı", "dayanışmacı" ve "dışlayıcı" (sosyal sermaye), "bringing social capital"; "köprü kuran", "kenetleyen" ve "destekleyici" (sosyal sermaye) olarak farklı kaynaklarda, farklı şekilde çevrilmiştir. Bu çalışma kapsamında bağlayıcı ve köprü kuran ifadeleri tercih edilmiştir.

aksine sosyal kırılmaları körukler. Portes ve Landolt (1996) yoksul ve gettolaşmış mahallelerde sosyal sermaye birikiminin çok olduğunu, ancak özellikle bu yüzden topluluğun kendisi dışında bağlar kuramayarak içine kapandığını savunur. Bu örnekte sosyal sermaye topluluğu geliştiren bir kaynak değil, gelişimin önünde bir engeldir.

Köprüler kuran sosyal sermaye ise daha zayıf bağlarla kurulmuş, farklı homojen topluluklar arasında bağlardır. Pek çok araştırma (Briggs, 1998; Cabrera & Najarian, 2015; Gittel & Vidal, 1998; Henning & Lieberg, 1996; Kleinhans, Priemus, & Engbersen, 2007) toplumsal gelişimde köprü kuran bağların önemine atıfta bulunmuştur. Sosyal sermaye araştırmaları topluluk refahında gerek bağlayıcı gerekse köprüler kuran ilişkilerin önemine vurgu yapar, ancak bu noktada sadece güçlü bağlarla kurulu bağlayıcı sosyal sermayenin yeterli olmadığı, gelişim için zayıf bağların ve köprü kuran sosyal sermayenin de gerekliliği savunulur. Sivil toplumun gelişimi ve ortak kamusal fayda köprüler kuran bağların fazlalığı ile doğru orantılıdır.

2.2.2. Sosyal sermayenin mahalle değişim dinamikleri içindeki yeri:

Bu çalışmanın giriş bölümünde, canlandırma/iyileştirmenin çerçevesi çizilirken; niçin bazı kent dokularının köhneleşirken bazı kent dokularının canlandığı, kentsel değişimi hangi etkenlerin nasıl etkilediği, temel bir sorun olarak ortaya konmuştu. Robert Park'ın öncü çalışmalarından bu yana, mahalle dokularının hangi koşullar altında canlandığı, hangi koşullar altında ise köhneleştiği, eylem açısından kilit bir sorunsal olmaya devam etmektedir. Kuşkusuz bu değişimin pek çok farklı bileşeni tartışılabilir. Öte yandan mahalle, aynı mekanı paylaşan farklı toplulukların sosyal etkileşim alanı olarak tanımlandığında; fiilen bu etkileşimin yansıması olan sosyal sermaye, değişim dinamiklerinin okunmasına yönelik önemli bir araç haline gelmektedir.

Sosyal sermaye ve mekan ilişkisine yönelik öncü çalışmalara bakıldığında, sosyal sermayenin tek başına kentsel değişimlerin yegane nedeni olamayacağı, ancak farklı değişim/gelişim etkenlerini birbirine bağlayan ve mekanla ilişkisini şekillendiren kapsayıcı bir kaynak olduğu savunulmaktadır (Halstead & Deller, 2015).

Bu kapsamda öncü sayılabilecek bir ampirik çalışma; Tempkin ve Rohe'un (1998), Pitsburg (ABD) mahallelerindeki değişimi karşılaştırmalı olarak analiz ettikleri

araştırmalarıdır. Tempkin ve Rohe sosyal sermayeyi, sosyo-kültürel çevre ve kurumsal altyapı olarak iki veri seti içinde inceler; sosyo-kültürel çevre mahalle kimliğinin yaşayanlar tarafından benimsenmesi, yaşayanlar arasındaki etkileşim ve sosyal bağları kapsar. Kurumsal altyapı ise; mahalle ölçeğinde sivil toplum yapılanmasının olup olmadığını ve söz konusu yapılanmanın mahalle yararına ne denli hizmet ettiğini kapsar. Çalışmada sosyo-kültürel çevreye dair değerlerin düşük olduğu mahallelerin köhneleştiiği, yüksek olan mahallelerin ise geliştiiği saptanmış, gelişen mahallelerde kurumsal altyapının güçlü olduğu durumlarda ise bu gelişimin sürekli kılınabildiği görülmüştür. Bu bakımdan, sosyal sermaye birikiminin yüksek olduğu (etkileşim, sosyal bağlar, mekana bağlılık ve sivil toplum katılımı) mahallelerin daha istikrarlı olduğu ve olumlu yönde değıştikleri sonucu savunulur. Çalışmada mahallelerin konumu ya da mekansal niteliklerinin değışimde daha az rol oynadığı görülmüştür.

Farklı değışim dinamiklerini karşılaştırmalı olarak ele alan uzun soluklu daha güncel çalışmalar da Tempkin ve Rohe'un bulgularını doğrular niteliktedir. Emery ve Flora (2006) bir kent dokusunun değışimini şekillendiren dinamikleri “topluluk birikimi çerçevesi” adı altında, yedi farklı birikimin (doğal sermaye, kültürel sermaye, insan sermayesi, sosyal sermaye, politik sermaye, finansal sermaye ve yapılı sermaye) artması/azalması ile ilişkilendirir. Bu birikimlerden birinde yaşanan artış veya azalmanın zincirleme olarak diğer birikimlerde de artış ya da azalmaya yol açtığı görülmektedir. ABD Nebraska eyaletindeki kırsal topluluklar üzerine yaptıkları saha çalışması, söz konusu zincirin içinde sosyal sermaye birikiminin diğer altı kaynaktan farklı olarak tetikleyici bir rol oynadığını göstermektedir.

Nebraska'da ekonomik kriz ve köhneleşme problemleri olan kırsal topluluklarda sivil toplum yapılanmasının geliştirilmesine yönelik destek verildiğinde, alandaki sivil toplum ulusal ağlar ile ilişkiler geliştirmiş, bu ilişkiler eğitim fırsatları yaratmış, dışarıya göçün azalıp gençlerin topluluktan kopmasını önlemiş, yeni iş imkanlarının doğarak ekonomik sermaye birikiminin artmasını sağlamış, topluluk köprüler kuran bağları güçlendirdikçe yeni gelenlerle birlikte kültürel sermaye artmış ve en nihayetinde yerleşim dışarıdan yatırım olarak yapılı sermayesini geliştirmiştir. Yukarıya doğru olumlu bir değışim zincirinin kurulduğu bu süreçte Emery ve Flora, köprüler kuran sosyal sermayenin gelişmenin asli bir unsurunu oluşturduğunu savunur. Sosyal sermayenin köprüler kuran bağlarla gelişmesi dışarıdan bilgi akışı

sağlayarak olumlu değişimi başlatmış, olumlu sonuçlar topluluğun gelişime olan inancını arttırmış, bu inanç sosyal normları da değiştirerek yeni köprü kuran bağların oluşmasına olanak vermiş; yani süreklilik sağlayan bir devinim yaratılmıştır.

Emery ve Flora'ya benzer bir ampirik kanıt Gutiérrez-Montes'in (2005) Meksika kırsalında doğal afetlerden etkilenen topluluklar ile ilgili çalışmasında da görülmektedir. Orman yangınları ile doğal birikimini kaybeden topluluğun, iş imkanları kaybolarak finansal birikimleri azalmakta, yoksulluk artmakta, iş imkanları azaldıkça dışarıya göç başlamakta, nüfus azaldıkça kültürel normlar yıpranmakta, topluluğun politik inisiyatif alabilme gücü zayıflamakta ve en nihayetinde toplumsal güven duygusu azalarak sosyal bağlar kopmakta, sosyal sermaye birikimi düşmektedir. Öte yandan Gutiérrez-Montes, aynı topluluklarda sivil toplum yapılanmasının tekrardan tesis edilmesine yönelik çalışmalarla köhneleşmeye doğru giden zincirin tersine çevrilerek, bütüncül (tüm birikim türlerinde artışa yol açan) bir gelişme kaydedildiğini göstermektedir.

Ivan Light (2004) topluluk birikim çerçevesini oluşturan birikimlerin "Karşılıklı metamorfoz" olarak adlandırılabilir bir süreçte birbirlerine dönüştürülebileceğini savunur. Örneğin -bireyler için- finansal bir birikim, gayrimenkul yatırımı yapıldığında yapılabilecek bir birikime, eğitime harcandığında mesleki gelişime ve insan birikimine dönüştürülebilir. Aynı durum -gerek bireysel, gerek topluluk ölçeğinde- sosyal sermaye için de geçerlidir. Sosyal ilişkiler; iş imkanlarına ulaşmakta, finansal kaynak oluşturmada ya da mekansal niteliğin artmasında dönüşebilir bir birikimdir. Öte yandan Light, sosyal birikimi -özellikle dezavantajlı topluluklarda- herkes tarafından erişilebilen bir değer olarak ele alır; "*dezavantajlı ve fakirleşmiş grupların sosyal sermayeye erişimi diğer sermaye türlerine erişimden daha rahattır*" (s. 149). Bu bakımdan sosyal sermayenin toplumsal bir kaynak olarak ele alınarak geliştirilmesi, kentsel bir canlanma/iyileştirmeye yönelik için erişilebilir bir araçtır.

Sosyal sermayenin, kentsel değişim dinamikleri üzerine etkisini bu kapsamda irdeleyen çok geniş bir literatür bulunmaktadır. Putnam'ın sosyal sermaye kavramını, sosyal bilimlere -tekrar- soktuğu 1990'larda günümüze, çok farklı disiplinlerde yapılan araştırmalar sosyal sermayenin etkisini farklı boyutlarıyla ele almıştır. Giriş bölümünde kentsel canlandırmanın göstergesi olarak sunulan hayat standardı başlıklarının hemen hemen tamamının, bu kapsamda sosyal sermaye ile ilişkilendirilmiş olduğunu görmekteyiz. Literatürün genişliğinden dolayı aşağıda,

sadece öncü metinleri ele alarak, sosyal sermayenin kentte hangi bağlamlarda tetikleyici bir rol üstlendiğinin kısa bir özetinin yapılması ve örneklerinin sunulması amaçlanmıştır.

Mahalle ölçeğinde sosyal ilişkilerin informal bir öz-denetim mekanizmasını desteklediği, bireyler arası güvenin kuvvetli olduğu topluluklarda suçun da aynı oranda azaldığı yeni şehircilik akımının temel argümanlarından biriydi (Jacobs, 1961). Ampirik sosyal sermaye araştırmaları ve vaka örnekleri de bu görüşü destekler niteliktedir. Robert Sampson ve diğ. (1997) öncülüğündeki Chicago Mahalleleri Beşeri Gelişim Projesi; güvene dayalı informal sosyal ağların, mahalli ölçekte düşük suç oranları sağlanmasında önde gelen etken olduğunu ortaya koymaktadır. Vaka çalışması kapsamında incelenen topluluklarda gayri-resmi bir sosyal kontrol olduğu savunulmaktadır. Söz konusu kontrol parkta oynayan çocukların gözetiminden, sokak kavgalarının ayrılmasına, topluluk içindeki kargaşaların kolluk kuvvetlerine intikal ettirilmeden çözülmesine kadar uzanan, kamusal alan üzerindeki kolektif bir öz-denetim mekanizmasını ifade etmektedir. Araştırma sosyal bağların ve topluluktaki güvenin yoğunluğunun bu öz-denetimin derecesini arttırdığını ileri sürmektedir.

Suç ve sosyal sermaye ilişkisini daha doğrudan kuran bir araştırma ise, Bruce Kennedy ve diğ.'in (1998) ABD'deki aile gelirleri, ulusal ölçekteki suç oranları ve temel sosyal sermaye göstergelerini²⁴ karşılaştırdığı istatistiksel analizdir. Araştırma sosyal sermayenin düşük olduğu alanlarda ateşli silahlarla işlenen suçların arttığını göstermekte; suç oranları üzerinde sivil toplum bağlarının zayıflığının, yoksulluğun etkisinden daha önemli olduğunu savunmaktadır.

Sosyal sermayenin, ekonomik gelişim ve istihdam yaratma ile ilişkisi de literatürde kendine geniş bulmaktadır. Woolcock ve Narayan (2000) sosyal sermayenin organizasyonel kapasiteyi artırarak ekonomik gelişime katkı sağladığını vurgular. Özellikle yoksulluğu etkileyen kararların yerel ölçekte verilmediği için, düşük gelir düzeyindeki toplulukların sosyal sermayesinin katılım olanaklarını artırarak, bu kararlarda yer alma imkanı sağladığının altını çizerler. Woolcock ve Narayan, bireyler, topluluklar ve kurumlar arası ilişkinin ayrıca informal bir sigorta mekanizması gibi çalıştığı, özellikle riskli ve kırılgan ekonomilerde bunun daha da önemli olduğunu savunur.

---

²⁴ Kennedy bu araştırmada sadece formal sivil topluma katılım oranlarını dikkate almıştır.

Narayan ve Pritchett (1999) Tanzanya kırsalındaki köylerin ekonomik gelişimini karşılaştırdıkları ampirik çalışmalarında, köylerin hane başına düşen gelirin dağılımındaki farkın sosyal sermayelerindeki farklılıktan kaynaklandığını ortaya koymuştur. Benzer bir başka çalışmada ise Putnam ve Helliwell (1995) Kuzey ve Güney İtalya bölgelerindeki gelir dağılımını karşılaştırmış, bu bölgeler arasındaki ekonomik gelişimi etkileyen eğitim, olanaklara erişim vb. etkenleri arasındaki farklılıkların sosyal sermaye birikimi ile bağlantılı olduğunu göstermişlerdir. Kuzeyde köprü kuran sosyal sermaye, kurumsal ilişkiler, sivil katılım ve organizasyonel kapasite yüksekken, Güneydeki bağlayıcı sosyal sermayeye bağlı kapalı hiyerarşik toplum yapısı örnek gösterilir.

Woolcock (1998), Fukuyama (2000) ve Guiso ve diğ. (2004) gibi araştırmalar ise sosyal sermayenin istihdam olanakları ve serbest pazar rekabetinde getirdiği avantaja vurgu yapar. Bu çalışmalar, daha önce Granovetter'in de altını çizdiği köprü kuran bağların iş fırsatları yaratma yönünü, daha geniş bir perspektiften bakılınca, ulusların ekonomik kapasitelerinde bile belirleyici olabileceğini savunurlar.

Flora ve diğ. (1997), ayrıca sosyal sermaye birikiminin daha fazla olduğu topluluklarda, girişimci sosyal alt yapının da daha gelişmiş olduğunu savunur. Başka bir deyişle; iş geliştirme, mevcut finansal kaynaklara erişim, girişimcilerin kendilerine fırsatlar yaratması konusunda sosyal sermayenin belirleyici rolü oynadığını vurgularlar. Flora ve diğ. özellikle topluluk ölçeğinde sivil katılım ve sosyal etkileşim ile ekonomik gelişim kapasitesi arasında bu bağlamda paralellik kurar.

Ancak bu ekonomik göstergelerin ötesinde, sosyal sermayenin genel hayat standardını artırdığına dair çok sayıda araştırma ve çeşitli vaka örnekleri bulunmaktadır. Özellikle 1980'lerden sonra yapılan araştırmalar, sosyal ilişkilerin ve sosyal uyumun, genel halk sağlığı ve yaşam kalitesi üzerine olumlu etkilerini ortaya koymaktadır (Berkman, 1995; House, Landis, & Umberson, 1988; Seeman, 1996). Bu araştırmalarda sosyal bağlantıları daha fazla olan bireylerde kronik hastalık risklerinin azaldığı, yaşam süresinin uzadığı ve strese bağlı hastalıkların daha az ortaya çıktığına dikkat çekilmiştir. Ayrıca sosyal destek mekanizmalarının, halk sağlığına, hasta bakımına ve hastalıkların önlenmesine katkısı özellikle işlenen

konuların başında gelir²⁵. Psikolojik rahatsızlıkların, sosyal ilişkilerin azalmasıyla arttığı da yine bu görüş içinde özellikle irdelenen konuların başındadır.

Sosyal sermaye ve yaşam kalitesi ilişkisine dair kapsayıcı bir literatür dökümü Helliwell (2004) tarafından kaleme alınmıştır. Bu çalışmada ayrıca geniş nüfus anketleri ile sağlık verileri karşılaştırılarak; kaliteli yaşam, mutluluk ve sağlık başlıklarında, sosyal sermayenin katkısı olduğu gösterilmektedir. Özellikle subjektif yaşam kalitesinin (kişinin kendi yaşam kalitesini nasıl değerlendirdiğinin), sosyal ilişkiler ve dayanışma ile bağlantılı olduğundan yola çıkılarak, sosyal sermayesi güçlü topluluklarda bireylerin daha mutlu olduğu savunulur (Diener, 1994; Myers & Diener, 1995).

Aynı kapsamda sosyal sermayenin, insan kaynağı sermayesini de doğrudan etkilediği; sivil katılım kültürü ve yoğun sosyal ilişkilerin olduğu topluluklarda eğitim düzeyinin de arttığı görülmektedir (Burt, 1997; Friedman & Krackhardt, 1997).

Son olarak sosyal sermaye birikiminin, sürdürülebilirlik hedeflerine yönelik önemli bir araç olduğu da savunulmuştur. Robertson'ın (2010) Lamprey River Watershed araştırması akıllı büyüme hedeflerinin gerçekleştirilmesi ve sosyal sermaye arasında yakın birliktelik olduğuna işaret etmektedir. Sosyal sermayenin arazi kullanım politikalarına etkisinin değerlendirildiği çalışmada; söz konusu sahada sosyal sermaye birikiminin özellikle açık alan uygulamalarının sürdürülebilirlik kriterlerinin sağlanmasında etkili olduğu gösterilmektedir. Friedman ve Fraser (2012) aynı çalışmaya dayanarak, sosyal sermayenin yüksek olduğu alanlarda toplulukların birlikte çalışmasının ve uzlaşmaya dayalı karar alma süreçlerinin daha iyi işleyeceğini belirtmiştir. Bu bakımdan hem mekansal sorunların tespitinin daha sağlıklı yürütüldüğünü, hem de katılımcı mekanizmaların sürdürülebilir alt yapı kazanarak kamusal faydayı artırdığını savunmaktadırlar. Friedman ve Fraser, Amerikan Planlama Birliği (US EPA) tarafından konulmuş 10 akıllı büyüme hedefinin tamamının uygulamaya geçmesi için, sosyal sermayenin öncelikle ele alınması gereken değer olduğunu savunmaktadır.

Sosyal Sermayenin artışı, görüldüğü gibi mahalle ölçeğinde yoksulluğun azalmasına, suç oranlarının düşüşüne, genel yaşam kalitesinin artmasına, sağlık, eğitim, istihdam

---

²⁵ Burada kastedilen sosyal desteğe iyi bir örnek olarak; geleneksel “mahalle” retoriği içinde de sembolleşmiş bir ifade olan “*hastalanınca çorba yapacak komşusu olması*” gösterilebilir.

konularında iyileşmeye yol açmakta, daha da önemlisi bütüncül bir gelişim/iyileşme için kapasite oluşturarak tetikleyici rol oynamaktadır. Elbette sunulan örneklerin neden-sonuç ilişkisinin tersinden okunması da her zaman mümkündür. Örneğin ekonomik düzeyi daha yüksek mahallelerde sivil topluma katılımın daha fazla, suçun da daha az olduğu tartışılabilir. Keza bu tartışma farklı araştırmacılar tarafından gündeme getirilmiş, ancak bu noktada neden-sonuç ilişkisinin doğrusal değil, döngüsel bir süreç olduğunun göz önüne alınması önerilmiştir.(Foley & Edwards, 1999; Portes & Landolt, 1996; Putnam ve diğ., 2004). Çizelge 2.1’de özetlendiği gibi, Kentsel dinamiklerin farklı basamaklarında etkisi olan sosyal sermaye; kapsayıcı bir etken olarak giriş bölümünde canlandırmanın göstergeleri olarak ele alınan, iyi yaşam kriterlerinin neredeyse tümünde olumlu değişimi tetikleyebilmektedir.

Çizelge 2.1: Temel canlandırma göstergeleri ve sosyal sermayenin etki alanlarının karşılaştırması.

İyi yaşam kriteri	Sosyal Sermayenin etkisi	Sosyal sermaye mekanizması
Güvenli yaşam alanı	Suçun azalması	-Daha güçlü sosyal normlar ve önlemler -Sosyal kontrol mekanizması
Sağlıklı yaşam	Sağlığın artması	-Sosyal izolasyonun azalması -Sosyal desteğe bağlı bakım
Ekonomik refah, istihdam imkanı	İstihdam sağlanması, ekonomik gelişim	-Kaynaklara erişim -Zayıf bağlar ile iş imkanlarının artması -İstihdam beklentisinin ve girişimci ortamın artması -Basit iş yeteneklerinin sosyal ağlar ile kazanılması
Eğitime ve bilgiye erişim	Eğitim durumunun gelişmesi	-Okul bırakma oranlarında düşüş -Aile içi eğitimin güçlenmesi -Daha iyi öğrenme ortamı
Demokratik toplum	Daha katılımcı toplum yapısı	-Topluluğun temsil imkanının artması -Örgütlenme gücünün artması -Sivil katılımın artması -Politikaların tabana yayılmasının kolaylaşması
Sosyal imkanlar	Sosyal organizasyonun güçlenmesi	-Sosyal desteğin artması -Sosyal ağların genişlemesi -Hoşgörü ortamı, uyumlu toplum

Buna dayanarak, sosyal sermaye birikiminin, yaşam kalitesini iyileştirmeyi hedefleyen kentsel canlandırma çalışmalarda bir müdahale aracı olarak kullanılabilmesi varsayılabilir. Köhneleşmenin sebeplerinin ortadan kaldırılmasına yönelik bir yumuşak müdahale yaklaşımında, tüm köhneleşme başlıklarını kapsadığından, sosyal sermaye geniş bir eylem alanı yaratmaktadır.

3. MODEL: KENTSEL CANLANDIRMA PRATIĞI OLARAK SOSYAL SERMAYENİN ARTTIRILMASI

Tezin ilk bölümde özetlendiği gibi; kentsel mekanda iyileşme -olumlu değişim-yaratılabilmesi için kapasite birikimine, yani bir kaynak/sermaye oluşumuna ihtiyaç duyulmakta. Söz konusu kaynağın farklı modellerle inşa edilebildiği görölmektedir; canlandırmanın tasarım/planlama problemi olarak ele alındığı modeller fiziki sermayenin geliştirilmesi, gayrimenkul problemi olarak ele alındığı modeller finansal sermayenin geliştirilmesi, yasal düzenleme olarak ele alındığı modeller politik sermayenin gelişmesine yönelik uygulamaları içermektedir.

Bu bölümde sosyal sermayenin –insan ve toplumsal etkileşimin- kapasite oluşturmaya yönelik bir araç olarak kullanıldığı bir modelin tartışılması hedeflenmektedir.

Bir önceki bölümde ortaya konduğu üzere, sosyal sermayenin gelişimi, canlandırma göstergelerinin tümünü olumlu yönde etkileyebilmektedir. Emery ve Flora'nın (2006) zincirleme gelişim yaklaşımına dayanarak; sosyal sermayedeki artışın diğer sermaye türlerinde de gelişimi tetikleyeceği, nihayetinde bütüncül bir kentsel canlanmayı sağlayabileceği var sayımından hareket edilmiştir.

Bireylerin ya da toplulukların, organize ya da informal yollarla etkileşime geçmesine, bağlar kurmasına dayalı sosyal sermaye; bir vakayı, durumu, varlığı değil bir süreci içermekte (Edwards & Foley, 2001). Çok bileşenli ve paydaşlı bu sürecin belki tasarlayabileceğimiz ya da planlayabileceğimiz bir tabiatı olmayabilir. Ancak belirli müdahale şekilleriyle sürece olumlu yönde etki etmemiz mümkün mü? Bu bölüm, sosyal etkileşim sürecinin mekan ve toplumla ilişkisinde müdahale edilebilir alanların seçilmesini ve bu alanlardan hareketle uygulamaya dönük bir yol haritası çıkartılmasını amaçlamaktadır.

Bu kapsamda sosyal sermayenin arttırılmasına yönelik farklı kentsel müdahale biçimlerinin bir özeti sunulmuş, sunulan yöntemlerin birbiri ile ilişkilerinin kurularak

sosyal sermaye gelişimine dayalı uygulanabilir bir kentsel canlandırma yaklaşımının ana hatları çizilmiştir.

Bu doğrultuda, burada genel çerçevesi çizilen canlandırma modeli ve yönteme dair önermeler, bir sonraki bölümde ele alınacak vaka çalışmasının da uygulamaya dair yol haritası niteliğindedir.

Sosyal sermayenin mekansal uygulama ve politikalara ne şekilde yansıtacağı, ilk tartışılmaya başladığı dönemden bu yana bir çalışma alanı teşkil etmiştir (Putnam ve diğ., 2004). Nitekim son 20 yıllık süreçte, bu doğrultudaki yaklaşımlar kentsel canlandırma politikalarının içinde kendine yer edinmiştir. OECD toplumsal gelişim endekslerinde sosyal sermayenin gelişimine yönelik müdahaleler önemli bir yer kaplar (Url-6). Dünya Bankası sürdürülebilir kentsel yenileme politikaları içinde sosyal sermaye gelişimine önem atfedilmiştir (Url-7). Sosyal sermayenin geliştirilmesi bir hedef ve araç olarak ülkelerin kentsel yenileme politikalarında da kendine yer bulmaya başlamıştır²⁶.

Buna rağmen sosyal sermayenin nasıl geliştirilebileceği, daha da önemlisi canlandırma pratiğinin içinde yöntem olarak nasıl yer alabileceğine dair akademik literatür –şarşırtıcı biçimde- kısıtlıdır²⁷. Bu kapsamdaki literatür bütüncül bir müdahale modeli önermekten ziyade, her biri kendi alanında yoğunlaşan araştırmalardan oluşmaktadır.

Sosyal sermayenin mahalle ölçeğinde bir canlandırma yaratmak amacıyla ne şekilde arttırılabileceğine yönelik literatür ve saha deneyimi kendi içinde çok disiplinli, geniş bir yelpazeye yayılsa da, temel bir yaklaşım olarak aynı hedefi işaret etmektedir: *Köprü kuran bağların geliştirilmesi...*

Bir önceki bölümde (2.1.), “mahalle” farklı bağımsız toplulukların aynı mekansal ara yüzde çakıştıkları bir alan olarak tanımlanmıştı. Söz konusu toplulukların her biri kendi içinde güçlü bağlar ve dayanışma ağları kurabilmektedir. Öte yandan ortak yaşam alanında bütüncül ve kapsayıcı bir kamu yararı sağlanabilmesi aralarında

---

²⁶ Bu kapsamda özellikle İngiltere ve Hollanda örnek gösterilebilir. Örneğin; Hollanda Konut, Mekansal Planlama ve Çevre Bakanlığı; *Nota Stedelijke Vernieuwing 1997 (kentsel yenileme politikaları raporu 1997)*, Mensen wens en wonen: wonen in de 21ste eeuw 2000 (İnsanlar nerde nasıl yaşar: yirmibirinci yüzyılda yaşam 2000).

²⁷ Bu soruna pek çok sosyal sermaye araştırmacısı özellikle dikkat çekmektedir. Örneğin; (Putnam ve diğ., 2004).

sosyal etkileşim gerçekleşmesi; başka bir ifadeyle, topluluklar arasında köprü kuran bağlar oluşmasıyla mümkündür.

Mahalleyi paylaşan toplulukların kendi içlerinde (bağlayıcı) sosyal sermayeleri olabilir. Ancak sosyal mekanın bütün olarak sosyal sermaye birikiminin artırılması bu topluluklar arasında da etkileşim oluşmasıyla doğru orantılıdır.

Köprü bağlar; iki farklı sosyal ağın parçası olan bireylerin arasında kurulan, bu sayede iki ağ birbirine bağlayan ilişkilerdir (Lin, 2001). “Köprü” kavramı, Burt’un (1992) “yapısal boşluklar” teorisinde daha açıkça ortaya konulmuştur. Yapısal boşluklar, farklı gruplar ve bireyler arasında var olmayan ilişkilerdir. Güçlü bağlar sayesinde sosyal kümeleşmeler oluşur, fakat farklı kümeler birbirleri ile etkileşim içine giremediğinde, aralarında yapısal boşluklar bulunacaktır. Burada farklı kümelerle etkileşime girebilen aktörler yapısal boşluklarda köprü vazifesi görecektir. Burt bu köprü vazifesi gören aktörleri; “aracı”²⁸ olarak tanımlar. Yapısal boşluk teorisi mahalle ölçeğinde topluluk ilişkilerine de adapte edilebilir. Sosyal sistemin verimliliği kurulan köprülerin miktarıyla doğru orantılıdır; çünkü farklı grupların etkileşime girme imkanı köprüler çoğaldıkça artar (Gittell & Vidal, 1998).

Her ne kadar köprü kuran zayıf bağların önemine Granovetter’in (1973) çalışmaları temel bir referans olarak gösterilse de; bu teoriyi mahalle ölçeğinde kentsel bir dinamik olarak ele alan ve sosyal sermaye gelişimine atıfta bulunan öncü bir çalışma Henning ve Lieberg’e (1996) aittir. Henning ve Lieberg zayıf bağları “*mahalle içinde mütavazi günlük etkileşimler*” olarak tanımlar (s. 6). Bu bağlantılar günlük karşılaşmalardan doğan basit tanışıklıklardan, küçük pratik sorunların²⁹ birlikte çözülmesine kadar farklı kademelerde olabilir. Her halükarda mahalle içinde zayıf bağlar güçlü bağlardan çok daha fazladır ve sadece bireylerin birbirine desteğinin ötesinde mekana dair aidiyet hissedilmesi; “mahalleli olma” durumunun yaratılmasında etkin rol oynar. Mahalle sakinlerinin güçlü bağları mekanın ötesindedir; ikametden bağımsız olarak da sürdürülmeye devam edecektir. Mekan ve topluluk bağı kuran ise etkileşime dayalı zayıf bağlardır.

Briggs’in (1998) sosyal sermayeyi oluşturan bağları yapısalcı bir bakış açısıyla ele aldığı araştırmaları, Granovetter’in teorisini saha çalışmalarıyla desteklemektedir.

---

²⁸ “Resource broker” (kaynak aracı), Çalışma içinde bu terim, diğer Türkçe kaynaklarda da kullanıldığı şekliyle, sadece “aracı” olarak kullanılacaktır.

²⁹ Örneğin bozuk bir arabayı itmek, eşya taşımaya yardım etmek gibi güçlü bir bağlılığa gerek olmayan işler.

New York'un Yonkers mahallesinde dezavantajlı grupların sosyal sermaye kaynakları üzerine yaptığı araştırmalara dayanarak, Briggs topluluk dinamiklerini şekillendiren bağları; Sosyal Destek ve Sosyal Kaldıraç Etkisi³⁰ olarak ikiye ayırır. Sosyal Destek; bireyin güçlü bağlar kurduğu topluluktan aldığı yardıma işaret etmektedir. Bu tip ilişkiler bireylerin günlük hayatlarını sürdürmeleri için gerekli sosyal sermayeyi topluluğun/ailenin/arkadaşların imkanları ile sağlar ve özellikle dezavantajlı grupların kent hayatında var olmaları için büyük öneme sahiptir. Öte yandan sosyal dayanışma, topluluğun durumunu sürdürmesi için gerekliyken, gelişimi için yetersizdir. Briggs'in "sosyal kaldıraç etkisi" olarak adlandırdığı topluluklar arası bağlar, bireylerin kendi parçası olmadığı ağların imkan ve bağlantılarına erişimlerini mümkün kılar. Briggs ile benzer bir sınıflamayı Lin (2001), homofil ve heterofil bağlar olarak yapar. Bireyin kendine benzemeyen diğer bireylerle kurduğu heterofil bağları sosyal sermayenin düzey gelişimi için ön şart kabul eder (s. 72).

Sosyal sermaye ve mahalle ölçeğinde topluluk gelişimi üzerine yapılan diğer araştırmalar da (Gittell & Vidal, 1998; Kleinhans ve diğ. 2007; Michael Woolcock, 1998), sosyal sermayeye bağlı mikro ekonomik kalkınma için köprü kuran bağların öneminin altını çizmektedir. Woolcock (1998) mahalle ölçeğinde; homofil bağların yoğun, heterofil bağların ise zayıf olduğu durumları "Amoral Familism" ya da cemaatçilik olarak tanımlar ve özellikle gelişmemiş toplulukların temel sorunu olarak işaret eder. Sürdürülebilir bir kalkınma ve sosyal sermayenin dönüştürücü etkisinin ancak her iki tip bağın da güçlü olmasıyla mümkün olacağını savunur³¹.

Görüldüğü gibi sosyal sermayenin geliştirilmesine yönelik temel yaklaşım "köprü kuran bağların" artırılması çerçevesinde şekillenmektedir. Bu bölümde; köprü kuran bağların geliştirilmesi, önerilen canlandırma yaklaşımı içinde stratejik bir hedef olarak ele alınmış, bu hedefe yönelik yöntem ve saha çalışmaları araştırılmıştır. Bu kapsamda öncelikle doğrudan sosyal sermaye gelişimini kapsayan literatür taranmıştır. Bunun yanı sıra, sosyal sermaye şemsiye bir üst başlık olarak ele alınarak, yöntem önerilerini destekleyecek alt başlıklarla ilgili ikincil kaynaklar da taranmıştır.

---

³⁰ "Social Support" ve "Social Leverage".

³¹ Woolcock (1998) tam tersi, yani homofil bağların az, heterofil bağların yoğun olduğu durumu da anomi problemi olarak görür. Özellikle modern toplumda, bir topluluğun parçası olamayıp, kimlik ve aidiyet sorunu içindeki küresel şehir insanını bu şekilde tanımlar.

Çalışmanın ilk kısmında (3.1. ve 3.2.) literatürdeki söz konusu kaynaklar kendi içinde sınıflandırılarak, önerdiği yöntemlerin bir yol haritası olarak okunması, bu sayede uygulamaya dönük bir modelin ana hedef ve müdahale alanlarının dökümünün yapılması amaçlanmaktadır. Geniş bir çalışma alanına ve çok disiplinli yapıya sahip literatür, kapsamına yönelik iki ana kategori altında ele alınmıştır:

1- Mekansal müdahaleler: Mekansal müdahale önerileri, köprü kuran bağların oluşabileceği ortak kent mekanlarının oluşturulmasına yönelik çalışmaları kapsamaktadır ve “kamusal niteliğin artırılması” başlığı altında ele alınmıştır.

2-Organizasyonel müdahaleler: Köprü kuran bağların gelişmesine olanak veren sivil toplum yapılanmasının oluşturulmasına yönelik müdahaleleri kapsar ve “sivil inisiyatifin desteklenmesi” başlığı altında ele alınmıştır.

Önerilen sınıflandırma kuşkusuz sadece modelin okunabilirliğini arttırmaya yönelik bir gruptan ibarettir. Öte yandan literatürdeki tüm yöntem ve müdahalelerin birbirini tamamlayan, ortaklaşan, çakışan yaklaşımlar içerdiği söylenebilir. Bölümün son kısmında (3.3) bir önceki kısımda önerilen müdahalelerin tümü, birbirini tamamlayan bir bütün olarak yeniden ele alınmış, farklı müdahalelerin birbirine etkisi çapraz okumalarla değerlendirilmiştir. Bu kısımda bütüncül bir kentsel canlandırma yaklaşımının çerçevesi sunulmuş, yaklaşımın kentsel canlandırma sorunlarıyla ilişkisi tartışılmıştır.

3.1 Mekansal Müdahaleler: Kamusal Niteliğin Artırılması

Pek çok araştırmacı mahalle ölçeğinde köprü kuran bağların gelişebilmesi için öncelikle “fırsat” yaratılması gerekliliğine vurgu yapmaktadır (Cabrera & Najarian, 2015; Kleinhans ve diğ, 2007; Putnam ve diğ, 2004; Skjaeveland & Garling, 1997; Völker, Flap, & Lindenberg, 2007). Bireylerin arasında bağların oluşabilmesi için fiziki olarak bir araya gelmeleri gereklidir. Söz konusu “fırsat” bireylerin karşılaşması ve etkileşmesi için yaratılacak fırsatlardır. Kamusal mekan köprü kuran bağların oluşması için mekansal bir ara yüz olarak tanımlanabilir. Bireyler güçlü bağları ev, iş ya da daha kapalı mekansal çevrelerde sürdürebilirler, yeni zayıf bağları ise fiilen kamusal mekanda kurarız. Bu bakımdan karşılama ve etkileşme “fırsatı” ancak kamusal mekanlarda yaratılabilir.

“Kamusal mekan” -sade bir tanımlamayla- tüm kamunun (yani halkın bütünü) erişimine ve kullanımına açık alanlardır. Kamusal mekanın tanımı, sınırları ve niteliğine dair çok disiplinli, geniş bir literatür bulunmaktadır; ancak bu çalışma kapsamında kamusal mekan öncelikle “sosyal etkileşim alanı” olarak ele alınmıştır. Carr (1992)’a göre kamusal mekanın temel niteliklerinden biri; bireyler arasında etkileşimin gerçekleştiği, kolektif hayatın yaşandığı ve kentsel ritüellerin yerine getirildiği “sosyal bir arena” olmasıdır. Garling ve Golledge (1989) bireylerin birbiri ile iletişime geçmeye zorunlu olduğu mekanların, sosyal etkileşim için bütüncül bir zemin hazırladığını savunmaktadır ve kamusal mekanı “etkileşim alanı” olarak tanımlar.³²

Bu yüzden bölüm başlığında; “kamusal mekan oluşturmak” yerine “kamusal niteliği arttırmak” ifadesi bilinçli bir tercih olarak kullanılmıştır. Konutların kapıları ile sınırlanan özel mekanlar dışında kalan tüm mekanlar hali hazırda, tabiatları gereği bireylerin iletişime geçmeye zorunlu olduğu alanlardır. Apartman merdivenlerinden bina önüne, sokaklardan dükkanlara veya açık toplanma alanlarına kadar tüm kent mekanları -sadece belirli bir gruba ya da herkese açık olması fark etmeksizin- zaten karşılaşma fırsatları yaratır. Kamusal niteliğin yükseltilmesi vurgusu; bu fırsatları çoğaltacak, daha fazla etkileşime olanak sağlayacak, daha kapsayıcı (daha çok insanın kullanabildiği), daha çok günlük karşılaşmaya olanak veren ara yüzleri barındıran tasarım tercihlerini ifade etmektedir. Örneğin sokak kuşkusuz ortak bir kullanım mekanıdır; ancak dar kaldırımları ve yoğun motorlu araç trafiğine sahip bir sokağa nazaran, bir yaya sokağı bireyler arası daha çok etkileşime imkan verecektir ve kamusal niteliğinin bu yüzden daha yüksek olduğu söylenebilir.

Bu bakımdan sosyal sermayenin artması ile kamusal mekandaki etkileşimin -kamusal niteliğin- artması arasında doğru orantılı bir ilişki kurulabilir. Sosyal sermayenin dört temel bileşeni olarak kabul edilen; sosyal ağlar, güven, sosyal normlar ve sivil örgütlenme (Coleman, 1990; Putnam, 2000) bu açıdan tekrar değerlendirildiğinde:

Sosyal ağların bireylerin sürekli olarak etkileşime geçmesi ve bu etkileşimden doğacak bir takım davranış şekillerini kabul edilmesi ile mümkün olduğu görülmektedir (Kleinmans ve diğ., 2007). Ortak mekanlarda vuku bulan karşılaşmalar

---

³² Kamusal mekanı “etkileşim alanı” olarak tanımlayan geniş bir literatür bulunmaktadır. Önde gelen örnekler arasında (Garling & Golledge, 1989; Higgs, 1980; Lyman & Scott, 1967; Skjaeveland & Garling, 1997) sayılabilir.

kamusal bir tanışıklık yaratacaktır ve bu tanışıklık hem karşılıklı güvenin hem de sosyal ağların oluşmasını sağlayacak ilk adımdır (Blokland-Potters, 2003; Fischer, 1982; Sztompka, 2000). Putnam'a (2000) göre bu günlük karşılaşmalardan doğan "kamusal tanışıklık"³³ sosyal sermaye birikiminin temelini oluşturur.

"Kumbarada biriken bozuk paralar gibi, [kamusal mekandaki] her karşılaşma sosyal sermaye birikimine yapılan küçük bir yatırımdır" (S. 93)

Kamusal mekan içinde varlık göstermek için farklı topluluk ve grupların arasındaki rekabet, sosyal davranışların; dolayısı ile de sosyal normların ve uzlaşma kültürünün oluşmasının tetikleyicisi olarak gösterilebilir (Lofland, 1998; Mitchell, 1995).

Kamusal mekan ayrıca bir tartışma ve kendini ifade etme zemini olduğundan demokratik sivil örgütlenmenin de ara yüzüdür. Fikirlerin oluştuğu, beyan edildiği, tartışıldığı, kamu oyu oluşturulan, toplanılan mecralardır. Bu bakımdan sivil örgütlenmenin de aracı ve yansımasıdır. Richard Sennett kent toplumunu; farklılıklardan beslenen, farklı topluluk gruplarının uyumlu diyalog içinde bir arada barındıran heterojen bir yapı olarak tasvir eder. "Kamusal insanın çöküşü" (Sennett, 1992) isimli eserinde kentliyi, kamusal mekanla birlikte var olan bireyler olarak tanımlar ve kamusal mekanda bir araya gelme düzeninin bozularak, özel alan ve cemaatlere kapanılmasının bu heterojen yapıyı kökten tehdit eden toplumsal bir yıkıma işaret ettiğini savunur. Bu bakımdan Sennett'in "kamusal insanın çöküşü" eseri, Putnam'ın "Tek başına bowling" (2000) eserinde vurguladığı sorunların kamusal mekan üzerinden değerlendirmesini yapmaktadır. Putnam'ın savunduğu sosyal ilişki ağları ve sosyal sermaye birikimi, Sennett'tin tarif ettiği kamusal mekanda fiilen varlık göstermektedir.

Bu doğrultuda kamusal niteliği yükseltmeye yönelik temel müdahale şekillerini üç ana başlık altında toplayabiliriz: 1- Var olan kent mekanların kamusal niteliğini arttırmak/ kamusal mekan kazanımı, 2- Sosyal ve kültürel donatılar oluşturmak ve geliştirmek 3- Ortak kamu yararına yönelik, ortak etkinlik ve üretim mekanları oluşturmak.

---

³³ "Public familiarity" (Fischer, 1982).

3.1.1. Kamusal mekan kazanımı:

“Kamusal nitelik” kavramını -bu kullanımıyla- en yoğun olarak Jane Jacobs’un (1961) yazınında görmek mümkündür. Geleneksel mahalle dokuları ile planlı konut yerleşkelerini kişisel gözlemlerine dayanarak karşılaştırdığı klasik eserinde özellikle, kaldırımlar, dükkanlar, parklar gibi alanlarda “kamusal niteliği” köprü kuran bağları oluşturan temel fark olarak işaret eder³⁴.

“[Kamusal niteliği olan mekanlar] birbirini yakından, özel bir sosyal ortamda tanımayan ve dahası çoğu zaman bu şekilde tanışmayı umursamayan insanları bir araya getirir.” (S.72)

Jacobs güvenin özellikle kaldırımda doğduğunu savunur. Kamusal niteliği yüksek kaldırımlar rastgele günlük zaman geçirmeye, esnafla muhabbet etmeye, komşuların dedikodu yapmasına olanak verebilen mekanlardır. Bunun da ötesinde insanlar konuşmadan da olsa etkileştikçe, sokakta kendisine zarar verecek bir durum oluştuğunda yalnız kalmayacağını düşünerek rahat hisseder.

Bu açıdan kaldırımda karşılaşılan her insanla konuşmak zorunda olmayışımız ve kendi başımıza kalabilmemiz her ne kadar kent yaşantısının en büyük nimetlerinden biri de olsa; kamusal niteliği yüksek bir alanda birbirimize duyduğumuz güven konuşmadan bir “beraberlik” bağı yaratmaktadır. Bu “beraberlik” birbirine mecbur olmayan, özel yaşamı zorlamayan bir birlikteliktir.

Kamusal mekana dair daha sonraki yıllarda yapılan ampirik araştırmalar da Jacobs’un gözlemlerini destekler niteliktedir. Kamusal mekanlar insanların birbirleriyle karşılaşmasını ve birbirlerini gözleme olanağı bulmasını sağlayarak bireyler arasında genel bir aşinalık yaratmaktadır. Bu genel aşinalık hem zayıf bağların, hem de sosyal güven duygusunun temelindeki kaynak olarak gösterilebilir. Bu aşinalık ayrıca mekan ile ilgili aidiyet duygusunu güçlendirmekte, günlük deneyimler kamusal mekanda yaşandıkça mekana dair ortak bilişsel bir hafıza kurulabilmektedir (Holland, Clark, Katz, & Peace, 2007).

Sürekli tekrar eden karşılaşmalar sayesinde insanların birbirleri hakkında bilgi sahibi olması, birbirlerini tanımadan ilişkiye geçebilme olanağı yaratmaktadır. Bu tip

---

³⁴ Jane Jacobs elbette ne “sosyal sermaye”, ne de “köprü kuran bağlar” terimlerini kullanmamıştır. Öte yandan Jacobs’ın kendi özgün terminolojisi ile ifade ettiği pek çok kavram sosyal sermaye yazını ile örtüştüğünden, bu alanda referans kabul edilir (Putnam, 2002; Putnam ve diğ., 2004).

ilişkiler genellikle güçlü bağlara dönüşmez; zayıf, değişken, akıcı bir karaktere sahiptir (Blokland-Potters, 2003; Lofland, 1998; Sztompka, 2000).

Hope4 yerleşkesinde sosyal sermaye ve kamusal mekan ilişkisi üzerine yaptığı çalışmalarda Curley (2009), bu tip karşılaşmaların sosyal sermaye birikimine katkılarını kullanıcı deneyimleri üzerinden aktarır. “Çocuklarını okul servisine bindirmek için her sabah kaldırım kenarında işaretsiz bir alanda toplanan veliler arasında zamanla bir tanışıklık oluşmakta, bu tanışıklık velilerin mahallelerindeki yegane komşuluk ilişkisini oluşturabilmektedir. Zamanla güçlenen bu tanışıklık sayesinde veliler kendileri olmasa bile diğer velilerin çocuklarına göz kulak olabileceği güvenini duymaktadır” (s. 22). Curley, benzer bir durumu market, bakkal gibi ortak kullanım alanları ve tüm kamusal mekanlarda farklı örnekleriyle gözlemler ve sosyal sermaye çalışmalarında bu tip mekanların tamamlayıcı bir halka olduğunu savunur.

Sokaklarda bulunan dükkan ve işletmeleri, Jane Jacobs da kamusal niteliğin önemli bir bileşeni olarak göstermiştir. Kaldırımlar çok iyi tasarlanırsa bile dükkanlar olmadığı zaman boş/insansız kalırlar, çünkü dükkanlar ticaretin ötesinde sirkülasyon yaratan ve sosyal hayatı -dolayısıyla da kamusal mekandaki karşılaşmaları- besleyen odaklardır. Bu süreçte dükkanlar köprü kuran mekanlardır (Jacobs, 1961). Sosyal sermaye yazınının içinde sokaktaki işletmeler ve karma kullanım alanları özellikle vurgulanan konulardan biridir. Ampirik çalışmalar da karma kullanımın kent mekanında etkileşimi ve sosyal sermayeyi arttırdığını göstermektedir (Bergeijk, Bolt, & Kempen, 2008; Cabrera & Najarian, 2015; Frumkin, Frank, & Jackson, 2010; Guest ve diğ., 2006; Putnam, 2000; Völker ve diğ., 2007).

Karma kullanım etkileşim mekanı yaratmasının ötesinde farklı gelir düzeyine sahip sınıfların bir arada yaşaması için de imkan sağlayabilmektedir. Wilson (1987), mahallenin sosyal ve ekonomik sürdürülebilirliği için dükkan, banka, servis sektörü gibi alanların gerekliliğini savunur. Wilson’a göre (op.cit.) 1970’lerde orta gelir seviyesinin kent merkezlerini terk etmesi ile bu sınıfa hizmet veren işletmeler de kapanmış, söz konusu işletmelerde çalışan daha düşük gelir düzeyindeki ailelerin de ekonomik gelirleri düşmüş ve daha izole bir yaşam devam ettirmişlerdir. Bu bakımdan sokaktaki ortak kullanıma açık işletmelerin sınıf ve topluluklar arasında köprü kuran odaklar olduğu görülmektedir.

Mahalle içinde sosyal etkileşimi destekleyerek sosyal sermayenin artışına direkt etki eden bir işletme türü olarak, kafe, bar, lokanta gibi servis sektörüne dahil rekreasyonel yeme-içme mekanları özellikle vurgulanmalıdır. Ticari servislerin giderek merkezileştiği günümüz mahallelerinde, bireyler gereksinimlerinin büyük bölümünü mahalle dışından da sağlasa, yerelde sosyalleşme ihtiyacı devam etmektedir. Bu bakımdan yeme-içme mekanları giderek daha baskınlaşan ticari faaliyetler haline gelmeye başlamıştır (Bridge, 2002). Bu süreçte karma kullanım-sosyal sermaye ilişkisi içinde bu tip mekanlar özellikle köprü kuran bağların geliştiği alanlar olarak gösterilir (Curley, 2010; Putnam, 2000). Bu tip işletmeleri informal kamusal hayatın yaşandığı, üçüncül mekanlar³⁵ olarak tanımlayan Oldenburg (1989); öncelikle diyalog zemini oluşturuyor olmalarının altını çizer. Bu tip mekanlar karşılıklı iletişimin gelişmesi için tarafsız ve eşitlikçi bir alan sağlar. Kendiliğinden zamanla oluşmuş davranış normlarının inşa edildiği ve uygulandığı bu mekanlar, uzlaşmaya dayalı toplumsal diyalogun bir yansımasıdır. Benzer bir çalışmayı Chicago'nun güneyinde düşük gelir gruplarının yaşadığı bir mahallede, "Valois" Kafe'de, kendi katılımcı gözlemleri üzerinden yapan Duneier (1992), bu mekanların kapalı özel yaşam ile toplum arasında köprü kurduğunu savunur. Söz konusu kafenin müdavimi olan bireylerin "*kendi mensubu olmadıkları topluluklarla burada ilişkiye geçebildikleri ve bu sayede hayatta önemli hedefleri başarmaya iten duygunun bir parçası olduklarını*" ifade eder (s. 92). Bu bakımdan Duneier'in gözlemleri, Briggs'in (1998) tasvir ettiği "sosyal kaldıraç etkisini" saha deneyimi ile desteklemektedir.

Benzer bir okuma Türkiye'de "kahvehaneler" için de yapılabilir. Mahalle dokusunun ana bileşenlerinden biri haline gelmiş kahvehaneler, kahve içmenin ötesinde sosyal ve ekonomik çekim noktalarıdır (Ulusoy, 2011; Ürer, 2010). Kahvehane kamusal tartışmaların yaşandığı, informal sivil toplum örgütlenmesinin ilk basamağını oluşturan, ayrıca özellikle serbest çalışan düşük gelir grubunun iş beklediği, belirli ağlar ile erişim kurduğu merkezlerdir. Bu bakımdan sosyal sermaye gelişimi içinde mekansal bir odak oluşturur.

Bu bilgiler ışığında, mevcut kentsel mekanda kamusal niteliği arttırılmasına yönelik uygulama müdahalelerini temel bazı başlıklar altında sıralayabiliriz:

Günlük rastgele karşılaşmaların büyük çoğunluğu sokaklarda gerçekleştiğinden, öncelikle kent mekanının yürünebilirliği ve yaya öncelikli mekansal düzenlemelerin

---

³⁵ "Third place"; çalışma mekanı ve yaşama mekanı dışında kalan mekanlara atıfla.

büyük önemi olduğu görülmektedir. Yapılan araştırmalar yaya öncelikli, yürünmesi kolay mekanlarda sosyal sermayenin de daha yüksek olduğunu ortaya koymaktadır. Özellikle iş yeri, kentsel servisler ve hizmet alanlarına yürünebilirlik ile sosyal sermaye göstergeleri arasında güçlü bir doğrusal bağlantı bulunmaktadır. (Cabrera & Najarian, 2015; Frumkin ve diğ., 2010; Holland ve diğ., 2007; Leyden, 2003; Leyden & Goldberg, 2015; Rogers ve diğ., 2011).

Yürünebilir mahallelerin tasarım özellikleri üzerine geniş bir literatür bulunmaktadır. Bu niteliklere sahip mahallelerde yapı adalarının formunun çok sayıda bağlantı noktasına ve sokak çakışmasına müsaade ederek ara mikro odaklar oluşturması, kaldırımların geniş olması, trafiğin yavaşlatılması, otopark alanlarının kısıtlanması, sokağın sağır cepheler yerine dükkan vitrinleri ya da göz hizasında pencerelerle sınırlanması, kapsayıcı tasarım ilkelerinin uygulanması, tanımsız boşlukların olmaması, kaldırım üzerindeki engellerin kaldırılması ilk etapta sıralanabilecek özellikler arasında sayılabilir (Appleyard, Gerson, & Lintell, 1981; Talen & Koschinsky, 2013). Yaşanabilir kent göstergelerinden biri olarak kabul edilen yürünebilirliğin değerlendirilmesine yönelik analitik kriterler farklı tasarım rehberlerinde detaylandırılmıştır³⁶. Kapsayıcı bir araç olarak Irvine-Minnesota Envanteri (Day ve diğ., 2006) örnek gösterilebilir.

Wilkerson ve diğ. (2012) yürünebilirliğin üç temel kriterini: araç trafiğinin yavaşlatılması, kaldırım yüzeylerinin sürekliliği ve ara kesit alanlarının sıklığı olarak özetler. Burada işaret edilen ara kesit alanları, özel ile kamusal mekan ve farklı işlevler arasına sıkışmış, gri bölgelerdir. Gehl (1986) bu tip ara mekanları “yumuşak köşeler” olarak tanımlar ve saha bulgularına dayanarak kamusal mekandaki etkileşimlerin %70’inin buralarda gerçekleştiğini savunur. Kapı önleri, dükkan vitrinleri, verandalar, ön bahçeler gibi mekanlar Gehl’in yumuşak köşelerine örnek gösterilebilir. Benzer bir önemi Festinger ve diğ. (1950) merdiven ve merdiven boşluklarına, Skjaeveland ve Garling (1997) ön verandalara, Alexander ve diğ. (1977) ise evlerin arasındaki ve kaldırımların kenarlarındaki –kamusal niş olarak adlandırdığı- tanımsız alanlara atfeder.

Bu bakımdan söz konusu “yumuşak köşelerin” tasarım yoluyla güçlendirilmesi, özel mekanların önünde geçiş alanlarının yaratılması, atıl alanların kamusal nitelik

---

³⁶ Önde gelen örnekler arasında : (Boston Belediyesi, 2013; Global Designing Cities Initiative, 2016; NACTO, 2013; UK Department of transport, 2007).

kazandırılarak kent peyzajına katılması bu kapsamda ele alınabilecek başlıklar olarak sayılabilir. Ayrıca işlevsel olarak yerleştirilmiş sokak mobilyalarını da kamusal niteliği yükselten ve mekanda zaman geçirmeyi, sosyalleşmeyi destekleyen faktörler arasında sayabiliriz (Carr, 1992; Gehl, 1986). Ayrıca yine aynı kapsamda, Kaplan (1983) mekanda yeşil peyzaj düzenlemeleri ve ağaçların varlığının, hem yaya kullanımını hem de mekan aidiyetini arttırdığını söylemektedir.

Sonuç olarak, bu çalışma kapsamında sosyal sermaye odaklı canlandırma modeline yönelik bir özet yapılacak olursa; 1-Sokakların öncelikle ortak kullanıma ve vakit geçirmeye yönelik mekanlar olarak tasarlanması, 2-Sokaklarda yürünebilir mahalle kriterlerinin uygulanması, 3-Ara odakların ve çakışma noktalarının çoğaltılması, 4-Sokaklarda kent peyzajı düzenlemeleri yapılması, 5-Kamusal nişlerin ve “yumuşak köşelerin” kamusal mekan tasarımı ile birlikte değerlendirilmesi, 6-Karma kullanımın desteklenmesi, 7-Özel ve kamusal mekanlar arasındaki geçiş bölgelerinin zenginleştirilmesi, öncelikli müdahale başlıkları olarak sunulabilir.

3.1.2. Sosyal ve kültürel donatı alanlarının geliştirilmesi:

Kees Christiaanse (2009), “Açık şehir” temalı 4. Rotterdam Mimarlık Bienali’nin sunuş yazısına “Meerpaal’ı” tanıtarak başlar. Frank Von Klingeren tarafından 1965’de Hollanda’nın Proten şehrinin merkezinde tasarlanan Meerpaal, toplantı alanı, spor sahaları, gösteri mekanı, restoran, market gibi pek çok işlevi aynı total mekan içinde barındıran bir sosyal merkezdir. Christiaanse’ye göre Meerpaal ideal bir açık toplumun mekansal sembolüdür. Çok kültürlü bir kentte, farklı toplulukların günlük aktivitelerini engelsiz olarak, tek bir çatı altında, barışçıl ve eşitlikçi biçimde etkileşerek gerçekleştirmelerine imkan vermektedir.

Merkezinde tapınağın bulunduğu antik yerleşimlerden günümüze, bir arada bulunmayı gerektiren donatı alanları kentlilik durumunun ve kent mekanının omurgasını oluşturmuştur. Kentsel servislerin sunulduğu donatı alanları buldukları noktada ölçekleriyle orantılı sosyal odak noktaları oluşturmaya devam etmektedirler. Bu çalışma kapsamında ele alınan sosyal donatı alanlarını kısaca; mahalle ölçeğinde ve mahallelilerin ihtiyaçları doğrultusunda kurgulanmış, sağlık, eğitim, sosyal yardım, kültürel faaliyetler gibi ihtiyaçlara yönelik işlevlendirilmiş, yapı ya da yapı kompleksleri olarak tanımlayabiliriz. Çok geniş bir yelpazeyi kapsayacak bu tanıma, rekreasyon merkezleri, lokaller, okuma odaları, çocuk bakım merkezleri,

ibadethaneler, spor salonları, halk eğitim merkezleri, çok amaçlı mahalle evleri, sağlık ocakları, çocuk etüt merkezleri ilk etapta gösterilebilecek örnekler arasındadır.

“Sosyal Sermaye” kavramının isim babası sayılan Hanifan³⁷ (1916); “The rural school community center” adlı çalışmasında, toplulukların derin sosyal, ekonomik ve politik sorunlarının sadece bireyler arası dayanışmanın güçlendirilmesi ile aşılabileceği savını, Batı Virginia kırsalındaki bir topluluk merkezi üzerinden aktarmıştır. Çalışmaya kaynaklık eden merkez; içinde katılım toplantıları, geceleri yetişkin eğitimleri ve seminerleri, fuar ve kermes etkinlikleri düzenlenen, kütüphanesi bulunan, okul spor takımlarının antrenmanlarını yürüttüğü çok amaçlı bir yapıdır. Merkez bunun da ötesinde, farklı ulusal ve bölgesel benzer merkezlerle ilişki içinde bir köprüdür. Gerektiğinde dışarıdan gelen uzman tekniker, öğretmen veya araştırmacıların toplulukla temasa geçtikleri odaktır. Hanifan “sosyal sermaye” ile kuşkusuz bu yapıdan ziyade içinde barındırdığı dayanışmacı faaliyetleri bir “kaynak” olarak işaret etmiştir. Ancak merkez yine de söz konusu faaliyetlerin gerçekleşmesini mümkün kılan mekânsal bir ara yüz oluşturur; işlevin icra edildiği fiili alandır.

Bu tip sosyal donatı alanları, her şeyden önce mahalle sakinlerinin birbirlerinin davranışlarını gözlemleyebileceği, formal ya da informal olarak belli bir yaşam pratiğini birlikte gerçekleştirdikleri mekanlardır. Bu bakımdan donatılar hem –diğer kamusal mekanlarda da olduğu gibi- karşılaşmadan doğan bir tanışıklık ve güven duygusunun, bunun da ötesinde yaşam pratiğini birlikte yapmanın getirdiği sosyal normların ortaya çıkabileceği iklimi sağlamaktadır.

Günümüzde sosyal hizmetler ve kentsel servisler merkezileştikçe, günlük ihtiyaçların yaşanılan yerin dışında giderildiği görülmekte. İnternet kaynakları, ev teknolojilerinin gelişmesi, toplu taşımanın yaygınlaşması bunun önde gelen sebepleri arasında sayılabilir. Öte yandan özellikle kişisel gereksinimlerin ve çocuklarla ilgili ihtiyaçların halen özellikle yaşanılan mahallelerde giderildiği görülmektedir (Bridge, 2002). Bebek bakımı, çocuk eğitimi (ör. okullar), ayakta tedavi imkanı, kişisel güvenliğe dair gereksinimler ve berber gibi kişisel bakım hizmetleri yaşanılan yer çevresinde ihtiyaç duyulan servislerin başında gelmekte. Ayrıca mahallelerde

---

³⁷ Sosyal sermaye çerçevesini çizdiği kavramların bir çoğu daha öncesinde de yapılmış tartışmaları kapsasa da, bu terim ilk olarak Lyda Hadifan’ın 1916 tarihli “The Rural school community center” isimli makalesinde kullanılmıştır. (Putnam & Goss, 2002) Bu bakımdan pek çok sosyal sermaye araştırmacısı kavramın fikir babası olarak Hanifan’ı kabul eder.

çocuklu aileler, yaşlılar ve evde çalışanların kentsel servisleri yaşadıkları mahallede giderme eğilimleri olduğu da görülmektedir. Bu bakımdan mahalli sosyal donatılar halen ihtiyaç duyulan mekanlar olmaya devam etmektedir.

Sosyal ve kültürel donatı alanları kuşkusuz barındırdıkları işleve paralel olarak verilen servislerle kamu yararı ve toplumsal değer yaratmakta, dolayısıyla kentsel iyileşmeye katkı sağlamaktadır. Bu faydaları doğrudan yararlar olarak değerlendirebiliriz. Örneğin, kütüphane eğitim düzeyine katkı sağlarken, sağlık ocağı halk sağlığında iyileşme doğuracaktır.

Öte yandan bu çalışma çerçevesinde sosyal ve kültürel donatı alanlarının sadece sosyal sermayeyi arttırmaya yönelik dolaylı faydaları ele alınmış ve işlevlerinden bağımsız olarak sosyal etkileşim odakları ya da *fociler* olarak değerlendirilmişlerdir.

“*Foci*”; sosyal ağların sosyal, psikolojik, yasal ya da mekânsal odak noktalarıdır (Feld, 1981). Bu odaklarda sosyal bağlantıların kümeleşmesinden dolayı ortak faaliyetlerin ve buna bağlı sosyal etkileşimlerin çok yoğun olduğu kabul edilir. Sosyal bağlar bu odakların ekseninde şekillendiğinden; *fociler* zayıf bağların kolay kurulduğu, köprü kuran alanlardır³⁸.

Putnam ve diğ. (2009) sosyal donatı alanlarını, birlikteliği sağlayarak sosyal sermayenin geliştiği önemli sosyal odaklar olarak işaret etmektedir. Peterson ve diğ. (2000) bireyleri birbirine bağlayan yerel organizasyonlar ve tesisler azaldıkça, sosyalleşme ve uyumun da azalarak, sosyal kontrol mekanizmalarının zayıfladığını savunmaktadır. Bu bakımdan mahalli sosyal donatıların öncelikle etkileşimden doğan sosyal kontrol olanağını yaratarak sosyal sermayeyi güçlendirdiği görülmektedir. Farklı mahallelerde suç oranları ve nüfus bilgilerini karşılaştırdıkları çalışmalarında, çok amaçlı rekreasyon merkezlerinin bulunduğu alanlarda suç ve yoksulluk oranlarının düştüğü görülmektedir. Small (2006) bunun sebebini sosyal donatıların özellikle dezavantajlı grupların daha geniş ağlara ve imkanlara ulaşmasını sağlaması ile ilişkilendirir. Bu bakımdan sosyal donatılar dezavantajlı gruplar ile kaynaklar arasında “aracı” rolü oynayarak sosyal sermayeye katkı sağlar.

Burada söz konusu “aracılık” (Burt, 1992) iki farklı çerçevede değerlendirilebilir. Öncelikle işlevlerinden bağımsız olarak bu mekanlar bireyleri ortak ihtiyaçları

---

³⁸ Feld’e göre (1981) *foci* mutlaka bir mekan tanımlamak zorunda değildir. Bir birey, ortak bir amaç ya da bir kurum da odak oluşturabilir. Ancak bu bölümde sosyal donatılar mekânsal nitelikleriyle *foci* olarak ele alınmıştır.

etrafında birleştirerek, birbirleri ile bilgi paylaşımlarını ve etkileşime geçmelerini, ortak mekanda sağlamaktadır. Yani informal olarak sosyal ağların ve normların oluşumu için zemin hazırlar. Mc Roberts (2005) mahalle kiliselerinin ortak mekanlarında cemaatin, hukuki konulardan, çocuk bakımına kadar değişen farklı konularda bilgi alışverişi yaptığını gözlemlemiştir. Benzer bir gözlemi Small (2006) çocuk bakım merkezlerinin duvarlarında yapıştırılmış farklı konularda pratik yardıma dayalı ilanlara işaret ederek yapar.

Sosyal donatıların kaynaklara erişime yönelik oynadığı aracı rolün daha formal bir başka şekli ise, ulusal/uluslararası STK ya da özel sektör kurumları ile mahalle bireyleri arasında bağlantı kurabilecek mekanlar olmalarından kaynaklanmaktadır. Mekanın fiziki varlığı mahalledeki informal sivil topluma, kurumsal bir nitelik kazandırmakta; daha geniş ağ yapıları mahalleler ile sosyal donatı alanları üzerinden ilişkiye geçebilmektedir. Örneğin, ulusal bir aşı kampanyası mahalle sağlık ocağını kullanır ya da aynı bağışlar bireylere değil merkezlere yapılır. Bu bakımdan sosyal donatı alanları farklı ağlar arasında mekansal olarak köprüler kurmaktadır. (Allard & Small, 2013; Small & McDermott, 2006)

Çok amaçlı sosyal merkezlerin kent kültürü ve yaşamında önemli bir yer tuttuğu Kuzey Avrupa ülkelerinde bu tip mekanların sosyal bir *foci* olarak nasıl işlev görebileceğine dair önemli saha deneyimleri bulunmaktadır. Kuzey Avrupa ülkelerinde “kültür evi”, “topluluk evi” ya da “multi-merkez” isimleriyle anılan donatılar; içlerinde kütüphane, sağlık ocağı, sanat atölyeleri, etkinlik alanı, spor tesisleri, yetişkin eğitim merkezi gibi sosyal ve kültürel işlevleri barındırır. Çocuklara yönelik; gündüz kreşi, akşam etüt merkezi, oyuncak kütüphanesi, rehberlik hizmetleri gibi işlevler bulunur. Ayrıca yerel dernek ve kulüplere ayrılmış odalar, kooperatiflerin çalışması için mekan, meclis salonu gibi sivil toplumu destekleyen donanımlara sahiptir. Bazı durumlarda berber, postane, atm gibi servisleri barındırır. Genellikle kamu, sivil ya da özel fonlar ile finanse edilen Kültür Evleri yapıları gereği çok paydaşlı bir yönetim modeline sahiptir. Özel bir mimari tipi olmasa da genellikle sabit duvarları olmayacak ve gerektiğinde dönüştürüleebilecek esnek bir planlamaya sahiptirler (Svendsen & Svendsen, 2016).

Svendsen (2010) Danimarka genelinde üç farklı Kültür Evi’nde yaptığı çalışmalar ışığında, bu merkezlerin köprü kuran bağların yaratıldığı, bilgi akışının sağlandığı, sosyal sermayenin artışında kuluçka merkezi görevi gören mekanlar olduğunu

savunmaktadır. Ayrıca aynı çalışmada merkezlerin çevrelerinde mekansal bir iyileşmeyi sağladığını da gözlemlemiştir. Bu kapsamda özellikle altı çizilen bir başlık çocuklara yönelik sosyal donatıların ağ oluşumundaki etkisi olmuştur. Çocuklarını tesise getirmek ebeveynleri fiziksel olarak bir araya getirmektedir. Bunun da ötesinde çocuklarla ilgili ortak sorunların farklı sosyal grup/sınıflara mensup bireyler için köprü kuran bir bağ olduğu görülmektedir. Bu bakımdan okullar ve çocuk eğitimi ile ilgili mekanların bireyleri sosyal olarak da bir araya getirdiği söylenebilir³⁹. Bergeijk ve diğ.’nin (2008) Hollanda’da 6 farklı mahallede yürüttüğü niceliksel saha çalışmaları, sosyal donatıları kullanan bireylerin mekan aidiyetlerinin daha fazla, mahalle içindeki sosyal ağlarının ise daha yoğun olduğunu göstermektedir. Bu kapsamda yapılmış başka benzer ampirik çalışmalar da aynı bulguları destekler (Dekker & Filipovič, 2009; Völker ve diğ., 2007).

Türkiye’de benzer nitelikte çok amaçlı mahalli sosyal merkezlere; genellikle yerel yönetimlerin inisiyatifi ile açılan; “mahalle evi”, “semte konağı”, “semte evi”, “gönüllü evi” olarak isimlendirilmiş donatı alanları örnek gösterilebilir. Farklı coğrafyalarda farklı işlevlere sahip olabilen bu donatıların örnekleri incelendiğinde; çocuklara yönelik oyun alanları, kütüphane, kreş, toplantı mekanı (taziye, nişan, mevlit gibi etkinlikler için), meslek edindirme ya da kişisel gelişim kursları, sadece kadınlara yönelik el işi ağırlıklı faaliyet mekanları, kadın kooperatifleri için ayrılmış mekanlar, sağlık taramaları ve seminerlerinin verildiği sağlık merkezleri, psikolojik danışmanlık merkezleri öncelikle öne çıkan işlevlerdir. Öte yandan literatürde bu merkezlerin sosyal etkileşim üzerine etkisine dair detaylı bir araştırmaya rastlanamamıştır.

Sonuç olarak, bu çalışma kapsamında sosyal sermaye odaklı canlandırma modeline yönelik bir özet yapılacak olursa; 1-mahallelerde (özellikle çocuklara yönelik hizmetleri de kapsayan) çok amaçlı sosyal ve kültürel merkezler oluşturulması, 2-mahallelerde bulunan mevcut sosyal donatıların sosyal etkileşime daha uygun mekansal düzenlemelerle zenginleştirilmesi ve işlevlerinin ortak mekan olarak pekiştirilmesi, öncelikli müdahale başlıkları olarak sunulabilir.

---

³⁹ Bu konuda ayrıca; (Livingston ve diğ., 2008; Sampson, Morenoff, & Gannon-Rowley, 2002).

3.1.3. Ortak üretimi destekleyen mekanların oluşturulması:

Ortak faydaya yönelik kolektif hareketin en görünür örneğini “ortak üretim” faaliyetleri oluşturmaktadır. Bu bakımdan ortak üretim; yani bir grup bireyin aynı amaca yönelik çalışıyor olması durumu, sosyal sermayeyi etkileyen başlıca faktörlerden biri olarak gösterilmiştir (Putnam, 2000; Putnam ve diğ., 1993). Keza, ortak üretim yapılması, ortak bir çıkar için işbirliği kurulmasına, işbirliğini sürekli kılacak sosyal normların oluşmasına, üretim faaliyeti içindeki bireylerin arasında güven oluşmasına bağlıdır. Toqueville, kırsal yerleşimlerde topluluk bağlarının ve topluluğun karar alma mekanizmalarına katılımın güçlü olması ile kırsal üretim arasında doğrudan ilişki kurar (Edwards & Foley, 2001). Nitekim bağlayıcı sosyal sermayenin güçlü olduğu toplulukların, kentsel yerleşimlerde de ortak bir üretim biçimi etrafında oluştuğu pek çok vakada görülebilmekte (örneğin işçi mahalleleri) (Bott, 1957; Gans, 1962; Laumann, 1973). Ortak üretim ve karar alma süreçlerinin verimliliği ile topluluk sosyal sermayesi arasındaki ilişki çeşitli ampirik çalışmalarda da görülmektedir (Ostrom, 1994; Pinto, 2006).

Günümüz toplumlarında sosyal sermayenin ve sivil katılımın düşmekte olduğuna dikkat çeken Putnam (2000), toplulukların ortak çıkar için birlikte çalışmasını gerekli kılan durumların azalmasına vurgu yapar. Özellikle kent ekonomileri değiştikçe, hem üretim biçimleri değişmekte, hem de ortak üretimin mekanla bağlantısı zayıflamaktadır. Bağımsız topluluklar teorisi ile paralel biçimde, aslında ortak bir iş/faaliyet/üretim şekli, mekandan kısmen bağımsızlaşmıştır. Aynı işi yapanlar, aynı mahallede oturmaz. Mahalle farklı üretim zincirlerinin parçası olan, farklı topluluklara mensup bireylerin bir arada yaşadığı alanlara dönüşür. Yani mahalle ölçeğinde bir ortak üretim faaliyetinden söz etmek çağdaş kentlerde zorlaşmaktadır.

Bu bakımdan mahalle ölçeğinde köprü kuran bağları ve sosyal sermayeyi güçlendirmenin bir diğer yöntemi, ortak üretim olanaklarını yaratmaktan geçecektir. Bireylerin hayatta kalmak için -profesyonel olarak- uğraştıkları üretim biçimleri mekandan bağımsızlaştığından, “ortak üretimin” mahalle ölçeğinde yeniden yorumlanması gereken bir kavram olarak ele alınabilir. Bu kapsamda literatürdeki saha deneyimi birbirini tamamlayan iki eksenle iki bakış açısı sunmakta.

Bunlardan birincisi, mahalle ölçeğindeki günlük ihtiyaçların sivil katılım yoluyla karşılandığı üretim biçimlerini (sivil ekonomileri), ikincisi ise üretimin bir boş zaman

geçirme, rekreatif aktivite olarak ele alındığı örnekleri kapsar. Her iki yaklaşım da sosyal sermaye gelişimi ile doğrudan ilintilidir.

Sivil ekonomi (sosyal ekonomi/paylaşım ekonomisi); “ortak çıkar etrafında, sivil katılıma dayalı, sosyal üretim biçimi” olarak tanımlanmıştır (00:/, 2012). Kolektif olarak bilgi, kaynak, iş gücünün paylaşılmasıyla, tüm katılımcılarının eşit miktarda fayda sağladığı, hizmet, ürün, bilgi üretim modellerini tasvir eder. Katılımcıların sadece tüketici olmayıp, paydaş üreticiler ve yatırımcılar olduğu bir ekonomik düzendir⁴⁰.

Murray (2009), sivil ekonomilerin kaynağını oluşturan sermayenin finansal olmadığını; katılımcıların zamanı, birbirlerine güveni ve sosyal ağları olduğunu belirtir. Bu anlamda sivil ekonomi modelleri, sosyal sermayeden beslenen ve sosyal sermayeyi besleyen ortak üretim biçimleri olarak önemli vaka deneyimleri sunmaktadır. Bu deneyimlerde ortak üretim, gerek amacı gerekse de sonucu itibarıyla, geleneksel üretim biçimlerinden farklılaşmaktadır. Üretim, katılımcıların mahalle ölçeğinde, günlük hayatın problemlerine ortak çözümler bulma ihtiyacı etrafında şekillenmektedir (ulaşımı paylaşmak, eşya tamiri, alışveriş, sağlıklı yaşam gibi). Mahalli ölçekli problemler tüm topluluklar için ortak olduğundan, sivil ekonominin de topluluklar arası köprü kuran bir niteliği bulunmaktadır.

Boş zamanı değerlendirmek için ortak üretim yapmak da benzer şekilde, topluluklar arası köprü kuran bir niteliğe sahiptir. Ortak bahçecilik faaliyetleri, hobiyeye dönük üretimler, müzik korosu, tiyatro ekibi gibi rekreatif kültür üretim biçimleri, topluluklar arası etkileşim arayüzü sunabilmektedir. Boş zaman aktiviteleri ve sosyal sermaye birikimi arasındaki ilişki, literatürde kendine önemli bir yer bulmakta. Gönüllü katılımı, ortak çıkar/hedef etrafında sosyal bağlar kurmayı ve güven ilişkisine dayalı normları oluşturmayı gerektiren boş zaman faaliyetleri; mahalle ölçeğinde sosyal sermayenin, hayatın doğal akışında oluşacağı fırsatları yaratmaktadır (Hemingway, 1999; Putnam, 2000; Warde & Tampubolon, 2002).

---

⁴⁰ Kooperatiflerden sosyal şirketlere, araba/bisiklet paylaşım ağlarından sosyal marketlere, sivil ekonominin uygulama örnekleri çok geniş bir çeşitliliğe sahiptir.

Ortak üretimi destekleyerek sosyal sermayeyi güçlendirecek, uygulamaya dönük çok sayıda model ve vaka bulunmakta⁴¹. Öte yandan bu kısımda, bir sonraki bölümde ele alınacak vaka çalışması özelinde hareket edilerek, daha dar kapsamlı bir çerçeve çizilmiştir. Bu doğrultuda, uygulamaya yönelik üç ana yaklaşım başlığı altında, ortak üretim faaliyetlerini destekleyecek mekansal müdahale biçimleri önerilmiştir.

Mahalle ölçeğinde -fiilen- ortak üretim arayüzü yaratabilecek bir müdahale yöntemi olarak “kent bahçeleri” gösterilebilir. Kent bahçesi, kentsel yerleşimlerde, rekreatif amaçlı tarımsal faaliyetlerin yapılabileceği, ortak mekanda yenilebilir bitkilerin yetiştirildiği alanlardır. Genelde park gibi yeşil kamusal mekanların bir bölümünde, atıl kalmış kentsel alanlarda ya da binaların ortak arka bahçelerinde, kişisel ihtiyaca yönelik sebze/meyve/aromatik bitki yetiştiriciliği yapılmasına dayalıdır.

Kent bahçelerinin bakımı, ortak bir çıkar için kolektif çalışmayı gerektirdiğinden, mahalle ölçeğinde gönüllü katılım ve kaynak paylaşımına dayalı bir arayüz oluşturmaktadır. Glover’a (2004) göre, katılımcıların kent bahçelerinde sorumluluk almaları büyük oranda kent bahçesindeki sosyal deneyimleri ve ortak faaliyetleri ile ilintilidir. Bu bakımdan aslında kent bahçelerinin; “bahçecilikten ziyade topluluk deneyimi” olduğunu savunur. Kanada’daki farklı kent bahçelerinin katılımcılarıyla yaptığı yüz yüze görüşmelere ve saha deneyimine dayanarak; bu ortak üretim alanının sosyal bir odak yarattığını savunur. Bu odak, çevresinde belirli normlar, yeni ilişkiler ve güvenin oluşmasına aracılık etmekte, dolayısıyla sosyal sermaye gelişimine doğrudan katkı sağlamaktadır.

Baron, Field ve Schuller (2000), kent bahçelerinin, yerel yönetimden bağımsız, sivil inisiyatifle yönetilen müşterek alanlar; otonom ortak üretim nişleri olduklarını savunmuştur. Farklı toplulukları ortak bir amaç etrafında birleştirerek, köprü kuran bir arayüz oluşturan bu alanlar, katılımcı demokrasinin güçlenmesi için gerekli iklimi sağlamaktadır. Bu anlamda kent bahçelerinin tesisi, ortak üretimi destekleyecek mekansal müdahale yöntemlerinin başında sayılabilir.

Ortak üretim, mahalle ölçeğinde kültür üretimi olarak da ele alınabilir. Bu anlamda mekansal bir müdahale olarak, kamusal sanat ve kolektif sanat üretimi de ortak faydaya yönelik topluluklar arası köprü kuran bir araçtır. Kültür odaklı canlandırma

---

⁴¹ Bu çalışmanın kapsamı ve sınırları içerisinde tüm örneklere yer vermek olanaklı gözükmemekte. “Compendium for the civic economy” (00:/, 2012), farklı vaka örneklerinin incelenmesi için zengin bir derleme sunduğundan, bu anlamda ek referans olarak gösterilebilir.

stratejileri içerisinde de önde gelen müdahale şekillerinden olan kamusal sanat çalışmaları; mahallelerde mekan aidiyetini artırmakta, ortak bellek yaratmakta, bu bakımdan sivil katılımı desteklemektedir (Grodach, Foster, & Murdoch, 2014; Stern & Seifert, 2007). Özellikle katılımcı ortamda, kolektif bir eylem olarak üretildiğinde kamusal sanat, farklı toplulukları bir araya getirecek etkileşim alanını oluşturabilmektedir. Yaratıcı sanat projeleri, sosyo-kültürel farklılıkları ortadan kaldırarak, çoğulculuğu destekleyen bir araç olarak öne çıkmaktadır (Baban & Rygiel, 2018).

Kamusal sanat faaliyetleri ayrıca kamusal niteliğin artmasına da aracılık etmektedir. Odak noktaları oluşturarak, kamusal mekanı hareketlendiren basit bir müdahale şekli olarak kamusal sanat faaliyetlerinin, etkileşime dayalı bir canlandırma anlayışını desteklediği söylenebilir (Grodach & Ehrenfeucht, 2016).

Yine aynı kapsamda ele alınabilecek bir diğer müdahale yöntemini ise “sokak etkinlikleri” oluşturmakta. Ortak bir çıkara yönelik, kolektif bir hareketi destekleyen ve ortak mekanda gerçekleşen etkinlikler, sosyal sermayenin güçlenmesini benzer şekilde destekleyecektir. Sokakta gerçekleşen etkinlikler, öncelikle kamusal mekanda toplulukları bir araya getirerek yüz yüze etkileşim fırsatını yaratmakta. Bu bakımdan kuşkusuz kamusal niteliğin artması hedefine hizmet etmektedir. Ancak Putnam (2009), kamusal etkinlikleri sivil katılımı sağlamaya yönelik bir araç olarak da işaret eder. Özellikle etkinlik organizasyonu, ortak bir üretim biçimi olarak değerlendirilebilir. Mahalle ölçeğinde (mahalleli tarafından organize edilen) kermes, pazar, sinema gösterimi, sokak konseri, toplu yemek gibi faaliyetler, farklı topluluklardan bireylerin ortak bir amaca yönelik sorumluluk almasını gerektirmektedir. Putnam (op.cit.) ayrıca, ortak deneyim paylaşımının bireyler arası güven duygusunun gelişmesine katkı sağladığını gözlemlemiştir. Bu bakımdan süreli sokak etkinliklerinin düzenlenmesi de mekanda topluluklar arası etkileşim, katılım ve güven duygusunu güçlendiren bir müdahale biçimi olarak önerilebilir.

Sonuç olarak, bu çalışma kapsamında sosyal sermaye odaklı canlandırma modeline yönelik bir özet yapılacak olursa; 1-mahallelerde ortak üretime imkan veren ve sivil ekonomiyi destekleyen mekanların kazanılması, 2-mahallelerde bulunan sosyal donatıların rekreatif ortak üretim biçimlerine de destek verecek şekilde işlevlendirilmesi, 3-mahalle içinde kent bahçeleri oluşturulması, 4-katılımcı bir ortam içinde kamusal sanat projelerinin uygulanması ve kent mekanında kamusal

sanata yer açılması, 5-sokak etkinlikleri ile kamusal mekanın kullanımının zenginleştirilmesi, öncelikli müdahale başlıkları olarak sunulabilir.

3.2. Organizasyonel Müdahaleler: Sivil İnisiyatifin Desteklenmesi

Bu kısımda köprü kuran bağların gelişimi, bir örgütlenme ve sivil organizasyon sorunu olarak ele alınmıştır. Sivil katılımı ve sivil inisiyatifi geliştirerek sosyal sermayenin güçlendirilmesine yönelik iki temel eylem başlığı tartışılmıştır.

Sivil katılım, sosyal sermayenin yapısal bileşenlerinden biridir ve kuşkusuz sosyal sermayenin gelişmesi büyük oranda, sivil katılımın güçlenmesi ile doğru orantılıdır. Sosyal sermayeye etkileşimci bakış açısı; özellikle de Robert Putnam'ın yazınına dayalı yaklaşımlar, sivil katılımı sosyal sermaye gelişiminin odağına yerleştirmektedir.

Demokrasinin sürekliliğini; katılımcı bireyler ve merkezsizleşmiş toplulukların inisiyatif alması ile ilişkilendiren Alexis De Tocqueville, topluluk gelişimine dayalı sivil toplum çalışmalarının da öncüsü kabul edilir (Edwards & Foley, 2001). Tocqueville'e referans vererek, sivil katılımı sosyal sermaye aracılığı ile bir değer olarak ortaya koyan Putnam (1993), güçlü sivil toplumu, yaşayanların karar mekanizmalarında ne kadar yer almak istediğini, yüz yüze ilişkilere dayalı örgütlenmenin yoğunluğunu, topluluk içindeki gönüllülük faaliyetlerini, sosyal kapasitenin yaratılması için temel göstergeler olarak ele alır.

Putnam'a (2002) göre, sivil katılıma dayalı sosyal sermayenin temel işlevi "ortak fayda" yaratmaktır. Ortak bir çıkar için kolektif olarak hareket etmek, tüm topluluk için -hatta fiilen bu harekete katılmayanlara bile- fayda sağlayacaktır. Sivil katılım; sosyal normların yerleşmesini, karşılıklı güven oluşmasını, sosyal ağların genişlemesini, dolayısıyla sosyal sermaye birikiminin oluşmasını sağlar.

Sivil katılım gerek sivil toplum çalışmaları, gerekse topluluk geliştirme yazını içinde önemli bir başlık olduğundan bu kapsamda geniş, disiplinler arası bir literatür bulunmaktadır. Özellikle topluluk odaklı canlandırma yaklaşımları bu doğrultuda çeşitlilik barındıran bir uygulama deneyimine de sahiptir. Ancak bu tez çalışmasında, sosyal sermayenin canlandırma pratiği ile bağlantısı kurulmaya çalışıldığından, bu bölümde uygulamaya dair daha dar kapsamlı bir çerçeve çizilmiştir. Sivil inisiyatifi güçlendirmeye yönelik organizasyonel müdahaleler, sadece köprü kuran niteliğiyle,

önerilen canlandırma yaklaşımının ilk bölümde (giriş) ortaya konulan temel sorunlar bağlamında ele alınmıştır.

İlk bölümde de (1) vurgulandığı gibi, canlandırma yaklaşımlarının sonuçları arasındaki farklılıklar, canlandırma sürecinin inisiyatifinin paydaşlar arasında nasıl dağıldığı; kent rejiminin nasıl kurgulandığı ile doğrudan bağlantılıdır. “Sivil inisiyatif” ile ifade edilmek istenen, canlandırma sürecinin alanda yaşayan halkın sorumluluğunda olması, katılımcı bir yaklaşımla yönetilmesidir. Tabandan demokrasi ve sivil katılımın -kendi başına- “iyi yaşam” indikatörlerinden biri olduğu aynı bölümde belirtilmişti. Bu bakımdan zaten hayat kalitesini iyileştirmeyi amaçlayan bir canlandırma yaklaşımda temel kriterlerden biridir. Ancak bunun da ötesinde; alan içinde yaşayanların, alanın değişim sürecinde fiilen sorumluluk alması, canlanmanın devamlılığının sağlanması açısından sürdürülebilir bir yönetim modeli sunmaktadır.

Sivil inisiyatifin güçlendirilmesi, her şeyden önce, kolektif hareket kapasitesini artırmayı sağlamaktadır (Uphoff, 2001). “Kolektif hareket” özetle, belirli bir alanda yaşayanların yerel kaynaklarını, topluluğun ortak yararına yönelik kullanmak üzere mobilize olmaları, olarak tanımlanmıştır (Agnitsch, Flora, & Ryan, 2006). Mahalle içinde bireyler arasındaki zayıf/güçlü bağlar, farklı düzeylerde etkileşim, gruplaşma, aile/komşuluk/arkadaşlık gibi çeşitli dayanışma biçimleri bulunmaktadır. Bu yapının kendisi informal bir sivil toplum olarak nitelendirilebilir. Örgütlü/mobilize sivil toplum ise, söz konusu informal birlikteliğin, ortak bir fayda için, ortak eylemde bulunması; kolektif olarak hareket etmesi anlamına gelmektedir (Friedmann & Douglass, 1998; Putnam, 2002). Bu çalışma özelinde değerlendirildiğinde, söz konusu ortak eylem hayat kalitesinin iyileştirilmesidir. Belirli bir politikaya karşı çıkmak, mahallede ihtiyaç duyulan bir hizmeti yerel yönetime baskı kurarak yaptırmak, mahalle içinde rahatsızlık yaratan bir uygulamanın iptali, ya da sadece beklentileri toplu olarak ifade etmek bile, mobilize olmuş kolektif harekete örnek gösterilebilir. Kentsel iyileşmenin kolektif bir eylem olarak aşağıdan yukarı gerçekleşmesi ancak sivil katılıma dayalı sosyal sermayenin gelişmesi ile mümkün olacaktır (Pinto, 2006).

Bu açıdan bu kısımda; alanda iyileşmeyi kolektif bir hareketle gerçekleştirecek sivil kapasitenin oluşturulması önerilmektedir.

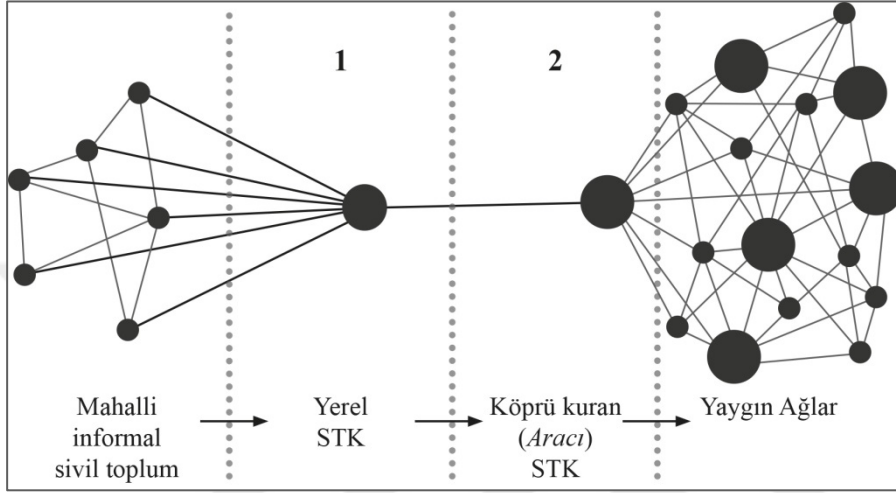
Bunun yanı sıra, ortak yarar için çalışan örgütlü sivil inisiyatif; yerleşik normların oluşması, güvenin kuvvetlenmesi ve yüz yüze etkileşim alanı sağlayan bir ara yüz olarak da değerlendirilebilir. “Ortak fayda” için çalışmak farklı toplulukları bir araya getirerek uzlaşma, çakışma ve etkileşim fırsatı yaratan bir üretim şeklidir. Bu bakımdan örgütlü sivil toplum faaliyetinin kendisi -sonucundan bağımsız- köprü kuran bağların oluşması için bir mecradır (Putnam ve diğ., 2009).

Örgütlenmeye dayalı sivil inisiyatif ayrıca yaygın sivil toplum, yerel yönetim, merkezi yönetim, üniversiteler gibi kent dinamiklerindeki daha büyük aktörler ile bağlar kurmayı sağlayacaktır. Söz konusu köprü kuran bağ kuşkusuz bireysel ilişkilerle de oluşturulabilirdi (örneğin mahalleden bir birey yerel yönetim içinde iyi bağlantılara sahip olabilir ya da ulusal bir STK'nın üyesi olabilir). Fakat bu bölümde ele alınan şekliyle; mahalle içindeki toplulukların tamamına, ortak fayda sağlayacak biçimde kurumsallaşmış, tüm yaşayanların yaygın ağlara ve kaynaklara erişimine imkan tanıyan köprü kuran bağlar, ancak katılımcı örgütlenme biçimleriyle mümkün olacaktır (Abers, 1998).

Öte yandan, uygulama pratiği açısından bakıldığında; bir önceki kısımda ele alınan “Kamusal mekan kazanmak” ile “sivil inisiyatifi güçlendirmek” arasında, temel bir farklılık bulunmakta. Kamusal mekan kazanmaya dair projeler bir “yapma” eylemini tanımlamaktadır. Burada mekana direkt olarak müdahale etme şansı olduğu için, paydaşların arasında uzlaşma sağlandığı ve yeterli kaynak bulunduğu durumda “yapmak” ve “tamamlamak” mümkündür. Diğer taraftan, sivil inisiyatifi güçlendirmek bir uygulamadan ziyade, bir “niyeti” içermektedir. Bu kapsamda ortaya konulan eylemler kendiliğinden gelişecek bir sürecin alt yapısını kurmak, bu konuda çabaları desteklemek ya da süreci tetikleyecek ortamı yaratmak emeline dayanmaktadır.

Bu kısımda önerilen iki eylem basamağı, yaygın (ulusal, uluslararası) sivil toplum ağları, yönetim ve kurumsal paydaşlar ile mahalledeki topluluklar arasında köprü kuran bağların geliştirilmesine yöneliktir. Başka bir ifadeyle; mahalledeki toplulukların daha geniş ekonomik, sosyal, kültürel, insana veya bilgiye dayalı kaynaklara erişiminin sağlanarak, canlanmayı tetikleyecek organizasyonel (örgütlenmeye dayalı) eylemler özetlenmiştir.

Farklı birey/ grup/ toplulukların mahalle ölçeğinde kamusal mekanda etkileşiminin ve zayıf/güçlü bağların, informal bir sivil toplum yarattığı bir önceki kısımda da belirtilmişti. Şekil 3.1’de görüldüğü gibi ilk basamakta bu informal sivil toplum yapılanması üzerine kurulu, şemsiye nitelikte, kapsayıcı bir yerel örgütlenme şekli tartışılacaktır. İkinci basamakta ise mahalle ölçeğindeki yerel örgütlenmenin yaygın toplumsal ağlar ile bağlarının nasıl kurulabileceği tartışılacaktır.

Şekil 3.1: Mahalli sivil toplum örgütlenmesinin köprü kuran bağlarının gelişim şeması.

3.2.1. Yerel sivil toplum yapılanmasının desteklenmesi

Sivil inisiyatifi güçlendirecek örgütlenmenin ilk basamağında mahalle ölçeğinde kurulacak sivil toplum yapılanmaları gelmektedir. “Mahalle birlikleri” bu anlamda topluluk geliştirmeye yönelik temel bir araç olarak önerilebilir. Bu örgütlenmeler aynı mahallede yaşayan mahallelileri, yaşadıkları alanın sorunları ve ihtiyaçları etrafında birleştirerek, yüz yüze etkileşimle ortak çözümler üretilmesini sağlayacak kolektif hareketi yaratmayı amaçlamaktadır (Portney & Berry, 2001). Temel motivasyon herkesin ortaklaştığı sorunlar olduğu için, farklı topluluklardan bireyleri bir araya getirme, sivil katılımı da politik bir yükümlülük değil, sosyal bir faaliyet düzeyine indirgeyerek hayat pratiğinin içine sokmayı hedeflerler.

Mahalle ölçeğindeki sivil toplum örgütlenmelerini, “temsili niteliği olan” (doğrudan) ve “dayanışmacı niteliği olan” (dolaylı) iki kategoride inceleyebiliriz. Temsili niteliği olan mahalle örgütlenmesi, mahalleyi politik olarak temsil etmesi için kurulmuş; canlandırma perspektifinden bakıldığında, fiilen mahalledeki kentsel değişim dinamiklerinin süreç yönetimini üstlenen katılımcı kurumlardır. Dayanışmacı niteliği olan örgütlenme ise mahalle içinde, temel servisler, hizmet, eğitim, sağlık, güvenlik

gibi bir takım ortak ihtiyaçların, katılımcı düzeyde sağlanması için kurulmuş; amacı belirli bir faaliyetle sınırlı dayanışma kurumlarıdır (örneğin okul aile birliği, spor kulübü, üretim kooperatifi, hobi kulüpleri, yardım derneği gibi).

Özellikle insan öncelikli, topluluk odaklı kentsel canlandırma yaklaşımlarının temel müdahale yöntemi, temsili niteliği olan sivil toplum örgütlenmelerinin geliştirilmesine dayalıdır. Yönetim hiyerarşisi içinde yeri olan bu tip mahalle birlikleri yerel/merkezi yönetimlerin altında, bu kurumların kaynaklarını mahalle inisiyatifi ile paylaşma ve karar alma sürecinde yerelin iradesini temsil etme işlevine sahiptir.

Tipik olarak yerel yönetimlerin ya da ulusal fon programlarının örgütlenmesi ile kurulurlar, mahalle yararına kullanılmak üzere kentin gelirinden belli oranda finansal kaynak kendilerine aktarılır. Finansal olarak yerel yönetime ve kent gelirlerine bağlı olsa da, ideal olarak bağımsız, mahallelinin çıkarlarına yönelik karar alması beklenir. Mahalle örgütlenmesi bu kaynakların ihtiyaca göre kullanılması için katılımcı karar alma ve kaynakları yönetme inisiyatifine sahiptir.

Bu bakımdan temsili mahalle örgütlenmelerinin neoliberal kentleşme politikalarının bir sonucu olduğu da savunulmuştur. Devlet, kentsel müdahalelerin ve sosyal hizmetlerin, finansal-politik sorumluluğunu, söz konusu örgütlenmeler aracılığı ile üçüncü sektöre (sivil toplum) devretmektedir (Hurchinson, 2004). Özellikle Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa örneklerinde eğitim programlarından fiziksel müdahalelere, denetim mekanizmasından ticari izinlerin verilmesine kadar pek çok yerel yönetim sorumluluğu, mahalle ölçekli sivil örgütlenmelere devredilmiştir. ABD’de CBO (community based organisation), CDC (community development cooperation), COPS (community organised for public services), İngiltere’de NDC (new deal for communities) bu kapsamda yaygınlık kazanmış önde gelen örnekler arasında sayılabilir. Brezilya’daki SAB’lar (sociedades de amigos de bairro) ise yerel yönetim yıllık bütçesi hazırlanırken her mahalleyi temsilen katılan, her biri katılımcı süreçte mahallelerinin ihtiyaçlarını belirleyen ve bu kapsamdaki sosyal hizmet programlarını yürüten, emsal örgütlenmelerdendir (Abers, 1998).

Lamore ve diğ. (2006), temsili mahalle örgütlenmelerinin iyi bir program ile tabandan politikalarla bir kentsel gelişim yarattıklarını, ancak esas etkilerinin sosyal sermayeyi geliştirerek sürdürülebilir canlanma kapasitesi yaratmaları olduğunu

savunur. Bu örgütlenmelerin; yerel sosyal ağları mobilize ederek ve yaygın sivil toplumla köprü kuran bağlar oluşturarak, topluluğun gelişimini, uzun vadede daha güçlü biçimde etkilediğinin altını çizer.

Topluluk geliştirme odaklı bir perspektiften bakıldığı zaman, CBO, SAB ve benzeri temsili mahalle örgütlenmeleri, fiilen canlandırma amacına hizmet etmekte ve canlandırma sürecini tabandan sivil katılımı sağlanmaktadır. Öte yandan sosyal sermayeyi geliştirmek odaklı bir perspektiften bakıldığında, bunun da ötesinde, ortak bir fayda etrafında topluluğu bir araya getiren; katılım yoluyla mekan aidiyetini, yeni köprü kuran bağlarla ise sosyal ağları geliştiren bir niteliğe de sahiptirler.

Bu tez çalışması kapsamında önerilen yaklaşım açısından bu ikinci yarar daha öne çıkmaktadır. Bu yüzden sosyal sermayenin gelişimi için sivil inisiyatifin mutlaka fiilen canlandırma hedefi altında örgütlenmesi bir ön koşul değildir. Dayanışmacı niteliği olan sivil toplum yapılanmaları da mahalle ölçeğinde yukarıda altı çizilen ikincil faydayı yaratabilirler. Örneğin iyi örgütlenmiş bir okul aile birliği bile toplulukları bir araya getiren, kurumlarla ilişki içinde olabilen ve sosyal ağları geliştiren bir yapıya sahip olabilir.

Özellikle -Türkiye gibi- temsili niteliği olan mahalle örgütlenmelerine yönelik yasal düzenlemelerin ve hukuki alt yapının olmadığı durumlarda, dayanışmacı nitelikte mahalli örgütlenmeler bu boşluğu doldurabilir. Friedmann ve Douglass (1998), dayanışmacı nitelikteki organizasyonların da, topluluğu tehdit eden durumlarda kolayca mobilize olabilecek bir alt yapı kurduğunu, bu bakımdan “potansiyel güç” olduklarını savunur.

Bu doğrultuda iyi bir örnek olarak, Bolonya’daki sokak birlikleri gösterilebilir (Pianigiani, 2015; Url-4). Bolonya sokak birlikleri, aynı mahalle içinde yaşayanların, çocuk bakımı, sağlık hizmetleri, araba tamiri, hobi kursları gibi günlük ihtiyaçları çerçevesinde kurdukları örgütlenmelerdir. Sivil ekonomiye dayalı yapılar; gönüllü annelerin dönüşümlü olarak çocuklara bakıcılık yapması, alanda yaşayan bir doktorun haftanın belirli saatleri mahalledeki hastaları gönüllü olarak muayene etmesi, sokak ağaçlarının budanması, kırılan bankların tamiri gibi küçük mekansal müdahalelerin imece usulü yapılması gibi basit faaliyetler etrafında örgütlenmiştir. Bir anlamda hayat kalitesini artıracak eylemlerde bulunduğundan dolaylı olarak kentsel canlanmaya hizmet etse de yönetsel bir işlevleri yoktur. Ancak bu

örgütlenmelerin yerel yönetim politikalarından rahatsız olduklarında ya da kriz dönemlerinde hızlı biçimde mobilize olabildikleri, mahalle iradesini temsil edebilecek şekilde inisiyatif aldıkları görülmüştür. Ortak fayda üzerinden kurulan sivil inisiyatif, toplulukların sosyal sermayesini katılımcı bir organ olarak hareket edebilecek ölçüde geliştirmiştir.

Farklı bağımsız toplulukların bir arada aynı kent mekanını paylaştığı mahalle kurgusundan yola çıkıldığında; önerilecek mahalli sivil inisiyatifin en önemli niteliği “kapsayıcı” olmasıdır. Farklı sosyo-kültürel ve ekonomik arka plana sahip toplulukların kendi aralarında köprü kuran bağlar oluşturabileceği sivil örgütlenme, ancak tümü için ortak fayda sağlayacak bir hedefin altında mümkün olabilir. Örneğin hemşeri dernekleri, Türkiye özelinde, güçlü yerel örgütlenmeler arasında olmakla birlikte, tanımı gereği sadece bağlayıcı sosyal sermayesi gelişmiştir; tek bir topluluğun beklentilerini temsil eder. Başka bir örnekte; “semt güzelleştirme dernekleri”, sadece soylulaştırıcıların çıkarlarına yönelik kuruldukları ve mahallenin yerleşik halklarını dışladıkları gerekçesiyle eleştirilebilir (Soytemel & Şen, 2016).

Grodach ve Ehrenfeucht (2016), “halk” ya da “mahalleli” olarak geniş bir potada eritilen yaşayanların aslında yaşadıkları alandaki değişimden çok farklı kişisel çıkarları olan birey/gruplardan oluştuğunun altını çizer. Örneğin alandaki mal sahipleri gayrimenkullerinin değerlendirilmesini, kiracılar değerlerin değişmemesini isteyecektir. Ticaretle uğraşanlar pazar odaklı gelişimi desteklerken, konut olarak kullananlar yoğun ticarete soğuk bakar. Bunların da ötesinde topluluklar arasında politik farklılıklar olabilir ve paydaşlarla ilişkilerinde (özellikle kamu) bu farklılıklar ön plana çıkar.

Pinto (2006), sivil örgütlenmelerde tüm toplulukları altında toplayacak “şemsiye kimlik” kavramına vurgu yapar. “Mahalle” -bir metafor olarak bile- bu tip bir şemsiye kimlik teşkil etmektedir. Kapsayıcı bir ortak fayda, kapsayıcı bir kolektif hareketi doğuracaktır. Pinto (op.cit.) bunun aksi durumunu; yani bir biriyle çatışan faydalar üzerinden inşa edilen kimliğin, toplulukların birbirini dışlamasına yol açacağını, sosyal kırılma ve çatışmaları doğuracağını belirtir.

Şemsiye kimlik belirli bir işlevin altında da kurgulanabilir. Dayanışmacı niteliği öne çıkan örgütlenmeler kapsayıcılığı çoğunlukla işlev ile sağlamaktadır. Örneğin okul aile birliğinin işlevi çocukların eğitim kalitesini artırmaktır. Farklı topluluklardan

tüm katılımcılar için ortak bir fayda olduğundan, uzlaştırıcı bir ara yüz yaratmaktadır⁴².

Şemsiye kimlik günlük ihtiyaçlar ya da boş zaman aktiviteleri altında da kurgulanabilir. Bir önceki kısımda da altı çizildiği gibi (3.1.3) rekreatif faaliyetler ve mahalle ölçeğinde günlük sorunların paylaşım yoluyla çözümüne odaklı örgütlenen sivil yapılar, köprü kuran sosyal sermayesi güçlü birlikteliklerdir. Örneğin mahalli spor kulübü rekreatif bir aktiviteye yönelik örgütlenmiş, ancak kapsayıcı niteliği olabilecek, gerektiğinde de mobilize olabilen bir örnek olabilir.

Sonuç olarak, bu çalışma kapsamında sosyal sermaye odaklı canlandırma modeline yönelik bir özet yapılacak olursa; 1-mahalle ölçeğinde kapsayıcı nitelikteki sivil toplum yapılanmalarının desteklenmesi, 2- eğer mevcut değilse mahalle ölçeğinde kapsayıcı nitelikte sivil toplum yapılanmasının örgütlenmesi, 3-katılımcı ve yatay karar alma mekanizmalarının güçlendirilmesi, öncelikli müdahale başlıkları olarak sunulabilir.

3.2.2. Köprü kuran sivil toplum ile bağların geliştirilmesi

Sivil inisiyatif güçlendirecek örgütlenmenin ikinci basamağında ise mahalle ölçeğindeki sivil toplum yapılanmasının yaygın ağlar ile bağlantılarının kurularak sosyal sermayenin geliştirilmesi bulunmaktadır.

Bulanık bir tanım olmakla birlikte, “yaygın ağlar”; ulusal/uluslararası sivil toplum, farklı yerel yönetim birimleri, merkezi yönetimin çeşitli kademeleri, devlet kurumları, finansman sağlayabilen fonlar, yardım kuruluşları, özel sektör sponsorları, yatırımcılar, uzmanlar, teknik kurumlar, akademi, kültür kurumları ve diğer mahalle ölçekli yerel yapılanmaların oluşturduğu, kent dinamiklerini şekillendiren aktörlerin ilişkilerine bağlı, sosyal/ekonomik ağı betimlenmektedir. Mahalle ölçeğindeki yapılanmanın bu ağların bir parçası olması; finansal, sosyal, kültürel, insan, teknik ve bilgi kaynaklarına da erişimini sağlayacaktır.

Köprü kuran sivil toplum tanımı en yoğun olarak Avis Vidal’ın yazınında tartışılmıştır. Sosyal sermaye ve canlandırma metodolojileri üzerine çalışmalarında

---

⁴² Aynı şekilde “kanarya severler derneği” de sosyo-kültürel farklılıkların ya da kentsel değişimle ilgili bireysel çıkarların önemli rol oynamadığı uzlaştırıcı bir ara yüz yaratabilir. Elbette bir mahallenin içinde çocuklu aile sayısının, kanarya sahiplerinden daha fazla olduğu göz önüne alınarak; okul aile birliğinin, kanarya severler derneğinden daha kapsayıcı bir yapılanma olduğu savunulabilir. Bu bakımdan işlev şemsiyesi altında bir araya gelen örgütlenmelerde, söz konusu işlevin ne kadar sayıda bireye fayda sağlayacağı da göz önüne alınmalıdır.

Vidal, mahalle ölçeğindeki sivil kapasitenin gelişimini öncelikle yaygın ağların kaynaklarıyla kurduğu köprüler üzerinden okur. Vidal'ın canlandırma pratiğinin temel referansı Burt'un yapısal boşluklar teorisine dayanmaktadır (Vidal, 2004). Kentsel köhneleşmeyi ve sivil toplumun mahalle ölçeğinde gelişmemesini, yereldeki topluluklarla geniş ağlar arasında var olmayan ilişkilerle açıklar ve yine Burt'e dayanarak, yapısal boşluklardaki "aracılık" görevini yerine getirecek "köprü kuran" kurumların önemine işaret eder (Gittell & Vidal, 1998).

Söz konusu köprü kuran kurumlar, hem yaygın ağlar içinde hali hazırda güçlü ve yoğun bağları bulunan, hem de yereldeki yapılanma ile kuvvetli işbirliği geliştirecek, bağımsız STK'lardır⁴³.

Köprü kuran, aracı kurumların sosyal sermaye gelişimindeki tamamlayıcı rolü farklı saha deneyimleri ile de desteklenmektedir (Briggs, 2004; Friedman & Fraser, 2012; Kleinhans ve diğ., 2007; Rohe, 2004). Bu bölümün başında (3) öncü referans olarak belirtilmiş "zincirleme gelişim" yaklaşımı içinde de, sosyal sermayenin tetikleyici etkisi, alana dışarıdan gelecek kaynaklarla kurulacak bağlarla açıklanmaktaydı (Emery & Flora, 2006). Toplulukların ya da bireylerin kendi başına kurabileceklerinden daha fazla ve sürekli ilişkiyi, aracı kurumlar örgütlü biçimde sağlayabilmektedir. Vidal (op.cit.) bunun özellikle geçmişte örgütlenme deneyimi olmayan, güçlü informal ağlara sahip ancak mobilize olmamış topluluklarda daha çok önem kazandığını vurgular. İnfomal ağlar büyük çoğunlukla, topluluklar içinde öne çıkan kanaat önderleri/ bireyler etrafında şekillenmektedir. Bu kanaat önderleri toplulukları bir arada tutmakta kilit konumda da olsa; aracı bağımsız kurumların varlığının, yerel sivil toplum yapılanmasında kişisel çıkarların öne çıkma riskini dengeleyeceğini savunur. Benzer bir saptamayı, Porto Alegre saha deneyimine dayanarak, Abers (1998) de yapmış; köprü kuran bağların kanaat önderlerinin bireysel ilişkileri üzerinden kurulmasının "kayırmacılık" kültürünü geliştirdiğini savunmuştur. Sürdürülebilir sivil katılım için bağımsız aracı kurumların Brezilya'da SAB'ları yönlendiriyor olmasının, topluluk geliştirme modellerinin başarısının temel etkeni olduğunu belirtir.

---

⁴³ Bu tip kurumlar literatürde farklı kaynaklarda; "aracı yapı", "uzlaştırıcı", "birleştirici" ya da "zincir kuran" kurum (resource broker, intermediary, linking organisation) olarak da kullanılmıştır. Bu çalışma içinde "köprü kuran" ya da "aracı" terimleri tercih edilmiştir.

Sonuç olarak, bu çalışma kapsamında sosyal sermaye odaklı canlandırma modeline yönelik bir özet yapılacak olursa; yerel sivil örgütlenmelerin aracı/köprü kuran, yaygın ağlara erişime sahip sivil toplum örgütleriyle işbirliği içine girmesinin sağlanması öncelikli bir müdahale başlığı olarak sunulabilir.

3.3. Sentez:

Yukarıdaki son iki bölümde (3.1/3.2) eyleme dönük bir yol haritası çizilmesi amacıyla, homojen bir biçimde sınıflandırılmış da olsa; kuşkusuz önerilen yöntemler pratikte birbirini tamamlamakta, çoğu durumda birlikte okunabilmektedirler.

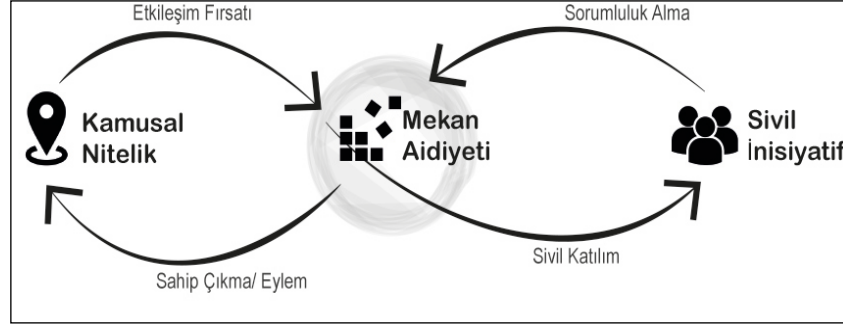
Bu son kısımda, köprü kuran bağların oluşturulmasına yönelik önerilen mekansal ve organizasyonel müdahalelerin, bir bütün olarak nasıl canlandırma modeli olabileceğinin tartışılması; bu noktaya kadar parçalı olarak aktarılan yöntemlerin sentezinin kurulması amaçlanmaktadır.

Modelde, kısa bir özetle: “kentsel canlandırma” fiili bir eylem olarak değil, mekandaki kolektif bir hareketin sonucu olarak ele alınmaktadır. Farklı toplulukları barındıran mahallelerde, sosyal etkileşim artarsa, kolektif bir hareket doğurarak, alanda bütüncül (sosyal, ekonomik, kültürel, mekansal) canlanma/iyileşme yaratacağı önerilmektedir.

Söz konusu kolektif hareketi, bu çalışma içinde ele alınan kavramlar ışığında soyutlayacak olursak ve ideale yönelik bir varsayımda bulunursak: kamusal mekanın niteliği arttıkça, sosyal etkileşim fırsatları artacak ve informal sivil toplum güçlenecek, mekan aidiyeti artacak; mekan aidiyeti arttıkça sivil katılımın da çoğalacak, bu da örgütlü sivil toplum yapılanmasını destekleyerek, sivil inisiyatifi güçlendirecektir. Mahalleliler mekanla ilgili sorumluluk aldıkça, ortak mekana sahip çıkılacak ve kamusal nitelik daha da artacaktır. Şekil 3.2’de görüldüğü gibi, önerilen yaklaşımda, ideal olarak birbirini destekleyerek gelişim sağlanan bir döngü oluşacağı varsayılmaktadır.

Şekil 3.2’de önerilen ideal varsayımda, “mekan aidiyeti” sürecin içinde kilit bir rol oynamakta. Kolektif bir eylemin içinde olmak büyük oranda bireyin kişisel olarak kendisini o kolektif hareketin içinde görüp görmemesiyle ilgilidir. Bağları ne kadar güçlü olursa olsun, kendisini kişisel olarak o hareketin içinde görmüyorsa, katılımcı

olmayacak; inisiyatif almayacaktır (Pinto, 2006). Mekan aidiyeti tam da bu doğrultuda kilit bir rol oynamaktadır.

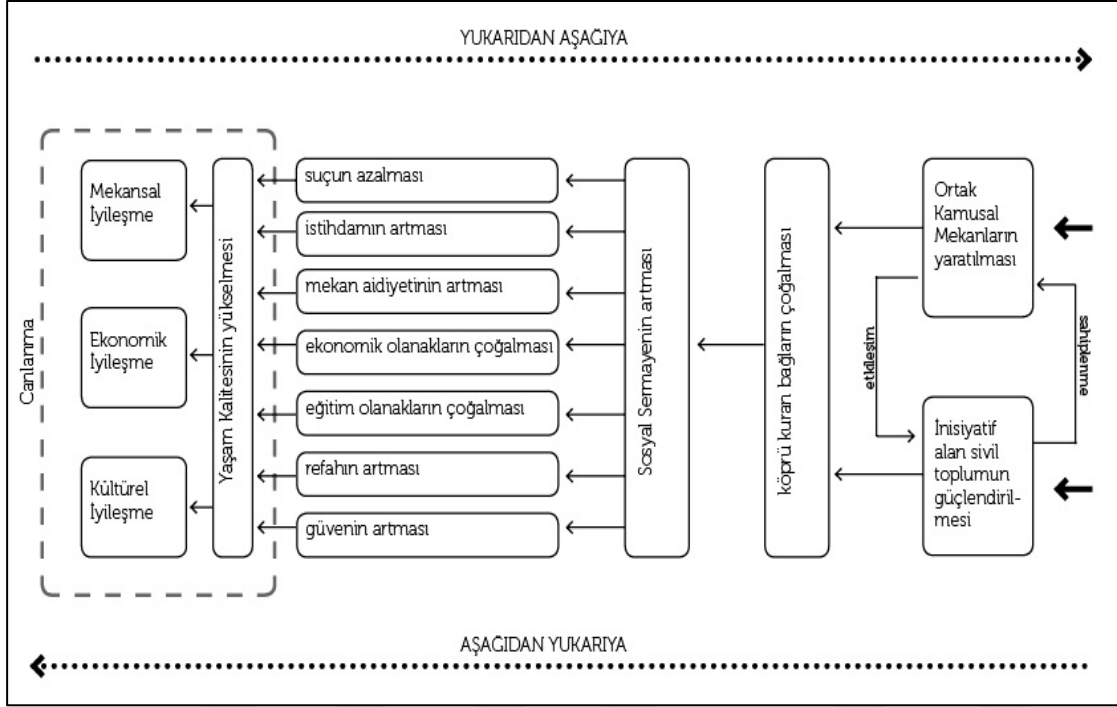
Şekil 3.2: Önerilen modelin ideal canlanma senaryosu.

Pinto (op.cit.), mekan aidiyetinin bireysel bir koşul olduğunu, yapay olarak “yaratılabilecek”, “inşa edilecek” bir kavram olmadığını vurgular. Bireyler, temelde topluluk ilişkilerinin sonucu olarak mekanı sahiplenirler. Mekan aidiyeti, bir alanda paylaşılan ortak normlar, ortak bellek, bireyin kendisini güvende hissetmesi ve sosyal bir bütünün parçası olarak görmesi ile bağlantılıdır (Livingston, Bailey, & Kearns, 2008). Bu bakımdan sosyal sermayenin güçlenmesinin mekan aidiyetini doğurduğu, mekan aidiyetininse sosyal sermayeyi güçlendirdiği savunulmuştur (Horlings, 2017; Hrast & Dolničar, 2012; Skjaeveland & Garling, 1997).

Bu noktaya kadar sondan başa doğru anlatılan canlandırma pratiğini baştan sona doğru özetlersek; Şekil 3.3’te de görüldüğü gibi, mahalle dokusu içinde kamusal niteliğin mekansal olarak arttırılması ve sivil inisiyatifin güçlendirilmesi, mahalle içinde sosyal etkileşimi ve mekan aidiyetini arttırarak topluluklar arasında köprü kuran bağları geliştirecektir. Bu sosyal sermayenin güçlenmesine olanak tanır; sosyal sermayenin güçlenmesi mahalle içinde genel yaşam kalitesinin gelişmesine (suçun azalması, ekonomik hareketlilik, refah vb.) olanak sağlar. Bu gelişme mekansal, ekonomik ve kültürel anlamda kapasite birikmesine ve nihayetinde kentsel bir canlanmaya imkan verir.

Görüldüğü gibi kamusal niteliğin mahalle ölçeğinde küçük mekansal düzenlemeler ve ortak faaliyetlere imkan verecek müdahalelerle arttırılması, bu sürecin de sivil inisiyatif ile desteklenmesi, kent dokusunda ilk etapta altı çizilen tüm canlandırma indikatörlerinde iyileşmeye olanak vermektedir. Kent dokusunda mekansal bir değişim yaratılmaktadır. Öte yandan bu mekansal değişim yukarıdan aşağıya planlama kararları ve geniş ölçekli mimari müdahaleler ile değil; aşağıdan yukarı,

kendi dinamikleri ile şekillenecek bir sürecin küçük ölçekli müdahalelerle tetiklenmesi ile sağlanmaktadır. Bu pratiğin son ürünü mekana daırdır ve mekan üretimine imkan verilir. Ancak mekan bütün olarak bir mimari tasarım ürünü değil, kendi dinamikleri ile şekillenmiş bir süreç ürünüdür.

Şekil 3.3: Önerilen müdahale modelinin yol haritası.

Son olarak, ilk bölümde (1), kentsel canlandırmanın sorunları olarak tanımlanmış temel sorular ile önerilen modelin ilişkisini kurarak, uygulamanın beklenen sonuçları üzerine varsayımlarda bulunabiliriz. Bu varsayımlar -bir sonraki bölümde- sunulan vaka uygulamasının sonuçlarının değerlendirilmesi açısından önem arz etmektedir.

Bu çalışmanın giriş bölümünde, kentsel canlandırmaya dair yöneltilen sorulardan ilki “canlandırılanın ne olduğu”; müdahalenin neyi amaçladığıydı. Canlandırma faaliyetinin amacı, mekanı iyileştirmek, yapı stokunu yenilemek ya da alanı “güzelleştirmek” olarak ele alınırsa; sosyal sermaye gelişimi üzerinden fiziksel değişim sağlamak dolaylı bir yöntem olacaktır. Ancak kentsel canlandırmanın amacı “hayat kalitesini artırmak” ise, sosyal sermaye odaklı bir pratiğin daha doğrudan bir müdahale olduğu savunulabilir. Önerilen yaklaşımda fiilen, kenti canlı kılan kolektif hareketin iyileştirilmesinin kent dokusuna, sosyal, kültürel, ekonomik, mekansal anlamda bütüncül olarak yansıtacağı varsayılmaktadır.

Çalışmanın başında sorulan temel sorulardan bir diğeri, “canlandırmanın kim olduğu”; sürecin kimin inisiyatifinde olduğuydu. Sosyal sermaye odaklı yaklaşım, yukarıdan aşağıya planlama ve tasarım kararlarına dayalı müdahaleleri değil, kendiliğinden gelişen bir iyileşme sürecini önermekte. Burada kullanılan “kendiliğindenlik” ifadesiyle, informal ilişkiler, çok paydaşlı etkenler ile kolektif bir eylem bütünü olarak ortaya çıkan değişim kastedilmektedir. Kent dokusu, doğası gereği kendiliğindenlik durumunu içermektedir; mekanı canlı kılan etkenlerden çok azı planlıdır. Kent hayatının canlılığı da, özgün kimliği de; belli miktarda rastlantıyı, düzensizliği, uyumsuzluğu, karmaşayı içerir. Kentsel canlandırma müdahalesinin bu kendiliğindenliği “temizlemesi/ düzenlemesi”; steril yapaylıkta, tiyatro dekoru hissi veren bir mekan algısı yaratmasıyla eleştirilmiştir. Zukin (2010) kent mekanının tasarım yoluyla canlandırıldığı dokuları “kent temalı Disneylandlar” olarak tanımlar ve bu şekilde müdahale edilen mekanların karakteristik özelliklerini kayb ettiklerini, giderek birbirlerine benzediklerini savunur.

Sosyal sermaye birikiminin artması, kolektif eylemi ve ortak hareket etme dinamiklerini tetikleyeceğinden, kendiliğinden, doğal sürecinde bir canlanma yaratacağı varsayılmaktadır.

Kentsel canlandırmanın özellikle altı çizilen sorunlarının başında, soylulaşma durumu gelmekteydi. Farklı gelir düzeyinden toplulukların bir arada yaşamasının uzun vadede özellikle dezavantajlı sınıflara yarar sağlayacağını vurgulayan ve sosyal entegrasyon politikalarını destekleyen geniş bir literatür (Pinkster, 2009; Rankin & Quane, 2000; Small & McDermott, 2006; Tigges ve diğ, 1998) bulunmakla birlikte; çağdaş soylulaşma yazı, söz konusu entegrasyonun mümkün olamayacağını savunur. Soylulaştırıcı toplulukların, soylulaşma alanlarında sadece kendi içinde ilişki kurduğu, bu yüzden bir önceki görüşün savunduğu avantajların neredeyse hiçbir zaman yaşanmadığı, (Atkinson, 2004; Lees, 2008; Smith, 1996), soylulaşma alanlarında yeni orta sınıfın kaynaklarını sadece kendi yararına kullandığı, alanda yaşayan farklı topluluklarla hiç etkileşime geçmediği eleştirilir (Butler & Robson, 2003a; Freeman, 2006; Walks & Maaranen, 2008).

Yani farklı gelir düzeyinde toplulukların bir arada yaşamasının temel sorunu, sınıflar arasında etkileşimin olmamasına dayandırılmaktadır. Soylulaşma durumu bu perspektiften ele alındığında; sosyo-kültürel ya da ekonomik sebeplerinin ötesinde bir etkileşim (etkileşimsizlik) problemi olarak da okunabilir (Curley, 2009).

Köprü kuran bağların geliştirilmesine yönelik eylemlerin hedefi, aynı mekanı paylaşan bağımsız topluluklar arasında etkileşimin sağlanmasına dayandığından; sosyal sermaye odaklı yaklaşım özellikle soylulaşma durumuna cevaben daha sürdürülebilir bir süreç önermektedir.

Ortak fayda sağlamaya dayalı, kolektif hareketi destekleyen bir sivil inisiyatifin oluşması ve değişimin aşağıdan yukarıya politikalarla yönetilmesi de, yine soylulaşma yazını içinde önemle üzerinde durulan başlıklardan bir diğeridir (Bridge, 2003; Tiesdell ve diğ, 2013; Zukin, 2008). Güçlü sivil inisiyatif, özel sektör baskısının dengelenmesini, sosyal denetim mekanizmalarının oluşmasını, yerel yönetimin politikalarına gerektiğinde karşı çıkabilecek temsil gücünün oluşmasını ve tüm toplulukların mekanın değişiminin paydaşları olmasını sağlayarak, soylulaşma sürecinde dengeleyici/uzlaştırıcı rol oynamaktadır (Butler & Robson, 2003b).

“Mekan aidiyeti” ve kolektif kimliğin inşa süreci de, gerek canlandırma, gerekse soylulaşma tartışmaları içinde önemli bir yere sahip. Soylulaşma literatürü sıkça soylulaştırıcıların kendilerine kolektif olarak bir kimlik yaratığına, mekanda varlığını bu kimlikle meşrulaştırdığına vurgu yapar (Butler & Robson, 2003a; Lees, 2008). Mekanın, topluluklar arasında farklılaşan, idealize edilmiş kimlikler üzerinden değişimi; bazı toplulukların mekana yabancılaşması, ötekileştirilmesi sorununu doğurmaktadır (Soytemel & Şen, 2016). Ortak mekan aidiyetini destekleyen bir değişimin; mekan kimliğinin yapay olarak üretilmesindenense, kimliği inşa eden kolektif belleğe dayalı yaklaşımın, bu doğrultuda sosyal kırılmaların önüne geçebileceği varsayılmıştır.

Bu bakımdan önerilen yaklaşımın; soylulaşma durumunun ortaya çıktığı alanlarda sosyal etkileşimin sağlanması, ortak mekan aidiyetinin oluşturulması, sosyal kırılmaların engellenmesi ve aşağıdan yukarı yönetim modellerinin yaygınlaşarak dengeleyici mekanizmaların oluşturulması anlamında katkı sunabileceği varsayılabilir.

4. VAKA ÇALIŞMASI

Bu bölümde, önceki bölümde çerçevesi çizilen, sosyal sermayenin geliştirilmesine odaklı kentsel canlandırma modelinin vaka üzerinde denenmesi, uygulama süreci ve sonuçlarının tartışılması hedeflenmektedir.

Uygulamalar, 2010-2013 arasında, Kadıköy'ün Yeldeğirmeni Mahaltesinde, “Yeldeğirmeni Canlandırma Projesi” adı altında, Kadıköy Belediyesi ve ÇEKÜL Vakfı işbirliği ile gerçekleştirilmiştir. 2013 yılı sonrasında ise uygulamaların takibi yapılmıştır. Vaka çalışmasının yöntemi bir önceki bölümde bir yol haritası olarak sunulan basamakları içermektedir.

Kuramsal alt yapısı ve teorik çerçevesi çizilen model, kuşkusuz eyleme dönüştüğü zaman paydaşların talepleri, yerel politik faktörler ve kentsel dinamiklerin etkisiyle birçok kez tekrardan değerlendirilmek durumunda kalmıştır. Bu bakımdan söz konusu 8 yıllık süreç bütüncül bir model oluşturmaya yönelik, uygulamaya dönük önemli deneyimler sunmaktadır. Özellikle Yeldeğirmeni'nin kentin merkezinde bir kentsel sit alanı olması, hem Gans'ın “kent köyleri” hem de Wellman'ın “bağımsız topluluklarına” tekabül eden karma bir nüfusu barındırıyor olması, yerel ve global dinamiklerin sosyal hayata aynı anda görünür biçimde etki etmesi dolayısıyla; mahalle, mahalle kimliği, soylulaşma, kent merkezinde sosyal entegrasyon konularında gelecek araştırmaları destekleyecek zengin veriler sunmaktadır. Bu açıdan Yeldeğirmeni, sosyal etkileşim ve sosyal sermaye eksenli bir tartışmanın yapılması açısından güncel sorunları da barındıran bir vaka örneğidir. Bu vaka üzerinden yürütülecek araştırmanın sonuçları, yaygınlaştırılarak sosyal etkileşim mekan ilişkisi üzerine genelleştirilebilecek ve farklı alanlara da uygulanabilecektir.

Bu bölümde önerilen canlandırma modelinin 8 yıllık sürecinin teorik çerçeve ile ilişkisi kurularak ortaya konulması amaçlanmaktadır. Kuşkusuz kentsel müdahaleler büyük oranda yerelin koşullarına bağlı olarak şekillenir. Bu bakımdan ilk kısımda (4.1) Yeldeğirmeni Mahallesi'nin -özellikle canlandırma sürecini etkileyen

konularda- özet bir betimlemesinin yapılması amaçlanmaktadır. İkinci kısımda (4.2) sosyal sermayenin geliştirilmesine yönelik gerçekleştirilen eylemler, bir önceki bölümde (3) sunulan teorik çerçeve başlıklarıyla çakışacak şekilde sunulmakta ve uygulama sürecindeki sorunlarıyla birlikte aktarılmaktadır. Son kısımda (4.3) ise uygulamaların yapıldığı dönemden 2018'e kadar mahallede yaşanan değişimlerin analitik değerlere dayalı olarak aktarılması amaçlanmıştır. Bu kısımda modelin değerlendirilmesi yapılmamış, sadece canlandırmanın sosyal, ekonomik, fiziksel indikatörlerinin -saptanabilenlerinin- ne şekilde, ne kadar değişim gösterdiği sunulmaya çalışılmıştır.

4.1. Uygulama Alanı

Yeldeğirmeni Canlandırma Projesi'nin uygulandığı Yeldeğirmeni (resmi adı ile Rasimpaşa) Mahallesi, Kadıköy merkezinin kuzeyinde, rıhtımının ardındaki tepe üzerine kurulu, İstanbul'un kendine has karaktere sahip semtlerinden biridir. Batısında Marmara Denizi ve Rıhtım Caddesi, doğusunda Ayrılık Çeşmesi tren hattı ve Ayrılık Çeşmesi Mezarlığı, kuzeyinde Orgeneral Şahap Gürler Caddesi ve güneyinde Yoğurtçu Şükrü Sokak'la sınırlanmaktadır. Alanın konumu, sınırları ve çevresiyle ilişkisi Şekil 4.18a ve Şekil 4.18b'de görülmektedir.

Yeldeğirmeni pek çok yönüyle özellikle 1990'lardan sonra ekonomik, kültürel ve fiziksel olarak köhneleşme ile karşı karşıya kalmış kabul edilmektedir. Bu kısımda proje alanında canlandırma pratiğine ihtiyaç duyulmasına neden olan köhneleşme durumunun genel çerçevesinin çizilmesi hedeflenmektedir. Bu doğrultuda proje alanının kısa tarihi, fiziksel, sosyal, fonksiyonel, ekonomik ve kültürel durumunun özet dökümü yapılmaktadır. Bu kısımda sunulan durum analizi tezin amacına yönelik sınırlı tutulmuştur. Yeldeğirmeni ile ilgili daha detaylı analizler için bölüm içinde kullanılan referans yayınlar ve tez çalışması kapsamında yapılmış diğer yayınlar incelenebilir (Arısoy, 2013,2014; CEKUL 2011, 2013).

Bu kısımda sunulan veriler proje uygulamaları öncesine, 2010 yılına, ait analizlerden oluşmaktadır⁴⁴. Söz konusu verilerin 2018 yılına ait güncel verilerle karşılaştırmalı değerlendirmesi son kısımda (4.3) yapılacaktır.

---

⁴⁴ Kuşkusuz fiziksel yapıya dair bazı veriler değişmeyen özelliklerdir. Ancak sosyal doku, ekonomik faaliyetler ve kentsel mekan kullanımlarında değişim olmuştur. Bu kısımda sunulan değerlendirmeler Ocak 2010-Nisan 2010 döneminde sahadan toplanan verilere dayanmaktadır.

Şekil 4. 18b'de de görülebileceği gibi, Yeldeğirmeni, Kadıköy'ün kültürel ve ekonomik anlamda merkezini oluşturan alanın içinde konut ağırlıklı ve içe dönük bir karaktere sahiptir. Yeldeğirmeni ayrıca koruma altında kentsel sit alanı statüsündedir. Bu bakımdan bu alandaki canlandırma çalışmaları sosyal ve ekonomik olduğu kadar fiziksel anlamda da, korumaya dayalı, stratejik hedefleri kapsamaktadır. Aşağıda canlandırma modelinin yerelde ele alınışına dayanak teşkil eden ve uygulamaların adaptasyonunu şekillendiren tarihi, fiziksel, ekonomik ve sosyal etkenlerin ortaya konulması amaçlanmaktadır.

4.1.1. Alanın kısa tarihçesi:

Yeldeğirmeni'ne ilişkin en eski bilgiler MÖ 1. yüzyıla tarihlenen Khalkedon dönemine aittir. Kadıköy koyunun kuzey ucunda, bugün Haydarpaşa Garı ve manevra alanlarının bulunduğu yerde şehrin dört limanından biri olan Himeros Limanı bulunmaktaydı. Günümüzde tamamen toprakla dolmuş olan bu limanın etrafında oluşan yerleşim de Himeros Mahallesi olarak anılmaktaydı. Burada ayrıca Afrodit Temenosu'nun ve Azize Euphemia kilisesinin bulunduğu bilinmektedir. Yeldeğirmeni'nde farklı inşaat çalışmaları sırasında tesadüfen bulunan lahit ve steller bugün İstanbul Arkeoloji Müzesi Khalkedon bölümünde sergilenmektedir. (Byzantios, 2016).

Yeldeğirmeni mevkiinde 1774-1789 yılları arasında 1. Abdülhamit tarafından dört adet yel değirmeni yaptırılmıştır ki mahalle bugünkü ismini buradan almaktadır. Halkın un ihtiyacını karşılamak için yaptırılmış olan bu değirmenlerinden bugün hiç iz kalmamıştır.

Yeldeğirmeni 19. yüzyıla kadar İstanbul'un gözde sayfiye mekânlarından biriydi. Semtte küçük bahçeli köşkler, rıhtım çevresinde ise ziyaretçilere satış yapan dükkânlar bulunmaktaydı. Burada özellikle Rum tüccarlar yaşamaktaydı. Aynı dönemde Ayrılık Çeşmesi mevki de, sefere giden ordunun ve hac kabilelerinin uğurlandıkları yer olarak dikkat çekmektedir (Akerman, 2009).

Yeldeğirmeni'nde sokaklar ve mahalle dokusu ilk olarak 19. yüzyılın başlarında oluşmaya başlamış, ancak esas gelişimini 1885'ten sonra göstermiştir. Bu tarihte Kuzguncuk'ta çıkan yangından sonra semtte Museviler iskân edilmiş, o tarihe kadar Müslüman ve Rum ağırlıklı olan mahalle Musevi kimliği de kazanmıştır. Söz konusu iskan süreci içinde mahallede planlı kagir konutlar inşa edilmiştir. Yeldeğirmeni'nin

kentsel kurgusundaki önemli özelliklerden biri olan gridal dokusu bu planlamanın sonucudur. Izgara sokak planı ve planla ortaya çıkan parsel oranları halen korunmakta, mahallenin bugünkü kendine has karakterini biçimlendiren faktörlerin başında gelmektedir (Atılğan, 2017).

19. yüzyılın sonunda Kadıköy'deki ilk apartmanlar Yeldeğirmeni'nde yapılmıştır. Bu açıdan İstanbul'un ilk apartman semtlerinden biridir. Cihangir ve Karaköy'deki aynı döneme ait apartmanlara nazaran daha sade cepheleri ve planları olan bu apartmanlar, kendilerine has bir karaktere sahiptir ve bunlardan Kehribar Apartmanı, Celal Muhtar Apartmanı, Demirciyan Apartmanı gibi bir kısmı günümüzde halen kullanılmaktadır.

20. yüzyılın başında ise Haydarpaşa Garı'nın yapımında çalışan yabancı mühendisler ve işçiler, aileleri ile birlikte Yeldeğirmeni'nde inşa ettikleri lojmanlara yerleşmiştir. Valpresa (İtalyan) Apartmanı, Süngit Apartmanı, şimdiki adları ile Osman Gazi İlkokulu ve Kemal Atatürk Lisesi gibi günümüzde Yeldeğirmeni'nin en sembolik binalarından birçoğu bu dönemde yapılmıştır.

Cumhuriyetin ilk yıllarında Yeldeğirmeni yukarıda söz edilen etkenlerle kozmopolit bir nüfusa ve canlı bir kent hayatına sahipti. Özellikle Haydarpaşa Garı ve limanının etkisiyle kentin Anadolu'ya açılan kapısında bulunan mahalle pek çok farklı kültürden yaşayana ev sahipliği yapmaktaydı. Mahalle tarihine dair kaynaklarda Kadıköy Çarşısı'nda hayat sekiz buçukta dursa da Yeldeğirmeni'nin bu saatten sonra canlandığı tarif edilir (Niyego, 1999).

1950'den sonra Yeldeğirmeni'nde önemli bir dönüşüm başlamıştır. Bu süreçte İstanbul'un pek çok benzer karma nüfuslu mahallesinde de görüldüğü üzere gayrimüslim halkın mahalleyi terk ettiği, yerine Anadolu'dan iç göçle gelen ailelerin yerleştiği görülmekte. Özellikle Haydarpaşa limanına yakınlığından dolayı liman işçilerinin çoğu Yeldeğirmeni'ne yerleşmiştir. İstanbul'un parsel bazlı dönüşüm sürecinde mahallenin fiziksel dokusu da büyük oranda değişerek ahşap ve kagir köşkler yerini betonarme apartmanlara bırakmıştır.

Kadıköy'de kent merkezinin köhneleştiği 1990'lara gelindiğinde, Yeldeğirmeni kendi içine kapalı ve kent ile bağlantıları görece zayıf bir alan haline gelmiştir. Gerek fiziksel olarak kentsel akışların kenarında kalan çıkmaz sokak konumunda olması, gerekse de ekonomik olarak dezavantajlı nüfusundan dolayı, Kadıköy'ün "arka

mahallesi” yakıştırması yapılmaktadır. Bu dönemde genel olarak “tehlikeli”, “tekinsiz” bir alan imajı olan mahalleyi yerleşik orta sınıf aileler neredeyse tamamen terk eder (Türkmen, 2015)

4.1.2. Fiziksel doku:

Yeldeğirmeni, Kadıköy’ün içinde bulunduğu vadi hattı ve Haydarpaşa düzlüğü arasındaki tepenin doğu yamaçlarında kuruludur. Bu nedenle topografya bölgenin dokusunu biçimlendirmektedir. En yüksek noktası 31 m olan mahalle, 48,4 ha alana yayılmaktadır.

Alanın en baskın sınırını kuşkusuz Haydarpaşa Garı’nın manevra alanları ve servislerinin bulunduğu bölge oluşturmaktadır. Bu bölge Kadıköy, Üsküdar arasında kent dokusunun doğal oluşumunu sekteye uğrattığından, Yeldeğirmeni’ne doğru kentsel akışı engeller. Söğütlüçeşme Caddesi ve demiryolu da Yeldeğirmeni’ni kuşatan fiziksel sınırlardır. Gerek arkasında gözüken İstanbul silüetinin baskın bir algısal odak olması, gerekse rıhtım aksındaki transit aktarma merkezlerinin sirkülasyonu kendilerine çekmesinden dolayı “deniz” Yeldeğirmeni’nin kentsel odağını oluşturur. Izgara plandaki çakışma noktaları da küçük ara odaklar olarak değerlendirilebilir. Yeldeğirmeni’nin fiziki doku, sınır ve odakları Şekil 4.19’da görülebilmekte.

Şekil 4.19’da da görüldüğü gibi tepe sırt hattında denize paralel uzanan Karakolhane Caddesi mahalle dokusunun omurgasını oluşturur. Konut dışında kalan hizmet mekanları genelde bu aksta toplanmıştır. Bu aks hem yoğun ticari ve hizmet faaliyetlerini barındırır, hem ana kamusal kullanımları içerir, hem de fiziksel sirkülasyonu biçimlendirmektedir. Sırttaki Karakolhane Caddesi aksından denize dik, eğimli uzanan sokaklar, dokunun karakteristik plan şemasını oluşturur. Konutlar ve ara sokaklar bu akslara bağlanır. Şekil 4.1’deki fotoğraflarda görüldüğü gibi denize kesintisiz uzanmaları nedeniyle, bu sokaklar boyunca deniz perspektife girerek güçlü bir odak olarak algılanır. Bu plan şeması ayrıca sokak kesişimlerinde küçük meydanlar oluşmasına imkan vermiştir.

Binalar bitişik nizam olarak aralıksız sıralanmıştır. Parsellerin arka bahçeleri ise adalar içinde bir iç avlu oluşturmaktadır. Sokakların birbirine paralel olması yapı adalarını düzgün bir dikdörtgene dönüştürmektedir. Mevcut durumda alanda 44 adet yapı adası bulunmaktadır. Alanda 1/1000 ölçekli koruma imar plan kararlarında

maksimum yüksekliğin 15.5 m olması nedeniyle tescilli yapılar dışında kalan yapılar genellikle 4 ya da 5 katlıdır.

şekil 4.1: Yeldeğirmeni’nde denize dik sokaklar ve odaklar.

Tarihi değerlerinden dolayı Yeldeğirmeni 1981 yılında koruma kurulunca kentsel sit alanı ilan edilmiştir. Bugün semtte çoğunlukla art-deco tarzında yapılmış yapılar İstanbul’un konut mimarisinin iyi örneklerini barındırır. Mahallede 376 tescilli parsel içinde 357 adet tescilli bina bulunmaktadır. şekil 4.19’da da görülen tescilli yapılar mevcut yapı stokunun %34’ünü oluşturmaktadır.

Rasimpaşa’nın mimarisindeki Avrupa etkisi, planlamasında ve genel dokusunda kendini hissettirir. Yapıların çoğunluğu tuğla yığma sistem ile yapılmıştır. Alanda sağlıklı ahşap yapı sayısı yangın tahribatları nedeniyle oldukça azdır. Tarihi yapılar çoğunlukla 3 katlı olmakla birlikte kat sayıları 2 ila 6 arasında değişmektedir.

Alanda anıtsal karaktere sahip çok sayıda yapı bulunmaktadır. Bu yapılar kendi başlarına kent belleğinde yer etmektedir ve güçlü odaklar oluştururlar. Bu kapsamda; Valpresa, Demirciyan, Ali Bey, Ankara, Kehribarcı, Süngit Apartmanları, şimdiki adları ile Osman Gazi İlkokulu ve Kemal Atatürk Lisesi, Rasimpaşa Cami, Hemdat İsrail Sinagogu, Rum Ortodoks Kilisesi, Aziziye Hamamı sıralanabilir.

Tescilli kültür varlıkları yeni konutların donanımlarına sahip olmadıklarından daha ucuza kiralanmaktadır. Bu da yapılarda daha çok alt gelir grubuna mensup ailelerin ikamet etmelerine olanak vermektedir. Restorasyonu yeni yapılmış olanlar dışındaki yapıların çoğunun bakım onarıma ihtiyaçları vardır.

Yeldeğirmeni’nde mevcut sorunların en önemlilerinden biri sosyal paylaşım alanlarının ve kamusal mekanların eksikliğidir. Meydan, park gibi açık kamusal mekanlar olmadığı gibi benzer karakterdeki mahallelerin aksine, Yeldeğirmeni’nde

sokaklar ve kaldırımlar da kamusal paylaşım için yeterli niteliğe sahip değildir. Yapı adaları içe dönmüş konut alanları oluşturur, sokakların kullanımını sınırlıdır.

Alanda yoğun konut dokusu içinde kamuya açık yeşil alan bulunmamaktadır. Ancak yapı adalarının ortasında kalmış geniş yeşil boşluklar vardır. Bu boşluklar sınırlı birkaç örnek dışında tamamen atıl durumdadır. Şekil 4.19’da görülebilen söz konusu boşluklar bahçe duvarları, kömürlükler ve istinat duvarları ile kendi içinde bölünmüştür.

Yerel ölçekte en baskın sosyal paylaşım mekanları kahve ve kahvehanelerdir. Bu mekanlar ayrıca kaldırım ve sokaklara taşarak kısmen mekana kamusal karakter katar. Kahvehaneler özellikle yevmiyeli çalışan işçi ve emeklilerin günü geçirdikleri sosyal odaklardır. Mahalle içinde yayılmış 30 kadar kahvehane bulunmaktadır. Ayrıca mahalledeki 6 farklı hemşeri derneği de sosyal merkezler olarak işlev görür. Ancak her iki tip örnek de belli bir grup/yaş/cinsiyet/etnik köken profiline hitap ettiğinden kapsayıcı sosyal odaklar değildirler. Ticaretin yoğunlaştığı alanlarda sosyal paylaşım alanı veren mekanlaşma gözlenirken, geceleri bu alanlar ölmektedir.

Şekil 4.19’da da işaretlenmiş, belli başlı sokak başları informal olarak zaman içinde kamusal odak karakteri kazanmıştır. Bu köşe başları gün içinde ve geceleri mahalleli gençlerin bir araya geldiği sınırlı mekanlardandır. Alanın kentsel sirkülasyon açısından kör noktalarında bulunan bölgeler ise kamusal nitelikten tamamen yoksundur.

4.1.3. Kullanımlar ve ekonomik faaliyet:

Yeldeğirmeni konut ağırlıklı bir mahalledir. Koruma imar planları da bu kullanımı desteklemektedir. Alan içinde toplam 2085 bina vardır ve bu binaların %63’ü konut kullanımındadır.

Çalışma kapsamında, alanında yer alan bütün binalar için fonksiyon tespitleri yapılmıştır. Ek C’de detaylı kullanım dökümü sunulmuş mahallede; konut, karma konut, ticaret/ hizmet/ eğitim, konaklama, konaklama/ ticaret, yurt, kamu hizmet, dini tesis, otopark kullanımları bulunmaktadır.

Yapılan tespitlerde mahalle içinde zemin katlarda devam eden ticari kullanımlar iki ana kategoride incelenmiştir. İlk kategoride; mahalli ölçekteki ticaretler ele

alınmıştır. Bu işlevler konut kullanımını destekleyecek, bakkal, manav, fırın, sucu gibi mahalle ihtiyacına yönelik işletmeleri kapsamaktadır. Şekil 4.20’de de görüldüğü üzere, mahalli ölçekteki işletmelerin özellikle Karakolhane Caddesi üzerinde yoğunlaştıkları görülmektedir, bu anlamda söz konusu aks kullanım açısından da mahallenin ana omurgasını oluşturur. Mahalli ölçekteki ticari kullanımların Yeldeğirmeni’ndeki ana ve ara odak noktaları ile de çakıştığı görülebilmektedir. İncelenen ikinci kategori ise kentsel ölçekte ticari kullanımlardır. Bunlar sadece mahalleye değil, dışarıdan gelenlere de hizmet verebilecek ticari hizmetlerdir. Şekil 4.20’de, bu kullanımların dağılımına bakıldığında Rıhtım, Söğütlü Çeşme Caddesi gibi ana aksların çevresinde ve Kadıköy Çarşısı ile etkileşim içinde olan bölgelerde yoğunluk olduğu görülmektedir. Bu bölgede elektronik aletler ve bilgisayar parçaları niş bir sektör oluşturmaktadır. Kentsel ölçekte ticaretin arttığı alanlar aynı zamanda mahalle ve konut karakterinin de zayıfladığı alanlar olarak kabul edilmiştir.

Ayrıca Rıhtıma yakın alanlarda küçük ve düşük yatak kapasiteli çok sayıda otel bulunmaktadır. Yine aynı alan içinde çok sayıda içkili pavyon/ müzikhol tipi eğlence mekanı bulunmaktadır. Bu alan Anadolu yakasının eski gecekondu mahallelerine giden minibüslerin son durağı olduğundan, alandaki hizmet sektörü mahallenin karakterinden farklı bir niteliktedir.

Mahallenin çeperlerinde daha yoğun olmak üzere, 12 öğrenci yurdu ve çok sayıda dersane faaliyet sürdürmektedir.

Çarşı etkileşim bölgesi içinde ayrıca zemin katlarında küçük ölçekli imalathaneler ve depolar bulunmaktadır. Bu üretimlerin başında matbaalar sayılabilir. Buna ek olarak çeşitli marangozhane, tekstil atölyesi, demirci, kaportacı gibi atölyeler de sıralanabilir. Alanda çok sayıda boş/atıl durumda dükkan bulunmaktadır.

Şekil 4.20’de Yeldeğirmeni’ndeki donatılar da görülebilir. Mahalle içinde Haydarpaşa Hastanesi Polikliniği, 3 ilkokul ve bir lise bulunmaktadır. Yeldeğirmeni’nde kültürel donatı olarak sadece İBB’ye bağlı İSMEK kurs merkezi sayılabilir. Ancak kentsel ölçekte kültürel odak noktası olan Kadıköy Merkezi’ne yakınlığından ve doğrudan bağlantıların bulunmasından dolayı bu eksiklik hissedilmemektedir. Nitekim Kadıköy Çarşısı ve Bahariye’ye uzanan akslar bu sebebe bağlı olarak sosyal anlamda daha yoğun kullanılmaktadır.

4.1.4. Sosyal doku:

Yeldeğirmeni'nin nüfusu 16.201'dir (2010). Bunlardan 423'ü 0-8, 1538'i 8-20, 6484'ü 20-40, 4366'sı 40-60 yaş aralığında bulunmaktadır. Alana dair demografik veriler çok sınırlıdır. Bu kısmında sunulan sosyal doku analizleri 2010 yılında muhtar Okan Allüşoğlu ile yapılan yüz yüze görüşmeler (17.07.2010) ve 2010-2011 yılları arasında halkla yapılan yapılandırılmamış yüz yüze görüşmelere dayanmaktadır (CEKUL, 2011).

Yeldeğirmeni'nin yerleşik nüfusu büyük oranda Anadolu kökenli işçi ailelerinden meydana gelmektedir. Mahalle içinde Hemşin, Konya, Bingöl, Muş, Rize, Erzurum'a bağlı köylerin hemşeri dernekleri bulunmaktadır. Bu aileler genellikle 1950'lerden sonra İstanbul'a yerleşmiştir. 2010 yılı itibariyle bu dönem gelenlerin çoğu emekli olmuş, çocukları ise ücretli işlerde çalışmakta ve mahallede ikamet etmeyi sürdürmektedir. Bu ailelerin büyük çoğunluğu mal sahibidir, bu yüzden yetişkin evli çocukların da evde ikamet etmeyi sürdürdüğü görülebilmektedir. Mahallede ayrıca gündelik işlerde yevmiye ile çalışan işçi sayısı da fazladır. Buna bağlı olarak çok sayıda kahvehane bulunmaktadır. Söz konusu işçiler için kahvehaneler günlük olarak zaman geçirilen ve iş bağlantıları kurulan mekanlardır. Yeldeğirmeni hem limana hem de ulaşım merkezine yakınlığından dolayı alt ve orta alt gelir sınıfı için avantajlı bir ikametgah olarak öne çıkmaktadır.

Bunun yanı sıra, Yeldeğirmeni kiraların ucuz olması ve ulaşım olanaklarının kolaylığından dolayı başta üniversite öğrencileri olmak üzere, geçici ikamet için tercih edilen bir yerleşimdir. Ancak öğrencilere yönelik servisler ve sektörler mahalle içinde gelişmemiştir. Bunun sebebi Kadıköy Çarşısı ve kültürel merkezlerin yürüme mesafesinde olması ile açıklanabilir.

Son olarak sayıca daha az olan ama kamusal alanda sosyal varlığı daha görünür olan genç sanatçılar, 1990'ların sonundan itibaren mahalleye yerleşmeye başlamıştır. Yeldeğirmeni'nin yukarıda söz edilen özelliklerinin yanı sıra, imalathane olarak kullanılıp terkedilmiş çok sayıda yüksek tavanlı, geniş açıklıklı, total mekan, zemin katına sahip olması, hem başlıca sanat okullarına, hem de Fikirtepe ve Hasanpaşa gibi inşaat ve nalburiye malzemeleri satılan merkezlere yakınlığı özellikle heykel sanatçıları için çok avantajlı görülmektedir. Bu bakımdan mahallede 71 adet sanatçı atölyesi bulunmaktadır. Sanatçılar sosyal anlamda dönüştürücü niteliklerinden dolayı

bu çalışma içinde özellikle ele alınan bir odak grup olmuştur. İleriki bölümlerde daha detaylı işleneceği üzere mahalle içinde sosyal etkisi çok baskın bir gruptur.

Yeldeğirmeni kentsel bağlantılarının zayıflığından dolayı içe kapanık karakteri olan bir mahalledir. Bu doğrultuda mahalle içinde bağlayıcı sosyal sermayenin gelişmiş, köprü kuran sosyal sermayenin ise zayıf olduğu söylenebilir. Mahalle içindeki yerleşik nüfusun birbiri ile güçlü bağları bulunmakta, pek çok kişi için “mahalleli olma” ya da “Yeldeğirmenli” kimliği, hem İstanbullu kimliğinin, hem de hemşeri kimliğinin (Hemşinli, Bitlisli vs.) önünde gelmektedir. 2010 yılı içinde Hemşehri dernekleri ve kahvehanelerde yapılandırılmamış görüşmeler gerçekleştirilmiş, bu görüşmelerde; mahalle içindeki ilişkilerin yaşayanların hayatlarında en büyük role sahip olduğu, komşularının aileleri kadar yakın olduğu, güçlü bağları bulunan tanıdıklarının tamamına yakınının Yeldeğirmeni’nde ikamet ettiği belirtilmiştir. Bu görüşmelerde mahalle içindeki sosyal ağların neredeyse Gans’ın (1962) “kent köylerine” benzer karakterde olduğu sonucu çıkartılmıştır (CEKUL, 2011).

Bu görüşmelerde ayrıca, mahalle içinde geçici ikamet eden öğrenciler ile yerleşik halk arasında bağların yok denecek kadar az olduğu görülmüştür (CEKUL, 2011).

Mahalle içinde sivil toplum yapılanması olarak (Hemşeri dernekleri dışında) Yeldeğirmeni Spor Kulübü ve Haydarpaşa Lisesi Mezunları Derneği sayılabilir. Bunlar dışında aralarında mimarlar odasının da bulunduğu çeşitli oda temsilcilikleri vardır, ancak bu STK’ların mahalle ile ilişkisi yoktur.

4.1.5. Köhneleşmenin sebepleri ve alanın temel sorunları:

Yukarıda sıralanan analizler ışığında Yeldeğirmeni’nde 2010 yılı itibariyle köhneleşmeye yol açan temel sorunlar aşağıdaki gibi özetlenebilir.

- Mahalle çevresindeki bağlantıların azlığından dolayı kentsel akışların dışında kalmaktadır. Haydarpaşa Garı’nın manevra alanları ve depoları, tren yolu, deniz arasında kalan mahalle, kentsel anlamda çıkmaz sokak niteliğindedir. Mahallenin içinde ya da kuzey yönünde hiçbir kentsel çekim noktası bulunmadığı için Yeldeğirmeni’nde işi olmayan birinin alana girmesine gerek yoktur. Bu bakımdan fiziksel olarak içine kapalı, bağlantıları zayıf bir bölge ortaya çıkmaktadır.
- Mahallede güvenlik sorunlarıyla bağlantılı imaj eskimesi bulunmaktadır. Alanın tehlikeli olduğuna yönelik genel bir kamuoyu yaklaşımı bulunmaktadır. Her ne kadar Ek B’de sunulan emniyet verileri aksini gösterse de, mahalle ihtiyaç

duyulmadıkça girilmekten sakınılması gereken bir bölge imajına sahiptir. Özellikle mahallenin girişinde pavyon/ müzikhol tipi içkili eğlence mekanlarının bulunması ve bu alanda fuhuş faaliyetlerinin olması, mahallenin geri kalanına dair kamuoyu ön yargısı oluşturmaktadır.

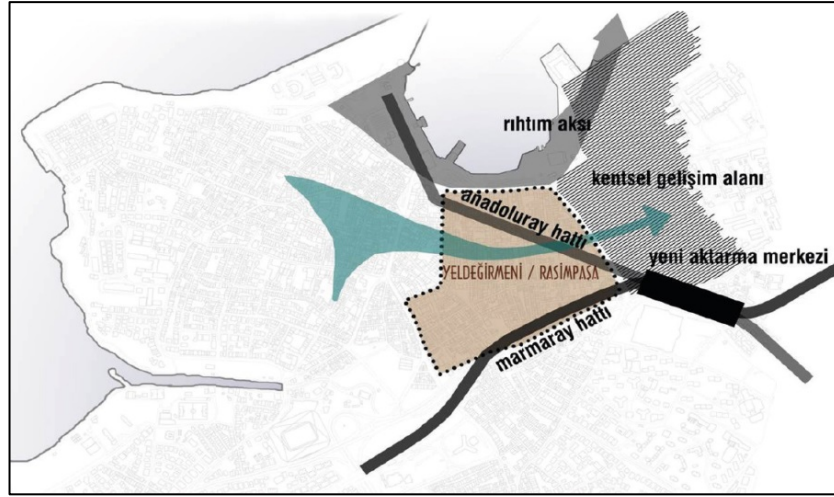
- Kamusal nitelik çok düşüktür. Mahalle içinde vakit geçirilebilecek kamusal mekan neredeyse hiç yoktur. Kent mekanlarının, özellikle sokakların kamusal niteliği çok düşüktür. Kaldırımlar ana caddelerde yetersiz, ara sokaklarda hiç bulunmamaktadır.
- Kamuya açık yeşil ve açık mekan hiç bulunmamaktadır. Mahalle sakinleri, özellikle çocuklu aileler bu ihtiyaçları için çevre mahallelere gitmektedir.
- Mahalle içinde sosyal ve kültürel hiçbir donatı olmadığı gibi bu kapsamda değerlendirilebilecek hiçbir hizmet alt yapısı da yoktur. Yukarıda belirtilen sebeplerle birlikte göz önüne alındığında, mahalle pek çok yaşayan için sadece eve gelinen bir mekandır. Ev hayatı dışında hiçbir kentsel kullanım mahalle içinde gerçekleştirilmemektedir.
- Sokaklarda belirli bölgelerde odak hiyerarşisinin tamamen kaybolduğu ve tanımsız alanlar oluştuğu görülmektedir. Bu tanımsız alanlarda kamusal niteliğin de paralel olarak azaldığı gözlemlenmiştir.
- Fiziksel köhneleşme bulunmaktadır. Kentsel alt yapı çok eski ve bakımsızdır. Ayrıca yapı stoku da önemli ölçüde eskimiştir. Alanın ekonomik değeri çok düşük olduğu için mal sahipleri evlerine yatırım yapmaktan çekinmektedir. Özellikle tescilli kültür varlığı durumundaki yapılar büyük tahribat görmüştür. Tescilli binaların büyük bölümü terk edilerek metruk duruma gelmiştir. Alanın fiziksel köhneleşmesini engelleyecek ekonomik kapasite bulunmamaktadır.
- Kadıköy İskelesi'ne ve merkeze yakınlığından dolayı, Avrupa yakasına vapurla giden ya da Kadıköy'e gelenler otomobillerini Yeldeğirmeni'nde park etmektedir. Bu durum sokakların yaya kullanım imkanını büyük oranda düşürerek kamusal niteliği azaltmaktadır. Mahalle içinde otopark kaynaklı ciddi trafik sorunları bulunmaktadır.
- Kentsel servisler yetersizdir ve buna bağlı köhneleşme görülmektedir. Bu anlamda özellikle evsel atıkların toplanmadığı görülmektedir. Sokaklarda ciddi boyutlarda çöp sorunu kamusal niteliği ve genel yaşam kalitesini düşürmektedir.

- Alt yapı ve servislerin yetersizliğine bağlı olarak mahalle halkının yerel yönetim ve kurumlara karşı güveni çok düşüktür. Bu yüzden alanda politik köhneleşme de bulunmaktadır. Mahalle halkı demokratik sistem içinde temsil edilememekte, kurumlar ile köprü kuran bağlar kurulamamaktadır. Alanın politik sermayesi ve sosyal sermayesi bu anlamda düşüktür. Mahalleli kendini, kentin merkezinde “*kendi haline bırakılmış*”, “*unutulmuş*” bir bölgede yaşıyor olarak kabul etmektedir.
- Alanda bağlayıcı sosyal sermaye yüksek olmakla beraber, içe kapalı ve etkileşim fırsatları az bir sosyal yapı vardır.
- Yeni nesil yerleşik nüfus ve geçici ikamet edenler arasında yukarıda belirtilen sebeplere dayalı olarak mekan aidiyeti sınırlıdır.

4.2 Eylemler

Yeldeğirmeni 2010 yılı itibariyle Kadıköy merkezinin yanında, kentsel akışların kıyısında kalmış, emlak değerleri düşük olan ve görece statik bir konumda da olsa; yukarıda özeti sunulmuş incelemeler mahallenin önündeki beş yıllık süreçte çevresindeki kentsel dinamiklerden çok kolay etkilenebileceğini ve sosyal açıdan çok kırılgan olduğunu işaret etmekteydi. Şekil 4.2’de görüldüğü gibi; Marmaray ve Anadolu-ray metro hatlarının transit noktası olan Ayrılık Çeşme İstasyonunun açılacak olması, başta Karakolhane Caddesi olmak üzere mahalleyi önemli bir yaya geçiş alanına dönüştürecekti. Haydarpaşa Garı ve manevra alanları ile ilgili “olası” yenileme çalışmaları, Fikirtepe ve E5 çevresindeki kentsel dönüşüm, çevrelerindeki semtlerin ekonomik dinamiklerini değiştirebilecek ölçekte projelerdi.

Bu bakımdan 2010 yılında sosyal yapısı hızla değişebilecek bir alan olduğu görülmekteydi. Özellikle farklı topluluklar, sosyal gruplar ve sınıfların Yeldeğirmeni’ne yerleşecek (ve yerleşiyor) olmasının başta “soylulaşma” olmak üzere pek çok yeni sorunu beraberinde getireceği öngörülebilmekteydi. Farklı “bağımsız toplulukların”, geleneksel mahalle yapısı ile ne şekilde bir araya geleceği, yeni bir mahalle kompozisyonunun nasıl oluşacağı ve bu kompozisyon içinde mevcut yerleşik nüfusun kendini nasıl konumlandıracağı öne çıkan temel bilinmezlerdi.

Şekil 4.2: 2010 yılında Yeldeğirmeni'nin gelecek projeksiyonu.

Yeldeğirmeni'nin sosyal dokusunun kırılabilirliği, kent kimliğini tarihi eserlerden ziyade mahalle yaşantısının oluşturuyor olması, mahallenin gayrimenkul spekülasyonu ve soylulaşmaya çok açık bir alan olması, ayrıca alanda köhneleşmenin sadece fiziksel değil, sosyal, kültürel ve ekonomik boyutlarının daha ağır basıyor olması, Yeldeğirmeni'nde yaşam standartlarının ilçenin diğer mahallelerinden daha düşük olması, alan için geliştirilen stratejilerin temel çıkış noktalarıdır.

Bu çalışma kapsamında ele alınan, “sosyal sermayenin geliştirilmesine dayalı canlandırma modeli”, tam da bu yüzden, yerel yönetim ve ÇEKÜL tarafından, Yeldeğirmeni için stratejik bir yaklaşım olarak benimsenmiştir. Yeldeğirmeni'nde öncelik “mahalle hayatının” korunmasıdır. Burada ele alınan “mahalle”, geleneksel bir “kent köyü” değil; farklı sosyal ilişki ağları ve toplulukların ortak kent mekanına yansıyan ilişkileri olarak değerlendirilmelidir. Dolayısıyla, hayat standartlarını yükseltmeyi amaçlayan bir canlandırma bu topluluk ilişkilerinin sürdürülebileceği ara yüzün korunmasına dayalı olmalıdır.

Bu tez çalışması kapsamında amaç tek başına Yeldeğirmeni Canlandırma Projesi'nin değerlendirmesinden ziyade; bu kapsamdaki uygulamalar çerçevesinde sosyal sermaye odaklı canlandırma yaklaşımının değerlendirilmesidir. Bu bakımdan tezin çerçevesini ve temel hedefini bu ekseninde tutmak adına projenin organizasyonu ve yönetimi ana metnin dışında tutulmuştur. Projenin arka planı, paydaşları, süreç yönetimine dair detaylar Ek A'da incelenebilir. Proje kapsamındaki katılım toplantılarının tamamı raporlanmıştır (CEKUL, 2013), bu bölümde söz konusu raporlara referans verilmektedir. Ayrıca proje ve eylemlerin detayları için bu çalışma

kapsamında hazırlanan diğer yayınlar kaynak oluşturmaktadır (Arısoy, 2013, 2014; CEKUL, 2011; Arısoy & Paker 2019).

Bu kısımda sadece gerçekleştirilen eylemlerin önerilen model ile ilişkisi ele alınmıştır. Eylemler, 3.Bölümde kuramsal arka planı ve yöntemi önerilmiş canlandırma pratiği esas alınarak kurgulanmıştır⁴⁵. 3.Bölümde de detaylandırıldığı üzere; model, mekansal ve organizasyonel müdahaleleri içeren iki temel yöntemi içermektedir (kamusal niteliğin artırılması/ kamusal mekan kazanımı ve sivil inisiyatifin güçlendirilmesi). Yine söz konusu bölümde altı çizilmiş olduğu üzere; bu iki kategorideki eylemlerin birbirini tamamlayarak mekan aidiyetinin artması, sosyal sermaye birikiminin çoğalması, yaşam standartlarının yükselmesi ve en nihayetinde kent dokusunda kendiliğinden gelişen bir canlanma hareketinin tetiklenmesi amaçlanmaktadır.

Bu eylemlerin kuramsal arka planı ve gerekçeleri geçmiş bölümde tartışılmış olsa da, uygulama pratiğine dair tekrardan altının çizilmesinde yarar olan bir konu; canlandırma modeli olarak önerilen yol haritasının “sosyal sermayeyi geliştirmeye” odaklı olmasından dolayı, tasarımın bir amaç değil, sosyal etkileşim fırsatı yaratacak bir araç olduğudur. Bu yüzden projelerde eylemin tasarım boyutundan çok uygulama süreci üzerinde durulacaktır. Sunulan kentsel tasarım uygulamaları çok basit düzenlemeleri içermektedir. Bu düzenlemelerin gerek sunumu, gerekse de değerlendirmesinde “iyi tasarım” kriteri olarak renk/ form/ malzeme seçimleri ikinci planda tutulmuş; sosyal mekan yaratma gücü, sosyal etkileşim sağlama niteliği öncelikle ele alınmıştır.

4.2.1. Kamusal Mekan Kazanımına Dair Uygulamalar:

Yeldeğirmeni’nde etkileşime “fırsat” verecek kamusal mekanların çok sınırlı olduğu görülmektedir. Proje öncesinde ortak kullanıma yönelik mekanların büyük oranda sokaklardan oluştuğu ancak –önceki kısımda da vurgulandığı üzere- sokakların fiziksel sınırları ve mekansal karakterlerinin sosyal etkileşime olanak verecek nitelikte olmadığı görülmektedir. Bu bakımdan kamusal mekan kazanmaya dair

---

⁴⁵ Bu kısımda 6 alt başlık altında sıralanan eylemler, 3. Bölümde yapılan sınıflandırma (3.1, 3.2 ve alt bölümleri) esas alınarak aynı sıra ile sunulmuş, önerilen model ile yapılan uygulama arasında bütünlük sağlanması amaçlanmıştır.

eylemler, öncelikle mevcut sokakların kamusal niteliklerini artıracak şekilde yeniden tasarlanmasına odaklanmıştır.

Mahallenin ana aksını oluşturan Karakolhane Caddesi, bu kapsamda öncelikle ele alınan çalışma alanıdır. Karakolhane Caddesi yerel ticaretin büyük bölümünü barındırmakta, en önemli sosyal odaklar üzerinde bulunmakta ve doku içinde tanımlı bir nirengi oluşturmaktadır (Şekil 4.21). Bu anlamda mahallenin fiziki, sosyal ve ekonomik omurgası olarak kabul edilmiş, bu aksa yapılan müdahalelerin doku bütününde etkisinin de büyük olacağı varsayımından yola çıkılmıştır.

Karakolhane Caddesi'nin kamusal niteliğinin artırılması öncelikle yaya kullanımının rahatlatılmasına bağlıdır. Çift yönlü araç trafiği ve dar kaldırımları olan cadde sosyal etkileşime olanak vermemektedir. Cadde üzerindeki ticaret mahalli ölçekli olduğundan aksın üzerinde otomobil hareketinin yerel ekonomiye katkısı azdır. Ayrıca bu aksın Kadıköy Merkezi ile Ayrılık Çeşmesi aktarma istasyonu arasındaki ana yaya bağlantılarından biri olacağı öngörüsünden hareketle bir yaya promenade olarak tasarımı hedeflenmiştir.

Gerek cadde esnafı ve yaşayanlarla düzenlenen katılım toplantıları, gerekse de İstanbul Büyükşehir Belediyesi Ulaşım Müdürlüğü ile yapılan görüşmeler sonrası (CEKUL, 2013), caddenin tamamen yayalaştırılması yerine trafiğin hafifletilmesi kararı alınmıştır. Cadde üzerindeki çift yönlü trafik tek yöne (Ayrılık Çeşmesi istikametinde) indirilmiş ve cadde boyunca araç parklanması yasaklanmıştır. Otomobil hızlarının düşürülmesi için araç aksı minimumda⁴⁶ tutulmuştur. Bu sayede kaldırım kesitlerinin iki katından fazla oranda genişletilmesi mümkün olmuştur. Sunulan tasarımda cadde üzerinde kaldırımlar en az 200cm'dir. Çalışmalar 2012 yılında uygulanmış ve kaldırım yüzeyi miktarı toplam 1100m² arttırılmıştır.

Cadde üzerinde dükkanların yoğun olduğu bölümlerde belli aralıklarla servis için kullanılacak indirme-bindirme cepleri bırakılmıştır. Karakolhane Caddesi üzerinde kaldırımların genişlemesi sayesinde aksın ağaçlandırılması mümkün olmuştur. Proje içinde ağaçlar yeşil peyzaj elemanları olmalarının ötesinde yaya sirkülasyonunu yavaşlatarak kullanıcıların mekanda zaman geçirmesini teşvik etmeyi amaçlar. Şekil 4.3'te Karakolhane Caddesi'nin, müdahaleler öncesi ve sonrasına dair fotoğrafları görülmektedir (ilk fotoğraf müdahale öncesine aittir).

---

⁴⁶ 310cm, itfaiye araçlarının geçmesi için bırakılması gereken minimum mesafe.

Şekil 4.3: Karakolhane Caddesi üzerindeki mekansal müdahaleler.

Tasarımın uygulanması sonrasında araç trafiğinde istenilen ölçüde azalma olmuştur. Ayrıca kaldırımların genişlemesi hem yaya hareketini rahatlattığından, hem de dükkanlar ve kaldırım arasındaki ara yüz mekanlarını artırdığından, cadde üzerindeki kullanımların değişmesinde de etkili olmuştur. Yine cadde üzerinde seyyar satıcı, mısırcı, kestaneci gibi satıcıların da gelmeye başladığı, genel anlamda canlılığın artarak yeni bazı noktalarda sosyal odaklar oluştuğu gözlemlenmiştir.

Karakolhane Caddesi'ndekine benzer tasarım ve peyzaj müdahaleleri Yeldeğirmeni'nin tamamında üç etap halinde uygulanmıştır. Ara sokaklarda da sosyal etkileşime imkan verecek ara yüzler oluşturmak maksadıyla tüm sokaklarda trafik akışı tek yönlü hale getirilmiş, araç parkları tek sıraya indirilmiş, bu sayede kaldırımlar oluşturulabilmiştir. Doku içinde kent kimliğine de etki eden karakteristik sokak kesişimlerinde, geniş ara odak noktaları oluşturulmuş, bu noktalar ağaçlandırılmıştır. Mekanın kamusal niteliğini ciddi ölçüde azaltan çöp sorunu ile ilgili düzenlemeler yapılmış, küçük evsel atık noktaları tesis edilmiştir.

Sokaklarda sosyal etkileşim fırsatlarını artırmaya yönelik kamusal mekan düzenlemelerinin bir diğeri ise atıl kalmış parsellerin ya da sokak kenarında kalmış tanımsız boş alanların kamusal mekan olarak yeniden tasarlanmasını amaçlamaktadır. Proje içinde "sokak nişleri" olarak isimlendirilmiş bu alanların bazıları imar planındaki tanımsızlıklardan, bazıları mülkiyet sorunları nedeniyle terkedildiklerinden, bazıları ise mekan kurgusunun yarattığı girilemeyen atıl köşeler oluşturduklarından, boş kalmıştır.

Kamusal mekanların az ve sıkışık olduğu Yeldeğirmeni'nde bu boşlukların kamusal mekana eklemlenen cepler olarak düzenlenmesi; hem sokakta tanımlı ara odak noktaları oluşturmayı, hem de bu sayede etkileşim nodları elde etmeyi

amaçlamaktadır. Sokak nişleri günlük hayat içinde servis beklemek, alışveriş poşetlerini taşıırken dinlenmek, komşularla ayaküstü sohbet etmek, köpek gezdirmek gibi gündelik rastlantısal karşılaşmalar için fırsat yaratan duraklama noktaları gibi değerlendirilebilir.

Uygulama süreci boyunca bu karakterde 11 nokta saptanmış, bunlardan Şekil 4.21’de de belirtilen, 8 tanesinde mekansal düzenlemeler yapılmıştır. Bu süreçte; alanın temizliğinin yapılması (varsa alandaki moloz ve çöplerin kaldırılması, tesviyesi vb.), sade bir peyzaj düzenlemesi yapılması ve belli durumlarda basit kent mobilyaları yerleştirilmesi yöntemi izlenmiştir. Düzenlenen alanların sokağın bir uzantısı/cebi olarak benzer malzeme ve tasarım dilinde olması hedeflenmiştir.

Söz konusu nişler tek başlarına küçük alanlar da olsa, bir arada değerlendirildiğinde toplam 880m² büyüklüğündedir ki bu; mahallede (uygulamalar öncesindeki) aktif/işlevlendirilmiş ortak açık alanlarının %28’ine denk gelir. Bu bakımdan sokak nişleri bir mahalle parkının parçalara bölünerek sokaklara dağıtılmış hali gibi değerlendirilmiş, nişlerden her birinde orta büyüklükte bir parkta bulunması gereken farklı işlevlerden biri verilmiştir. Şekil 4.4’te üç tane örneği sunulan işlevler arasında; çocuk oyun alanı, spor aletleri, pasif yeşil alan, heykel bahçesi, oturma alanı sayılabilir.

Şekil 4.4: Sokak nişlerinden örnekler.

Sokak nişleri ayrıca kent algısını güçlendirerek sokakların kamusal niteliğini artırmaya katkı sağlamaktadır. Bu alanların her birine sokak içinde perspektife girecek ve sokak boyunca algılanacak kamusal sanat çalışmaları yerleştirilmiştir.

Sosyal etkileşim sağlayacak kamusal mekan kazanımına dair en büyük müdahale, Şekil 4.5’te fotoğrafı, Şekil 4.21’de yeri görülen, İskele Sokağı’nda oluşturulan mahalle parkı olmuştur. Proje kapsamında, İskele Sokağı’nda bulunan özel bir otopark, yeşil alan olarak düzenlenmek üzere Belediye tarafından kamulaştırılmıştır.

İskele Sokak; Kemal Atatürk Lisesi, Osman Gazi İlkokulu, İtalyan Apartmanı, Ali Bey Apartmanı, Ankara Apartmanı gibi mahallenin en baskın kimlik öğelerini barındıran ve geleneksel konutların doku bütünü oluşturduğu bir akstır. Ayrıca Karakolhane Caddesi ile Rıhtım'ın Haydarpaşa yönü arasında ana yaya bağlantısıdır. Mahalle parkı bu aks üzerinde, Yeldeğirmeni'nin merkezi sayılabilecek bir noktada kamusal kullanımın yoğun olacağı bir odak yaratmayı amaçlamaktadır. Ayrıca karşısındaki kültür merkezi (4.3.2.) ve lise ile birlikte değerlendirildiğinde bu alan bir bütün olarak mahalli bir merkez haline gelmektedir.

Şekil 4.5: Mahalle Parkı (Ali İsmail Korkmaz Parkı).

Alanın kamusal mekan olarak kullanılmaya başlaması parkın inşaatından önce başlamış, boş otopark alanında konser, şenlik, film gösterimi gibi çeşitli etkinlikler düzenlenmiştir. Bu etkinliklerde kullanımların gözlemlenmesi ve düzenlenen katılım toplantıları parkın tasarımını büyük oranda etkilemiştir (CEKUL, 2013). Bugün “Ali İsmail Korkmaz Parkı” adını almış olan bu yeşil alan içinde, çocuk parkı, toplanma ve forum alanı, spor aletleri bulunur. Parkta ayrıca kamusal sanat uygulamaları için de yüzeyler ayrılmıştır.

4.2.2. Sosyal ve kültürel donatı uygulamaları:

Sosyal sermayenin artırılmasına odaklı canlanma süreci açısından etkin rolü tesis edilen sosyal ve kültürel donatı alanları oynamaktadır.

Bu kapsamda Karakolhane Caddesi (Şekil 4.21) üzerinde kurulan “Mahalle Evi” canlandırma sürecinde lokomotif rolü üstlenmiş, hem fiilen kamusal mekan oluşturmuş, hem de sivil katılım ve sosyal etkileşime yönelik bir “foci” haline gelmiştir. Projenin planlama aşamasında kurulan “Mahalle Evi”, belediye tarafından kamulaştırılarak restore edilmiş, Şekil 4.6’da görülen, 3 katlı tescilli bir binadır.

Proje kapsamında binanın zemin katı “sağlık merkezi”, orta katı “çocuk etüt merkezi”, üst katı ise “gönüllü evi olarak düzenlenerek işlevlendirilmiştir.

Zemin kattaki “Koruyucu Çocuk Ruh Sağlığı Merkezi”⁴⁷ öncelikle 0-6 yaş aralığı olmak üzere çocuklar ve ailelerinin yararlanabildikleri; bu evredeki çocukların zihinsel/ruhsal bozukluklarının önüne geçmeye yönelik bir klinikdir. Merkezde çocuk ve ergen psikiyatristi ve uzman psikologlar görev almakta, danışmanlık, tedavi ve takip hizmeti verilmektedir. Merkezde ayrıca ailelere yönelik düzenli eğitim seminerleri düzenlenmektedir. Bu kapsamda proje sürecinde 63 eğitim semineri düzenlenmiş, 1982 çocuk ve ailelerine hizmet verilmiştir.

Şekil 4.6: Mahalle Evi dıştan ve içten görüntüleri.

Mahalle Evi'nin ikinci katında bulunan “Çocuk Etüt Merkezi” ise, hem okul derslerine yönelik kursların düzenlendiği, hem de çocuklara yönelik bir sosyal ortam oluşturmayı amaçlayan bir merkezdir. İçinde eğitim yapılabilen sınıfların olduğu merkezde, hafta içi okul saatleri sonrasında çocukların okul derslerini destekleyecek eğitimler, hafta sonları ise bilgisayar eğitimleri ve kültürel faaliyetler düzenlenmektedir. Mahalleli çocukların ihtiyaç duydukları destekleyici ders materyalleri ve kitaplar merkezden temin edilebilmektedir. İçinde çocuk kütüphanesi ve bilgisayar odasının da bulunduğu etüt merkezi, mahalleli çocukların sadece ders çalışmak için değil, vakit geçirmek, film/çizgi film izlemek, kitap okumak, internete girmek için yoğun olarak kullandıkları bir sosyal odak haline gelmiştir. Merkez 2010-2013 yılları arasında tamamı mahallede ikamet eden 823 çocuğa hizmet vermiştir. Yaz tatilleri boyunca da açık olan etüt merkezinde; yaz okulu, sanat atölyeleri, kültür gezileri, çocuk kitabı yazarlarıyla söyleşiler, satranç kursları gibi etkinlikler düzenlenmiştir.

⁴⁷ 2014'den beri aynı mekan poliklinik olarak işlev görmektedir. Ancak bu çalışmada proje süreci içinde devam ettirilen koruyucu çocuk ruh sağlığı merkezinde yapılan faaliyetler dikkate alınmıştır.

Görüldüğü gibi Mahalle Evi'nin iki katı öncelikle çocuklara yönelik hizmetlere ve sosyal servislere ayrılmıştır. Bunun temel sebebi, çocukların ve çocuklu ailelerin sosyal etkileşim içine girmeye daha yatkın olmaları ve sosyal sermaye oluşumunda dönüştürücü bir güçleri olmasından kaynaklanmaktadır. Sosyal sermaye araştırmaları çocuklu ailelerin daha rahat sosyal bağlar kurabildiklerini göstermektedir (Kleinhans ve diğ., 2007; Saegert & Winkel, 2004). Bu anlamda Mahalle Evi sadece çocuklar için değil, bunun ötesinde çocuklarını merkeze getiren ebeveynlerin sosyal etkileşime geçmesi için bir ara yüz olarak değerlendirilebilir.

Keza tesisin “Gönüllü Merkezi” adı altında hizmet veren son katı bu amaca yönelik bir mekan oluşturmaktadır. “Gönüllü Merkezi” mahallelilerin bir arada vakit geçirmesi için oluşturulmuş bir sosyal merkezdir. İçinde farklı atölyeler için ayrı odalar, çok amaçlı geniş bir salon ve “lokal” olarak tanımlanabilecek, mutfağı da bulunan bir serbest zaman geçirme alanı bulunur. Ayrıca canlandırma projesinin çalışma ofisi de Gönüllü Merkezi'nin içinde yer almaktadır.

Gönüllü Evi üç temel işlevi karşılamayı hedeflemektedir:

Öncelikle mahalle içinde sivil örgütlenmenin kurulmasını tetikleyecek bir *foci* haline gelmesi istenmektedir. Bu anlamda kahvehanelere benzer bir sosyal mekandır. Komşuların, mahalle gönüllülerinin (4.3.4.), çocuk etüt merkezi ya da sağlık merkezine gelen ebeveynlerin, özellikle ev kadınlarının gün içinde buluşma noktasıdır.

Gönüllü Evi ikinci olarak kültür ve eğitim mekanı olarak işlev görür. Bu alan içerisinde gönüllülerce spor faaliyetleri, müzik etkinlikleri, meslek kursları, seminerler ve atölye çalışmaları düzenlenebilecek hacimler bulunur. Bu kapsamdaki çalışmalar “mahalle sivil örgütlenmesi” başlığında daha detaylı aktarılmaktadır.

Son olarak Gönüllü Evi, Canlandırma Projesi'nin çalışma ofisidir. Proje koordinatörü, proje bazlı çalışan uzmanlar ve proje bazlı çalışan belediye teknikerleri bu ofiste çalışır. müdahalelerin tasarımı ve takibi bu alanda yapılmaktadır. Ayrıca sürece dair katılım toplantıları, atölye ve bilgilendirme toplantıları, projeye dair üçüncü kişi ve kurumlarla olan görüşmeler bu mekanda yapılır. Bu anlamda Gönüllü Evi katılımcı çalışmalar açısından yaşayanlarla birebir ilişki kurma imkanı veren mekansal bir ara yüzdür. Bu kapsamdaki çalışmalar ise “katılımcı çalışmalar” başlığında detaylı olarak sunulmuştur.

Mahalle Evi, Yeldeğirmeni'nde sosyal etkileşim kurulmasına imkan verecek öncelikli bir sosyal donatı alanı olarak, önerilen canlandırma yaklaşımının birincil eylem alanıdır. Yine proje kapsamında oluşmuş ve Şekil 4.21'de görülen, diğer üç sosyal/kültürel donatı ise; TAK (Tasarım Atölyesi Kadıköy), Yeldeğirmeni Sanat Merkezi ve Sosyal Hizmetler Merkezidir.

TAK (Tasarım Atölyesi Kadıköy) (Url-8), Yeldeğirmeni mahalle belleğinde ve kolektif hafızada önemli bir yeri olan eski Özen Sineması binasının yeniden işlevlendirme sürecinde oluşturulmuştur. Eski Özen Sineması, total bir mekandan ve asma kattan oluşan bir yapıdır. Sahibinden, Belediye tarafından kiralanılan bu bina, disiplinler arası bir tasarım etkileşim mekanı, kültür merkezi ve ortak çalışma alanı olarak işlevlendirilmiştir. Şekil 4.7'de fotoğrafı görülen TAK, işlevlendirme sonrasında bağımsız bir proje olarak çalışmış ancak Canlandırma Projesi'nin yaklaşımını destekleyecek bir eylem planını uygulamıştır.

Canlandırma Projesi Kapsamında oluşturulan bir diğer donatı alanı ise kültür merkezi/ konser salonu olarak yeniden işlevlendirilen ve "Yeldeğirmeni Sanat" (Url-9) ismiyle hizmet veren eski "Eglisia ND Rosarie" Kilisesidir. Fransız Saint Euphemie Kız Okulu'nun (bugünkü ismiyle Kemal Atatürk Lisesi) şapeli olarak inşa edilen bina, 1930'lu yıllarda kapanmıştır. Canlandırma Projesi kapsamında Belediye tarafından satın alınan bina, mahalli ölçekte bir kültür merkezi olarak projelendirilerek restore edilmiştir. Bazilikal bir plana sahip kilisenin zemin katı ve ana hacmi konser salonu, bodrum katı ise atölye çalışmaları, seminer ve film gösterimleri düzenlenebilecek daha küçük bir salon olarak işlevlendirilmiştir.

İskele Sokak üzerinde Ali İsmail Korkmaz Parkı ile birlikte, Yeldeğirmeni Sanat Merkezi kültürel ve sosyal bir odak haline gelmiştir ve mahalle dokusunda insan hareketliliğine bağlı kamusal faaliyetlerin kalbi konumundadır (Şekil 4.7).

2014 yılında halka açılan merkezde düzenli aylık programlar çerçevesinde konser, sinema gösterimi gibi etkinlikler düzenlenmektedir. Yeldeğirmeni Sanat Merkezi açıldığı dönemden sonra Kadıköy'ün önemli kültür mekanlarından biri haline gelmiştir. Kendi programının yanı sıra kent içine yayılmış geniş festival ve etkinliklere de ev sahipliği yapmaktadır.

Proje kapsamında ayrıca İskele Sokağı'nın girişinde bulunan ve "Ahmet Haşim Evi" olarak da bilinen ikiz konakların, farklı STK'ların çalışabileceği ve sosyal

hizmetlerin tek elde toplanarak bu STK'larla bir arada proje üretebileceği bir merkez olarak işlevlendirilmesi planlanmıştır. Aynı kapsamda konağın önünde bulunan Ladikli Ahmet Ağa Çeşmesi ve Namazgahı'nın da kamusal bir odak oluşturacak şekilde yeniden tasarlanması önerilmiştir. Kadıköy Belediyesi söz konusu konağı bu amaçla kamulaştırmış ve önerilen işleve yönelik restore etmiştir⁴⁸.

Şekil 4.7: TAK ve Yeldeğirmeni Sanat Merkezi'nin dıştan görünümü.

Bu üç donatı bir arada değerlendirildiğinde, Şekil 4.21'de görülebilen, bir aks tanımlamaktadırlar. Ladikli Ahmet Ağa Çeşmesi'nden, Acıbadem'e uzanan köprüye kadar, mahalle içinde çalışma öncesinde kamusal niteliği zayıf olarak değerlendirilmiş bir alanda, doğu-batı doğrultusunda İskele Sokak üzerinden çalışan bir hareket koridoru oluşturmaktadırlar.

4.2.3. Ortak üretimi destekleyen faaliyetler:

Müdahale modelinin teorik arka planında da belirtildiği üzere, ortak üretimi destekleyecek eylemler; kolektif üretime imkan veren mekanlarının oluşturulması, kültür üretimini destekleyen kamusal sanat ve sokak etkinlikleri olarak üç alanda gerçekleştirilmiştir.

Ortak üretim alanı oluşturmaya yönelik eylemler özellikle “kent bahçeleri” projesi kapsamında ele alınabilir. Proje, Yeldeğirmeni'nde yapı adalarının ortasında kalan atıl boşlukların ortak kullanıma açık, yarı kamusal kent bahçeleri olarak düzenlenerek yeniden işlevlendirilmesini amaçlamaktadır.

Yeldeğirmeni'nde planlama karar ve uygulamalarından dolayı yapı adalarının ortalarında Şekil 4.19'da görülen geniş bahçeler bulunmaktadır. Bu alanlar parselleri

⁴⁸ Restorasyon projesi ancak 2018 yılında bittiğinden dolayı bu bina tez çalışması kapsamı dışında bırakılmıştır. Binaya verilen işlevin mahalle dokusuna etkisini değerlendirebilecek veri –tez çalışması yazıldığı dönem itibari ile- mevcut değildir.

çeviren bahçe duvarları ile bölünmüş ve çoğunlukla atıl kalmış durumda olsa da; ada ortalarında potansiyel yeşil alanlar mevcuttur. Özellikle kamuya açık yeşil alanların yok denebilecek kadar az olduğu yoğun bir doku içinde söz konusu iç bahçeler, hem yeşil alan, hem de kamusal etkileşim mekanı yaratmak açısından fırsat sunmaktadır.

Aslında ideal olarak adaların içinde kalan bahçe duvarlarının tamamen kaldırılması ile mahalle bütününde her evin paylaşılan bir yeşil alana bağlantısının olması sağlanabilir, ancak bu önerinin hayata geçmesi pratikte mümkün olmamıştır⁴⁹.

“Kent Bahçeleri” adı altında yürütülen program; her adada en az bir bahçeyi apartmanın kullanabileceği bir ortak üretim mekanına dönüştürmeyi, yan yana bahçeleri tek tek birleştirerek uzun vadede geniş yarı-kamusal mekanlar elde etmeyi amaçlamaktadır.

Bu kapsamda mahalle çapında duyuruya çıkılarak, söz konusu programın içinde yer almak isteyen 32 gönüllü parsel belirlenmiştir. Programın iki ayağı bulunmaktadır. Bunlardan ilki seçilen bahçelerin temizlenmesi; sert zeminlerin kırılması, varsa eski kömürlük ve müştemilatların yıkılması, zeminin düzlenmesi ve toprak taşınması gibi inşaat işlerini -ki bu ayağı Belediye Fen İşleri Müdürlüğü ile Park Bahçeler Müdürlüğü yürütmüştür- kapsamaktadır. İkinci ayağı ise kent bahçeleri ve kentsel tarım üzerinden örgütlenmiş bir ağın kurulmasıdır. Bu kapsamda Yeryüzü Derneği ile işbirliği yapılmıştır. Mahalle Evinde her apartmanda bahçecilikle ilgilenenlere eğitimler düzenlenmiş, gönüllüler örnek kent bahçelerine, saha gezilerine götürülmüştür. Her bahçe için Yeryüzü Derneği’nden gönüllüler ekim sürecinde gönüllü apartman sakinleri ile birlikte bahçelerin hazırlanmasında rol almıştır (Şekil 4.8). Farklı bahçelerden sakinler, mahalle evindeki tanışıklık sonrası, kendi aralarında örgütlenmiş, deneyimlerini paylaşmak üzere sosyal medya platformu kurmuştur.

Kent Bahçeleri programının ilk yılında temizlenen bahçelerden, Şekil 4.21’de de görülebilecek, 11 tanesi aktif biçimde bahçecilik faaliyetlerine devam etmiştir. Bu bahçelerin sahipleriyle yapılan görüşmelerde bahçelerin aynı apartman içinde yaşayıp yıllarca tanışmamış komşuların bile arasında güçlü arkadaşlıklar kurulmasına vesile olduğu belirtilmiştir (CEKUL, 2013). Bahçelerin bakım sorumluluğunu her apartmanda ilgili bir ya da birkaç kişi üstlense de, ortak bir alan

⁴⁹ Böyle bir proje için bütün mülk sahiplerinin %100 onayı gerekir ki, bu tip bir uzlaşma ortamının sağlanması mümkün olmamıştır (CEKUL, 2013).

olarak akşamları birlikte çay içmek, sohbet etmek gibi amaçlarla tüm komşuları bir araya getirdiği görülmüştür. Ayrıca aynı süreçte ekim yapılan bahçelere komşu olan parseller de Mahalle Evine başvurarak benzer düzenlemelerin kendi bahçelerinde de yapılmasını talep etmişlerdir. Bu bakımdan programın ikinci yılında düzenlenen bahçelerden büyük çoğunluğu ilk yıl düzenlenen bahçelere komşu parsellerdendir.

Şekil 4.8: Yeldeğirmeni’nde oluşturulan kent bahçelerinden örnekler.

Sonraki yıllarda programın organizasyonunu, fidelerin teminini ve ekim sürecini ilk yıl başlayan bahçeciler üstlenmiş. Kendi kazandıkları deneyimi komşularına aktarmışlardır. Bu süreçte bahçeler arasındaki duvarlar kaldırılmasa da farklı komşu parseller arasında bahçecilik üzerinden etkileşimin geliştiği görülmüştür.

Program sürecinde destek verilen bahçelerin büyük bir kısmı, özellikle sorumluluk üstlenen kiracıların yıllar içinde taşınması sebebiyle, zaman içinde kentsel tarım faaliyetleri yapmayı sonlandırmıştır. Halen apartmanın ortak olarak kullandığı açık alan niteliklerini korusalar da üretim yapılmamaktadır. Öte yandan bir kısmı aktif biçimde üretime devam etmektedir ve mahalle içinde bahçecilik faaliyetleriyle uğraşanlar arasında informal bir ağ oluşmasında tetikleyici unsur olmuşlardır. Bu ağ kendi imkanlarıyla iç bahçelerini düzenlemeye çalışan mahallelileri teşvik etmekte ve destek sağlamaktadır. Deneyim paylaşımı yoluyla bilgiye ve kaynaklara erişimi kolaylaştırmaktadır.

Kamusal sanatın, mekanın kamusal niteliğini arttıracak sosyal etkileşim yaratması ve odak noktaları oluşturması sebebiyle sosyal sermaye birikimine olumlu etkisi olduğu görülmekte. Ancak Yeldeğirmeni gibi yaratıcı sınıfın kendine yer edinmeye çalıştığı mahallelerde, farklı topluluk/sınıflar arasındaki heterofil bağları güçlendirmeye yönelik özel bir anlam kazanmaktadır. Nitekim kamusal sanat Yeldeğirmeni içindeki sanatçılar, yeni taşınmaya başlayan yaratıcı sınıf ve uzun yıllardır mahallede ikamet eden sınıflar arasında önemli karşılaşma/ tartışma/ çatışma zemini yaratabilmektedir.

Bu bakımdan canlandırma sürecinde kamusal sanat faaliyetleri bu zemini hazırlamaya yönelik öncelikli bir araç olarak kullanılmıştır.

Kamusal mekan düzenlemelerinin tamamında sanatçılarla birlikte çalışılmış, özellikle sokak nişlerinde plastik sanatlar ve kentsel tasarımın bir arada kullanıldığı öneriler geliştirilmiştir⁵⁰.

Proje sürecinde uzun vadede mekana ve sosyal hayata en çok etkisi olan kamusal sanat müdahalesi ise doku içinde atıl kalmış duvarlara çizilen mural resimler (duvar resimleri) olmuştur. Bu amaca yönelik olarak 2012 yılından itibaren üç yıl boyunca “Muralist” ismiyle bir duvar resimleri festivali düzenlenmiştir⁵¹.

“Muralist” projesi mahallede yaşayan sanatçılarla yapılan katılım toplantıları sırasında şekillenen fikirlerden doğmuştur. Kadıköylü sokak sanatçıları ile işbirliği yapılmış, bir kısmı yerel, bir kısmı yurt dışından davetli sanatçılar, gönüllülük esasıyla mahalledeki farklı sağır cephelere bina yüksekliğinde murallar yapmıştır.

Binalar seçilirken stratejik olarak tanımsız ve kamusal niteliğinin artırılması arzu edilen noktalar belirlenmiştir. Bu seçimde ya tasarlanmış sokak nişlerinin cephelerine ya da bulunduğu aksın perspektifinde girerek o aks üzerinde çekim noktası oluşturabilecek cephelere öncelik verilmiştir. Ayrıca mahalle içinde güvenlik sorunu olan ya da dibi atıl durumda kalsa da ara odak oluşturabilecek binalar da kullanılmıştır.

İlki 2012 yılında 5 duvar ile başlayan proje gerek mahalle halkından, gerekse de kamuoyundan gelen olumlu yansılardan dolayı ertesi yıllarda da organize edilmiştir. Üç yıl içinde mahallede, Şekil 4.21’de gösterilmiş, 18 bina duvarına murallar yapılmıştır. Bu duvarlardan örnekler Şekil 4.9’da görülebilir.

Proje boyunca yapılan murallar, beklenildiği üzere gerek resimlerin çizilmesi sürecinde, gerekse sonrasında sosyal etkileşim odakları haline gelmişlerdir. Her yıl projenin hayata geçtiği günlerde duvarların altında çeşitli etkinliklerle bu etkileşim artırılmıştır. Özellikle Kadıköylü sokak sanatçılarının birbirleriyle, mahalleliyle ve

---

⁵⁰ Bunlara örnek olarak Karakolhane Caddesi’nin girişinde Heykeltıraş Bülent Çınar’ın “Değirmen Taşları” yerleşmesi ve Osman Ağa Cami’nin karşısında Heykeltıraş Ümit Öztürk’ün “Nakiye Elgün” rölyefi gösterilebilir.

⁵¹ “Muralist” Canlandırma Projesi sona erdikten sonra da bağımsız bir proje olarak Kadıköy Belediyesi ile ilçenin tamamına yayılarak sürdürülmeye devam etmiştir. Ancak bu çalışma kapsamında Yeldeğirmeni Canlandırma Projesinin bir parçası olarak Yeldeğirmeni’nde düzenlendiği ilk üç yıl konu edilmiştir.

yurt dışından gelen yabancı sokak sanatçılarıyla bağlar kurmasına bu sayede zemin hazırlanmıştır. Öte yandan proje öngörülenden fazla popülerlik kazanarak Yeldeğirmeni'nin kamuoyunda tanınırlığını radikal biçimde etkilemiştir ki, bu durumun olumsuz sonuçları değerlendirme bölümünde (5.6) daha detaylı tartışılacaktır.

Şekil 4.9: Mural-ist kapsamında çalışılan duvarlardan örnekler.

Muralist projesinin kısa vadede yansımalarının başında, mahallenin sokak sanatçıları için bir çekim alanı haline gelmesi oldu. İlk düzenlendiği yılları takiben pek çok sokak sanatçısı mahalle içinde farklı ölçeklerde eserler bıraktı. Ayrıca “kamusal sanat dostu” bir mahalle algısı, özellikle mahalle içindeki sanatçıların kamusal mekana daha fazla iş yerleştirmesini ya da özel atölyeleri ile kamusal mekan arasındaki sınırları biraz daha geçirgen hale getirmelerini teşvik etti (örneğin kaldırıma iş yerleştirmek, atölye vitrinine resim asmak gibi).

Canlandırma süreci içinde aktif halk katılımını sağlamaya yönelik kamusal sanat projeleri de desteklenmiştir. Bunların başında uluslararası “Inside Out” projesinin⁵² İstanbul ayağı olarak yapılan işbirliği gösterilebilir. Proje kapsamında mahalleden gönüllü fotoğrafçılar sokakta, mahallede yaşayanların portrelerini çekmiştir. Portreler siyah beyaz büyük boyutta basılarak; Karakolhane Caddesi, Ali İsmail Korkmaz Parkı ve Don Kişot İşgal Evi'nin duvarlarını kaplayacak şekilde farklı kompozisyonlarla duvarlara yapıştırılmıştır (Şekil 4.10). Bu süreçte baskıların asılması, fotoğrafların çekilmesi gibi faaliyetler imece usulü, mahalleden gönüllü katılımcılarla yapılmıştır. Proje sürecinde farklı yaş ve gruptan mahallelinin bir arada çalışması fırsatı oluşturulmuştur.

⁵² Inside Out projesi Fransız sokak sanatçısı JR'ın inisiyatifinde kurulmuş uluslararası bir proje (Url-10).

Şekil 4.10: “Inside Out Yeldeğirmeni” Projesinden örnek görseller.

Kamusal sanat kadar kültürel etkinlikler de Canlandırma süreci içinde, ortak bellek ve kültür üretimi için kullanılan araçların başında sayılmalıdır. Ortak mekanda düzenlenen bu etkinlikler, başta sokaklar olmak üzere, kent mekanlarının kamusal niteliğini artırmayı ve farklı kesimleri bir araya getirerek etkileşim fırsatları yaratmayı hedeflemektedir.

Şekil 4.11’de bazı örnekleri görülen, sokak şenlikleri, kermesler, yazlık sinema ve açık hava film gösterimleri, sokak konserleri bu kapsamda yapılan çalışmaların başında sıralanabilir. Bu etkinlikler içinde farklı grupların ve sivil oluşumların etkinlik organizasyonunda yer almaları amaçlanmaktadır. Her etkinlik için farklı birey ve STK’larla işbirliği yapılmıştır.

Şekil 4.11: Yeldeğirmeni’nde gerçekleştirilen sokak etkinliklerinden örnekler.

Süreç içinde düzenlenen etkinlikler kamusal mekanda sosyal etkileşim kurulmasını tetiklese de, uzun vadede hedeflenen; mahallelilerin kendi imkanları ile benzer etkinlikleri düzenleme inisiyatifini ele almaları, bunun da ötesinde sokağın kendisini bir etkinlik mekanı olarak algılamalarını sağlamaktır. Proje şemsiyesi altında düzenlenen organizasyonlar bu uzun vadeli hedefin kapısını aralamaya yönelik planlanmış, birey ya da mahalli örgütlenmelerin yaptıkları etkinliklere ise destek verilmiştir. Bu kapsamda asker uğurlaması, sokak düğünü, iftar yemeği gibi bireysel

abalar ile sokakta dzenlenen tüm mahallelilere açık etkinlikler ve farklı sivil toplum kuruluşlarının yaptığı organizasyonlara aynı yardımda bulunulmuştur.

4.2.4. Mahalli bir sivil örgütlenme olarak Rasimpaşa Gönüllüleri:

Modelin teorik çerçevesinde de belirtildiği gibi sivil inisiyatifin tetiklenmesine yönelik örnekler temelde mahalle odaklı bir örgütlenme kurulması ve uygulamaların bu örgütlenmenin inisiyatifine bırakılması yaklaşımına dayalıdır.

2010 yılı itibari ile Yeldeğirmeni'nde (mahalli ölçekte çalışan) tek sivil toplum yapılanması hemşeri dernekleriydi. Hemşeri dernekleri ise –kuruluş amaçlarına uygun olarak- tek bir sosyal topluluğa yönelik çalışmakta ve kapsayıcı bir örgütlenme biçimine dönüştürülmesi zor kurumlardı. Bu bakımdan Yeldeğirmeni'nde “Rasimpaşa Gönüllüleri” adı altında yeni bir sivil yapılanmanın kurulması yoluna gidilmiştir.

Rasimpaşa Gönüllüleri, Kadıköy Belediye Meclisi, Kent Konseyi ve mahalle örgütlenmesi arasından seçilmiş çekirdek bir ekibin çalışmaları ile kuruldu. Bu ekirdek ekip Mahalle Evi'nde proje ekibi ile birlikte çalışarak örgütlenme ve eylem stratejisini belirledi.

Türkiye'de yasal düzenlemeler, temsili niteliği olan örgütlenmelere imkan vermemektedir. Bu bakımdan Yeldeğirmeni'nde mahalle ölçeğinde örgütlenmiş, yerel yönetimin mahalle üzerinde kaynak kullanımını etkileyecek, sivil kamuoyu oluşturmaya yönelik bir örgütlenme biçimi kurulmaya çalışılmıştır. Gönüllü Evi sosyal bir merkez, gönüllü yapılanması ise bir komşuluk topluluğu olarak kendini ifade etmiştir. Bu yüzden, Rasimpaşa Gönüllüleri, dayanışmacı nitelikte olan, ancak kısmi olarak temsili niteliği, yerel yönetimin kaynakları ile dolaylı olarak sağlanmış bir örgütlenmedir.

Rasimpaşa Gönüllü rgtlenmesi, belediyeye bağlı, ancak kendi içinde özerk bir yapı olarak çalışmaktadır. Gönüllüler belediyeden ya da başka bir kaynaktan fon almazlar. Belediye buldukları binanın giderlerini ve temel masraflarını karşılar. Düzenledikleri faaliyetleri gönüllüler kendi kişisel sosyal bağlantıları aracılığı ile düzenlerler. Bu açıdan örgütlenmenin temel kaynağı sahip olduğu sosyal sermayesidir. Öte yandan belediye ile olan ilişkileri, özellikle bürokratik konularda örgütlenmeye tüzel bir kişilik kazandırarak katkı sağlamaktadır (rneğin halk eğitmeden eğitmen talep etmek ya da belediye kanalı ile farklı kurumlarla ilişkiye

geçme şansına sahiptirler). Bunun dışında harcanacağı kalem belli olmak koşulu ile küçük miktarda bağış toplayabilirler⁵³.

Gönüllü faaliyetleri ilk etapta Mahalle Evinde çay toplantıları ve fikir paylaşım buluşmaları ile başlamıştır. Ancak çekirdek ekibin tamamının Kadıköy Belediyesi ve dolayısıyla belediye yönetimini elinde bulunduran siyasi partiyle (CHP) organik bağı bulunması, bu toplantılarda istenilen düzeyde kapsayıcı katılım sağlanmasını engellemiştir⁵⁴. Bu yüzden bu ilk dönem sonrası, örgütlenme sosyal faaliyetlere ve programlara öncelik vermiştir (CEKUL, 2013).

Bu kapsamda ilk olarak spor akademisinde öğrenci olan bir gönüllü hafta içi her gün kadınlara sabah sporu yaptırmaya başlamıştır. Sabah sporu, özellikle evden sokağa rahat çıkamayan daha muhafazakâr ev kadınları için kısa sürede önemli bir etkileşim alanı yarattı. Sabah sporu faaliyetine katılan kadınlar, spor sonrası sohbet etmek, kahvaltı etmek, çay içmek gibi vesilelerle uzun süre mahalle evinde vakit geçirip örgütlenmenin ilk halkasını oluşturdular.

Gönüllü evindeki etkinliklerin sayısı her geçen gün artarak, daha kapsayıcı şekilde çeşitlenmiş, yeni gönüllülerin yapı ile ilk tanışıklıkları bu faaliyetler sayesinde olmuştur. Bu kapsamda Rasimpaşa Türk Müziği Korosu, Resim atölyesi, gönüllülerce organize edilen seminerler ve konser etkinliklerini ilk etapta sayılabilir (Şekil 4.12). 2012 yılından itibaren halk eğitimden çağırılan eğitmenlerle özellikle mahalledeki orta öğretimini tamamlamamış genç kızlara yönelik meslek edindirme kursları düzenlenmeye başlamıştır. Ayrıca farklı dönemlerde gönüllü öğretmenler kendi uzmanlıklarında kısa kurs programları açmıştır (hızlı okuma, yaşlılar için temel bilgisayar, örgü örme, el işi gibi).

Bu etkinlikler iki açıdan sivil örgütlenmenin büyümesini sağlamaktadır. İlk olarak elbette mahalleliyi çekmekte ve sosyal bir etkileşim alanında bir araya getirerek ağını genişletmektedir. İkinci olaraksa söz konusu etkinliklerin tamamının gönüllülerin kişisel çabaları ile düzenlenmesi ortak bir üretimi destekleyen bir sivil ekonomi modeline dönüşmüştür. Gönüllülerin tanıdıkları aracılığıyla, evlerinden getirdikleri malzemelerle etkinlikler düzenlenmesi, bu süreçte yapılacak ikramların birlikte

---

⁵³ Buna örnek olarak; resim atölyesinin masraflarını karşılamak için kermes düzenlemek, müzik aleti almak için ücretli konser vermek gibi faaliyetler gösterilebilir.

⁵⁴ Mahalleli açısından bunun siyasi bir yapılanmanın toplantıları olduğu ön yargısının kırılması, ilk aşamalarda özellikle mücadele edilen konuların başındaydı.

pişirilmesinden evin temizlenmesine kadar bütün süreç, ortak faydaya dayalı bir dayanışma ortaya çıkarmıştır.

Şekil 4.12: Rasimpaşa Gönüllüleri'nin çalışmalarından örnekler.

Örgütlenmenin büyümesindeki ikinci bir etken de kuşkusuz alt katlarında bulunan çocuklara yönelik sosyal donatılardır. Bu donatılara, özellikle de Çocuk Etüt Merkezine, çocuklarını getiren ebeveynler vakitlerini gönüllü merkezinde geçirmekte, çocuklarından dolayı evden çıkamayan ev kadınları, çocuklarını alt kata bırakıp bu alanda sosyalleşebilmektedir.

2014 yılı itibariyle Rasimpaşa Gönüllüleri'nin 346 aktif üyesi bulunmaktaydı. Bu gönüllüler canlandırma sürecinin lokomotifidir. Öncelikle karar verici bir sivil inisiyatif olmasalar da, etki edebilen bir sivil inisiyatif olarak mahalle iradesi ile yerel yönetim arasında doğrudan bir köprü kurmuşlardır. Nitekim mahalleliler zamanla, mahalle ile ilgili problemlerini çözmek için belediyeye veya diğer kurumlara başvurmakta, Rasimpaşa Gönüllüleri ile iletişime geçmeyi tercih etmeye başlamışlardır. Örneğin çöpü toplanmayan bir mahalle sakini belediyeye dilekçe yazmaktansa, kişisel olarak tanıdığı ve belediye ile ilişkisi bulunduğunu bildiği Rasimpaşa Gönüllülerini ziyaret edip derdini anlatmayı tercih edebilir. Bu anlamda Rasimpaşa Gönüllüleri mahalle ile ilgili konularda halkın beklentilerine hakim bir sivil paydaş olarak hareket edebilmektedir. Ayrıca bu konuları onlara belli oranda politik güç kazandırmaktadır.

Rasimpaşa Gönüllüleri'nin gerek sosyal sermaye birikimine, gerekse de canlandırma sürecine bir diğer etkisi ise; mahalle ile ilişkiye geçmeye çalışan diğer sivil yapılanmaları, kurumlar ya da kişilerin doğrudan olarak muhatap olabilecekleri bir yapı olmalarıdır. Bu bakımdan tüm canlandırma sürecinde mahalle adına konuşan, mahalleyi temsil eden ve mahalle adına ilişki kuran bir topluluk oluşabilmiştir. Bu

özellikle katılımcı planlama/uygulama sürecinde çok güçlü bir araç olarak kullanılabilmiştir.

Canlandırma sürecinde başta Kent Bahçeleri Projesi ve kültürel etkinlikler olmak üzere tüm projelerin hayata geçirilmesi konusunda da kilit bir rol oynamışlardır. Bu projeler gönüllülerin çabaları ve kendi sosyal ağlarını kullanmaları sayesinde geniş katılım ile gerçekleşebilmiştir.

Öte yandan, Rasimpaşa Gönüllüleri bu konuda gösterilen azami çabaya rağmen sosyal olarak yeterince kapsayıcı bir örgütlenme değildir. Öncelikle oluşum şeklinin getirdiği özelliklerden dolayı orta yaş ve üstü katılımcılar ağırlıktadır. Keza mahallede dönüştürücü etkisi en fazla olan genç profesyoneller ve yaratıcı sınıftan gençlerle gönüllüler neredeyse hiç bağ kuramamıştır. Gönüllü evinin gündüz, çalışan bireylerin işte olduğu saatlerde aktif olması, genç profesyonellerin ve yaratıcı sınıftan nüfusun çoğunlukla çocuksuz olmaları ve sosyal donatıları kullanmamaları, gönüllü evinde düzenlenen etkinliklerin bu gruplar için çekici olmaması bu eksikliği yaratan üç önemli faktör olmuştur. Bu grupların da sivil örgütlenmenin parçası olmaları için sokak etkinlikleri etkileşim sağlamış ve önemli bir ara yüz oluşturmuştur. Ancak arzu edilen oranda sivil katılımı teşvik edememiştir.

4.2.5. Köprü kuran sivil toplumla ilişkiler:

Canlandırma modelinin teorik çerçevesi içinde sunulan bir diğer başlık ise, sahadaki sivil toplum oluşumlarının daha geniş ağlar ile bağlantısını sağlayarak güçlendirecek köprü kuran sivil yapılanmalardan alınacak destek (Gittel & Vidal, 1998).

Gitell ve Vidal'ın altını çizdiği türden bir sivil toplum köprüsünü Yeldeğirmeni'nde öncelikle ÇEKÜL Vakfı kurmuştur. ÇEKÜL Vakfı yerel örgütlenmeleri olan ve ulusal ölçekte çalışan bir STK olarak; akademisyenleri, başka STKları, merkezi yönetimi, yerel yönetimleri kapsayan geniş bir ağ ile güçlü ilişkiler kuran bir yaygınlığa sahiptir. Bu doğrultuda canlandırma süreci içinde söz konusu ağ ve Rasimpaşa Gönüllüleri arasında köprü kuran bir pozisyondadır.

Kuşkusuz ÇEKÜL Vakfı'nın sürecin ana paydaşlarından biri olması ve belediye ile yönetici seviyesinde güçlü güvene dayalı bir ilişkisinin olması, mahalle ile yerel yönetim arasında uzlaşma sağlanması açısından önemli bir katkı olarak değerlendirilebilir. Yerel yönetime karşı güveni zayıf olan mahalleliler açısından Vakıf tarafsız bir pozisyonda bulunmaktadır. Ancak yerel yönetim ile halk arasındaki

pozisyonunu köprüden ziyade “kolaylaştırıcı” olarak nitelemek daha doğru olacaktır. Keza mahallelinin yerel yönetim ile kaçınılmaz olarak zaten mevcut bağları bulunmaktadır.

ÇEKÜL Vakfı'nın oynadığı köprü rolü, akademi, ulusal sivil toplum ve çeşitli dallardaki uzmanlar arasında daha belirgin olarak okuyabiliriz.

Özellikle kültür politikaları ve kentsel ölçekte koruma üzerine çalışan vakıf; üniversiteler, bağımsız araştırmacılar ve kent ölçeğinde çalışan farklı disiplinlerdeki uzmanlar ile mahalleli arasında bağ kurulmasını sağlamıştır. Projenin stratejik çerçevesinin tartışılmaya açılmasından itibaren kendi ağı içindeki uzmanlarla uygulama sorunları paylaşılmış, bu da mahalleye yönelik akademik ilginin artmasına imkan tanımıştır. Bu süreçte Bilgi Üniversitesi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Mimar Sinan Üniversitesi ile Rasimpaşa Gönüllüleri farklı başlıklarda çalışmalar yürütmüştür.

Canlandırma modelinin eylem planı restorasyon ya da korumaya yönelik doğrudan fiziksel müdahaleleri kapsamasa da, mahalle içinde kapasite arttıkça bu yönde mal sahiplerinin çabası ile faaliyetler başlamıştır. Bu noktada ÇEKÜL Vakfı'nın koruma teknikleri ve mahalleli eski eser sahipleri arasında kurduğu bağlantılar eyleme dönük ortaklıklara dönüşmüştür. Rölöve ve Restorasyon projesi dersleri kapsamında projesi olmayan bina sahipleri ve lisans/ yüksek lisans öğrencilerinin bir araya getirilmesi ya da koruma projelerine kaynak sağlayan devlet kurumları (Kültür Bakanlığı, Valilik, TOKİ vb.) ile mahalleli mülk sahipleri arasında köprü kurulması bu anlamda örnek gösterilebilir. Vakıf ayrıca sivil toplum kuruluşları ve mahalleli arasında köprü vazifesi görmüştür.

ÇEKÜL Vakfı'nın kurumsal olarak daha kolay ulaşılabilir/iletişime geçilebilir olması, Yeldeğirmeni ile bağ kurmak isteyen kurumların önce ÇEKÜL ile temasa geçmelerine sebebiyet vermektedir. Bu sayede mahalle ile pek çok gayri resmi bireysel/kurumsal ilişkinin kurulması vakfın ilişkileri ile mümkün olmuştur.

Bu bakımdan ÇEKÜL Vakfı'nın ana paydaş olarak canlandırma sürecinde oynadığı temel rol, sosyal sermayenin mahalleye aktarılması olarak özetlenebilir. Proje sürecince Rasimpaşa Gönüllüleri, ÇEKÜL'ün yerel örgütlenmesi, ÇEKÜL ise Rasimpaşa Gönüllüleri'nin ulusal uzantısı gibi hareket etmiştir.

Köprü kuran kurumsal bağların gelişmesine yönelik canlandırma süreci kapsamında ele alınabilecek bir diğer yapı ise TAK (Tasarım Atölyesi Kadıköy) olmuştur. TAK bir kurum olarak değil, ancak farklı kurumların bir araya geldiği bir ara yüz olarak köprü kuran bağların oluşmasına fırsat sunan bir mekandır. TAK içinde düzenlenen etkinlikler, bu alanda çalışan farklı ulusal örgütler, üniversiteler ve bağımsız tasarımcılar, Yeldeğirmeni'nin daha geniş ağlar ile bağlar kurmasında etkili olmuştur. Rasimpaşa Gönüllüleri ile TAK arasında sürekli bir işbirliği olmasa da, TAK bir sivil toplum odağı olarak mahalledeki bireyler, mekanlar ve toplulukların kurumsal köprüler kurması açısından karşılaşmaların yaşandığı bir mecra sunmaktadır.

4.2.6. Katılımcı yöntem ve araçları:

Sivil inisiyatifin güçlendirilmesinde katılımcı politikalar kuşkusuz önemli bir paya sahiptir. Bu bakımdan gerçekleştirilen eylemler içinde katılım ve katılımcı yaklaşımın ne şekilde ele alındığının ayrı bir başlık altında ele alınması tercih edildi.

Yeldeğirmeni'nde canlandırma süreci kapsamında katılımcı yöntem ve araçlar sosyal etkileşimin artırılması, tabandan demokrasinin güçlenmesi ve güven ilişkilerinin tesisi açısından önemli bir rol oynamıştır. Sivil inisiyatifin güçlendirilmesi ve mahallenin “kendi kendine” canlanmasına dayalı bir stratejik yaklaşımda kuşkusuz halk katılımı uygulama pratiğinin önemli bir parçasını oluşturmalıdır. Bu doğrultuda geleneksel katılım araçlarından uygulama sürecince yararlanılmıştır. Kısa vadede kolaylaştırıcı rol oynayan bu çalışmaları şu şekilde özetleyebiliriz:

- *Sorun, fırsat ve beklentilerin tespitine yönelik odak grup çalışmaları:* Uygulama süreci boyunca belirli aralıklarla, en az 20 kişilik odak gruplar ile sorun ve beklentilerin tespitine yönelik yuvarlak masa çalışmaları yapılmıştır. Bu çalıştaylar projenin ilk planlama aşamalarında daha yoğun devam etmiş, sonraki yıllarda ise üçüncü dereceden bağımsız kurumlar tarafından gerçekleştirilmiştir⁵⁵.
- *Proje odaklı açık çağrılı toplantılar:* Bütün mahalleyi etkileyecek (mahalle parkı, alt yapı çalışmaları gibi) konularda, söz konusu projenin detayları konuşulmak üzere açık çağrılı, geniş katılımlı toplantılar düzenlenmiştir. Bu toplantılara

---

⁵⁵ Bu kapsamda Sokak Bizim Derneği, Bilgi Üniversitesi ve Tarihi Kentler Birliği mahallede odak grup çalışmaları yapıp raporlayan kurumlar arasında sayılabilir.

belediyenin ilgili müdür ve başkan yardımcılarını katılarak bilgilendirme yapmış, söz alma esasına göre katılımcıların geri dönüşleri raporlanmıştır. Söz konusu toplantıların kapsamı uygulamaya yöneliktir.

- *Proje odaklı davetli toplantılar:* Belirli bir alanda yaşayanları etkileyecek projelerde, birebir etkilenecek gruplarla davetli odak grup toplantıları yapılmıştır. (Örneğin sokak nişlerinin tasarımında nişin çevresinde yaşayanlar, sokaklardaki inşaatlarda sokaktaki esnaf gibi) bu toplantılar öncelikle tasarım sorunlarının çözümüne yöneliktir. Tasarım ve uygulama detaylarının tartışılmasını amaçlamaktadırlar.
- *Sosyal medya ve internet forumu üzerinden beklentilerin takibi:* Proje kapsamında bir internet forumu açılarak mahalle içindeki sorunların tartışılacağı bir platform oluşturulmuştur. Ayrıca belediyenin ilgili birimleri sosyal medya üzerinde mahalle ile ilgili talep ve beklentileri takip edip düzenli olarak proje ekibine raporlamıştır.

Yukarıda sıralanan araçların, proje bütünü içinde sadece sınırlı ve kısa vadeli etkisi olmuştur. Canlandırma yaklaşımı doğrultusunda arzu edilen aktif yurttaş katılımının daha dinamik biçimde sağlandığı mecra ise kuşkusuz Rasimpaşa Gönüllüleri ile kurulan bağlar sayesinde mümkün olmuştur. Canlandırma çalışmalarının Mahalle Evi'nden yürütülmesi, gönüllülerin sürecin her aşamasında teknik ekip ile ilişki içinde olması ve tüm proje ekibinin Yeldeğirmeni'nde ikamet ediyor olması karşılıklı diyaloga dayalı bir katılımcı süreci doğurmaktadır.

Mahalle Evi'nde bir arada çalışıyor olmak öncelikle komşuluk ilişkisi üzerinden yürüyen bir katılımcı ara yüz oluşturabilmektedir. Kurumlar ve halk arasındaki ilişkinin bireysel tanışıklık düzeyine taşınması sayesinde oluşan etkileşim, katılım toplantıları ya da çalıştaylarda sağlanandan çok daha güçlüdür.

Bu bakımdan proje ekibi/tekniker/uzman ile mahalleli/gönüllü arasındaki çizginin giderek muğlaklaşması mümkün olmuştur. Mahalle Evi'ndeki gönüllüler, sorunların saptanması, çözümlerin tartışılması ve uygulama aşamalarının tamamında sürecin yürütücü ekibinin parçası olarak yer almaktadırlar. Sürecin temel eylem pratiği tasarım ya da planlama gibi uzmanlık gerektiren müdahaleler yerine sosyal etkileşim kanalları kurmaya odaklandığından; eylem “mahallenin sorunlarına ortak çözüm bulmak” amacına indirgenebilmekte, bu sayede “mahalleli” olma vasfı, “mimar, planıcı, tasarımcı” olma vasfından daha önemli hale gelmektedir. Canlandırma

sürecinin, komşuların/gönüllülerin yaşadıkları mekanla ilgili sorunlarını ele aldıkları bir mecraya dönüştürülmesi katılım politikasının temelini oluşturmaktadır.

Mahalle Evi üzerinden kurulan katılımcı süreç 3 temel noktada sosyal sermayenin gelişmesi açısından etkili olmaktadır:

- 1- Sivil inisiyatifin güçlendirilmesi
- 2-Yerel yönetim ve kurumlarla güven ilişkisinin geri tesisi
- 3-Sosyal etkileşimin artırılması

Katılımcı süreç öncelikle sivil inisiyatifin güçlenmesi açısından etkili olmuştur. Yapılan katılım toplantıları ve çalıştaylarda, tasarım ya da planlama kararlarının mahalleli açısından çok önemli olmadığı gözlenmiştir. Örneğin parkın peyzaj tasarımı, sokak mobilyalarının seçimi, kullanılacak malzeme gibi kararlar halk açısından ilgi çekici bulunmamıştır. Mahalleliler bireysel olarak hayatlarına dokunan konularda aktif katılım sağlamayı tercih etmektedir (örneğin ayağa takılan döşeme taşının değişmesi, apartmanın önüne park edilen aracın çekilmesi vb.) Bu sorunlar tasarım kararları ile değil, doğru iletişim bağları kurularak çözülebilecek sorunlardır. Bu bakımdan gönüllülerin katılımı ile yürütülen süreç mikro sorunların çözülebildiği, dert anlatılabilecek bir ortak platform oluşmasına imkan vermektedir.

Bu platformun içinde sorunu çözen kuşkusuz tasarımcı değil, ilişkiyi kuran gönüllüdür ve bu yüzden sürecin inisiyatifini de elinde bulunduran taraftır. Ayrıca katılımcıların kendi inisiyatifleri ile mahallelerinde değişim yaratabildiklerini görmelerinin (örneğin bir komşusunun derdini çözmek) kıvanç kaynağı oluşturduğu gözlemlenmiştir. Burada inisiyatif sahibi olmanın yarattığı gurur, tabandan demokrasi kültürünün oluşmasına yönelik psikolojik bir engelin aşılmasına yardımcı olmuştur.

Katılımcı sürecin ikinci önemli etkisi başta yerel yönetim olmak üzere kurumlara olan güvenin tesisine yöneliktir. Mahalleli açısından önem arz eden bir diğer konu eylemlerin yerine getirilmesidir. Örneğin üzerine tartışılan parkın tasarımı değil, parkın fiilen inşa edilmesi daha büyük öneme sahiptir. Bu süreçte beklentilerinin

kendi istedikleri yönde karşılandığını görmek yerel yönetimle olan güven ilişkisini sağlamlaştırmıştır⁵⁶.

Son olarak, katılımcı ortam sosyal etkileşim için fırsat yaratmaktadır. Ortak üretim ya da ortak fayda sağlamaya yönelik faaliyetlerde de olduğu gibi, katılımcı ortamın kendisi de zorunlu olarak bir arada çalışma/çatışma/uzlaşma/etkileşim alanı oluşturmaktadır. Bütün uygulamaların bir imece faaliyeti gibi sunulması, “birlikte yapıyoruz” söylemiyle aktarılması ve ortak etkinliklerle desteklenmesi; farklı gruplardan katılımcıları, mekanda değişim yaratma amacı çevresinde bir araya getirebilmektedir.

Örneğin sokak nişlerinin uygulama süreci, aynı alanın etrafında yaşayan ancak hiç tanışmayan komşuların, katılımcı ortamda mekana müdahale etmek için tanışması/kavga etmesi/ uzlaşması fırsatını yaratmıştır. Bu fırsatların çoğaltılması için tüm alanların inşaatında, mahallelilerin yapması gereken küçük imece işler/görevler bırakılmıştır⁵⁷.

4.3. Uygulamalar Sonrası Alanda Oluşan Değişimler

Canlandırma Projesi kapsamında yukarıda sunulan müdahalelerin yapıldığı dönemden günümüze (2018), Yeldeğirmeni’nde sosyal, ekonomik ve fiziksel anlamda önemli değişimler yaşanmıştır. Bu kısımda 2010-2018 yılları arasında karşılaştırmalı olarak hangi değişimlerin yaşandığının aktarılması amaçlanmıştır. Canlandırma yaklaşımı çerçevesinde bu değişimlerin detaylı değerlendirmesi; uygulamaların mekan ve sosyal dokuya etkisi, “değerlendirme” bölümünde (5) yapılmaktadır. Ancak değişimin sonuçlarının tartışılabilmesi için, aşağıda hangi alanlarda ne tip farklılaşmalar yaşandığı, temel başlıklar üzerinden ortaya konulmaktadır. Bu kapsamda değişim öncelikle ilk bölümde (1.3) ortaya konulmuş temel canlandırma indikatörleri üzerinden değerlendirilmiştir. Önerilen modelin Şekil 3.3’te altı çizilmiş, etkileyeceği varsayılan başlıklarda, uygulama sonrası ne kadar değişim sağlandığı bu bölümde ele alınacaktır.

---

⁵⁶ Kuşkusuz bu önermenin tam tersi de (söz verilen eylemin yapılmaması) geçerlidir ve katılımcı sürece en büyük zararı veren konuların başında gelmektedir. Tartışılan fikrin eyleme dönüşmediği durumlar hem katılımcı sürece hem de güven ilişkisine zarar verdiği de pek çok durumda gözlemlenmiştir.

⁵⁷ Örneğin nişlerin duvarları belediyece boyanmayıp alandaki çocuklara boyattırılır, oluşturulan yeşil alanlarda kasıtlı olarak sulama yapılmaz etrafında yaşayanların bu görevi paylaşması istenir.

4.3.1. Değişimi etkileyen diğer faktörler:

Yeldeğirmeni Kadıköy Merkezi ve çevresindeki kentsel dinamiklerden yoğun biçimde etkilenen bir konumda bulunmaktadır ve kuşkusuz bu dinamiklerin mahalledeki değişimde dolaylı ya da doğrudan etkisi olmuştur. Bu etkenlerin bazıları sürecin başında ön görülmüş olduğu gibi, bir kısmı ise 8 yıllık dönem içinde ön görülemeyecek şekilde gelişmiştir.

Yeldeğirmeni'ndeki değişimin ne kadarının canlandırmaya yönelik müdahalelerin sonucu, ne kadarının kentsel dinamiklerin etkisi ile olduğunu birbirinden ayırt etmemiz ne yazık ki mümkün olmayabilir. Bu nedenle, çalışma kapsamında önerilen modelin uygulama sonuçlarının daha rahat tartışılabilmesi için, mahalleye etkisi olan diğer bileşenlerin ortaya konulması önem arz etmektedir.

Ayrılık Çeşme İstasyonu: Canlandırma sürecinin başında ön görüldüğü üzere, Ayrılık Çeşme metro aktarma istasyonu Ekim 2013'de açılmıştır. İstasyon, İstanbul Anadolu yakasındaki önemli transit odaklardan biridir ve ana yaya bağlantısı Yeldeğirmeni içinden sağlanır. Bu şekilde geçmişte -kentsel anlamda- çıkmaz sokak niteliği olan Karakolhane Caddesi önemli bir yaya aksına dönüşmüştür. Mahalle içindeki kentsel sirkülasyon artmıştır. Ayrıca transit odağa yakın konum gayrimenkul değerleri de artırmıştır.

Çarşının baskısı: Kadıköy Çarşısı 2000'li yılların başından itibaren giderek artan biçimde ticari ve rekreasyonel bir kentsel odak haline gelmiş; bu alandaki kullanımlar yayılırken, çevresindeki dokulara da baskı yapmaya başlamıştır. Bu baskı Yeldeğirmeni'nin de aralarında bulunduğu çevre mahallelerin ekonomik, sosyal ve fiziki dinamiklerini etkilemektedir. İstanbul'da Taksim, Beyoğlu, Galata aksı üzerinde yoğunlaşan yeme-içme, kültür-sanat, eğlenceye bağlı kullanımların, bu alanlardaki fiziki ve ekonomik kapasitenin aşılması nedeniyle İstanbul'daki alternatif merkezlere dağılmaya başladığı görülmektedir⁵⁸. Kadıköy Merkezi özellikle 2010'dan sonra ulaşım kolaylığının da etkisiyle bu alternatif merkezlerden biri haline gelmiş, çarşıdaki içkili restoranlar, konser mekanları, barlar, kafeler, bağımsız tiyatro sahneleri ile rekreasyonel kullanımlar hızla yayılmıştır. Moda/Caferağa başta olmak üzere, yakın çevresi bu değişimden doğrudan etkilenmiştir. Yeldeğirmeni, bu

⁵⁸ Bu süreçte Taksim çevresinde uygulanan sigara içme yasakları, kiraların küçük işletmecilerin karşılayamayacağı oranda artması ve 2015-2017 arasında yaşanıp turizmi olumsuz etkileyen bir dizi terör saldırısı etkenler arasında sayılabilir.

anlamda özellikle Halitağa Caddesi başta olmak üzere, ekonomik baskıya maruz kalmaktadır.

Kentsel dönüşüm spekülasyonları: Yeldeğirmeni'nin doğusunda kalan Fikirtepe Kentsel Yenileme alanında inşaat faaliyetleri 2014 yılında başlamıştır. Alanın hukuki sorunlarından dolayı 10 yıla yakın bir süreci kapsayan Fikirtepe kentsel dönüşümünde, çoğunluğu düşük gelir sınıfına mensup yerleşik halkın tamamına yakınının yerinden edilmesi durumu ortaya çıkmıştır. Bu durum yakın çevresindeki Hasanpaşa, Acıbadem ve Yeldeğirmeni'ne de baskı yapmaktadır. Fikirtepe de oluşan emlak spekülasyonu bu çevrelerin de gayrimenkul fiyatlarını etkilemektedir. Ayrıca Fikirtepe'de barınmayan nüfus, en yakındaki alternatifleri araştırmış, bu süreç yakın çevrede görece düşük kira fiyatlarına sahip Hasanpaşa ve Yeldeğirmeni'ne talebi artırmıştır.

Haydarpaşa Garı ve manevra alanları ile ilgili kamuoyuna açıklanmış bir proje bulunmasa da, bu alan ile ilgili bütün varsayımlar, gayrimenkul komisyoncuları tarafından bir spekülasyon aracına dönüşmektedir. Haydarpaşa'ya yapılacak müdahalelerin ihtimali bile, mahalle içinde kamuoyu beklentisine dönüşmektedir.

Kadıköy'de 2014 yılında Bağdat Caddesi aksı çevresinde emsal artırımı yapılmış, bu değişiklik Feneryolu'ndan Bostancı'ya kadar olan uzun hat üzerinde hızlı bir parsel bazlı kentsel dönüşüm hareketi başlatmıştır. Bu süreçte müteahhitler mal sahiplerinin inşaat süresince barınması için kirayı da üstlenir. Söz konusu kira yardımının çoğunlukla peşin olarak ödenmesi nedeniyle, bu alandaki yoğun yapım faaliyeti kiralık daire değerlerinin normalin üstünde artmasına yol açmış ve orta sınıfa mensup kiracıların yer değiştirdiği bir domino etkisini ortaya çıkarmıştır. Bu süreçte hem diğer alanlarda barınmakta zorlanan orta sınıf kiracıların merkeze doğru hareketi, hem de taleple bağlantılı oluşan kira spekülasyonu, Yeldeğirmeni'ni sosyal ve ekonomik olarak etkilemektedir.

Özgürlük algısı: Yukarıda sıralanan değişimin doğrudan etkilerin yanı sıra, Yeldeğirmeni'nin “özgür bir alan” olduğu ile ilgili oluşan kamuoyu algısı değişimi dolaylı yönden etkileyen bir faktör olarak sayılabilir. Elbette tek bir olaya, kişilere ya da zamana bağlayamayacağımız bu algı değişimi ile 2000'lerin başında (belki haksız yere) “tehlikeli kenar mahalle” imajı olan Yeldeğirmeni, 2013'den sonra medyada özellikle genç kuşakların kafasında “özgür”, “norm dışı, alternatif hayat tarzlarına

açık” imajıyla resmedilir olmuştur. Başka bir şekilde ifade edecek olursak; popülerleşmiştir. Somut bir durumu değil, algı değişimini ifade eden “özgürlük algısı” söylemi, değerlendirme bölümünde (5.3) sembolik soylulaşma kavramı ile birlikte yeniden tartışılacaktır.

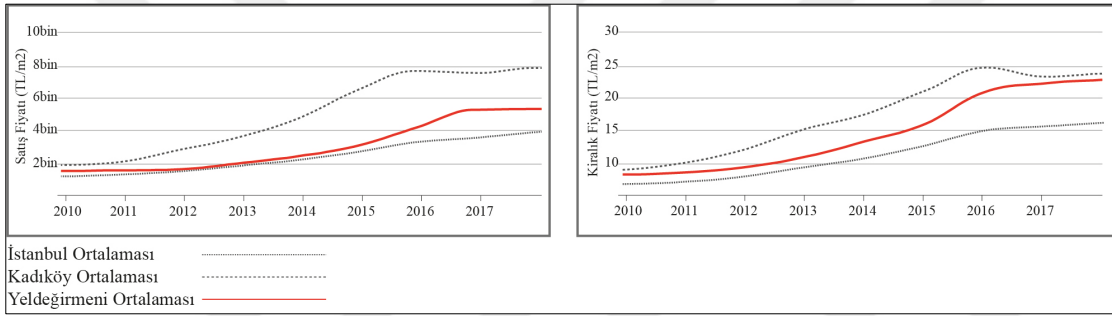
İstanbul içinde 2010’larda marjinal toplulukların kent içinde mekansal olarak baskı altında kaldığı bir süreç yaşanmıştır. Bu kapsamda Yeldeğirmeni, politik aktivistler, genç sanatçılar, alt kültürler, muhalif gruplar, LGBTİ toplulukları için “hoşgörülü” ve farklı hayat tarzlarının bir arada bulunabileceği bir alan olarak öne çıkmıştır. Bu süreçte özellikle 2013 yılında Gezi Olayları sonrasında Yeldeğirmeni’nde yaşanan gelişmelerin kamuoyu oluşturduğu savunulabilir (Kuru, 2015). Bu dönemde mahallede ikamet eden sanatçı ve aktivistlerden oluşan bir grup, boş durumdaki bir inşaatı işgal ederek sosyal/kültürel bir kamusal alan olarak düzenlemişlerdir. “Don Kişot Sosyal Merkezi” olarak tanınan bina, iki yıla yakın bir süre kolektif biçimde aktif tutulmuştur. Bu süre zarfında Yeldeğirmeni Gezi Olayları sonrasında canlanan sivil toplum hareketleri için bir odak, çok sesli tabandan demokrasi için ise sembolik anlamı olan bir alana dönüşmüştür.

4.3.2. Canlandırma göstergelerindeki niceliksel değişimler:

Giriş bölümde (1) özetlendiği gibi, kentsel canlandırma/iyileştirme, hayat standartlarını etkileyen çeşitli göstergeler ışığında analitik olarak değerlendirilebilir. Önerilen modelin kuramsal arka planı çizilirken, sosyal sermayenin gelişimine yönelik müdahalelerin ekonomik gelir, güvenlik, sağlık, sosyal imkanlar, eğitim düzeyi, yapılı çevre konularında gelişime imkan sağlayacağı varsayılmıştı (Çizelge 2.1 ve Şekil 3.3). Bu kısımda Yeldeğirmeni içinde bu göstergelerin müdahaleler sonrası ne yönde değiştiği ele alınacaktır. Bu doğrultuda; sağlık, kültür, istihdam olanağı gibi önemli göstergeler, mahallenin Kadıköy Merkezinde olmasından dolayı kapsam dışında bırakılmıştır. Mahalle odaklı bir çalışmada kentsel servisleri ve olanakları mahalle sınırı dışında kabul etmek yanıltıcı olacaktır. Eğitim ve hane geliri verilerine ise mevcut olmadıkları için ulaşılamamıştır. Bu bölümde niceliksel karşılaştırma; gayrimenkul fiyatları, ticarethanelerin ekonomik geliri, güvenlik, açık alan miktarı, yapılı sermaye içinde 2010 ve 2018 yılı değerleri üzerinden yapılmıştır.

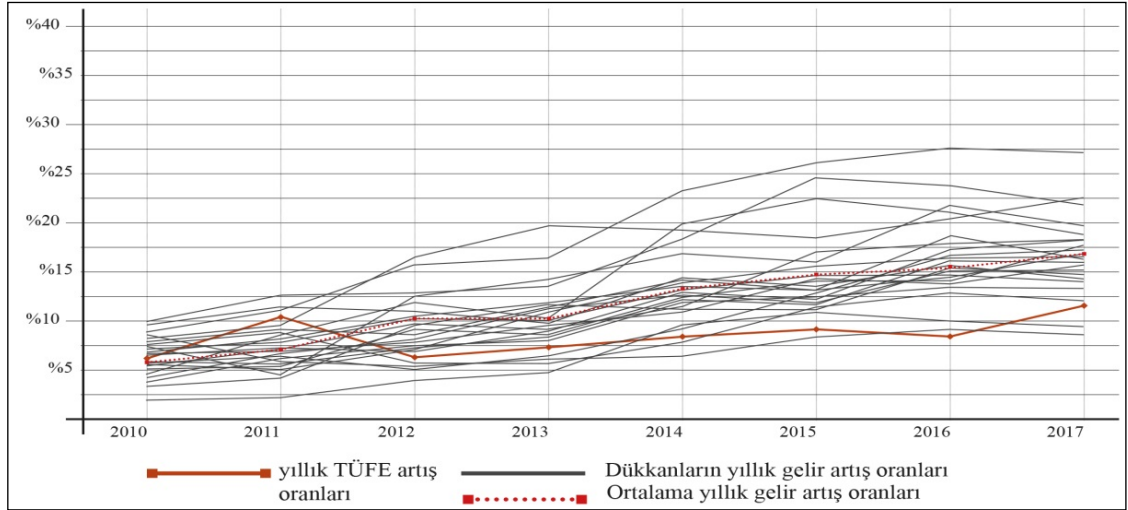
Yeldeğirmeni’nde ekonomik olarak sosyal yaşamda en yoğun olarak hissedilen değişim, gayrimenkul fiyatlarındaki artış olmuştur. 2010-2018 yılları arasında

yukarıda belirtilen sebeplere de bağlı olarak, tüm Kadıköy ilçesinde gayrimenkul fiyatları İstanbul ortalamasından daha fazla artış göstermiştir. Şekil 4.13’de görüldüğü gibi, konut satış fiyatlarında 8 yılda, Kadıköy genelinde, İstanbul ortalamasından %92, Yeldeğirmeni’nde ise İstanbul ortalamasından %27 daha fazla artış görülmektedir. Öte yandan kiralık konut fiyatlarının, Kadıköy genelinde İstanbul ortalamasından %26, Yeldeğirmeni’nde ise İstanbul ortalamasından %38 daha fazla arttığı görülmektedir. Bu oranlardan anlaşılacağı üzere, Yeldeğirmeni’nde kiralık konut fiyatlarında, satılık konut fiyatlarından fazla bir artış olmuştur. Nitekim 2018 yılına gelindiğinde Yeldeğirmeni’ndeki kira ortalamaları neredeyse Kadıköy ortalamasına yakın hale gelmiştir. Kiralık konutlara olan talepteki artış, sosyal değişime ve yeni nüfus profiline dair de ipuçları verebilmekte.

Şekil 4.13: Yeldeğirmeni’nde 2010-2018 yılları arasında gayrimenkul değerlerinin değişimi (Url-11).

Esnafın ekonomik durumundaki değişim, Karakolhane Caddesi üzerinde 2010 yılından beri kullanımı değişmemiş 22 adet dükkanın yıllık ortalama gelirindeki değişim üzerinden okunmuştur. Bu doğrultuda söz konusu dükkanların yıllık gelir vergisi, dükkan alanlarına bölünerek, her dükkanın metrekare başına kazandığı gelirin yıllık değişim oranları karşılaştırılmıştır. Takip edilen dükkanlar; bakkal, fırın, kırtasiye, şarküteri, tekeli bayii, züccaciye, eczane, berber gibi yerel ölçekte, mahalle içi alışverişe yönelik seçilmiş, büyük süpermarketler kapsam dışı bırakılmıştır. Şekil 4.14’de bu oranların yıllık enflasyon oranlarıyla birlikte karşılaştırması görülmektedir. Şekil 4.14’deki grafikte de görüldüğü gibi sekiz yıl boyunca yerel esnafın gelirinde istikrarlı bir artış olduğu izlenmektedir. Bu artış enflasyon oranındaki artıştan daha fazladır, yani ekonomik düzeylerinde göreceli iyileşme olduğu çıkarımı yapılabilir.

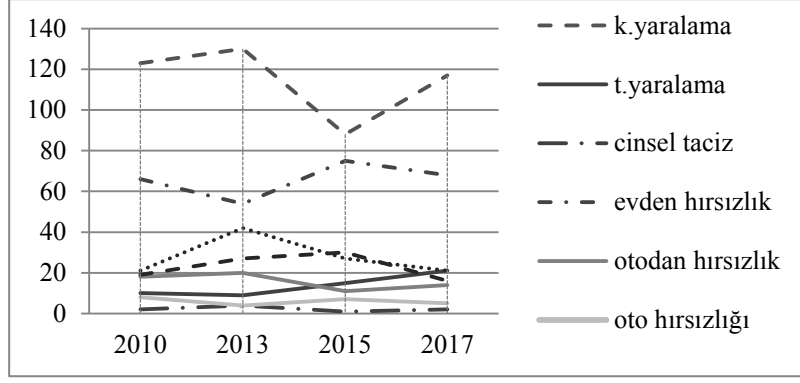

Şekil 4.14: Karakolhane Caddesi üzerinde 22 dükkanın gelirinin değişimi.

Grafikte, Karakolhane Caddesi üzerinde çalışmaların tamamlandığı 2012 yılından itibaren, cadde esnafının gelirlerinde iyileşme sağlandığı, bu dönemden itibaren gelirlerin enflasyon oranından daha fazla arttığı görülmekte. Seçilen dükkanlar yerel ölçekte olduğundan, bu dükkanların gelirindeki artış, mahalle içindeki ortalama tüketim gücünün arttığına dair de yorumlanabilir. Grafikte normalin üstünde gelir artışı sağlayan istisna durumların, servis sektörüne yönelik çalışan (yeme-içme, kafe) ve doğal bitkisel ürün, yöresel ürün satışı yapan bir dükkanda gerçekleştiği görülmüştür. Bu dükkanların görece daha fazla (%25'i geçen) oranda kâr etmesi, mahalledeki tüketim alışkanlıklarının değişimine yönelik de ip ucu vermektedir⁵⁹.

Güvenlikle ilgili olarak mahalle içinde işlenen suç oranlarına dair Kadıköy İlçe Emniyet Müdürlüğü verileri karşılaştırılabilir. Şekil 4.15'de görüldüğü gibi 2010-2017 arasında 10 farklı suç türünün yıllar içindeki değişiminde istikrarlı bir artış ya da azalış olmamıştır (Grafığın detaylı verisi Ek B'de sunulmaktadır). Ortalama olarak bazı yıllar artış, bazı yıllar iniş sergileyen suç oranlarında belirgin farklılıklar gözükmemektedir.

⁵⁹ Bu istisna durumdaki 4 dükkanın özellikle yeni orta sınıfın tüketim alışkanlıklarına hitap ettiği görülmekte. Öte yandan gelirinde normalin altında değişim olan, gelir artışı enflasyon oranlarının altında kalan iki dükkan zanaata dayalı işler yapmaktadır (kunduracı/ terzi).

Şekil 4.15: Yeldeğirmeni’nde 2010-2017 yılları arasında belli suç başlıklarının işlenme miktarı (*kaynak: Kadıköy İlçe Emniyet Müdürlüğü*).

Yeldeğirmeni kentsel sit alanı olduğu için yapı stokundaki, fiziksel eskimenin giderilmesine yönelik değişim, koruma faaliyetleri üzerinden ele alınabilir. Önerilen yaklaşımın yöntemi ve alanın gayrimenkul spekülasyonlarına karşı kırılğan yapısından dolayı, canlandırma sürecinde hiçbir yapıya kamu kaynakları ile (kamu binaları dışında) müdahale edilmemiştir. Buna rağmen mahallede yaşam standartlarının değişimi ve gayrimenkul fiyatlarının artması, mülk sahiplerinin binalarına yatırım yapmasını teşvik etmiş, mahalle içinde kendiliğinden bir koruma hareketi doğmuştur. Kadıköy Belediyesi KUDEB verilerine göre (2018), 8 yıllık dönemde 49 binada, mal sahiplerinin girişimi ile restorasyon çalışması yapılmıştır. Bu binaların 32 tanesi daha öncesinde metruk ya da tamamen yıkık durumda bulunan boş binalardan oluşmaktadır. Bu sayı sit alanındaki toplam tescilli binaların %15’ine, 2010 yılı itibariyle metruk durumda olan tescilli yapıların ise %52’sine denk gelmektedir. Bu restorasyonlarda mal sahiplerinin kendi öz kaynakları dışında, Kültür Bakanlığı, TOKİ ve Valilik fonlarından da yararlanıldığı görülmektedir. Bunlar dışında 2010-2013 arasında, 114 tescilli binanın bakım ve basit onarım çalışmaları yapılmıştır (2013 yılı sonrası kayıt tutulmamıştır). Yeldeğirmeni kentsel sit alanı olduğu için, Kadıköy’ün diğer mahallelerinde yaşanan emsal artışına bağlı parsel bazlı kentsel dönüşüm yaşanmamıştır, ancak tescilsiz binalarda basit onarıma dayalı yenilemelerle fiziksel köhnemenin 8 yıl içinde azaldığı söylenebilir.

Canlandırma modelinin temel yaklaşımını oluşturduğundan, ortak kullanıma yönelik açık alanlar, 8 kat kadar artmıştır. Ancak 2010 yılında neredeyse hiç ortak açık alan olmadığından bu rakam yanıltıcı olacaktır. Yeldeğirmeni’nde kişi başına 0,1m² kamusal yeşil alan düşmektedir ki, bu ideal standartların çok altındadır. Bu bakımdan 8 yıl içinde açık alan miktarı artmıştır, ancak halen yetersizdir.

4.3.3. Yapı kullanımları ve yerel ekonomideki değişim:

Alandaki kullanımların ne şekilde değiştiği Kadıköy Belediyesi'nin Ruhsat Müdürlüğü verilerine dayanarak incelenmiştir. Bu kapsamda 2010 ve 2017 yılına ait sit alanı içinde bulunan 1385 bağımsız zemin kat biriminin kullanım verileri karşılaştırılmıştır. Bu verilerin detaylı dökümü Ek C'de sunulmaktadır.

Kullanımlardaki değişimler analiz edildikten sonra ana faaliyet konuları, alana özgü faaliyet kolları ve artışın ya da azalışın belirgin olduğu faaliyetlere göre, ticaret, işyeri, yeme-içme, atölye, konaklama (otel), fırın, konut, depo ve boş birimler olarak gruplandırılmıştır.

2010-2017 yılları arasında, 1385 bağımsız birimde yer alan işlevlerin 453'ünde (%33 oranında) değişim tespit edilmiştir. Çizelge 4.1'de görüldüğü gibi Yeldeğirmeni'nde özellikle kafe/restoran gibi yeme-içme mekanları ve sanat atölyelerinin sayısında belirgin artış olduğu, buna karşılık yerel ticaret, imalathanelerin ve boş durumdaki dükkanların azaldığı saptanmıştır.

Çizelge 4.1: Yeldeğirmeni'nde 2010-2017 yılları içinde kentsel işlevlerin değişimi.

BİRİM KULLANIMLARI	2010	2017	Eğilim Değeri	Değişim Oranı
Ticaret	237	201	-36	-%2,59
İşyeri	44	52	+8	+%0,57
Yeme-içme	45	78	+33	+%2,38
Sanat Atölyesi	71	103	+32	+%2,31
Konaklama (otel)	1	2	+1	+%0,07
Fırın	12	12	0	0
Konut	-	25	+25	+%1,80
Depo	36	30	-6	-%0,43
Boş	92	35	-57	-%4,11

Yeldeğirmeni'nde kullanımlarda en büyük değişimin kafe ve yeme içme servislerinin artışında görülmektedir. Keza kafeler ve kamusal mekana taşan sirkülasyonları, başta Karakolhane Caddesi olmak üzere, Yeldeğirmeni'nin kent peyzajında görünür, baskın bir öge haline gelmiştir.

Yeldeğirmeni'nde ikinci büyük değişimin sanat atölyelerinin sayısında olduğu görülmektedir. Yeldeğirmeni geçen süreçte İstanbul'daki belli başlı çağdaş sanat üretim alanlarından ve yaratıcı odaklardan biri haline gelmiştir. Atölyelerin varlığı ayrıca küçük galerileri, tasarım disiplinlerini ve kolektif çalışma mekanlarını da

mahalleye çekmiştir. Nitekim Yeldeğirmeni çevresindeki Yıldızbakkal ve Hasanpaşa da bu değişimden etkilenmiş, Yeldeğirmeni'nde yer bulamayan atölyeler bu komşu mahallelere yayılmaya başlamıştır. Atölyeler kapalı çalışma mekanları olduğu için kent mekanı ve peyzajında, kafelere benzer fiziksel değişim yaratmamıştır. Ancak mahallede, sosyal dokunun, sokak yaşantısının ve tüketim alışkanlıklarının değişiminin önemli bir etkeni olarak kabul edilebilirler.

Buna karşılık mahalledeki ticari işlevlerde düşüş olduğunu görmekteyiz. Canlandırma sürecinde büyük marketlerin sayısında artış olmamış ve büyük yatırımcıların/firmaların bayilikleri (frenchise) mahalle içinde açılmamıştır. Bu bakımdan bu düşüş, rekabet koşullarının değişimi ile değil, ancak kira artışları ve tüketim alışkanlıklarındaki değişim ile açıklanabilir. Özellikle Karakolhane Caddesi üzerinde pek çok perakende dükkanının, yeme-içme servisine dönüştüğü görülmektedir.

Bu değişime paralel olarak, sektörlerin çeşitlendiği de görülmektedir. Tüketim alışkanlıklarının ve sosyal yapının çeşitlenmesi ile ticaret türleri de çeşitlenmiştir. Ek C'de yapılan döküm incelendiğinde, 2010 yılında olmayan yeni tür ticaret dallarının geldiği görülmektedir. Ayrıca (kişisel yerinde gözleme dayanarak) işlevi ve türü hiç değişmeyen ticarethanelerde bile ürün çeşitliliğinin arttığı, yeni tüketim alışkanlıklarıyla oluşan talebe cevap vermeye başladığı görülmekte (örneğin mahalle bakkalının vegan peynir satması, organik ve yerel etiketli ürünlerin yaygınlaşması, nalburlarda heykeltıraş/sanat malzemeleri satılması gibi).

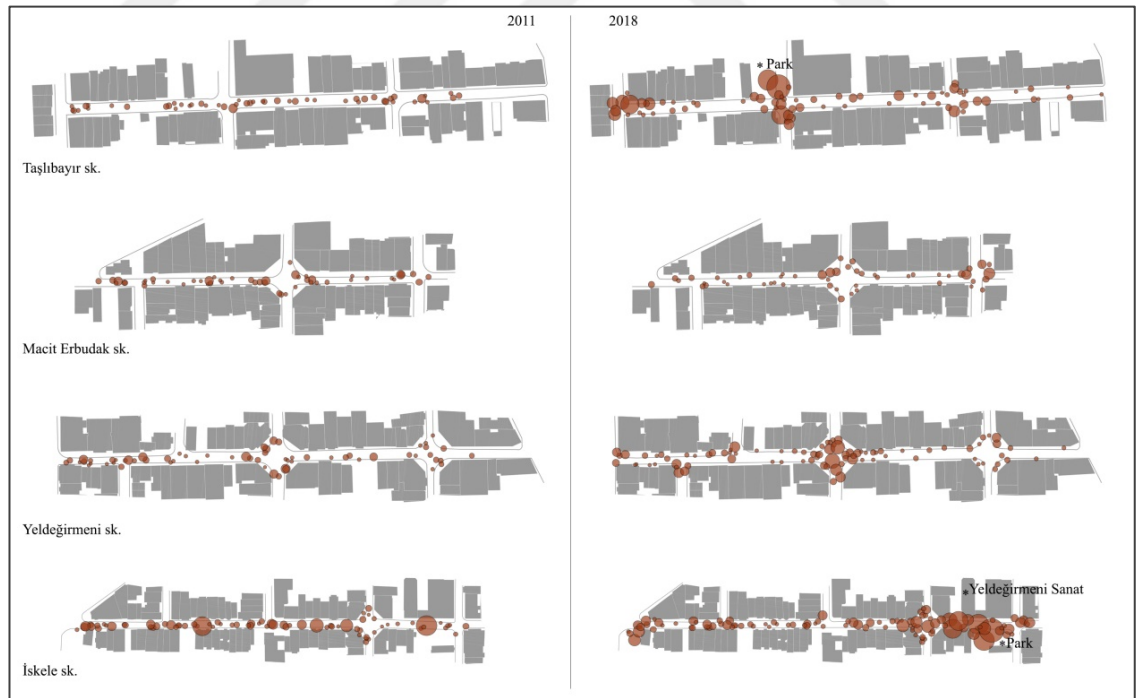
Son olarak Yeldeğirmeni'nde boş ve atıl durumdaki dükkanların yarısından daha fazlasının kullanılabilir hale geldiği görülmekte. Boş dükkanlar atölye, iş yeri veya ticarethaneye dönüşmüş, kapanan depolar ise çoğunlukla (iç mekan genişliklerinden dolayı) atölye olarak yeniden işlevlendirilmiştir. Boş ve atıl zemin katların işlevlenmesinin de genel sokak yaşamı ve kent algısına olumlu katkı yaptığı varsayılabilir.

4.3.4. Kamusal mekan kullanımlarındaki değişim:

Kamusal mekan kullanımlarının yoğunluğu ve dağılımındaki değişimin değerlendirilmesi için Arzu Erturan'ın 2011 yılında yaptığı yüksek lisans tez çalışmasının 2018 ile karşılaştırılması yapılmıştır. Erturan (2011), Yeldeğirmeni'nin mahalle dokusunun merkezi sayılabilecek bir alanda, 4 sokakta yaya sayımı yapmış;

yayaların dağılımı ve faaliyetlerini tespit etmiştir. Bu kapsamda yaya davranışlarını: “yürüyor”, “ayakta duruyor”, “ayakta sohbet ediyor”, “bisiklete biniyor”, “alışveriş yapıyor”, “sandalyede oturuyor”, “kaldırımında oturuyor”, “oyun oynuyor”, kategorilerinde incelemiştir. Bu analizler alanda kamusal mekan kullanımına dair 2011 yılının genel bir çerçevesini çizmektedir.

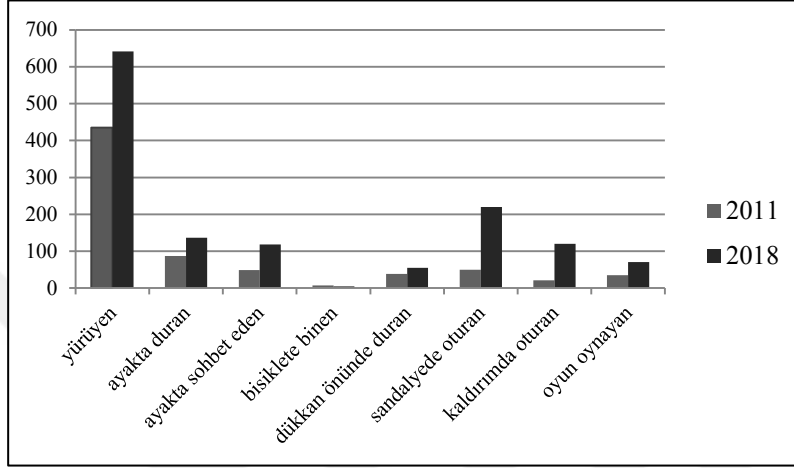
Bu çalışmada aynı sokaklarda, aynı yöntem takip edilerek Eylül 2018’de sayım ve tespitler yapılmış, sonuçlar Erturan’ın bulguları ile karşılaştırılmıştır. Bu kapsamda, kamusal mekan kullanımında %89 oranında artış olduğu tespit edilmiştir. Özellikle canlandırma sürecinde yeni donatı alanları oluşturulan İskele (%112) ve Taşlıbayır (%141) sokaklarında yaya yoğunluğunun iki katından fazla arttığı görülmektedir. Macit Erbudak (%22) ve Yeldeğirmeni (%74) Sokaklarında ise özellikle kesişim noktalarında artış olmuştur. Şekil 4.16’da sol sütün Erturan’ın 2011 araştırması bulgularını, sağ sütün 2018 sayımı bulguları göstermektedir. Bu görselde görüldüğü gibi canlandırma sürecinde oluşturulan ara odak noktaları, geniş kesişim alanları, Yeldeğirmeni Sanat Merkezi ve Park önemli kamusal kullanım yoğunluğu oluşturmaktadır.

Şekil 4.16: Yeldeğirmeni’nde 4 sokakta kamusal kullanım değişimi.

2018 yılında kullanımların türlerine bakıldığı zaman, mekanda vakit geçirme süresi daha uzun faaliyetlerin görece arttığı görülmektedir. Şekil 4.17’de görüldüğü gibi en büyük fark, oturarak gerçekleştirilen faaliyetlerden kaynaklanmaktadır. İskele ve

Taşlıbayır Sokaklarında açılan 4 kafe ve Ali İsmail Korkmaz Parkı'ndaki kent mobilyaları bu farkın oluşmasında temel etken olarak gösterilebilir. Park ile birlikte kaldırımda oturma, oyun oynama, sohbet etmede de artış olmuştur. Bu sokaklarda ticarethane sayısı ve tipi değişmemiş de olsa, dükkan önlerinde alışveriş ile bağlantılı kalabalığın çoğaldığı da görülmektedir. 2018 yılına ait detaylı kullanım verileri Ek D'de sunulmaktadır.

Şekil 4.17: Yeldeğirmeni'nde 4 sokakta, kamusal mekanda gerçekleşen eylemlerin değişimi.

4.3.5. Sosyal yapı ve sivil toplumdaki değişim:

Yeldeğirmeni'nde çalışma kapsamında incelenen 8 yıllık süreçte en büyük değişimin sosyal yapıda olduğu söylenebilir. Söz konusu dönemde Yeldeğirmeni'nde genç orta sınıf nüfus giderek artmıştır. Bu anlamda çalışmanın öncesinde ön görüldüğü üzere mahallede soylulaşmanın ilk basamağı olarak nitelendirilebilecek bir süreç yaşanmaktadır. Büyük yatırımcılar mahalleye girmemiş ya da mahallenin yerleşik nüfusunu yerinden etmeye zorlayacak şartlar daha oluşmamış da olsa; Ley'in (2003) "öncü soylulaştırıcılar" olarak tanımladığı düşük gelirli yaratıcı sınıf, sosyal ve mekansal olarak kent dokusunda görünür hale gelmiştir. Tüketim alışkanlıkları, mekan kullanımı ve hayat tarzı ile mahallenin yerleşik nüfusu ile farklılık gösteren yeni soylulaştırıcı sınıf kuşkusuz yukarıda ele alınmış diğer değişim göstergelerinin ortaya çıkmasında şekillendirici rolü oynamaktadır.

Mahalle içindeki sosyal değişimin etkileri değerlendirme bölümünde detaylı olarak tartışılacaktır. Öte yandan soylulaşma durumu yaşandığı her alanda farklılık gösterdiği ve bu farklılıklar doğrudan soylulaştırıcı grupların niteliğine bağlı

olduğundan (Soytemel & Şen, 2016) Yeldeğirmeni'ne son 8 yılda yerleşen toplulukların kısaca tanımlanmasında yarar bulunmakta.

Öncelikle çalışma sürecinde, mahalledeki öğrencilerin değişimden ilk ve en çok etkilenen kesim olduğu savunulabilir. Yerleşik aileler içinde sosyal dokuyu etkileyecek belirgin bir yer değiştirme yaşanmamıştır. Bunun öncelikli sebebinin yerleşik ailelerin büyük çoğunluğunun mülk sahibi olması ya da mekanla ilişkili güçlü bağlayıcı sosyal sermayeye sahip olmaları olduğu varsayılabilir. Öte yandan özellikle artan kira fiyatlarına bağlı olarak, Yeldeğirmeni öğrenciler için avantajlı niteliğini giderek kaybetmiştir. Kiracı üniversite öğrencilerinin yerlerini, 25-35 yaş aralığında, ücretli çalışan genç profesyonellere ve yaratıcı sınıfa bıraktığını görmekteyiz.

İlk olarak yapısal olarak yeni yerleşenlerin DINK⁶⁰ (evli, çift maaşlı, çocuksuz) aileler olduğunu görmekteyiz. DINK aileler, yaşam alanlarını seçerken kültürel donatılara ve sosyal ağlarına yakınlığını ön planda tutan, mekana yönelik sınırlı miktarda yatırım yapabilen, rekreatif faaliyetler ve kültürel etkinliklere daha çok para/ zaman ayırabilecek güçtedir. Bu aile yapısının fiziksel mekana az, sosyal ve kültürel hayata ise çok etkisi olduğu söylenebilir.

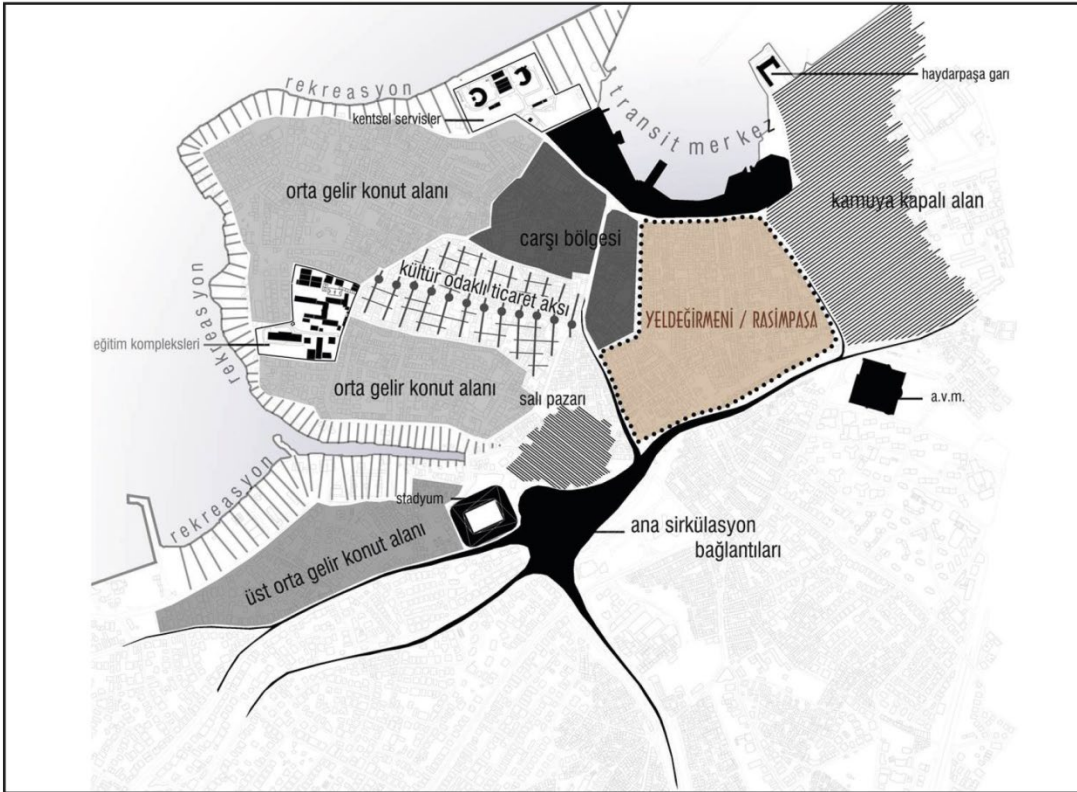
Yeldeğirmeni'ndeki yerleşen yeni orta sınıfı tanımlayabilecek ve soylulaşma yazınında da önemli bir yeri olan, niteliksel bir diğer tanım ise “yaratıcı sınıf” olacaktır. Richard Florida'nın (2004) kent literatürüne kazandırdığı ve yaygın olarak kullanılan bu tanım, bilgiye dayalı sektörlerde çalışan nüfusları ifade eder. Yaratıcı sınıf, kültürel ve insan kaynağı sermayesi olarak çok birikimli, bu bakımdan mekanda tüketim alışkanlıkları ile sosyal/ekonomik değişim yaratabilecek bir sınıfın çerçevesi çizilmektedir. Yeldeğirmeni'nde soylulaştırıcılar tüketim alışkanlıkları, yüksek insan kaynağı ve kültürel sermayeye sahip olmaları, genelde yaratıcı sektörlerde çalışıyor olmaları ile bu sınıf tanımlarıyla paralellik gösterebilir de; uluslararası literatür ile birkaç farklılığın altının çizilmesinde yarar var. Öncelikle bir sonraki bölümde sunulan saha araştırması, Yeldeğirmeni'ndeki yeni orta sınıfın sosyal ve politik sermayesinin çok güçlü olmadığını göstermekte. Yeldeğirmeni'ndeki yaratıcı sınıf daha içe kapalı toplulukları kapsamaktadır.

---

⁶⁰ İngilizce kısaltma; “Double Income No Kid”.

Şekil 4.18a: Yeldeğirmeni'nin konumu (fotoğraf).

Şekil 4.18b: Yeldeğirmeni'nin konumu (harita).

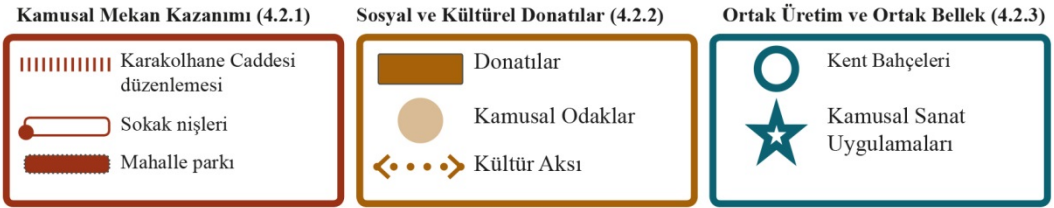

Şekil 4.19: Yeldeğirmeni'nin 2010 yılına ait fiziksel dokusu ve kamusal odakları.

Şekil 4.20: Yeldeğirmeni'nin 2010 yılına ait kullanım durumu.

Şekil 4.21: Yeldeğirmeni Canlandırma Projesi kapsamında yapılan mekansal müdahaleler.

5. DEĞERLENDİRME

Bu çalışmanın girişinde kentsel canlandırmanın amacının kent mekanı ve yaşamında hayat standartlarının bütüncül olarak iyileştirilmesi olduğu belirtilmişti. Bu kapsamda temel iyi yaşam göstergelerinin, kentsel canlandırmanın da başarı göstergeleri olduğu vurgulanmıştı. Tez kapsamında ortaya konan modelde kamusal mekan kazanımı ve sivil inisiyatifin güçlendirilmesine dayalı eylem yol haritasının, sosyal sermaye birikimini artıracığı, bunun da canlandırma göstergelerinde olumlu değişime yol açacağı var sayılmıştı. Yeldeğirmeni vakasını bir önceki bölümde sunulan analitik veriler üzerinden değerlendirdiğimizde, Şekil 3.3'te sunulmuş temel canlandırma göstergelerinin -saptanabilenlerinde- ilerleme kaydedildiğini görmekteyiz. Mahallede 2010-2018 arasında ekonomik ve mekansal bir gelişim oluşmuştur. Bu doğrultuda mahallede canlanma/iyileşme olduğunu, dahası Yeldeğirmeni'nin kentin geri kalanıyla daha iyi entegre olduğunu söylememiz yanlış olmaz.

Öte yandan mahallede sosyal sermayenin geliştirilmesini hedefleyen bir yaklaşımın değerlendirme kriteri kuşkusuz tek başına bu canlanma/iyileşme olmamalıdır. Nitekim müdahalelerin öncesinde de Yeldeğirmeni'nde bir değişim yaşanacağı tahmin ediliyordu. Bu çalışmanın temel sorunu sadece değişim olup olmayacağı değil, değişimin sosyal dokuyla ilişkisinin nasıl olacağıydı. Bu bakımdan müdahalelerin stratejik çerçevesi çizilirken şu sorular sorulmuştu: Farklı bağımsız topluluklar mahalle yapısında ne şekilde bir araya gelecek? Yeni mahalle kompozisyonu nasıl olacak ve bu kompozisyonun mekanla kurduğu bağ nasıl olacak?

Çalışma içinde karma nüfusa sahip mahallelerde farklı birey ve toplulukların etkileşime geçmesi hedeflendi; çünkü bu etkileşimin uzun vadede kendiliğinden sürdürülebilir bir gelişime imkan sağlayacağı ön görüldü. Bu bakımdan, son bölümde, çalışmanın değerlendirmesinin söz konusu etkileşimin ne oranda ve nasıl

sağlandığı, bağlayıcı ve köprü kuran sosyal sermayenin ne oranda değiştiği, müdahalelerin bu değişimdeki rolünün ne olduğu üzerinden yapılması amaçlanmıştır.

Bir önceki bölümde de vurgulandığı gibi, Yeldeğirmeni'nde sosyal dokudaki en büyük değişim, mahallede sayısı artan yaratıcı sınıf ve yeni orta sınıf olmuştur. Bu yüzden değerlendirmede; çok genel bir ayrımla, mahallenin “yenileri/eskileri” olarak ikiye ayrılabilir ve her biri “bağımsız topluluk” olarak tanımlanabilecek, iki sosyal küme üzerinden vakanın okuması gerçekleştirilmiştir.

Sosyal sermayenin ve topluluklar arası ilişkinin tartışılabilmesi, niceliksel verilerin ötesinde, niteliksel bir araştırmayı gerekli kılmıştır. 2018 yılı içinde bu doğrultuda kapsamlı bir saha çalışması gerçekleştirilmiştir. Bu bölümün ilk kısmında değerlendirmede kullanılan araştırma yönteminin özeti yapılacaktır.

İkinci kısımda saha araştırmasının bulguları ışığında Yeldeğirmeni'nde bağlayıcı ve köprü kuran sosyal sermayenin genel bir çerçevesi çizilecektir. Sosyal ağların, normların ve topluluklar içinde/arasında güvenin nasıl oluştuğu, kimler arasında etkileşimin hangi etkenlere bağlı olduğu, mahalle hayatını nasıl şekillendirdiği değerlendirilecektir.

Bölümün geri kalan kısımlarında, teorik arka planda vurgulanmış anahtar kavramların (kamusal mekan, sivil inisiyatif, mekan aidiyeti) ve bu kavramlara istinaden yapılmış uygulamaların değerlendirilmesi yapılmıştır. Bu kısımlarda hem kentsel canlandırma ve sosyal sermaye gelişimi ilişkisinin, hem de Yeldeğirmeni vakası özelinde bu kapsamda yapılmış müdahalelerin sonuçlarının bir arada değerlendirmesi amaçlanmıştır. Bu değerlendirme ile önerilen modelin ne oranda farklı kentsel alanlar için de uygulanabilir olduğunun tartışılabilmesi kolaylaşacaktır.

Değerlendirmede, mahalledeki değişimin tek başına uygulanan müdahalenin sonucu olarak okunmasından özellikle kaçınılıp, değişim içinde müdahalenin etkisi yorumlanmaya çalışılmıştır. Bu bakımdan bu bölümde, değişen mahalle kompozisyonu içinde farklı toplulukların sosyal sermayesi, “mahalleli” olma durumu, “mahalleli” olma durumunun mekan ile ilişkisi ve -en nihayetinde- bu bağlamda yapılan uygulamaların değerlendirmesi, paralel biçimde, aynı anda ele alınacaktır.

5.1. Değerlendirme İçin Kullanılan Yöntem:

Yeldeğirmeni'nde sosyal sermayenin son 8 yılda ne yönde evrildiğinin ve mahalle hayatının bu süreçte ne derece değiştiğinin tartışılabilmesi için, 2018 yılı içinde bir dizi niteliksel saha araştırması gerçekleştirilmiştir. Canlandırma süreci sonrasında mahalle içindeki toplulukların etkileşimlerinin nasıl olduğu ve bu etkileşimlerin kent mekanına ne şekilde yansıdığını ortaya koymayı amaçlayan bu saha araştırması, fiili müdahale sürecinin 4 yıl sonrasında gerçekleştirildiği için kullanılan yöntemin özetlenmesinde yarar bulunmakta. Araştırmada 3 temel araç kullanılmıştır:

1- İlk olarak Ocak-Mart 2018 döneminde 5 farklı odak grup toplantısı düzenlenmiştir. Her biri 20-25 kişinin katılımı ile gerçekleştirilen toplantıların odak grupları sırasıyla; “küçük yerel esnaf”, “mahallede 20 yılı aşkın süredir oturanlar (eskiler)”, “yeni orta sınıf kiracılar”, “sanatçı/tasarımcılar”, “kafe işletmecileridir”. Toplantılarda mahalle içindeki sorunlar, olumlu ve olumsuz yönler, mahalledeki değişimden ne yönde etkilenildiği, karşılıklı tartışma şeklinde, çalıştay düzeninde gerçekleştirilmiştir. Bu odak grup toplantılarının özet raporları ek E’de sunulmaktadır.

Bu 5 odak grup değişim sürecinde eskiler/yeniler olarak kabaca ayrılan toplulukların temsilcileri olarak değerlendirildi. Kiracı grubu DINK genç profesyonellerden, Yeldeğirmeni’ne son 8 yıl içinde taşınmış ailelerden seçildi. Sanatçılar yeni orta sınıf içinde özellikli bir alt grup olarak seçildi. Kafe sahipleri çoğunluğu Yeldeğirmeni’nde oturmayan son 5 yıl içinde mahallede işletme açmış esnaftı. Bu üç grup görece “yeniler” olarak değerlendirilebilecek gruplardır. Mahallede 20 yılı aşkın süredir oturanlar, çoğunluğu mal sahibi olan orta yaşlı ailelerden seçildi. Yerel esnaf ise Karakolhane Caddesi’nde bölüm 4.3.2’de sunulan niceliksel çalışmaya da katılmış eski işletmecilerdi.

Bu odak grupların ayrı ayrı ele alınmasında, katılımcıların diğer topluluklarla yaşadığı olası problemleri daha rahat konuşmasını sağlamak, sadece söz konusu toplulukların mekana bakış açısını değerlendirmek amaçlanmıştır.

Ek E’de sunulan rapordaki da görülebileceği gibi, toplantılar mekan, mahallede yaşamın getirdiği problemler, mekana dair beklentiler ekseninde yönlendirilmiştir. Bu toplantılarda topluluk etkileşimlerinden ziyade, odak grupların münferit olarak mekanla ilişkisi anlaşılmaya çalışılmıştır. Bu toplantıların çıktıları hem detaylı

çalışma için odak grup seçilmesinde etkili olmuş, hem de diğer analizler için mekansal altlık hazırlamıştır. Bu toplantıların sonuçları genel değerlendirme içinde diğer saha görüşmeleriyle beraber ele alınacaktır.

2- Bu bölümün ana omurgasını oluşturan ikinci çalışma, Mayıs-Haziran 2018 arasında odak gruplardan biri olan sanatçı/tasarımcılarla yapılan yüz yüze görüşmeler ve sosyal ağ analizlerine dayanmaktadır. Bu çalışmada mahalledeki sanatçı topluluğunun bağlayıcı ve köprü kuran sosyal sermayesinin nasıl oluştuğu, toplulukla mahallenin ilişkisi ve bu ilişkinin mekansal boyutu araştırılmıştır.

Odak grup seçimi iki sebebe bağlı olarak, ilk yapılan toplantılar sonrasında yapılmıştır. Öncelikle sanatçılar mahalle içindeki soylulaştırıcı gruplardan ilki olarak kabul edilebilir. Daha önceden de vurgulandığı gibi, soylulaşma literatürü içinde sanatçılar dönüştürücü/tetikleyici bir topluluk olarak kabul edilmektedir. Düşük finansal, yüksek kültürel sermayeye sahip bu grubun, kent mekanını diğer yaratıcı sektörler ve yeni orta sınıf için çekici hale getirdiği kabul edilir (Ley, 2003). Dünyadaki pek çok örnekte görüldüğü üzere Yeldeğirmeni'nde de atölyeler sosyal anlamda dönüştürücü etkiye sahiptir. Bu yüzden, odak grup toplantılarına da dayanarak, bu topluluğun sosyal sermayesinin ve mekan içindeki etkileşimlerinin diğer yeni orta sınıf alışkanlıklarını da yansıttığı kabul edilmiştir. İkinci olarak, sanat atölyelerinin tam sayısı ve dağılımı bilindiği için kontrollü bir odak gruptur. Mahalle içinde 103 adet sanat/tasarım atölyesi bulunmakta ve topluluğun sosyal ağlarının kapsayıcı bir haritalamasının yapılması mümkün olmaktadır.

Araştırmada yöntem olarak 103 Atölyenin 98'i ile yüz yüze görüşmeye dayalı, yarı yapılandırılmış görüşmeler ve haritalama çalışması gerçekleştirilmiştir. Sosyal sermayenin ölçülmesine yönelik kullanılan farklı göstergeler bulunsa da, üzerinde uzlaşmaya varılmış bir ölçüm/analiz yöntemi bulunmamaktadır (Lin, 2001; Rogers & Jarema, 2015). Yeldeğirmeni'nde tanımlı ve görece az bireyden oluşan bir odak grup ele alındığı için, niceliksel ve niteliksel yöntemler karma olarak kullanılmış, sosyal sermayenin temel bileşenleri olan; sosyal ağlar, sosyal normlar ve güvene ilişkin sorular alanın koşullarına uyarlanmıştır. Bu sorularda OECD ve Dünya Bankası sosyal sermaye göstergeleri referans alınmıştır (OECD, t.y.-b; World bank, t.y.).

Araştırmanın amaçları doğrultusunda görüşmeler iki ana bölümden oluşur. Birinci bölümde, sanatçı/tasarımcı topluluğunun kendi içindeki bağlayıcı sosyal

sermayesinin ve homofil bağlarının anlaşılıp, topluluk ağlarının haritalanması amaçlanmıştır. Bu kısımda her görüşmeciye önceden hazırlanmış ve üzerinde tüm atölyelerin işaretli olduğu bir harita sunulup, aralarından kişisel olarak tanışıklıkları olanları göstermeleri istenir. Bunların arasında özellikle çok yakın ilişkileri olanlar ve ortak proje yaptıkları (iş ilişkileri) ayrıca işaretlenir.

İkinci bölüm, topluluğun, mahallenin yerleşik nüfusu ile köprü kuran heterofil bağlarını ortaya çıkararak haritalamayı amaçlamaktadır. Görüşmecilere mahalleden tanıdıkları (sanatçılar dışında) en az 10 kişi sıralamaları istenir⁶¹. Söz konusu 10 kişi ile iletişime geçilen yerlerin de haritada işaretlenmesi istenir.

Her iki kısım için de; yöneltilen sorularla sosyal normlar, mekan aidiyeti, etkileşimin biçimi ve yoğunluğu, ayrıca bu ilişkilerin mekansal boyutu (nerede gerçekleştiği, kamusal mekanla ne şekilde bağı olduğu vs.) detaylı olarak tartışılır. Ek F’de yarı yapılandırılmış görüşmelerde kullanılan soru formu görülebilir. Ancak görüşmelerde bu sorulara her zaman bağlı kalınmamış, görüşmecilerin cevaplarına bağlı olarak daha detaylı sorular yöneltilmiştir.

Saptanması en zor ancak değerlendirme açısından kritik rol oynayan kavram sosyal sermayenin “güven” boyutudur. Görüşmecilere gösterdikleri her bir bağlantıya, 1 ile 5 arasında ne kadar güvendikleri sorulmuştur;

- 5- *“Ailemden biri kadar güvendiğim”, “Çocuğumu emanet edebileceğim”*
- 3- *“Ben yokken gelecek bir kargoyu teslim alması ya da ben tatildayken çiçeklerime su vermesi için evimin anahtarını bırakabilecek kadar güvendiğim”*
- 1- *“Sadece tanışıklığım olan, olumlu ya da olumsuz güven ilişkim olmayan”*
(Nötr)

Yukarıdaki derecelendirme ölçütüne göre her bağ için en az %20, en çok %100 arası nispi bir değer çıkarılmıştır. Bu değer farklı tür bağların birbiri ile karşılaştırılması için kullanılmıştır. Çalışmaya katılan 98 atölyenin demografik dağılımı Ek G’de sunulmuştur.

3- Son olarak Temmuz 2018’de saha araştırmasında topluluklar arasında köprü olarak öne çıkan 47 mahalleli ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Bu görüşmelerde

⁶¹ Bu 10 kişinin en azından ismini ya da mesleğini biliyor olmaları, karşılaştıklarında mutlaka selamlaşacak kadar karşılıklı tanışıklıkları olmaları ön koşulu konulur. 10’den fazla kişi sayabilenlerin en çok ilişkisi olan ilk 10 haritalanmıştır.

öncesinde sanatçıların bakış açısı ile aktarılan ilişkilerin, muhatabı olan mahallelilerin bakış açısıyla yeniden nasıl değerlendirildiğinin ortaya konulması amaçlanmıştır. Bu görüşmeler planlanmadan gerçekleştirilmiş; görüşülenlere “X kişiyi (sanatçı ismi) tanıyor musunuz? Nerede bulabilirim? Nasıl tanıyorsunuz?” gibi sorular sorularak, detaylı saha çalışmasında işaretlenmiş heterofil bağların teyit edilmesi amaçlanmıştır.

5.2. Sosyal Ağlar, Topluluk İlişkileri ve Mahalle:

Bu kısımda Yeldeğirmeni’nde sosyal ağların, topluluk ilişkilerinin ve “mahallenin”, değişimler sonrasında, araştırılan odak grup üzerinden -yeniden- okumasının yapılması amaçlanmaktadır. Saha çalışmasının iki başlığına istinaden ilk önce odak grubun kendi içindeki ilişkileri üzerinden bağlayıcı sosyal sermayenin nasıl geliştiği, ikinci olaraksa mahallenin geri kalanı ile ilişkileri üzerinden köprü kuran sosyal sermayenin nasıl geliştiğine yönelik bulgular ve gözlemler aktarılmaktadır.

Yeldeğirmeni’nde yaratıcı sınıf, özellikle de sanatçılar arasında, güçlü topluluk ilişkileri ve yüksek bağlayıcı sosyal sermaye olduğu saha araştırması öncesinde tahmin edilen bir sonuçtu. Nitekim yapılan görüşmeler bunu doğrulamakta; sanatçılar/tasarımcılar içinde buldukları topluluğu “*komünite gibi*”, “*üniversite kampüsü gibi*” ya da “*küçük bir köy gibi*” olarak tanımlamaktadır. Topluluğun kendi içindeki güven %62,38 olup, ortalamanın (%50) üzerindedir. Birçok görüşmeci topluluk içindeki arkadaşlarının aileden daha yakın olduğunu ifade etmiştir. Mahalle içinde sanatçıların homofil bağları Şekil 5.4’teki haritada görülmektedir.

Araştırma, iş ve arkadaşlık ilişkilerinin de iç içe geçtiğini göstermektedir (Şekil 5.5). Sanatçıların çoğu ortak sergiler ya da işbirliğine dayalı üretimler yapmaktadır. Ayrıca mahalle içinde bir araya gelinerek işler üzerine yapılan rutin tartışmaların, sanat üretiminin önemli bir parçası olduğu belirtilmiştir. Keza bu birliktelik, bir arada yaşıyor olmanın da temel sebeplerinin başında sayılmıştır: “*benim bir heykeli yerinden hareket ettirmek için bile yardıma ihtiyacım oluyor. Başka atölyelere yakın yaşamak zorundayım*”. Ayrıca disiplinler arası etkileşimin profesyonel anlamda faydası görülmektedir: “*burası beni öncelikle entelektüel olarak besliyor*”.

Ancak pratik faydalarının ötesinde topluluğu oluşturan öncelikli sebep, kendine benzeyen insanlarla bir arada olma ihtiyacı olarak gösterilmektedir: “*tanıdığım,*

benim gibi insanların etrafımda olması çok güzel, üretim tek başına yapılırsa da fikir kolektif bir ortamda geliyor”, “beni anlayabilecek insanlar burada yaşıyor”. Nitekim topluluğun demografik yapısı (Ek G) ve hayat tarzı ile sosyal olarak bir birine çok benzer bireylerden oluştuğu görülmekte. Görüşmede; *“sizce mahalleye yeni taşınan bir sanatçının bu toplulukta kendine yer edinmesi kolay mı?”* sorusu yöneltildiğinde, büyük çoğunluğu herkesin açık ve dışa dönük olduğunu, bu yüzden çok kolay olduğunu belirtti. *“Peki, söz konusu yeni taşınan kişi geleneksel sanatlarla uğraşan, eski jenerasyondansa yine de kolay mıdır?”* diye sorulduğunda ise, görüşmeciler ilk cevaplarından tereddüt ettiler: *“burada bir çağdaş sanat ortamı var tabii. Ben ‘onlardan’ ne öğrenebilirim ki...”*. Bu örnekten de anlaşılacağı gibi topluluk muhafazakar denebilecek kadar içe kapalı ve sosyal olarak homojen bir yapıya sahiptir.

Görüşülen sanatçıların büyük bir çoğunluğunun Yeldeğirmeni’ne taşınmadan önce, üniversite yıllarından ya da sanat camiasından (arkadaşın arkadaş) aşinalıkları olduğu, ancak bu tanışıklıkların güçlü bağlara Yeldeğirmeni’ne taşındıktan sonra dönüştüğü belirtilmiştir. Bu anlamda topluluğun oluşumu kent mekanına tamamen bağlı olmasa da, tümüyle bağımsız da kabul edilemez. Dahası *“sizce tüm sanat çevrelerinde kişisel ilişkiniz olan herkesin arasından ne kadarı Yeldeğirmeni’nden?”* sorusuna çoğunluk *“yarısına yakını”* cevabını vermiştir ki; bu tahmin edilenin çok üstünde bir orandır. Görüldüğü gibi Yeldeğirmeni’nde, mahalleli olma durumu, Wellman (1996) ya da Small’un (2006) savunduğu şekliyle topluluk ilişkilerinde istisnai bir durum değildir. Topluluğun sürekliliğinde mahallelilik ve mekana bağlı dinamikler şekillendirici bir faktördür. Ayrıca topluluğun üyelerinin birbirinden yardım alarak ve bir arada olmak için mahalleye taşınmış olması, yeni orta sınıfın, hareketinde kendi sosyal sermayesini araç olarak kullandığını savunan Soytemel ve Şen’in (2016) görüşlerini desteklemektedir. Bu anlamda Yeldeğirmeni’nde bağlayıcı sosyal sermayenin mekanla yapısal ilişkisi vardır.

Saha araştırması odak grubun her ne kadar içe kapalı ve homojen bir topluluk olsa da, mahalle ile önemli ölçüde köprü kuran bağları bulunduğunu ve bu bağların sosyal hayatlarında kayda değer rol oynadığını da göstermektedir. Heterofil bağlara karşı

güven %55,68 ile orta düzeydedir, ancak bu güven bireyden bireye keskin farklılıklar gösterdiğinden bu ortalama üzerinden değerlendirme yapmak yanıltıcı olacaktır⁶².

Şekil 5.6’da görüldüğü gibi en yoğun olarak öne çıkan heterofil bağlar mahalle esnafı ile kurulmaktadır. Bu bakımdan yerel esnafın topluluklar arasında baskın bir köprü rolü olduğu savunulabilir. Öncelikle bütün katılımcılar günlük alışverişlerini mahalle içinde yaptıklarını kaydetti. Bu yüzden esnaf ile tekrar eden karşılaşmalara bağlı olarak ilişki geliştirilmesi çok doğal gözükmektedir. Keza, bölüm 3’te de vurgulanmış olduğu gibi, yerel dükkanlar sosyal sermaye literatüründe köprü kuran sosyal “*fociler*” olarak işaret edilmişlerdir (Peterson ve diğ, 2000; Putnam ve diğ, 2009; Small, 2006). Jacobs (1961, s. 47) mahalle esnafını “*sınıflar ötesi statüye sahip köprüler*” olarak tanımlar.

Öte yandan odak grubun esnaf ile olan ilişkisinin sadece müşterilik durumundan kaynaklanmadığı görülmektedir. Katılımcıların birçoğu mahalle içinde kendilerinin de “bir çeşit esnaf” olduğunu belirtmiştir. Atölyeler de aslında zemin katında dükkanlar oldukları için, esnaf ve sanatçılar arasında günlük ortak faaliyetler ve kapı komşuluğundan doğan güçlü bir dayanışmayı görmekteyiz. Nitekim görüşülen esnaf da sanatçıları: “*mahalle esnafı sayılır onlar da*” şeklinde tanımlayabilmektedir. Ayrıca sanatçı/tasarımcıların, özellikle marangoz, demirci, CNC operatörü, matbaa gibi zanaat kolları ile iş ilişkilerinin olduğu, çalışma hayatlarında çoğu zaman işbirliği kurdukları görülmektedir.

Esnafı olan ilişkiler birlikte çay içip tavla oynamaktan, günlük pratik sorunları çözmeye (araba park yeri bulmak, eşya taşımak vb.) kadar farklılık göstermektedir. Bu ilişkilerde esnafın, mahalle ile sanatçılar arasında net bir köprü kurduğu pek çok katılımcı tarafından açıkça ifade edilmiştir: “*Burada sokaktaki mahalle delikanlıları hiç sataşmazlar, çünkü X (esnaf) Abilerin beni sevdiğini biliyorlar*”, “*Burada ne yaptığımızı merak edenler önce hep çevre esnafa sormuşlar, esnaf bizi sevdiği için mahalleliler de alıştı*”, “*Bazen 200 kişiyi aşıp sokağa taşan açılışlar yapıyoruz. Böyle durumlarda önce esnafı konuşuyorum, onlar komşulara haber veriyor. Burada Tophane’deki gibi olayların yaşanmaması o yüzdendir*”. Sanatçıların kendi sosyal sermayelerinin esnaf için köprüler kurduğu da görülmekte. Pek çok katılımcı çevre

---

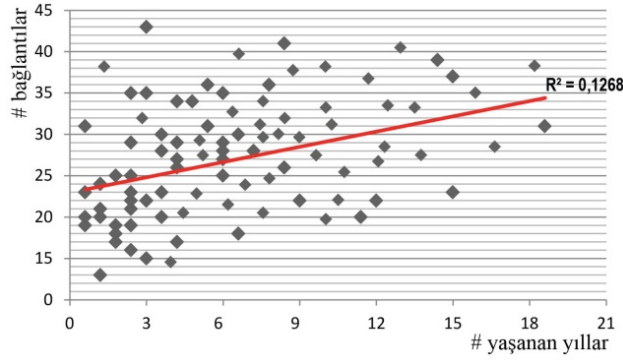
⁶² Bazı bireylerde çok düşük, bazılarında çok yüksek değerler saptandı. Aradaki farkların sebepleri bu bölüm içinde farklı yönleriyle tartışılmıştır.

esnafın çocuklarına ders çalıştırdıklarını, gerektiğinde doktor ya da avukat bulmak gibi konularda bağlantılarını kullandıklarını belirtmiştir.

Mahalledeki ikinci bir tür heterofil bağ, yakın komşularla kurulan bağlardır. Saha araştırmasında, Şekil 5.6'da da görülebileceği üzere, odak grubun heterofil bağlarının büyük çoğunluğunun atölyelerin 10mt'lik mesafesi içinde olduğu saptanmıştır. Sosyal sermaye literatüründe fiziksel yakınlığın karşılaşma şansını çoğaltarak, etkileşim fırsatlarını artırdığı, bu bakımdan sosyal bağların fiziki yakınlıkla doğru orantılı olduğu belirtilmiştir (Cabrera & Najarian, 2015; Carrasco ve diğ, 2008; Hipp & Perrin, 2009; Skjaeveland & Garling, 1997). Saha bulguları bu önermeyi doğrulamaktadır.

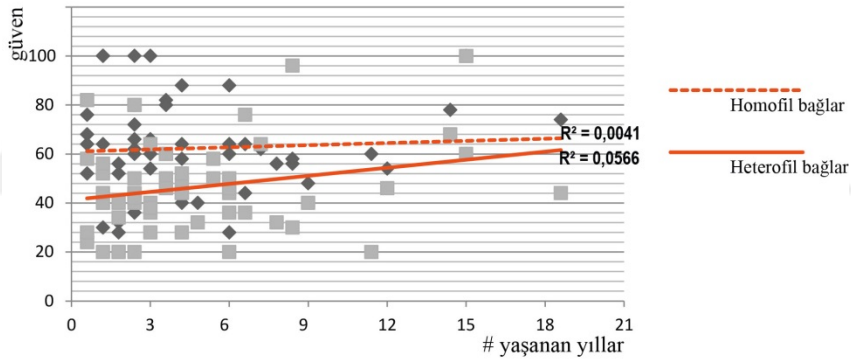
Araştırma ayrıca mahalle içinde herkesçe tanınan bir takım belirli bireyler olduğunu göstermekte. Bu bireyler üçüncü bir tür köprü olarak kabul edilebilir. Jacobs (1961) "halk insanları" olarak tanımladığı; "özellikli herkesle konuşan, farklı topluluklardan insanlarla sürekli ilişki içinde olan, çok geniş çevreleri olan" kamusal karakterleri işaret eder. Yeldeğirmeni'nde bu tanıma uyan, tüm görüşmelerde adı öne çıkan isimler olmuştur. Buna iyi bir örnek olarak gösterilebilecek Ecevit (Şekil 5.7'deki en büyük daire), evinin önündeki park yerini kamusal alan olarak tefriş etmiş, karısının doğum günü, asker uğurlaması gibi özel günlerde büyük sokak partileri, ramazan aylarında sokak iftarları düzenleyerek tüm mahalleyi davet eden ve bir sorunla karşılaşıldığı zaman ilk yardım istenilen mahalle sakinidir. Hem sanatçılar, hem de mahallenin eskileri ile yapılan görüşmelerde, tarafların birbirlerini pek çok zaman bu "halk insanı" vasıtasıyla tanıdıkları ortaya çıkmıştır ki; burada Ecevit, Burt'un (1992) "aracı" tanımına uyan bir görev üstlenir.

Araştırmada en dikkat çekici sonucu sosyal bağların ikamet süresiyle ilişkisi sunmaktadır. Sosyal sermaye literatürü mekandaki ikamet süresi ile sosyal etkileşimin doğru orantılı olduğunu savunur (Bridge, 2006; Coleman, 1988; Forrest & Kearns, 2001). Mekanda geçirilen süre arttıkça, günlük rastgele karşılaşmaların sayısı da artacak, daha fazla bağ kurulma fırsatı doğacaktır (Blokland-Potters, 2003). Şekil 5.1'de görüldüğü gibi bu durum Yeldeğirmeni'nde de geçerlidir.

Şekil 5.1: Yeldeğirmeni’nde yaşanan süre ile sosyal bağların miktarının birbirine oranı.

Öte yandan daha ilgi çekici bulgular heterofil ve homofil bağlara olan güvenin ikamet süresi ile karşılaştırılmasında görülmektedir. Şekil 5.2’de görüldüğü üzere, ikamet süresi arttıkça hem homofil, hem de heterofil bağlara olan güven artmaktadır. Ancak homofil bağlarda küçük bir artış görülürken, heterofil bağlarda büyük bir artış olduğu, 10 yılı aşan sürelerde iki değer birbirine yaklaştığı görülmektedir.

Şekil 5.2: Yeldeğirmeni’nde yaşanan süre ile homofil ve heterofil bağlara duyulan ortalama güvenin oranı.

Sanatçı/tasarımcıların çoğunun birbiriyle Yeldeğirmeni’ne taşınmadan önce tanışıklık/aşinalıkları olduğundan, mahallede beraber yaşama süresi güvenlerinde belirleyici bir rol oynamamıştır. Ancak ilişkilerin tamamen mahallelilik durumu üzerinden kurulduğu heterofil bağların güçlenmesinde, mahallede geçirilen sürenin belirleyici olduğu söylenebilir. Keza uzun süredir Yeldeğirmeni’nde yaşayanlar, ilk yıllarda komşularıyla daha çok problem yaşadıklarını, ancak bu problemlerin zamanla aşılarak karşılıklı anlayışın doğduğunu belirtmiştir. “İlk zamanlar gerginlikler olurdu tabii, sonraları onlar atölyeye girip çıktıkça, benim de onlara işim düştükçe birbirimizden korkmamayı öğrendik. Şimdi en yakın dostların kim deseler buradaki komşularım derim.”

5.3. Kamusal Mekan Kullanımı:

Sosyal sermayenin gelişimine odaklı canlandırma önerisi, teorik arka planda öncelikle kamusal niteliğin artırılmasına dayandırılmış, canlandırmanın müdahale sürecinde de kamusal mekan kazanımı öncelikli araç olarak kullanılmıştı. Bu yüzden bu kısımda, bağlayıcı ve köprü kuran sosyal sermayenin Yeldeğirmeni'nde mekan ile olan ilişkisinin ortaya konulup, canlandırma sürecinde yapılan müdahale ve değişimlerin bu mercekten değerlendirmesinin yapılması amaçlanmıştır.

Görüşmelerde, topluluk içinde homofil bağların büyük çoğunlukla özel mekanlarda (atölyeler ve evler) kurulduğu ifade edilmiştir. Günlük görüşmeler genelde plansız olarak atölyelerde bir araya gelmesine dayanmaktadır. Bu süreçte bazı atölyeler daha öne çıkmakta ve sosyal “*fociler*” haline gelmektedir. Sergi açılışları ya da parti gibi sosyal etkinlikler de yine bu mekanlarda homofil bağların oluşması için fırsat yaratmaktadır. Bu tip etkinliklerin yeni iş ilişkileri kurulması ve fikirlerin tartışılması açısından bağlayıcı sosyal sermayeyi destekleyen önde gelen faktör olduğu katılımcıların ifadelerinden anlaşılmaktadır.

Homofil bağların kamusal mekanda kurulduğu tek istisna olarak “kafeler”, topluluğun sosyal etkileşim alanı sayılacak şekilde öne çıkmakta. Mahalle içindeki belli başlı kafeler sadece rekreatif yeme-içme mekanları olarak değil; günlük toplantıların yapıldığı, yeni bağların kurulduğu odaklar olarak aktarılmıştır. “*Oraya gidince her zaman tanıdığım biri olur, yanında tanımadığım birileri varsa da tanışmış olurum*”, “*Buradaki yakın arkadaşlarımın çoğunu X(kafe adı)'deki toplantılarda tanıdım*”, “*Hiçbir işim yoksa X(kafe adı)'e gidip oturuyorum, mutlaka tanıdık birilerine denk geliyorum*”. Oldenburg (1989) “iyi yerler” olarak ifade ettiği bu tip -kafe gibi- mekanları, özellikle topluluk hayatının çevresinde şekillendiği sosyal “*fociler*” olarak tanımlar. Bu açıdan sosyal donatı alanlarının yetersiz kaldığı kent dokusunda “iyi yerler” kontrollü bir mekan olarak bu boşluğu doldurmaktadır.

Ayrıca kafe sahipleri ile katılımcılar arasında da güçlü bağlar olduğu, kafe sahiplerinin müşterilerinin çoğunu ismiyle tanıdığı görülmüştür. Farklı topluluklar ve sınıflarla ilişkileri olduğundan kafe sahipleri, topluluklar arası önemli “aracılar” haline gelmektedirler. Bu özelliği ile Yeldeğirmeni'nde kafeler hem bağlayıcı, hem de köprü kuran sosyal sermayenin geliştiği sosyal mekanlardır.

Bunun dışında Yeldeğirmeni’nde yaratıcı sektörlerde serbest (freelance) çalışanların (özellikle tasarımcı, kod yazılımcısı, çevirmen, senaristler en çok öne çıkanları) kafeleri iş yeri olarak kullandığını görmekteyiz. Kafeler bu bireyler için hem çalışma alanı, hem de iş görüşmelerinin yapıldığı, üzerinden iş ağlarının geliştirildiği alanlardır. Aslında bu yönüyle Yeldeğirmeni’nin yeni kafeleri ve eski kahvehanelerinin ortak bir paydada birleştiğini görmekteyiz. Keza mahalledeki, normalde beklenilenden çok daha fazla sayıdaki kahvehaneler, yevmiyeli çalışan işçilerin iş bekledikleri, iş bağlantıları kurdukları, bu yüzden bütün günlerini geçirdikleri mekanlardır. Bu kahvehanelerin sosyal bir odak olarak niteliği o kadar yüksektir ki; her kahvehanenin neredeyse sabit bir müşteri kitlesi, kulüp gibi kullanan “devamlıları” bulunur⁶³.

Öte yandan Yeldeğirmeni’nde kafelerin sayısının çok artmış olması (4.3.3), belli problemler barındırmaktadır. Odak grup toplantılarında kafelerin kaldırımları işgal ediyor olması, geceleri gürültüye sebep olmaları gibi pratik bir dizi sorun tüm gruplarca ifade edilmiştir. Bu problemler canlandırma modelinin etkisiyle oluşmuş ancak hedeflenen temel yaklaşıma aykırıdır. Örneğin kaldırım işgalleri, yaya sirkülasyonunu engelleyerek kamusal niteliği zayıflatmakta, gürültü ve kalabalık konut kullanımlarını tehdit etmektedir. Ayrıca kafeler özellikle Karakolhane Caddesi’nde dükkan kiralarının artmasına sebep olmakta, bu da hem kiracı durumundaki küçük esnafı tehdit etmekte, hem de fiilen soylulaşmayı tetiklemektedir. Bu bakımdan kamusal mekan düzenlemeleriyle birlikte, belediyenin süreç yönetiminde rehberlik edecek, denetim ilkeleri ve mekanizmaları geliştirilmesi, bu ilkelerin yaptırımlarla uygulanması gerekliliği gözükmektedir. Bu kapsamda Yeldeğirmeni gibi kamusal mekan kullanımlarının yapısal olarak değiştiği alanlarda “Kentsel Tasarım Rehberleri” hazırlanması öncelikle önerilebilecek bir müdahale şekli olabilir. Kentsel Tasarım Rehberi, yerel yönetimlere, işletmelere ruhsat verirken ya da kaldırım işgallerini denetlenirken, mekanda belli bir kullanımın kamusal niteliği zedelemeyecek şekilde gelişmesi konusunda yol gösterici olacaktır.

Ayrıca kafelere talebi yaratan kullanımlar göz önünde bulundurularak, açık çalışma alanı olarak da kullanılabilen sosyal donatıların bir ihtiyaç olarak değerlendirilmesi gerekiyor. Uygulamalar içinde TAK bir ölçüde bu ihtiyacı karşılama imkanı

---

⁶³ Özellikle tesisat, yapı ve inşaat işlerinde çalışanlar adres olarak belli bir kahvehaneyi gösterir. Görüşmeler sırasında aynı durumun pek çok tasarımcı için de geçerli olduğu gözlemlendi. “falanca kişiyi, filanca kafeye git bulursun” gibi.

vermiştir. Nitekim TAK'daki en yoğun kullanım, serbest (freelance) yaratıcı sektör çalışanlarından kaynaklanmaktadır. Ancak mekansal özellikleri nedeniyle TAK sosyal odak olarak niteliği yetersiz bir ara yüz sunmaktadır⁶⁴.

Canlandırma modeli köprü kuran sosyal sermayenin geliştirilmesini amaçladığından; değerlendirmesi açısından, heterofil bağların nerede/nasıl kurulduğu ve kamusal mekan kullanımına ne şekilde yansıdığı daha büyük önem arz ediyor. Yapılan görüşmeler, heterofil bağların öncelikle özel-kamusal mekan arasında kalan ara yüzlerde kurulduğunu göstermektedir. Dükkanların önü ve atölye önündeki kaldırımlar sosyal etkileşimin sağlandığı başlıca mekanlar olarak öne çıkmaktadır. Şekil 5.7'de görüldüğü gibi, heterofil bağların en yoğun olduğu alanlar, kamusal kullanımın da en yoğun olduğu alanlarla çakışmaktadır. Kaldırımların en geniş olduğu, ara yüzlerin en fazla olduğu bölgelerde, heterofil ilişkilerin de fazla olduğu görülmektedir. Ayrıca görüşmelerde, bina arka bahçeleri de zorunlu olarak etkileşime geçilen ve komşuluk ilişkilerinin sürdürüldüğü mekanlar olarak belirtilmiştir.

İlk kısımda da belirtildiği gibi, homofil bağların aksine, heterofil bağların kent mekanı ile doğrudan bağlantısı bulunmaktadır. Örneğin katılımcılar, homofil bağları ile farklı yerlerde/koşullarla ilişkilerini sürdürmekte, ancak atölye komşusu ile sadece atölyenin önünde, esnaf tanıdığı ile sadece söz konusu dükkanda görüşmektedir. Bu bakımdan günlük alışkanlıkları nedeniyle kamusal mekanları daha fazla kullananların daha çok heterofil bağları, mekanla ilişki kurmayan katılımcıların ise daha az heterofil bağları bulunduğu saptanmıştır.

Bu doğrultuda çarpıcı bir örnek olarak, “köpek sahipleri” gösterilebilir. Görüşmelerde köpek sahibi olan katılımcıların köprü kuran bağlarının dikkat çekici biçimde fazla ve daha güçlü olduğu fark edilmiştir. Mahalle içinde aynı rotayı, köpeklerini gezdirmek için günde iki kez yürüyen bu katılımcılar; hem rotaları üzerindeki esnafla ve diğer köpek sahipleriyle ayaküstü sohbet etmeyi alışkanlık edindikleri, hem de rastgele karşılaşmaları daha fazla yaşadıklarından, daha çok tanışıklık kurdukları görülmüştür. Bu katılımcıların kamusal mekanla ilişkilerinin de daha yoğun olduğu, özellikle park ve açık alanları sosyal bir odak olarak

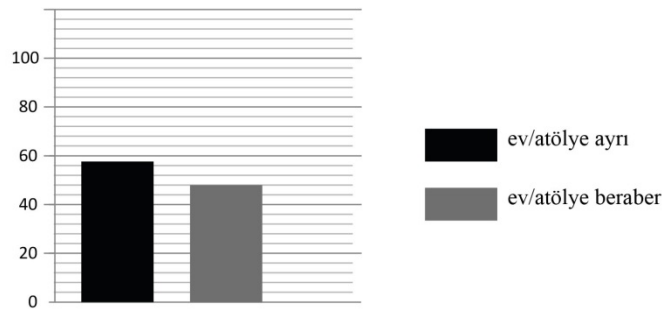
---

⁶⁴ Kadıköy'ün bir diğer mahallesinde (Caferağa) bu amaca yönelik açılan İDEA (idea.kadikoy.bel.tr), hem açık çalışma alanı, hem sosyal merkez olarak iyi bir örnek olabilir.

değerlendirdikleri (parkta tanıdıklarıyla sohbet etmek, belli bir noktada her sabah belli kişilerle çay içmek gibi) söylenebilir.

Festinger (1950), “zorunlu rotaların” kısa ve plansız karşılaşmaların en büyük belirleyicisi olduğunu, bu yüzden mekanda yeni ilişkilerin oluşmasında kritik bir rol oynadıklarını savunur. Festinger’in çalışmaları, ofis binaları ve yurtlarda çok ziyaret edilen (su damacanası, tuvalet, asansör gibi) noktaların dağınık durumda olduğunda, bu noktalara giden farklı zorunlu rotaların da ister istemez çakışacağını, etkileşim fırsatlarının bu çakışmalardan doğacağını gösterir. Aynı durumu kent ölçeğinde, kamusal odaklar arasındaki rotaların çakışmasında da gözlemleyebilmekteyiz. Günlük yaşam rutininin doğurduğu belli bir rota üzerindeki hareket, daha fazla sosyal etkileşim, daha çok bilgi paylaşımı ve daha çok köprü kuran bağın oluşması ile sonuçlanmakta (Kabo ve diğ, 2015).

Heterofil bağların sayısında rota çakışması ve karşılaşmadan doğan farklılığı, Yeldeğirmeni’nde “aynı mekanda yaşayıp çalışanlar” ve “evi ile atölyesi farklı yerde olanlar” arasında da görmek mümkün. Şekil 5.3’te, çalışma mekanı ile yaşam mekanı farklı yerlerde olan, bu yüzden her gün işe yürüyen katılımcıların daha fazla sayıda ve daha güçlü heterofil bağları olduğu görülmektedir. Bu katılımcılar her gün 2 defa yürüdükleri zorunlu rota üzerdekilerle ilişki kurmakta, en azından tanışmadıklarıyla bile selamlaşma gerekliliği hissetmektedir. “*Buradan evime kadarki yolda herkesi isim isim sayabilirim. Hatta canım sıkkın olup konuşmak istemediğim günler yolumu uzatıp başka sokaktan dönüyorum, ayıp olmasın diye*”

Şekil 5.3: Evi/atölyesi aynı ve farklı olan katılımcıların heterofil bağlara duydukları ortalama güven.

Canlandırma sürecinde yapılan uygulamalar göz önünde bulundurulduğunda, ilk etapta önerilen yaklaşımı, en açık biçimde kamusal mekan kazanımını amaçlayan müdahalelerin desteklemiş olduğunu görmekteyiz. Değerlendirme içinde ele alınan, heterofil bağların oluştuğu/sürdürüldüğü ara yüzlerin tamamı (kaldırımlar, dükkan

önleri, park ve açık alanlar) canlandırma sürecinde oluşturulmuş mekanlardır. Kamusal mekan kullanımlarının yoğunluk analizi (4.3.4), canlandırma sürecinde odak noktası olarak seçilen alanlarda arzu edilen yaya canlılığının elde edildiğini, yüz yüze görüşmelerse bu canlılığın köprüler kuran bir sosyal etkileşime yol açtığını göstermektedir. Bu bakımdan projenin teorik arka planı ve hedefleriyle tam olarak uyum gösteren uygulama sonuçlarının bu başlıkta elde edildiği rahatlıkla söylenebilir.

Görüşmelerde sıklıkla dile getirilen bir diğer durum ise, fiziksel olarak yoğun ve birbirine çok yakın yerleşim dokusunun, bazen etkileşimi neredeyse zorunlu kılmasıydı. Sokakların sıkışık ve yoğun karakteri günlük karşılaşmaları kaçınılmaz hale getirmekte, evlerin birbirine yakın olması ise özel hayatların ister istemez çakışmasına ve heterofil bağların kurulmasına yol açmaktadır. *“Burada insanları görmezden gelmek zaten imkansız. O kadar dip dibe yaşıyoruz ki; esas kendi içine kapanmak zor”*. Bu bağlamda arka bahçelerin bir karşılaşma alanı olarak özellikle altı çizilmiştir. Özel mülk olup, fiziki koşullarından dolayı yarı kamusal ara yüz oluşturan arka bahçeler, görüşmelerde komşuluk ilişkilerinin -zorunlu olarak- kurulduğu, en önemli ortak mekanlar olarak aktarılmıştır.

Canlandırma sürecinde de ele alınan (kent bahçeleri projesi) arka bahçelere dair müdahalelerin bu anlamda sosyal etkileşim ve köprü kuran sosyal sermayenin geliştirilmesi anlamında karşılığının olduğu görülmekte. Bütün canlandırma süreci içinde istenilen ölçüde yaygınlaştırılmamış olan bu müdahale türünün, daha kapsayıcı hale getirilse, etkileşim fırsatları yaratma açısından ön görülenden daha fazla katkı sağlamış olacağı varsayılabilir. Bu bakımdan, bu tip müdahalelerin gelecekte farklı canlandırma/iyileştirme uygulamalarında etkili bir araç olarak kullanılabilmesi önerilebilir.

Katılım toplantıları ve yüz yüze görüşmelerde, canlandırma süreci kapsamında açılan donatı alanlarının büyük çoğunlukça kullanıldığı görülmüştür. Özellikle Yeldeğirmeni Sanat Merkezi'nin, her iki tarafça da (eskiler/yeniler) düzenli olarak kullanıldığı, kullanmayanların bile programları takip ettiği gözlenmiştir. Bu anlamda Yeldeğirmeni Sanat ortak bir etkileşim mekanı olarak özellikle öne çıkmaktadır. Nitekim kamusal mekan kullanım yoğunlukları analizi de (4.3.4) merkezin, önündeki park ile birlikte baskın bir kamusal odak haline geldiğini doğrulamaktadır.

Genel olarak özetlenecek olursa; saha çalışmasında ele alınan topluluğun içindeki bağlayıcı sosyal sermayenin özel alanlarda, köprü kuran sosyal sermayenin ise sadece kamusal alanlarda geliştiği görülmekte. Bu açıdan, kamusal mekan yaratılmasına yönelik yaklaşımın, sosyal sermaye gelişimine direkt ve olumlu etkisinin bulunduğu açıkça görülmektedir.

5.4. Sivil Toplum Yapılanması ve Sivil İnisiyatif:

Teorik arka planda sosyal sermayenin gelişimi için ikinci olarak sivil inisiyatifin gelişmesinin gerekliliği ortaya konmuş, bu gereklilik müdahale sürecinde ana bir başlık olarak ele alınmıştı.

Saha araştırması Yeldeğirmeni'nde sivil inisiyatifin arzu edilen ölçüde gelişmediğini göstermektedir. Öncelikle odak grubun -birkaç istisna dışında- sivil toplum içinde aktif olmadığı, her hangi bir kurumsal bağı olmadığı gibi, mahalle içinde gönüllü bir örgütlenmeye de mesafeli baktığı görülmüştür.

Rasimpaşa Gönüllüleri faaliyetlerine devam etmektedir. Ancak 2014 yerel seçimlerinden sonra yerel yönetimle ilişkileri değişmiş; sosyal bir odak olarak işlevini sürdürse de, mahalle içinde katılımcı bir inisiyatifi yansıtacak niteliğini kaybetmiştir. Öte yandan saha araştırması örgütlü olmasa da, mahalle içindeki dayanışma ağlarının, informal sivil bir inisiyatifi yansıttığını da göstermektedir. Bu kısımda sivil inisiyatifin gelişmemesinin gözlenen temel sebepleri ve dayanışmaya dayalı informal ağların ne tip fırsatlar yaratabileceğinin değerlendirilmesi yapılacaktır.

Yeldeğirmeni'nde sivil inisiyatifin en aktif olduğu ve mahalle hayatını etkilediği dönemin -önceki bölümde de belirtildiği gibi- 2013-14 yıllarında, Gezi Olayları sonrasında olduğu görülmekte. Odak grup görüşmelerinde katılımcıların birçoğu tanışıklıklarının güçlü bağlara bu dönemde dönüştüğünü, topluluk ilişkilerinde bir dönüm noktası olduğunu belirtmektedir. Bu dönemde ayrıca topluluk içindeki informal dayanışmanın ilk kez örgütlü bir yapıya evrildiği ve mobilize olduğu görülmektedir. Söz konusu süreçte, Yeldeğirmeni Sanatçılar Birliği adı altında bir araya gelen sanatçılar, yerel yönetimle doğrudan bağlar kurmuş, kendi seçtikleri 5 temsilci, belediye içinde "estetik kurul" oluşturarak projeler üretmiştir. Ayrıca aynı temsilciler, aralarında milletvekillerinin de bulunduğu, bağlar kurabilmiştir. Don Kişot Sosyal Merkezi, köprüler kuran bağların geliştiği önemli bir sivil odak haline

gelmiş; birçok yerel, ulusal, hatta uluslararası sivil oluşum bu odak üzerinden mahalle ile temas kurmuştur. Ancak bu sivil hareket iki yıla yakın bir süre aktif kalıp, kendi kendine dağılmıştır.

Don Kişot Sosyal Merkezi ve Yeldeğirmeni Dayanışması'nın başarı elde ettiği her konu, mekana ve doğrudan mahalle hayatına dokunan konulardır. Fiilen mahallenin sorunları ile ilgili inisiyatif aldığı eylemler, olumlu karşılık bularak yaygınlık kazanabilmiştir (örneğin yoksulların evlerini imece usulü tamir etmek, park yapmak, ağaçlandırma, topluca yemek yapılıp yenilen etkinlikler gibi). Bu faaliyetlerde mahallede yaşayan herkesin hayatına dokunabilecek, mahalleye dair bir eylem alanı görmekteyiz. Bu yüzden içinde aktif olarak yer almayanlar tarafından bile kabul görerek benimsendiği söylenebilir.

Bu bakımdan “mahalleli” kimliği çerçevesinde, ortak sorunlara çözüm bulmak etrafında oluşan bir örgütlenme olumlu biçimde karşılık bularak yaygınlaşmaktadır. Öte yandan -bunun tam zıttı olarak- siyasi ya da ideolojik bir kimlik etrafında oluşan örgütlenme biçimininse, mahalle ölçeğinde kapsayıcı olmayıp, karşılık da bulmadığı görülmektedir.

Saha araştırmasında tüm katılımcıların ortak bir gözlemi, siyasal kimliklerin ve hayat tarzı kalıplarının (liberal, muhafazakar vb.), mekandaki sorunların ortak çözümü noktasında önemsizleştiği olmuştur. Mekandaki ortak faydaya yönelik informal dayanışma ağı neredeyse her zaman birebir insan hayatına dokunan konular etrafında gelişmekte (otopark yeri bulmak, çöplerin atılması, apartmanın bakım işleri gibi). Bu bakımdan “ortak sorunlar”, mahalle hayatında siyasal kimlikten bağımsız olarak toplulukları birleştirebilecek belki de yegane fırsatı sunmakta.

Katılımcıların bir çoğu için -en azından Yeldeğirmeni örneğinde- bu siyasal kimlikten bağımsız birlikteliğin mekan aidiyetinin de oluşmasında önemli bir rol oynadığı görülmektedir. *“Burası Türkiye'nin siyasi ikliminden kopuk bir balon gibi, nefes alınabilecek nadir alanlardan. Komşumun kime oy verdiği ile hiç ilgilenmiyorum çünkü zaten komşuluğu paylaşmak üzerinden birleşiyoruz”*. Bu kapsamda sıkça dillendirilen bir örnek; Yeldeğirmeni'nin Tophane⁶⁵ gibi olmadığı,

---

⁶⁵ Benzer yaratıcı sınıfı barındıran bir diğer soylulaşma alanı olan Tophane, 2014-2015 yıllarında farklı seferler, mahalle halkının sanat galerilerini taşlaması ve içki içenlerin linç edilmesi ile gündeme gelmişti.

bunun sebebinin de farklı kesimlerin komşuluk düzeyinde etkileşim kurabilmesi olduğuydu.

Çalışmanın kapsadığı 2010-2018 yılları arası, Türkiye siyasi tarihinde de önemli dönüm noktalarını içeren, toplumda zaman zaman sosyal gerginliklerin, kutuplaşmaların yaşandığı bir dönemdi. Bu gerginliklerin yerele de yansımaması düşünülemez. Mahalle odaklı bir sivil örgütlenmenin içinde, siyasi söylemin kabul edilmesi, ister istemez ayrıştırıcı partizan dilin de kabul edilmesini; birilerini ötekileştirirken, birileri tarafından da ötekileştirilmeyi kabul etmeyi gerektirmekte. Yeldeğirmeni'nde bu deneyim, Rasimpaşa Gönüllüleri'nin kurulma aşamasında da, Gezi Olayları sonrasında oluşan sivil yapıların dağılma sürecinde de yaşanmıştır. Demokratik bir toplumda bireylerin siyasi görüşlerini ifade etme ve bu doğrultuda siyasete katılımı elbette doğal bir haktır. Ancak Yeldeğirmeni vakası, mahalle ölçeğinde mekansal iyileşmeyi tetiklemesi ve kapsayıcı sivil katılımın sağlanması arzulan bir örgütlenmede, etrafında birleşilen sorunların da mahalle ölçeğinde olması gerektiğini işaret ediyor.

Ayrıca, mahalle içinde temsil vasfı taşıyan bir örgütlenmenin siyasal bir söylem etrafında birleşmesi, bu söylemin karşısındaki grupların kendilerini tehdit altında hissetmesine ve mekan aidiyetini kaybetmeleri, yaşadıkları yere yabancılaşmaları tehlikesini de barındırmaktadır.

Bu bakımdan özellikle siyasi kutuplaşmaların olduğu ya da siyasi söylemin sosyal farklılıkların bir yansıması olduğu toplumlarda; kentsel sorunların çözümüne yönelik sivil inisiyatifin güçlenmesi için, dayanışmacı örgütlenmelerin, temsili örgütlenmelere nazaran daha kapsayıcı olabileceği görülmektedir. Yeldeğirmeni vakasında sivil örgütlenme dayanışmacı nitelikteki faaliyetler etrafında daha rahat bir araya gelebilmiştir.

Öte yandan Yeldeğirmeni'nde sosyal sermaye, sivil toplum katılımı için halen fırsatlar sunmaya devam etmekte. Yeldeğirmeni'nde güçlü bağlayıcı sosyal sermayeden kaynaklı informal sivil toplum yapısının korunduğu görülmektedir. Bu bakımdan mahalledeki toplulukların, gerektiğinde ortak yarara yönelik çok hızlı mobilize olma potansiyeli taşıdığını varsayabiliriz. Saha araştırmasında, özellikle ortak sorunlara yönelik, topluluğun ortak hareket ederek, ortak irade sergileyebildikleri görülmekte: *“Buradaki birlikteliğin, örgütlenmeye (katılımcı*

Yeldeğirmeni Sanatçılar Birliğinden bahsediyor) dönüşmesi önemli değil bence. Zaten ortak sorunlarımıza bir arada çözüm bulmak için bir arada çalışıyor olmamız bir sivil hareket”, “paylaşmanın kendisi zaten bir örgütlenme değil mi?”.

Topluluğun kendi içinde düzenlediği bir takım etkinlikler ve organizasyonlar bu informal sivil toplum yapısını güçlendiren etkenlerin başında sayılabilir. Bazı sanatçıların atölyelerinde “felsefe buluşmaları”, “Perşembe sohbetleri” gibi açık etkinlikler düzenlemesi, atölyelerin bir araya gelerek mahalleye yayılı ortak sergiler organize etmesi, ortak sosyal sorumluluk projelerinin içinde yer almaları, eyleme dönük örgütlenme biçimlerine örnek gösterilebilir. Ayrıca sergi açılışları gibi etkinliklerin; hem topluluğu bir araya getirdiği, hem sosyal ağlarını genişletme imkanı sunduğu, hem de köprü kuran bağları kuvvetlendirmeye fırsat yarattığı görülmüştür.

Bu anlamda canlandırma sürecinde düzenlenen etkinliklerin de uzun vadede, proje hedeflerine yönelik olumlu katkı sağlayan bir faaliyet başlığı olduğu söylenebilir. Etkinlikler, kamusal mekanda farklı toplulukları bir araya getirerek köprüler kurma imkanı yaratmasının yanı sıra, informal dayanışma ağlarının da ortak bir hedef etrafında toplayarak, sivil inisiyatifin güçlenmesine katkı sağlamıştır. Bu bakımdan Yeldeğirmeni vakası üzerinden, iyileştirme/canlandırmaya yönelik müdahalelerde kamusal mekana yayılı tüm etkinliklerin, çok katmanlı olumlu etkisi olduğu belirtilebilir. Ancak bu olumlu etkilerin yaratılması için, etkinliklerin katılımcı bir süreçte planlanması gerektiği tekrar vurgulanmalı. Keza sivil inisiyatife yönelik faydalar, etkinliklerin özellikle organizasyon aşamasında doğrudan görülmüştür.

Son olarak, saha çalışmaları, köprü kuran sivil toplum yapılarının, sivil inisiyatifin sürekliliğini sağlaması için gerekliliğini bir kez daha ortaya koymaktadır. Hem Rasimpaşa Gönüllüleri, hem Don Kişot, hem de Yeldeğirmeni Sanatçılar Birliği deneyimlerinde, köprü kuran sivil yapılarla ilişkiler zayıfladığı zaman, birlikteliğin politik yaptırım gücü ve sosyal kapasitesinin azaldığı görülmüştür. Bu bakımdan müdahalelerde köprü vazifesi gören sivil yapılarla ilişkilerin devamlılığının sağlanması önerilebilir.

5.5. Suç ve Güvenlik:

Mekan aidiyetini etkileyen önemli bir başlık olduğundan ve saha araştırmasının bu başlıkta önemli bulgular sunmuş olmasından dolayı, mekan aidiyetini ele almadan önce, Yeldeğirmeni'nde güvenliğin sosyal sermaye ile ilişkisine kısaca değinmekte yarar bulunmaktadır.

Daniel Kruger ve diğ. (2007)'in ABD Flint kenti mahallelerinde gerçekleştirdiği saha çalışmasında; sosyal ağlar ve ilişkilerin yoğunluğunu, mahallelerdeki suç oranlarını ve mahallede yaşayanların kendilerini ne kadar güvende hissettiklerine dair verileri karşılaştırılmıştır. Sonuçlar sosyal sermaye artışının alanlardaki suç oranlarını bir miktar indirse de, esas büyük değişimi “suça karşı kendini güvende hissetme” algısında yaratıldığını göstermektedir. Bu çalışmanın dikkat çekici yanı; “fiili suç” ile “güven algısını” iki farklı kavram olarak değerlendirmesi ve mahallelerdeki “güvenliğin” her zaman fiili bir tehlikeden değil, güvende hissetme durumu ile bağlantısını işaret etmesidir.

Yeldeğirmeni'nde suç oranlarına dair niceliksel veriler ve saha çalışmasında elde edilen niteliksel veriler birbiri ile ayrılmaktadır. Mahalle içindeki suç oranlarına bakıldığı zaman (4.3.2), 2010 yılından 2018 yılına büyük bir değişim olmadığı görülmektedir. Hatta Yeldeğirmeni'nin 2000'li yılların başında sahip olduğu olumsuz imaja rağmen, veriler aslında İstanbul'un ortalama bir mahallesinden daha güvenli olduğunu göstermekte, bu düşük değerler halen korunmaktadır.

Öte yandan 2018 yılında yapılan görüşmelerde, mahallenin yerleşik eskilerinden olan daha yaşlı katılımcılar; mahallenin geçmişe kıyasla giderek daha tehlikeli bir yer haline geldiğini ifade etmiştir. Bu kaniya varmalarındaki en büyük etkeni ise sokakta yabancıların artması ile bağdaştırırlar: “*Artık sokaktaki insanları tanıyamaz oldum. Ben bilmiyorum ki, mesela bu adam hırslı mıdır, hırsız mıdır?*”. Uzun süre içine kapalı bir nüfusu barındırmış olan mahallede artık yeni, farklı görünüşte insanların daha sık görünmesi, onları tanımayanları tedirgin etmektedir.

Diğer yandan mahallenin görece yeni sakinleri ise, tam tersi biçimde, mahallenin her geçen gün daha güvenli bir yer haline geldiğini belirtmişlerdir. İkamet süresi her ne olursa olsun, pek çok farklı katılımcı; ilk taşındıkları zamanlar mahallenin tehlikeli olduğunu ama zamanla güvenli hale geldiğini savunmuştur. Bu bireylerin de - aslında- sokakta her geçen gün kendilerine daha çok benzeyen insanlar görmeye

başladıklarını, dahası zamanla ilk etapta yabancı oldukları bir çevrede daha fazla göz aşinalığı kurarak kendilerini daha rahat hissettiklerini varsayabiliriz.

Benzer bir farklılaşma, odak grup görüşmelerinde heterofil bağları fazla ve az olan katılımcılar arasında da bulunmaktadır. Heterofil bağları az sayıda ve bu bağlara güveni düşük bir katılımcı, mahallenin tehlikeli bir yer olduğunu, atölyede otururken kapıyı mutlaka kitli tuttuklarını, hatta geceleri tek başlarına kalmaktan kaçındıklarını çünkü sokakta tekinsiz insanlar olduğunu ifade etmiştir. Öte yandan aynı sokakta, heterofil bağları çok ve güçlü güvenle bağlı olan bir diğer katılımcı, mahallenin çok güvenli bir alan olduğunu, o yüzden çok rahat hissettiklerini belirtmiştir. Keza ilk katılımcının tekinsiz olarak tanımladığı grubu, ikincisi isimleriyle tanıyor ve yakın ilişki kuruyordu. Genel olarak görüşülen katılımcılar mahalledeki güvenlik ve tehlike kavramlarını hep “birilerini tanıyor” olma durumu ile açıklamış, çevrelerinde tanıdık yüzlerin olmasından dolayı korku duymadıklarını belirtmişlerdir: *“burada kötü ne olabilir ki, kafamı çıkarıp ses etsem bütün sokak ne oldu diye bakmaya çıkar”*.

Kentsel canlandırma pratiği içinde kent mekanda suçun oranının düşürülmesi ve güvenliğin artırılması özellikle vurgulanan hedeflerden biridir. Suç oranlarını düşürmeye yönelik, aralarında tasarım ve planlama müdahalelerinin de bulunduğu⁶⁶, mevcut geniş bir uygulama deneyimi bulunmaktadır. Öte yandan, Yeldeğirmeni örneğinde sosyal sermaye, güvenliği “suçu” azaltarak değil, “suç korkusunu” azaltarak sağlamıştır. Burada Kruger’ın (2007) da ortaya koyduğu gibi, etkileşim ve tanışıklık durumu zamanla “güven algısına” dönüşmektedir.

Sosyal sermaye literatürü ayrıca, sosyal kontrol mekanizmalarına bağlı olarak artan güvenlik algısına da vurgu yapmaktadır (Sampson ve diğ. 1997). Bireyler arasındaki bağların yoğunluğu kendiliğinden gelişen informal bir özdenetim mekanizmasını destekler. Saha çalışmasında bu durum özellikle çocuklu ailelerin mahalle deneyiminde gözlenmiştir. Yeldeğirmeni çocuk yetiştirmek için ideal bir yaşam alanı gibi gözükmekte (dar kaldırımlar, yetersiz yeşil alan, yoğun doku, oyun alanlarının azlığı vb.). Ancak görüşülen çocuklu ailelerin mekan aidiyetinin çok yüksek olduğu görülmüş, bu aileler şaşkıncı biçimde, mahalleyi özellikle çocuk yetiştirmek için çok uygun olması yüzünden sevdiklerini ifade etmişlerdir: *“burada kapıdan dışarı çıkınca herkes çocuğumu tanıyor. Sokağa çıktığında merak etmiyorum. Etraftakileri tanımadığım bir yerde bu kadar rahat olamazdım.”* Bu

⁶⁶ Sokak aydınlatmalarının artırılması, çıkmaz sokakların açılması, karma kullanımların yayılması vb.

örnekte gözüktüğü gibi mekanla ilgili güvenlik algısı büyük ölçüde ailelerin sosyal sermayeye bağlı geliştirdiği sosyal kontrol ile oluşmuştur.

Bu bakımdan saha çalışması, güvenliğin sağlanmasında sosyal sermayenin öncü rolü oynadığını ortaya koymaktadır. Ayrıca köprü kuran bağların ikamet süresi ile doğru orantılı olarak artacağı bulgusundan yola çıkarak, bu durumun gelecekte giderek güçleneceği varsayılabilir.

5.6. Mekan Aidiyeti, Kent Kimliği ve Soylulaşma:

Önerilen canlandırma modeli içinde “mekan aidiyeti”, ideal bir durumda, sosyal sermaye ile mekansal iyileşme arasındaki bağlayıcı kavram olarak sunulmuştu (Şekil 3.2). Bu bakımdan mekan aidiyetinin ne yönde geliştiği/değiştiği, çalışmanın değerlendirilmesi açısından önem taşımakta. Bu son kısımda; canlanma, kent kimliği, soylulaşma ve sosyal entegrasyon konularının, mekan aidiyeti merceğinden tekrar tartışılması amaçlanmıştır.

Öncelikle hem yüz yüze görüşmeler, hem de katılım toplantılarına dayanarak, odak grup içinde mekan aidiyetinin yüksek olduğu söylenebilir. Görüşülen sanatçılar büyük çoğunlukla kendilerini “mahalleli” ya da “Yeldeğirmeni” olarak tanımlamakta ve mekanla “duygusal bir bağı” olduğunu ifade etmektedir. Ayrıca katılımcıların büyük çoğunluğu Yeldeğirmeni’nden başka bir yerde yaşamayı düşünemeyeceğini belirtmiştir.

Öte yandan görüşmeler bu mekan aidiyetinin, mahalleden değil, topluluktaki sosyal bağlardan kaynaklandığını da göstermektedir. Başka bir yerde yaşayamam diyenler bunun sebebini, kendilerini parçası hissettikleri topluluğun ve kendilerine benzeyen insanların Yeldeğirmeni’nde yaşıyor olmasına bağlamaktadır. Nitekim homofil bağları daha az olan katılımcılarda, mekan aidiyetinin de daha zayıf olduğu görülmüştür⁶⁷. Bir katılımcının açıkça ifade ettiği gibi, bağlayıcı sosyal sermayenin mekan aidiyetini önemli ölçüde şekillendirdiği söylenebilir: “Burada sosyal bir birikimim var. Artık başka bir yerde yapamam, çünkü bu birikimi kaybederim”.

Katılımcılar Yeldeğirmeni’ne bağlılıklarını; “mahalle ilişkilerinin yaşıyor olması”, “farklılıklara hoşgörü gösteriliyor olması”, “dayanımcı bir ruhun olması” gibi sebeplerle ifade etmekte.

---

⁶⁷ Heterofil bağlar ise mekan aidiyetinde belirleyici bir rol oynamamıştır.

Özetle; odak grubun, kendi sıkı topluluk ilişkilerine dayanarak bir mahalle kimliği inşa ettiğini ve mekana bağlılığı -aidiyeti- bu kimlik üzerinden savunduğunu görmekteyiz.

Tam bu noktada şu sorunla karşılaşmaktayız; mahalle içinde yaşayan farklı grupların kafalarındaki “mahalle kimliği” aynı mıdır? Mekan aidiyetini önemli biçimde etkileyen “kimlik”, kolektif biçimde inşa edilen bir kavram olarak karşımıza çıkmakta. Bu bakımdan, Yeldeğirmeni’nde mekan aidiyeti, özellikle soylulaşma sorunsalı çerçevesinde, mahalle kimliğinin kolektif inşası üzerinden değerlendirilebilir.

Öncelikle Yeldeğirmeni’nin dışarıdan gözüken “imajı” çevresinde oluşmuş, mekan aidiyetini olumsuz etkileyen ve soylulaşmayı tetikleyen bir “kimlikten” söz edebiliriz. Değişimden önce medyada ya da kamuoyu algısında -fiili durumu yansıtmasa da- kötü bir imajı olan, en iyi ihtimalle tamamen unutulmuş/ bilinmeyen bir yer olan Yeldeğirmeni, özellikle 2013 sonrasında medyada “hip”, “alternatif”, “mahalle samimiyeti ve yaratıcı kültürü bir arada barındıran” bir mekan olarak yer bulmaya başladı. Yaratılan idealize edilmiş bir “mahalle cazibesi” ve genç yeni orta sınıf alışkanlıklarını klişe biçimde karikatürize eden “hipster kültürü” algısı; hem hafta sonları turistik denebilecek bir ziyaretçi akışı yaratmakta, hem de başta mahallenin eski sakinleri olmak üzere, tüm tarafların mekana yabancılaşmasına yol açmaktadır.

Her geçen gün yenisi açılan kafeler, tasarım dükkanları, caz barları ile Yeldeğirmeni soylulaşmanın bütün tipik sembollerini bir arada barındırmakta. Huning ve Schuster (2015) soylulaşma süreçlerini değerlendirirken, Yeldeğirmeni’nde de gördüğümüz, “sembolik soylulaşma” eşiğine vurgu yapar. Sembolik soylulaşma, fiili soylulaşma başlamadan önce özellikle medya kanalları üzerinden, mekanın kimliğinin orta sınıf tüketim alışkanlıklarına hitap edecek biçimde yeniden inşasını tanımlar. Bu kimlik inşası, sonradan elbette fiilen soylulaşma durumuna evrilebilir. Ancak fiili bir duruma (zorunlu yerinden etme) yol açmadığında bile psikolojik olarak yaşayanların kafasındaki mekan kimliğinin yitimine ve mekan aidiyetinin zayıflamasına, yaşayanların kendini dışlanmış/yabancılaşmış hissetmesine yol açacaktır. Bu yabancılaşma mahallelerin eskilerini ve ilk etapta gelen yeni orta sınıfı/soylulaştırıcıları aynı oranda etkilemektedir (Davidson, 2012).

Yeldeğirmeni'nde de odak grubun mekan aidiyetini olumsuz olarak etkileyen öncelikli etkenin, sembolik soylulaşma olduğu görülmekte.

Yeldeğirmeni'nin 2013 sonrası televizyon dizileri, gazetelerin hafta sonu ekleri, gezi dergileri, sosyal medyadaki “çekici” popülaritesine, uygulamalar kapsamında ele alınan Mural-ist projesinin de önemli bir etkisi oldu.

Bant Dergisi⁶⁸ 2013 yılında Mural-ist'i “*Kadıköy'de şimdiye kadar olan en güzel şey*” başlığıyla aktarmaktaydı. Gerçekten de, mahalle içinde tanımlı odak noktaları oluşturmak ve sosyal etkileşimi artırmak hedefiyle başlayan proje, beklenenin çok ötesinde bir medya ilgisiyle karşılaşmıştır. Instagram'da “Yeldeğirmeni” etiketiyle paylaşılan fotoğrafların yarısına yakınında bu duvarları görmek mümkündür. Olumlu ilgiden dolayı yerel yönetimin projeyi daha çok sahiplenip yaygınlaştırmasıyla; sosyal etkileşime yaptığı katkıdan daha fazlasını sembolik soylulaşma ve yeni kimlik inşasına yapmıştır. Nitekim ilk yıl mahalle içinde kolektif bir hareketle sahiplenilen ve yerel katılımı gerçekleştiren proje, bugün özellikle Yeldeğirmenli sanatçıların benimsemediği bir hal almıştır. Bu süreçte mahalleli sanatçıların aktif rol oynamaması, projenin katılımcı yönünün zamanla kaybolması ve etkinliğin belediye tarafından tanıtım amaçlı çok yoğun kullanımı olumsuz yönleri olarak sayılabilir. Bu bakımdan bu tip müdahalelerin mekan aidiyetine yaptıkları etkinin uzun vadede olumlu mu, olumsuz mu olduğu yeniden tartışılmalıdır.

Yeldeğirmeni'nde yeni imaj etrafında oluşan sembolik soylulaşma ikliminin, saha çalışmalarında tüm tarafların başlıca sorunu olarak öne çıktığını görmekteyiz. Bu doğrultuda, toplulukların birbirine değil, dışarıdan gelen ziyaretçilere karşı bir tepkisi olduğu görülmekte; bu “*Yeldeğirmenli olmayan*” grupların “*mahalleyi bozduğu*” ifade edilmektedir. Örneğin, mahalledeki kafelerin özellikle hafta sonları turistik bir kalabalığı ağırlaması, ilk önce bu mekanları kamusal bir odak ya da sosyal “*foci*” olarak benimsemiş yeni sakinleri (ilk soylulaştırıcıları) rahatsız etmektedir. Huning ve Schusfer (2015), özellikle sembolik soylulaşmanın yaşandığı mahallelerde, soylulaştırıcı sınıfın kendinden sonra gelenlere karşı tepki vermesini sınıfsal bir kendini koruma refleksi olarak açıklar. Berlin'in Neukölln Mahallesi'nde ilk gelen yaratıcı sınıf toplulukların mahalle popülerleştikçe sonradan gelen yabancı turistlere ve ziyaretçilere karşı sert tepki vermesinin örnek verildiği vaka çalışmasında, soylulaşmaya karşı organize protestoların da genelde yine ilk soylulaştırıcılarca

⁶⁸ Özellikle yeni orta sınıfa hitap eden bir kültür-sanat dergisi ve sosyal medya platformu.

yapıldığı savunulur. Benzer şekilde, Yeldeğirmeni'nde de 2014 yılında bir turizm firmasının mahallede ücretli sanat turları düzenlemesi, mahalledeki sanatçıların büyük tepkisini çekmiş, yapılan protestolar sonrasında tur iptal edilmişti (Tuğba Esen, 2014).

Yeni gelen yaratıcı sınıf bu anlamda soylulaşmanın sembolik kimliği ile arasına mesafe koymakta, “mahalleli olmak” “mahalleli olmamak” üzerinden kendi aidiyet kalıplarını oluşturmaktadır. Mills (2006) “mahalle anlatısının”, kolektif belleği yeniden üretmeye, bu şekilde sınıf ve köken ayrımının inkarına yardım ettiğini aktarır. Soylulaşma literatürü sıkça bu idealize edilmiş mahalle retoriği üzerinden, soylulaştırıcıların kendine bir kimlik yarattığını, bu kimlikle ise varlığını meşrulaştırdığına vurgu yapar (Butler & Robson, 2003a; Lees, 2008). Soytemel ve Şen (2016), yeni orta sınıfın bir mahalleyi kendi yaşam alanına dönüştürmesinde öncelikle sosyal ağlarını ve sermayesini kullandığını, aidiyetini kurarken de mekanı paylaştığı (ve aslında varlıkları için tehdit oluşturduğu) komşuları üzerinden bir “çok kültürlülük anlatısı” geliştirdiğini savunmuştur.

Saha çalışması, Yeldeğirmeni'nde bugün soylulaştırıcı olarak tanımladığımız yeni orta sınıfın kendi sosyal ağlarını kullanarak yaşam alanını oluşturduğunu doğrulamaktadır. Mekan aidiyeti de büyük ölçüde sosyal sermayesi ile bağlantılıdır. Ayrıca, ilk başta da değinildiği gibi, bu aidiyeti “mahalle ilişkilerinin yaşıyor olması”, “hoşgörü ortamı” gibi idealize edilmiş bir mahalle anlatısına dayandırdığı da görülmektedir.

Öte yandan bugün soylulaştırılan olarak tanımladığımız yerleşik nüfus da 1950'lerde Yeldeğirmeni'ni yaşam alanı haline getirirken sosyal ağlarını ve hemşerilik ilişkilerini kullanmışlardı. Dahası sosyal değişime uğrattıkları gayrimüslim orta sınıfla bir arada yaşıyor olmak zamanla, “hoşgörülü”, “çok kültürlü” mahalle retoriğine de dönüşmüştü. Keza eski Yeldeğirmeni nostaljisine dayalı tüm anlatılarda (örneğin Atılğan (2017)) mahalle kimliği bu retorik üzerinden inşa edilmiştir.

Burada altı çizilmeye çalışılan, mekan aidiyetini ve mekandaki varlığı meşru kılan faktörlerin, bugün eskiler-yeniler diye ayrılan topluluklar açısından çok farklı olmadığıdır. “Mahallelilik” durumu her iki toplum için de üretilmiş bir anlatıdır. Bu noktada sorgulanması gereken, söz konusu kimlik üretiminin sadece yeni orta sınıfa

(ve soylulaşmaya) has bir davranış şekli mi, yoksa kolektif mekan aidiyetinin doğasından kaynaklanan bir inşa sürecinin mi parçası olduğudur.

Yeldeğirmeni'nde yeni orta sınıf bir yandan gerçekten idealize edilmiş bir “mahalle” anlatısını tekrarlarlarken, saha araştırması bu anlatının parçası olan “dayanışma”, “hoşgörü”, “çok kültürlülük” gibi kavramların tamamen gerçek dışı/yapay da olmadığını göstermektedir. Topluluklar arasında gerçekten belli düzeyde karşılıklı dayanışma/etkileşim bulunmakta ve odak grubun mekan aidiyetinde bu etkileşim temel rolü oynamaktadır: *“Başka yerlerden mahalleye girince rahat bir nefes alıyorum. Sokakta bütün yüzler tanıdık gelmeye başlıyor, bu tanıdık yüzlerden dolayı evime gelmiş gibi oluyorum”*

1970’ler de Konyalı, Hemşinli, Bingöllü kolektif biçimde bir “Yeldeğirmenli” kimliği inşa edebilmiş ve ortak bir ağın parçası olabildiyse, 2010’larda “mahalle” farklı sosyal kökenleri olan bu toplulukları da aynı şemsiye altında toplayamaz mı?

Her iki grup ile yapılan görüşmelerde de sosyal sorunlarının, idealize ettikleri mahallenin ve mekana dair değerlerinin, birbirinden çok da farklı olmadığı; bu ortak değer ve sorunların etkileşim kuruldukça ortak bir mekan aidiyetine dönüştüğü görülüyor. Bir katılımcının özetlediği gibi: *“Bizi ortak kaygılarımız birleştiriyor”*.

Şekil 5.4: Yaratıcı topluluk içindeki Homofil bağlar.

Şekil 5.5: Yaratıcı topluluk içindeki profesyonel ilişkiler.

Şekil 5.6: Yaratıcı topluluğun, mahallenin geri kalanı ile kurduğu heterofil bağlar. (çok zayıf bağlantılar, haritanın okunmasını kolaylaştırmak için gösterilmemiştir).

Şekil 5.7: Heterofil bağların yoğunluğu ile mekan ilişkisi.

6. SONUÇLAR

Çalışmanın girişinde, canlandırmanın yönetime yönelik farklılığı olarak sunulan ve Türkçeye “yumuşak yenileme” olarak tercüme edilen “soft renewal” kavramını, “yazılımsal yenileme” olarak da çevirebiliriz⁶⁹. Bu çalışmada sunulan yöntem, canlandırmayı kentin donanımına müdahale ederek değil, yazılımını oluşturan insan faaliyetine müdahale ederek sağlamayı amaçlamakta. Çalışmanın ana ekseninin oluşturan “kolektif hareket/kolektif üretim”, kentlilik birlikteliğinin en net durumu olarak bu yazılımı ifade ediyor.

Tezde söz konusu kentlilik birlikteliğinde, toplulukların etkileşiminin, paylaştıkları mekanla ilişkisi tartışıldı. Bu tartışmada literatürün etrafında biçimlendiği temel bir ikilemden yola çıkılmıştı. Mahalle ölçeğinde farklı sınıf/kültür/köken/hayat tarzına sahip toplulukların bir arada yaşamasının bütüncül kentsel gelişimin anahtarı olduğunu savunan bir görüşe karşılık; bu toplulukların bir arada yaşadıkları zaman birbiriyle etkileşime geçmediği, bu yüzden de ilk önermenin pratikte mümkün olmadığını savunan karşı görüşün altı çizilmişti.

Çalışmanın etrafında kurgulandığı Yeldeğirmeni vakasına bu ikilem merceğinden bakarsak, şu soruyu sorabiliriz: “Yeldeğirmeni’nde canlanma sürecinde yeni gelenler eskiden beri yaşayanlarla entegre oldu mu? Yoksa yerleşik halk içine kapanarak daha izole hale mi geldi?”. Alan çalışmasının sonuçları bu iki senaryonun da gerçekleşmediğini gösteriyor. Çalışmanın sonucu, söz konusu tartışmanın iki kutbunun arasında geniş bir gri alan bulunduğunu gösteriyor. Bu üçüncü senaryoyu daha iyi anlamak sosyal etkileşim-mekan tartışmalarında bize yeni eylem alanları açacaktır.

Davidson (2012) kent politikalarında “sosyal olarak entegre olmuş karma nüfusun” gerçek dışı bir mit olduğunu savunur. Yeldeğirmeni’nde çalışılan iki grubun birbirlerinin yaşam tarzını benimsemeyeceği açıkça görülmekte. Bu toplulukları

---

⁶⁹ “Soft/Hard”, yumuşak ve sert olarak çevrilebileceği gibi, bilgisayar terminolojisindeki “software/hardware” yani “yazılımsal/donanımsal” ifadesine istinaden de kullanılabilir.

birbirinden politik ve kültürel olarak ayıran çok fazla etken olduğu da kuşku götürmez. Ancak saha çalışması, bu farklı toplulukların ortak mekan aidiyetinde birleşmesi için sosyal anlamda tam bütünleşmenin koşul olmadığını; kent mekanında paylaşabilecek düzeyde köprüler kurabilmelerinin yeterli (ve mümkün) olduğunu göstermekte. Tam olarak birbirlerine entegre olmadan bir arada ortak fayda üzerinden aynı kent mekanında amaçlanan kolektif üretimi sürdürebilmekteler.

Evrensel ölçekte de, “Sosyal etkileşim” farklı disiplinlerde güncel kent çalışmalarının önemli bir başlığını oluşturuyor. Küresel ölçekte üretim ve tüketim biçimleri değiştikçe ortaya çıkan yeni sınıfların kent mekanında kendine nasıl yer bulacağı, ekonomik gelir dağılımındaki eşitsizliğin yol açtığı bölgesel ve küresel göçün kente etkisi, sosyo-ekonomik dönüşüm ile küresel ve yerelin kent mekanındaki çakışma ara yüzleri; bugün kent çalışmalarında etkileşim sorunsalını barındıran araştırma alanlarından bazıları.

Bu alanlardaki çalışmaların idealize edilen hedefinin iki kutup (tam entegrasyon ya da tam izolasyon) üzerinden kurgulanması kaçınılmaz olarak tartışmanın odağına toplulukların niteliğini çekecektir. Tartışmanın hangi tarafında durulduğuna göre; eskiler-yeniler, göçmenler-yerliler, köylüler-kentliler, beyaz yakalılar- mavi yakalılar, biri diğerine entegre edilmesi ya da bütünlüğü kendi içinde korunması gereken taraflar mıdır? Kırsal geçekonda topluluklarını çağdaş kentin, göçmenleri ulusal birliğin, yeni orta sınıfı işçi sınıfının barınma alanlarının, küresel sermayeyi özgün yerel mekanların, dengesini bozacak “*tehdit*” olarak ele almak; ideal dengeyi iki kutuptan birinde aramamızı gerektiriyor.

Öte yandan mekanın üretimi tam da bu toplulukların etkileşimi üzerinden okunduğunda, ideal denge durumunun iki kutup arasındaki gri alanda olduğu varsayılabilir. Kentin mekansal üretim dinamiğini, sürekli değişen sosyal kompozisyonların, tekrar tekrar yeni etkileşim biçimleri kurmasının sonucu olarak ele almak, bizi toplulukların niteliğini değil, değişim sürecinin kendisini düşünmeye davet ediyor.

Dahası bu çalışmada sunulan model ve vaka, etkileşimin ortaya çıkmasına imkan verecek, müdahale edilebilir bir takım etkenlerin olabileceğini göstermiştir. Bu müdahale edilebilir alanlar, uygulama pratiğine yönelik yaygınlaştırılabilecek eylem başlıklarını tartışmamıza imkan vermekte. Bu noktalar kısaca özetlenecek olunursa:

- Kamusal mekana, kamusal niteliği artırmaya yönelik müdahalelerin, söz konusu etkileşim ile net ve doğrudan ilişkisi olduğu rahatlıkla görülmekte. Bu bakımdan, kentsel yaşam standartlarının iyileştirilmesi için yapılacak mekansal müdahalenin önceliğinin kamusal mekana odaklanması olduğu sonucu çıkartılabilir. Kamusal mekanın kullanım şekilleri ve kamusalın tanımı, günün koşullarına göre değişse de; toplulukları birleştirebilecek ortak bir kaygı her zaman bulunmakta. Bir yöntem olarak, söz konusu ortak kaygıların belirlenerek, bu kaygılara yönelik yeni ortak üretim biçimlerini destekleyecek ara yüzlerin oluşturulması, doğal ve sürdürülebilir bir kentsel müdahale modeli olarak gözükmekte.
- Çalışmanın içinde sivil inisiyatifin güçlenmesinin tanımlı bir eylemden ziyade bir niyet olduğu belirtilmişti. Yeldeğirmeni örneğinde, etkin bir sivil toplum yapısı oluşmamış da olsa; sadece süreli ve kısıtlı deneyimin bile sosyal sermayenin gelişiminde ne kadar etkili olduğu görüldü. Birçok yaşıyanın tanışıklıkları ve mahalle algısı bu deneyimden kaynaklanmaktaydı. Bu bakımdan bir emsal olarak sunamasak da, sivil inisiyatifin güçlendirilmesinin kentsel gelişim dinamiklerini kökten değiştirebileceğinin, sosyal anlamda dengeli bir canlanma için temel rolü oynayacağına işaretini Yeldeğirmeni vakasında görmekteyiz.
- Ortak mekanda üretimin mekana etkisi, projenin kavramsal çerçevesinde öngörülenden çok daha kuvvetli olmuştur. Bu bakımdan gelecekte çağdaş kentte ortak üretimin ne şekilde yorumlanabileceği zengin bir araştırma alanı açabilecektir. Bu kapsamda mahalle kompozisyonuna uyarlanabilecek sivil ekonomi modellerinin de canlandırma müdahaleleri içinde kendine önemli bir yer bulabileceği varsayılabilir.
- Çalışmada orta sınıfın kentsel ihtiyaçlarına cevap verecek sosyal ve kültürel donatıların olmadığı durumlarda, piyasa koşullarında bu boşluğu tüketimle doldurulduğunu görüldü. Bu bakımdan sosyal etkileşime ve informal sivil toplum yapılanmasını güçlendirmeye katkısı olan donatıların, çağdaş mahallelerin ihtiyaçlarına göre tekrar yorumlanması önerilebilir. Halk kütüphanelerinin, açık çalışma alanlarının, sosyal donatıların olmadığı, kültür merkezlerinin ve sahnelerin kapatıldığı, internet erişiminin pahalı ve kısıtlı, ifade özgürlüğünün sınırlı, sokakta topluca oturmanın ayıp olduğu bir şehirde, kafelerin çoğalması da şaşırtıcı değildir.
- Canlandırma sürecinde en az müdahale ile en çok sonuç elde edilen eylem, sokak etkinlikleri olmuştur. Sokak sineması, pazar, sokakta yemek şenliği, konser gibi etkinlikler, kısa ve uzun vadede kültürel, sosyal, ekonomik ve mekansal etki

yapabilmekteydi. Bu bakımdan kent mekanın aktif hale getirilmesi ve sosyal etkileşim fırsatlarının yaratılması için, özellikle yeterli kaynakları bulunmayan yerel yönetimler için sokak etkinlikleri önemli imkanlar sağlayacaktır.

Bölüm 3.3'te, bu çalışmada önerilen canlandırma modeli sunulurken, kentsel canlandırmanın temel sorunlarıyla ilişkisine dair bir dizi varsayımda bulunulmuştu. Çalışmanın sonuç değerlendirmesini, hedeflenen ideal duruma dair yapılmış olan bu varsayımların (3.3) ne oranda uygulamada karşılık bulduğu üzerinden yapabiliriz:

Öncelikle kentsel canlandırmanın amacının hayat kalitesini artırmak olduğundan hareketle, önerilen modelin kenti canlı kılan kolektif hareketi bütüncül olarak iyileştireceği varsayılmıştı. Bir önceki değerlendirme bölümlerinde nicel ve nitel göstergeler ışığında, ele alınan vakada bu hedefin gerçekleştiği görülmekte.

İkinci olarak, önerilen modelin canlandırma faaliyetinin inisiyatifini paylaşarak; aşağıdan yukarıya, kendiliğinden, doğal sürecinde gelişen bir ilerleme sağlayacağı, canlandırma alanlarında ortaya çıkan “yapay etkinin” yaratılmayacağı varsayılmıştı. “Yeldeğirmeni’ni kim canlandırdı/ Sunulan sürecin baş aktörü kimdi?” cevabını kesin netlikte veremeyeceğimiz bir soru. Yerel yönetim, ÇEKÜL Vakfı, Rasimpaşa Gönüllüleri ya da her hangi bir özel yatırımcı tek başına canlandırma sürecinin itici gücü değildi. Bütün olarak bakıldığında değişimin tek bir finansörü ya da yöneticisi de yoktu. Canlandırmayı yaratan basit noktasal müdahaleler sonrası gelişen sayısız küçük bireysel çabanın görünen toplamıydı. Bu tez içinde, “canlandırma projesi” yerine “canlandırma süreci” ifadesinin kullanılması da bu yüzden tercih edildi. Bu bakımdan Bölüm 3.3'te çizilen ideal duruma en yakın sonuç veren konu oluşturulan kent rejimi olmuştur. Bunun sonucu olarak da alanda Zukin'in “kent temalı Disneylandlar” olarak tanımladığı yapaylıkta bir doku oluşmadığını görüyoruz.

Son olarak önerilen aşağıdan yukarıya canlandırma modelinin, ortak mekan aidiyetini oluşturarak, sosyal kırılmaları engelleyeceği varsayılmıştı. Canlandırmanın temel sorunlarından olan soylulaşmanın ekonomik sebeplerini ortadan kaldıramasa da, topluluklar arası etkileşimi sağlayabileceği savunulmuştu. Değerlendirme bölümünde detaylı olarak ele alındığı üzere (5.6), vaka çalışması bu doğrultuda bir ortak mekan aidiyeti oluşabildiğini işaret etmekte.

Yukarıda altı çizilen üç noktadan hareketle, sonuç olarak vaka çalışmasının, modelde ortaya konulan canlandırma hedeflerini büyük oranda karşıladığı görülmekte. Öte

yandan, Yeldeğirmeni vakasında, alanda oluşan değişimin ne kadarının uygulanan müdahalelerin doğrudan sonucu olduğunu tayin etmemiz, ne yazık ki çok zor. Bu bakımdan bu çalışmada önerilen modelin farklı alanlarda uygulanarak, vakaların karşılaştırmalı okunması, tartışmaya önemli katkıda bulunacaktır. Müdahale için kullanılan araç (sosyal sermaye) Yeldeğirmeni'ne özgü olmadığından, modelin farklı alanlarda da uygulanabileceği savunulabilir. Büyüklüğü, mahalle kompozisyonu, mülkiyet ilişkileri, köhneleşme sebepleri farklı olan alanlarda da; pratikte müdahale edilen insan ve topluluk ilişkileri olduğundan, sosyal sermaye bir araç olarak kullanılabilir. Alana göre yorumlayarak; farklı örgütlenme biçimleri, farklı kamusal mekan kullanımları, farklı ortak üretim fırsatları, farklı vakalarda tatbik edilebilir.

Bu çalışmada ele alınan Yeldeğirmeni vakası, hızlı değişim dinamikleri olan, kozmopolit bir kent merkezindeydi. Daha yavaş dinamiklere sahip, küçük veya orta ölçekli, daha homojen bir nüfusu barındıran bir alanda yapılacak uygulama ile karşılaştırılması, modelin değerlendirilmesi açısından yeni bakış açıları sunabilir.

Ancak canlandırma müdahalesini gerekli kılan sebeplerin tamamen mekansal sorunlardan kaynaklandığı alanlar, bu modelin kapsamı dışında bırakılabilir. Sert yenilemenin bir seçim değil, zorunluluk olduğu durumlar mutlaka olacaktır. Örneğin; ağır mekansal köhneleşmenin olduğu, mekansal doku yitiminin yaşandığı, farklı sebeplerle terk edilmiş, (gerçek) afet riskine sahip, tescilli yapıların eksiksiz bir doku bütünlüğüne sahip olup kent dokusunun bütün olarak anıtsal değer taşıdığı yerleşimlerde, önerilen modelin tek başına yavaş ve yetersiz kalacağı öngörülebilir. Ancak zorunlu bir sert yenileme müdahalesinin içinde bile, bu tez kapsamında tartışılan yaklaşımlar, sosyal sürdürülebilirliği sağlamak noktasında söz konusu stratejileri destekleyecektir.

Öte yandan Türkiye'de sert yenileme müdahaleleri nadiren yukarıda belirtilmiş meşru sebeplere dayanmakta. Kent rejiminin özel sektör çıkarına kurgulandığı, yukarıdan aşağıya yönetilip, "inşa etme" eyleminin stratejik öncelik olduğu uygulamaların eleştirisi, Türkiye'de çağdaş kent yazınında önemli bir yere sahip. Tezde önerilen model bu açıdan -Türkiye özelinde- yeni bir uygulama yaklaşımı sunarak, gelecekte farklı çalışmalara da katkı sağlayabilecektir.

Son olarak, tez içinde eksik ya da ucu açık bırakılan bir takım başlıklardan hareketle, bu çalışmanın gelecekte farklı araştırmaları destekleyebileceği, akademik yazına katkı sağlayabileceği bazı konuların da altı çizilebilir.

Tez uygulamaya yönelik bir model ortaya koymayı amaçladığından ve bir vaka çalışması etrafında kurgulandığından; kuramsal tartışma sosyal sermaye kavramı ekseninde geliştirildi. Sosyal sermaye kolektif mekan üretimine ve kentin topluluk ilişkileri üzerinden okunmasına dair ampirik bir araştırmada kullanılabilecek göstergeleri barındırmakta. Öte yandan bu seçim, kuramsal tartışmada kullanılan literatürün çerçevesini de sınırladı. Tezde ele alınan kavramları zenginleştirecek önemli metinler bu anlamda araştırmanın dışında bırakıldı. Bu doğrultuda örneğin; mekanı kolektif bir ürün olarak ele alan kuramsal bölümlerin, Lefebvre metinleriyle çapraz okunması tartışmayı çok zenginleştirecektir. Benzer şekilde eyleme yönelik ele alınan kamusal mekan müdahaleleri ve kamusal mekan-sosyal etkileşim ilişkisi daha geniş bir perspektiften değerlendirilip “kamusallık” kavramına dair farklı bakışlar sunabilirdi. Bu açıdan çalışmanın gelecekte bu doğrultuda araştırmalara katkı sağlamasını ümit ederim.

Bu çalışmanın değerlendirilmesinde; topluluk etkileşiminin kent mekanıyla ilişkisi tek bir odak grubun deneyimi üzerinden yapıldı. Bu bölümdeki saha araştırmanın sosyal dokuya ve mekana dair bulguları oldu. Etkileşimin “nerede” gerçekleştiği sorusuna tek bir odak grubun deneyimi yeterli cevaplar verebilmekte. Ancak etkileşimin “nasıl” gerçekleştiği sorusuna tüm toplulukların deneyiminin bir katkısı olacaktır. Bu açıdan değerlendirmede kullanılan yöntem, mekansal anlamda genel bir çerçeve çizilebilmesine imkan sağlasa da, sosyal dokuya dair bulguların bir yanı eksik kalmıştır.

Bu bakımdan bağlayıcı sosyal sermayesi güçlü diğer toplulukların mahalle kompozisyonunda nasıl yer aldığının karşılaştırılması daha zengin bir tartışmaya imkan sağlayabilir. Bu doğrultuda özellikle aynı alandaki hemşeri topluluklarının mekan ve mahalle ile ilişkisinin, bu çalışmadaki bulgularla karşılaştırılması, bize daha geniş bir perspektif sunabilirdi. Hemşeri toplulukları kendi içlerinde bağlayıcı sosyal sermayelerinin güçlü olduğu varsayılabilecek ancak mahalle içinde daha uzun zamandır yaşayan topluluklar. Değerlendirmede mekanda geçirilen ikamet süresi ile köprü kuran bağların arasında doğru orantı olduğu gösterilmişti (Şekil 5.2). Hemşeri

toplulukları üzerinden yapılacak bir okuma, topluluk-mekan ilişkisinin farklı katmanlarını daha iyi anlamamıza imkan tanıyabilir.

Şekil 5.2’de ortaya konan bu zaman-ilişki oranı ve bunun aidiyet ile bağı, farklı kentsel sorunlar üzerine gelecek araştırmaları da destekleyecek bir bakış açısı sunmakta. Mekana zaman boyutu içinde bakıldığında, toplulukların mahalle içinde akışkan bir yapısı var. Aslında kabaca eskiler & yeniler olarak yapılmış olan ayırım, belki yeniler & daha yeniler olarak yapılmalı. Değerlendirmede ortaya konulduğu gibi, aslında bu grupların mekan aidiyetini oluşturma, mahalle kimliğini inşa şekilleri ve mekanla ilişkileri, tarihsel bir süreçte birbirinden çok farklı değil. Bu perspektif bize mekan aidiyeti üzerine zengin bir araştırma alanı açıyor. Kimin, ne zaman mahalleli olduğu, nasıl “yerli” olduğu, bu doğrultuda tekrar değerlendirilebilir.

Bu noktada, çalışmanın gelecekte -Türkiye özelinde- “mahalle” üzerine araştırmalara da katkı sağlayacağını umuyorum. Keza bu çalışmanın sonuçları bizi mahalle ve mahallelilik kavramlarını tekrar düşünmeye itmekte. Türkiye’de idealize edilen geleneksel “iyi”, “nostaljik”, “herkesin birbirini tanıdığı” mahalle gerçekten kayboluyor. Çalışmanın başında Wirth’a atıfta bulunarak aktarıldığı gibi; kent kaçınılmaz olarak farklı köken ve kültürel arka plandan insanı kendine çekecek, birbirine benzemeyen insanları mekanda birleştirecek. Wirth’ın ön gördüğü gibi; “bir yaşam biçimi olarak kentlilik” *sosyal mesafeyi artırmayı, başkaları ile teması bölük pörçük* (ya da sosyal sermaye bağlamında: zayıf bağlarla) kurmayı gerektiriyor. Ancak bu *bölük pörçük* zayıf bağlar belki de, tam da kentli yaşam biçiminin mekan aidiyetini ve devamlılığını sağlayan değerdir. Bu çalışmanın başında mahal-mahalleli ilişkisine dair temel referans Wellman’ın metinleri olmuştu. Ancak vaka değerlendirmesinin sonuna gelindiğinde, topluluğun mahalleyi tanımlayan yapısal bir bileşen olmasa da, topluluğun devamlılığı için mekansal birlikteliğin, Wellman’ın öngördüğünden de fazla olduğu görüldü. Bu açıdan üzerine yakıştırılan idealize anlamının ötesinde, “mahalle” halen bir araştırma alanı. Bu alan, araştırmacı açısından, küresel ve yerel ölçekte pek çok kentsel dinamiği takip edebileceğimiz tanımlı bir ara yüz sunuyor.

Türkiye özelinde ise “mahalle” aslında kaybolan bir geçmiş yerine; tabandan demokrasi ve aktif sivil katılım kültürünün üzerine inşa edilebileceği bir platformu temsil edebilir. Bu bakımdan mahallenin tarihselci bir form (ya da pazarlama teması) olarak değil, ortak mekandaki günlük faaliyetler üzerinden kolektif bir hareketi

güçlendirecek bir yaşam alanı olarak, halen bir kentsel tasarım sorunu teşkil ettiği savunulabilir.

En nihayetinde çalışma, kentsel tasarım ve mekansal müdahaleye yönelik, farklı uygulamalara aktarılacak sonuçları da içermektedir. Tez de önerilen modelin sonuç ürünü yine mekana dairdir; çünkü mekanı tasarlayarak değil, onu oluşturan dinamiklerin içinde yer alarak, mekansal değişim sağlandı. Bu kapsamda tasarımcının/mimarın/plancının rolünün de yeniden değerlendirilmesinde yarar bulunmakta. Belki de bazen gereğinden fazla önem atfedilen “tasarlama” eyleminin kentin değişiminde nereye oturduğu, tasarımcının mekanı “yapan kişi” mi, yoksa toplum-mekan ilişkisini “kolaylaştıran kişi” mi olması gerektiği tekrar tartışılması gereken bir soru olarak karşımıza çıkıyor.

Bu bizi tasarım sorunlarını ele alış şeklini ve farklı tasarım araçlarını da yeniden düşünmeye davet ediyor. Mekansal değişimde tasarımcının rolünü, uygulama projesi çizmek yerine, sürecin yöneticisi olarak değerlendirdiğimizde, kullandığımız araçlar da değişecektir. Bu doğrultuda “kentsel tasarım rehberleri” gibi ilkesel yaklaşımlara dayalı araçlar daha önemli hale gelmekte. Kentin kendi dinamikleri ile canlanması/gelişimine yönelik bir modelde, bir takım kırmızı çizgilerin, sınırların ve ilkelerin, bütüncül ortak faydayı korumak için başından konulması gerekliliği doğmakta. Kentsel tasarım rehberleri, özellikle kamusal mekanlarının korunabilmesi için, düzenleyici bir takım ana başlıklar üzerinde tüm paydaşların hem fikir olacağı bir mutabakat zeminini oluşturmada etkili olacaktır.

Tasarıma yönelik farklı araştırmalara taşınabilecek bir diğer sonuç, bölüm 3.1’de “yumuşak köşeler” olarak tanımlanan, kentteki karşılaşmaya imkan tanıyan küçük ara yüzlerin öneminin ortaya konmasıydı. Bu yumuşak köşelerin çoğu zaman “tasarlanmış” alanlarda değil, aksine kent mekanındaki bir takım “pürüzlerde” olduğu görülmekte. Kentin doğal peyzajı her zaman pürüzsüz değil. İmar planında cephe hattına uymayan bir yapının oluşturduğu küçük niş, atıl kalmış bir mekansal boşluk, yaya sirkülasyonunu kesen bir ağaç ya da duvara çizilmiş bir grafiti bile, kent hayatı içinde mekan ve insanla kurulan etkileşimin bir basamağında yer alıyor. Bu anlamda mekandaki düzensizlikler, rastlantısal oluşan ara yüzler, pürüzlü yüzeyler bir tasarım hatası değil, mekanı zenginleştiren yumuşak köşeler olarak değerlendirilebilir.

Bu doğrultuda -öznel bir değerlendirmeyle- tezde en dikkat çekici bulgu; yaşayanların günlük rutinleri ile mekan ilişkisiydi. Köpek gezdirirken, işe yürürken, alışveriş yaparken kullanılan “yerler”, küçük etkileşimlerle “mekana” dönüşmekte. Bu küçük mekanların bütün kent algımızdaki yeri nedir? Kent mekanı, sayısız insanın günlük rutinlerinin, sayısız çakışmasıyla oluşmuş bir bütün olarak okunabilir mi? Bu tip bir okuma, kentsel tasarıma dair yeni sorular sorma imkanı doğurabilir. Tezin bu anlamda da gelecek kentsel tasarım araştırma ve uygulamalarına katkı sağlamasını ümit ediyorum.

KAYNAKLAR

- 00:/.** (2012). *Compendium for the civic economy*. (A. M. Conway & L. Murphy, Ed.) (2. baskı). Wilco: Trancity Valiz.
- Abers, R.** (1998). From Clientelism to Cooperation: Local Government, Participatory Policy and Civic Organizing in Porto Alegre, Brazil. *Politics and Society*, 26(4), 511–537.
- Agnitsch, K., Flora, J., & Ryan, V.** (2006). Bonding and Bridging Social Capital: The Interactive Effects on Community Action. *Community Development*, 37(1), 36–51.
<https://doi.org/10.1080/15575330609490153>
- Akerman, M. T.** (2009). *Kadıköy'ün Dünü bugünü yarını*. İstanbul: Siyah Beyaz Yayınları.
- Alexander, C., Ishikawa, S., Silverstein, M., Jacobson, M., Fiksdahl-King, I., & Shlomo, A.** (1977). *A pattern language : towns, buildings, construction*. New York: Oxford University Press.
- Allard, S., & Small, M.** (2013). Reconsidering the Urban Disadvantaged: The Role of Systems, Institutions, and Organizations. *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 647(1), 6–20.
<https://doi.org/10.1177/0002716213479317>
- Appleyard, D., Gerson, S., & Lintell, M.** (1981). *Livable streets*. Berkley: University of California Press.
- Arısoy, A.** (2013). Yeldeğirmeni Mahalle Yenileme Projesi. İçinde: A. Alpan (Ed.), *23.Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu, Kentsel Mekana Müdahale* (ss. 320–327). İstanbul: MSGSÜ.
- Arısoy, A.** (2014). *Yeldeğirmeni Deneyimi*. İstanbul: Cekul Vakfı.
- Arısoy, A., & Paker, N.** (2019). "Bridging and bonding social capital in gentrifying neighborhoods: Yeldeğirmeni district in İstanbul" *AZJournal* (Yayınlanmamış/Kabul tarihi Nisan 2019)
- Atılğan, A.** (2017). *Evvel Zaman İçinden Yeldeğirmeni*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Atkinson, R.** (2004). The evidence on the impact of gentrification: new lessons for the urban renaissance? *European Journal of Housing Policy*, 4(1), 107–131. <https://doi.org/10.1080/1461671042000215479>
- Baban, F., & Rygiel, K.** (2018). *Birlikte Yaşamak: Kültürel Çoğulculuğu Sanat Yoluyla Geliştirmek*. İstanbul: İKSV.
- Baker, W. E.** (1990). Market Networks and Corporate Behavior. *American Journal of Sociology*. The University of Chicago Press.

<https://doi.org/10.2307/2781065>

- Baron, S., Field, J., & Schuller, T.** (2000). *Social capital : critical perspectives*. New York: Oxford University Press.
- Bergeijk, E. Van, Bolt, G., & Kempen, R. Van.** (2008). Social Cohesion in Deprived Neighbourhoods in the Netherlands : the Effect of the Use of Neighbourhood Facilities. *Housing Studies Association Conference.4.Nisan.2008*. York.
- Berkman, L. F.** (1995). The role of social relations in health promotion. *Psychosomatic medicine*, 57(3), 245–254.
<<http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/7652125>> adresinden erişildi.
- Blokland-Potters, T.** (2003). *Urban bonds*. California: Polity Press.
- Boston Belediyesi.** (2013). *Boston complete streets*. Boston, MA.
<http://www.bostoncompletestreets.org>> adresinden erişildi.
- Bott, E.** (1957). *Family and social network: roles, norms, and external relationships in ordinary urban families*. Londra: Tavistock.
- Bourdieu, P.** (1986). Forms of capital. İçinde: J. G. Richardson (Ed.), *Handbook of theory and research for the sociology of education* (s. 377). Connecticut: Greenwood Press.
- Bridge, G.** (2002). *The Neighbourhood and Social Networks*. ESRC centre for neighbourhood research. Swindon.
- Bridge, G.** (2003). Time-Space Trajectories in Provincial Gentrification. *Urban Studies*, 40(12), 2545–2556.
<https://doi.org/10.1080/0042098032000136200>
- Bridge, G.** (2006). Perspective on Cultural Capital and the Neighbourhood. *Urban Studies*, 43(4), 719–730. <https://doi.org/10.1080/00420980600597392>
- Briggs, X. de souza.** (1998). Brown Kids in White Suburbs: Housing Mobility and the Many Faces of Social Capital. *Housing Policy Debate*, 9(1), 177–221. <https://doi.org/10.1080/10511482.1998.9521290>
- Briggs, X. de souza.** (2004). Social Capital: easy beauty or Meaningful Resource? İçinde: J. Hutchinson & A. C. Vidal (Ed.), *Using social capital to help integrate planning theory, research and practice* (ss. 151–158).
- Brophy, P. C. P., & Smith, R. N. R.** (1997). Mixed-income housing: Factors for success. *Cityscape*, 3(2), 3–31. <https://doi.org/10.2307/41486509>
- Burt, R.** (1992). *Structural Holes The Social Structure of Competition*. Cambridge: Harvard University Press.
- Burt, R.** (1997). The Contingent Value of Social Capital. *Administrative Science Quarterly*, 42(2), 339. <https://doi.org/10.2307/2393923>
- Butler, T.** (1997). *Gentrification and the middle classes*. London: Ashgate Pub.
- Butler, T., & Robson, G.** (2003a). *London calling : The middle classes and the re-making of inner London*. London: Berg.
- Butler, T., & Robson, G.** (2003b). Negotiating Their Way In: The Middle Classes, Gentrification and the Deployment of Capital in a Globalising

Metropolis. *Urban Studies*, 40(9), 1791–1809.

- Byzantios, D.** (2016). *Boğaziçi'nde Bir Gezinti* (3. baskı). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Cabrera, J. F., & Najarian, J. C.** (2015). How the Built Environment Shapes Spatial Bridging Ties and Social Capital. *Environment and Behavior*, 47(3), 239–267. <https://doi.org/10.1177/0013916513500275>
- Cameron, S.** (2003). Gentrification, Housing Redifferentiation and Urban Regeneration: “Going for Growth” in Newcastle upon Tyne. *Urban Studies*, 40(12), 2367–2382. <https://doi.org/10.1080/0042098032000136110>
- Campbell, K. E., & Lee, B. A.** (1992). Sources of Personal Neighbor Networks: Social Integration, Need, or Time? *Social Forces*, 70(4), 1077–1100. <https://doi.org/10.2307/2580202>
- Carr, S.** (1992). *Public space*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Carrasco, J., Hogan, B., Wellman, B., & Miller, E.** (2008). Agency in social activity interactions: The role of social networks in time and space. *Tijdschrift Voor Economische en Eociale Geographie*, (99), 562–583.
- CEKUL.** (2011). *Yeldeğirmeni Mahalle Yenileme Projesi, Mekansal Gelişim Stratejisi*. ÇEKÜL Vakfı. İstanbul.
- CEKUL.** (2013). *Yeldeğirmeni Mahalle Yenileme Projesi Çalışma Raporu (2010-2013)*. ÇEKÜL Vakfı. İstanbul
- Cesar, J., & Sampaio, R.** (2007). Gentrification: Is It Possible To Avoid It? *City and Time*, 3(2), 27–38.
- Christiaanse, K.** (2009). The open city and its enemies. İçinde: T. Rieniets, J. Sigler, & K. Christiaanse (Ed.), *Open city: designing coexistence* (ss. 25–36). Amsterdam: Martien de Vletter, SUN.
- Coleman, J.** (1988). Creation and Destruction of Social Capital: Implications for the Law. *Notre Dame Journal of Law, Ethics & Public Policy*, 3(3), 375–404.
- Coleman, J.** (1990). *Foundations of social theory*. Massachusetts: Harvard University Press.
- Curley, A. M.** (2009). Neighborhood Institutions , Facilities , and Public Space : A missing Link for Social Capital ? İçinde: *Seminar on Public Space* (s. 32). Delf.
- Curley, A. M.** (2010). Relocating the poor: Social capital and neighborhood resources. *Journal of Urban Affairs*, 32(1), 79–103. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9906.2009.00475.x>
- Davidson, M.** (2012). The impossibility of gentrification and social mixing. İçinde: G. Bridge, T. Butler, & L. Lees (Ed.), *Mixed communities. Gentrification by stealth?* Chicago: The Policy Press.
- Day, K., Boarnet, M., Alfonzo, M., & Forsyth, A.** (2006). The Irvine- Minnesota Inventory to measure built environments: Development. *American journal of preventive medicine*, 30(2), 144–152.

<https://doi.org/10.1016/j.amepre.2005.09.017>

- Deben, L., Musterd, S., & Weesep, J. Van.** (1978). Urban Revitalization and the Revival of Urban Culture. *Built Environment*, 18(3), 175–186.
- Dekker, K., & Filipovič, M.** (2009). Effects of Physical Measures on Social Cohesion: Case Studies in the Netherlands and Slovenia. İçinde: *Mass Housing in Europe* (ss. 157–188). London: Palgrave Macmillan UK. https://doi.org/10.1057/9780230274723_7
- Diener, E.** (1994). Assessing subjective well-being: Progress and opportunities. *Social Indicators Research*, 31(2), 103–157. <https://doi.org/10.1007/BF01207052>
- Drouhot, L. G.** (2017). Reconsidering “community liberated”: How class and the national context shape personal support networks. *Social Networks*, 48, 57–77. <https://doi.org/10.1016/j.socnet.2016.07.005>
- Duneier, M.** (1992). *Slim’s table : race, respectability, and masculinity*. Chicago: University of Chicago Press.
- Edwards, B., & Foley, M. W.** (2001). Civil Society and Social Capital. İçinde: B. Edwards, M. W. Foley, & M. Diani (Ed.), *Beyond Tocqueville: Civil Society and The Social Capital Debate in Comparative Perspective* (ss. 1–14). Massachusetts: Tufts University Press.
- Ehrenhalt, A.** (1995). *The lost city : discovering the forgotten virtues of community in the Chicago of the 1950s*. New York: Basic Books.
- Emery, M., & Flora, C.** (2006). Spiraling-Up: Mapping Community Transformation with Community Capitals Framework. *Journal of Community Development Society*, 37(1), 19–35. <https://doi.org/10.1080/15575330609490152>
- Erman, T.** (2001). The Politics of Squatter (Gecekondu) Studies in Turkey: The Changing Representations of Rural Migrants in the Academic Discourse. *Urban Studies*, 38(7), 983–1002. <https://doi.org/10.1080/0042098012005162>
- Erturan, A.** (2011). *Kentsel Kamusal Alan Oluşturmada Bir Yöntem Denemesi: İstanbul Yeldeğirmeni Mahallesi Örneği* (Y.lisans tezi). Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi.
- EUstat.** (t.y.). Quality of life indicators - Statistics Explained. 04 Aralık 2018 tarihinde, <https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Quality_of_life_indicators>, adresinden erişildi.
- Feld, S.** (1981). The Focused Organization of Social Ties. *American Journal of Sociology*, 86(5), 1015–1035. <<http://www.jstor.org/stable/2778746>> adresinden erişildi
- Festinger, L., Back, K. W., & Schachter, S.** (1950). *Social pressures in informal groups : a study of human factors in housing*. Oxford: Harpar.
- Field, J.** (2003). *Social capital*. Londra: Routledge.
- Fischer, C. S.** (1982). *To dwell among friends : personal networks in town and city*. Chicago: University of Chicago Press.

- Flora, J. L., Sharp, J., Flora, C., & Newlon, B.** (1997). Entrepreneurial Social Infrastructure and Locally Initiated Economic Development in the Nonmetropolitan United States. *The Sociological Quarterly*, 38(4), 623–645. <https://doi.org/10.2307/4121083>
- Florida, R.** (2004). *Cities and the Creative Class*. Londra: Routledge.
- Foley, M. W., & Edwards, B.** (1999). Is It Time to Disinvest in Social Capital? Cambridge. *Journal of public policy*, 19(2), 141–173. <<http://www.jstor.org/stable/4007586>>, adresinden erişildi.
- Forrest, R., & Kearns, A.** (2001). Social cohesion, social capital and the neighbourhood. *Urban Studies*, 38(12), 2125–2143. <https://doi.org/10.1080/00420980120087081>
- Freeman, L.** (2006). *There goes the 'hood : views of gentrification from the ground up*. Philadelphia: Temple University Press.
- Friedman, M. A., & Fraser, A. V.** (2012). Social Capital and Community Planning. İçinde: J. Halstead & S. C. Deller (Ed.), *Social Capital at the Community Level, an applied interdisciplinary perspective* (ss. 114–133). New York: Taylor & Francis.
- Friedman, R. A., & Krackhardt, D.** (1997). Social Capital and Career Mobility. *The Journal of Applied Behavioral Science*, 33(3), 316–334. <https://doi.org/10.1177/0021886397333004>
- Friedmann, J., & Douglass, M.** (1998). *Cities for citizens : planning and the rise of civil society in a global age*. New York: J. Wiley.
- Frumkin, H., Frank, L. D., & Jackson, R. J.** (2010). *Urban Sprawl and Public Health : Designing, Planning, and Building for Healthy Communities*. London: Island Press.
- Fukuyama, F.** (2000). Social Capital and Civil Society. (IMF Çalışma raporu WP/00/74). New York. <https://doi.org/10.5089/9781451849585.001>
- Gans, H.** (1962). *Urban Villagers*. New York: Free Press.
- Gärling, T., & Golledge, R. G.** (1989). Environmental Perception and Cognition. İçinde: *Advance in Environment, Behavior, and Design* (ss. 203–236). Boston. https://doi.org/10.1007/978-1-4613-0717-4_7
- Gehl, J.** (1986). “Soft edges” in residential streets. *Scandinavian Housing and Planning Research*, 3(2), 89–102. <https://doi.org/10.1080/02815738608730092>
- Gittell, R., & Vidal, A.** (1998). *Community Organizing: Building Social Capital as a Development Strategy*. Thousand Oaks: SAGE Publications.
- Global Designing Cities Initiative.** (2016). *Global street design guide*. New York.
- Glover, T. D.** (2004). Social capital in the lived experiences of community gardeners. *Leisure Sciences*, 26(2), 143–162. <https://doi.org/10.1080/01490400490432064>
- Granovetter, M. S.** (1973). The Strength of Weak Ties. *American Journal of Sociology*, 78(6), 1360–1380.
- Grodach, C., & Ehrenfeucht, R.** (2016). *Urban Revitalization*. New York:

Routledge. [https://doi.org/10.1016/0016-3287\(82\)90078-7](https://doi.org/10.1016/0016-3287(82)90078-7)

- Grodach, C., Foster, N., & Murdoch, J.** (2014). *Gentrification and the Artistic Dividend: The Role of the Arts in Neighborhood Change*. <<https://www.arts.gov/sites/default/files/Research-Art-Works-Arlington2.pdf>>, adresinden erişildi
- Guest, A. M., Cover, J. K., Matsueda, R. L., & Kubrin, C. E.** (2006). Neighborhood Context and Neighboring Ties. *City & Community*, 5(December), 363–385. <https://doi.org/10.1111/j.1540-6040.2006.00189.x>
- Guest, A. M., & Wierzbicki, S. K.** (1999). Social Ties at the Neighborhood Level. *Urban Affairs Review*, 35(1), 92–111. <https://doi.org/10.1177/10780879922184301>
- Guiso, L., Sapienza, P., & Zingales, L.** (2004). The Role of Social Capital in Financial Development. *American Economic Review*, 94(3), 526–556. <https://doi.org/10.1257/0002828041464498>
- Gutierrez Montes, I.** (2005). *Healthy Communities Equals Healthy Ecosystems? Evolution (and Breakdown) of a Participatory Ecological Research Project Towards a Community Natural Resource Management Process, San Miguel Chimalapa* (Doktora Tezi). Iowa State University.
- Habermas, J., Burger, T., & Lawrence, F.** (1961). *The structural transformation of the public sphere : an inquiry into a category of bourgeois society*. Cambridge: MIT Press.
- Halstead, J., & Deller, S. C.** (2015). Social capital and community development. İçinde: J. Halstead & S. C. Deller (Ed.), *Social Capital at the Community Level: An Applied Interdisciplinary Perspective* (ss. 1–13). New York: Taylor & Francis. <https://doi.org/10.1111/j.1467-842X.1999.tb01289.x>
- Hammet, C.** (2000). Gentrification, Post-Industrialism and Industrial and Occupational Restructuring in Global Cities. İçinde: G. Bridge & S. Watson (Ed.), *A Companion to the City* (ss. 331–341). Oxford: Blackwell.
- Hanifan, L.** (1916). The Rural School Community Center. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 67(Sep.), 130–138. <<http://www.jstor.org/stable/1013498>>, adresinden erişildi.
- Hannerz, U.** (1980). *Exploring the city*. New York: Colombia University Press.
- Helliwell, J. F., & Putnam, R. D.** (2004). The social context of wellbeing. *Coping with Chronic Illness and Disability: Theoretical, Empirical, and Clinical Aspects*, (359), 1435–1446. https://doi.org/10.1007/978-0-387-48670-3_4
- Helliwell, J., & Putnam, R.** (1995). Economic Growth and Social Capital in Italy. *Eastern Economic Journal*, 21, 295–307. <<https://www.jstor.org/stable/pdf/40325643.pdf>> ,adresinden erişildi.
- Hemingway, J.** (1999). Leisure, Social Capital, and Democratic Citizenship. *Journal of Leisure Research*, 31(2), 150–165.

<https://doi.org/10.1080/00222216.1999.11949855>

- Henning, C., & Lieberg, M.** (1996). Strong ties or weak ties? Neighbourhood networks in a new perspective. *Scandinavian Housing and Planning Research, 13*(1), 3–26. <https://doi.org/10.1080/02815739608730394>
- Higgs, G.** (1980). Size and shape factors in contact action space. *Man-Environment Systems, 10*(5–6), 271–278.
- Hipp, J., & Perrin, A.** (2009). Micro-structure in micro-neighborhoods: A new social distance measure, and its effect on individual and aggregated perceptions of crime and disorder. *Social Networks, (32)*, 148–159.
- Holland, C., Clark, A., Katz, J., & Peace, S.** (2007). *Social interactions in urban public places*. Joseph Rowntree Foundation. Bristol.
<https://doi.org/10.1186/1745-6215-12-264>
- Horlings, L. G.** (2017). Transformative socio-spatial planning: Enabling resourceful communities. İçinde: *Inauguration speech* (s. 48). Groningen: Groningen University.
<https://doi.org/10.17418/B.2017.9789491937361>
- House, J. S., Landis, K. R., & Umberson, D.** (1988). Social relationships and health. *Science (New York, N.Y.), 241*(4865), 540–545.
<http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/3399889>>, adresinden erişildi.
- Hrast, M. F., & Dolničar, V.** (2012). Sense of community and the importance of values: Comparison of two neighborhoods in slovenia. *Journal of Urban Affairs, 34*(3), 317–336. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9906.2011.00584.x>
- Huning, S., & Schuster, N.** (2015). “Social Mixing” or “Gentrification”? Contradictory Perspectives on Urban Change in the Berlin District of Neukölln. *International Journal of Urban and Regional Research, 39*(4), 738–755. <https://doi.org/10.1111/1468-2427.12280>
- Hurchinson, J.** (2004). Social Capital and Community Building in the Inner City. İçinde: J. Hutchinson & A. C. Vidal (Ed.), *Using Social Capital to help integrate Planning Theory Research and Practice, Journal of the American Planning Association* (C. 70, ss. 168–175).
- Jacobs, J.** (1961). *The death and life of great American cities* (1993 ed.). New York: The Modern Library.
- Janowitz, M.** (1967). *The community press in an urban setting: the social elements of urbanism* (2. baskı). Chicago: University of Chicago Press.
- Kabo, F., Hwang, Y., Levenstein, M., & Owen-Smith, J.** (2015). Shared Paths to the Lab: A Sociospatial Network Analysis of Collaboration. *Environment and Behavior, 47*(1), 57–84.
<https://doi.org/10.1177/0013916513493909>
- Kaplan, S.** (1983). A Model of Person-Environment Compatibility. *Environment and Behavior, 15*(3), 311–332.
<https://doi.org/10.1177/0013916583153003>
- Kennedy, B. P., Kawachi, I., Prothrow-Stith, D., Lochner, K., & Gupta, V.** (1998). Social capital, income inequality, and firearm violent crime.

Social Science and Medicine, 47(1), 7–17.
[https://doi.org/10.1016/S0277-9536\(98\)00097-5](https://doi.org/10.1016/S0277-9536(98)00097-5)

- Kleinhans, R.** (2004). Social implications of housing diversification in urban renewal : A review of recent literature. *Journal of Housing and the Built Environment*, 19(4), 367–390.
- Kleinhans, R., Priemus, H., & Engbersen, G.** (2007). Understanding social capital in recently restructured urban neighbourhoods: Two case studies in Rotterdam. *Urban Studies*, 44(5–6), 1069–1091.
<https://doi.org/10.1080/00420980701256047>
- Kruger, D. J., Hutchison, P., Monroe, M. G., Reischl, T., & Morrel-Samuels, S.** (2007). Assault injury rates, social capital, and fear of neighborhood crime. *Journal of Community Psychology*, 35(4), 483–498.
<https://doi.org/10.1002/jcop.20160>
- Kuru, Ö. D.** (2015). *Placemaking: Examination Of Practices in Turkey* (Y.Lisans Tezi). Izmir institute of technology.
- Lamore, R. L., Link, T., & Blackmond, T.** (2006). Renewing people and places: Institutional investment policies that enhance social capital and improve the built environment of distressed communities. *Journal of Urban Affairs*, 28(5), 429–442. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9906.2006.00308.x>
- Landis, J.** (2012). Model Cities Program. İçinde: A. T. Carswell (Ed.), *The Encyclopedia of Housing*. California: SAGE Publications.
<https://doi.org/10.4135/9781452218380.n160>
- Laumann, E. O.** (1973). *Bonds of pluralism: the form and substance of urban social networks*. New York: Wiley.
- Lees, L.** (2008). Gentrification and social mixing: Towards an inclusive urban renaissance? *Urban Studies*, 45(12), 2449–2470.
<https://doi.org/10.1177/0042098008097099>
- Ley, D.** (1996). *The new middle class and the remaking of the central city*. Oxford: Oxford University Press.
- Ley, D.** (2003). Artists, aestheticisation and the field of gentrification. *Urban Studies*, 40(12), 2527–2544.
<https://doi.org/10.1080/0042098032000136192>
- Leyden, K. M.** (2003). Social capital and the built environment: the importance of walkable neighborhoods. *American journal of public health*, 93(9), 1546–1551. < <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/12948978>>, adresinden erişildi.
- Leyden, K. M., & Goldberg, A.** (2015). The Built Environment of Communities and Social Capital. İçinde: J. Halstead & S. C. Deller (Ed.), *Social Capital at the Community Level: An Applied Interdisciplinary Perspective* (ss. 31–43). New York: Taylor & Francis.
- Light, I.** (2004). Social Capital's unique Accessibility. İçinde: J. Hutchinson & A. C. Vidal (Ed.), *Using Social Capital to help integrate Planning Theory Research and Practice*, *Journal of the American Planning Association* (C. 70, ss. 145–151).

- Lin, N.** (2001). *Social Capital: A Theory of Social Structure and Action*. New York: Cambridge University Press.
- Livingston, M., Bailey, N., & Kearns, A.** (2008). *People's attachment to place. The influence of neighborhood deprivation*. JRF Raporu. York.
- Lofland, L. H.** (1998). *The Public Realm : Exploring the City's Quintessential Social Territory*. New York: Taylor and Francis.
- Logan, J. R., & Spitze, G. D.** (1994). Family Neighbors. *American Journal of Sociology*, 100(2), 453–476. <https://doi.org/10.1086/230543>
- Longa, R. D.** (2011). Urban Models. İçinde: *Urban Models and Public-Private Partnership* (s. 270). Berlin: Springer. <https://doi.org/10.1007/978-3-540-70508-6>
- Lyman, S. M., & Scott, M. B.** (1967). Territoriality: A Neglected Sociological Dimension. *Social Problems*, 15(2), 236–249. <https://doi.org/10.2307/799516>
- Massey, D.** (1993). Power geometry and a progressive sense of place. İçinde: J. Bird, B. Curtis, T. Putnam, G. Robertsen, & L. Tickner (Ed.), *Mapping the futures: local cultures, global change* (ss. 59–69). London: Routledge.
- McKenzie, R.** (1968). The ecological approach to the study of the human community (1924). İçinde: A. D. Hawley (Ed.), *Roderick Mckenzie on human ecology* (ss. 3–18). Chicago: Chicago University Press.
- McRoberts, O. M.** (2005). *Streets of glory : church and community in a black urban neighborhood*. Chicago: University of Chicago Press.
- Mills, A.** (2006). Boundaries of the nation in the space of urban: Landscape and social memory in İstanbul. *Cultural Geographies*, 13(3), 367–394.
- Mitchell, D.** (1995). The End of Public Space? People's Park, Definitions of the Public and Democracy. *Annals of the Association of American Geographers*, 85(1), 108–133.
- Mitchell, J. C.** (1969). *Social networks in urban situations*. Manchester: Manchester University Press.
- Murray, R.** (2009). *Danger and Opportunity: Crisis and the New Social Economy* NESTA Raporu. New York.
- Myers, D. G., & Diener, E.** (1995). Who Is Happy? *Psychological Science*, 6(1), 10–19. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9280.1995.tb00298.x>
- NACTO.** (2013). *Urban street design guide*. New York. https://doi.org/DOI.10.5822/978-1-61091-534-2_1,
- Narayan, D., & Pritchett, L.** (1999). Cents and Sociability: Household Income and Social Capital in Rural Tanzania. *Economic Development and Cultural Change*, 47(4), 871–897. <https://doi.org/10.1086/452436>
- Niyego, D. A.** (1999). *Haydarpaşa'da geçen yüzyılımız*. İstanbul: Hemdat İsrail Sinagogu Vakfı Yayınları.
- OECD.** (t.y.-a). OECD Better Life Index. 04 Aralık 2018 tarihinde, <<http://www.oecdbetterlifeindex.org/#/111111111111>>, adresinden erişildi.

- OECD.** (t.y.-b). The OECD measurement of social capital project and question databank - OECD. 12 Ekim 2018 tarihinde, <<http://www.oecd.org/sdd/social-capital-project-and-question-databank.htm>>, adresinden erişildi.
- OECD.** (2011). *How's life? Measuring Well-being*. OECD Raporu. <https://doi.org/10.1787/9789264121164-en>
- Oldenburg, R.** (1989). *The great good place : cafés, coffee shops, community centers, beauty parlors, general stores, bars, hangouts, and how they get you through the day*. New York: Paragon House.
- Ostrom, E.** (1994). Constituting Social Capital and Collective Action. *Journal of Theoretical Politics*, 6(4), 527–562.
- Park, R. E.** (1915). The City: Suggestions for the Investigation of Human Behaviour in the City Environment. *American Journal of Sociology*, 20(5), 577–612. <https://doi.org/10.1017/CBO9781107415324.004>
- Park, R. E.** (1952). *Human Communities: The City and Human Ecology* (3. baskı). Glencoe: Freepress.
- Peterson, R. D., Krivo, L. J., & Harris, M. A.** (2000). Disadvantage and Neighborhood Violent Crime: Do Local Institutions Matter? *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 37(1), 31–63. <https://doi.org/10.1177/0022427800037001002>
- Pinkster, F.** (2009). Neighborhood-Based Networks, Social Resources, and Labor Market Participation in Two Dutch Neighborhoods. *Journal of Urban Affairs*, 31(2), 213–231. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9906.2009.00442.x>
- Pianigiani, G.** (2015, Ağustos 24). Italian Neighbors Build Their Own Social Network. *New York Times*, s. A5. <<https://www.nytimes.com/2015/08/25/world/europe/italian-neighbors-build-their-own-social-network-online-and-off.html>>, adresinden erişildi.
- Pinto, P. R.** (2006). Social Capital as a Capacity for Collective Action. İçinde: R. Edwards, J. Franklin, & J. Holland (Ed.), *Assessing social capital concept policy practice*. Cambridge: Cambridge Scholars Press.
- Portes, A., & Landolt, P.** (1996). Downsides of social capital. *The American Prospect*, 26(3), 18–21. <https://doi.org/10.1073/pnas.1421888112>
- Portney, K. E., & Berry, J. M.** (2001). Mobilizing Minority Communities: Social Capital and Participation in Urban Neighborhoods. İçinde: B. Edwards, M. W. Foley, & M. Diani (Ed.), *Beyond Tocqueville: Civil Society and The Social Capital Debate in Comparative Perspective* (ss. 70–82). Massachusetts: Tufts University Press.
- Putnam, R.** (2000). *Bowling alone : the collapse and revival of American community*. New York: Simon & Schuster.
- Putnam, R.** (2002). *Democracies in flux : the evolution of social capital in contemporary society*. Oxford: Oxford University Press.
- Putnam, R., Feldstein, L., & Cohen, D.** (2009). *Better together : restoring the*

- American community*. New York: Simon and Schuster.
- Putnam, R., & Goss, K.** (2002). "Introduction". İçinde: R. Putnam (Ed.), *Democracies in Flux : The Evolution of Social Capital in Contemporary Society* (ss. 3–19). Oxford: Oxford University Press.
- Putnam, R., Leonardi, R., & Nanetti, R.** (1993). *Making democracy work : civic traditions in modern Italy*. New Jersey: Princeton University Press.
- Putnam, R., Light, I., Briggs, X. de souza, Rohe, W., Vidal, A., Hutchinson, J., Woolcock, M.** (2004). Using social capital to help integrate planning theory, research, and practice: Preface. *Journal of the American Planning Association* (C. 70, ss. 142–193).
- Rankin, B. H., & Quane, J. M.** (2000). Neighborhood Poverty and the Social Isolation of Inner-City African American Families. *Social Forces*, 79(1), 139. <https://doi.org/10.2307/2675567>
- Robertson, M. A.** (2010). *Social science and social capital in the Lamprey River Watershed: A resident survey for community and environmental planning and predicting support for innovative land use*. University of New Hampshire. <<https://scholars.unh.edu/dissertation/606>>, adresinden erişildi
- Rogers, S. H., Halstead, J. M., Gardner, K. H., & Carlson, C. H.** (2011). Examining Walkability and Social Capital as Indicators of Quality of Life at the Municipal and Neighborhood Scales. *Applied Research in Quality of Life*, 6(2), 201–213. <https://doi.org/10.1007/s11482-010-9132-4>
- Rogers, S. H., & Jarema, P. M.** (2015). A Brief History of Social Capital Research. İçinde: J. Halstead & S. C. Deller (Ed.), *Social Capital at the Community Level: An Applied Interdisciplinary Perspective* (ss. 14–30). New York: Taylor & Francis.
- Rohe, W. M.** (2004). Building Social Capital through community Development. İçinde: J. Hutchinson & A. C. Vidal (Ed.), *Using Social Capital to help integrate Planning Theory Research and Practice* (C. 70, ss. 158–164).
- Rutten, R., Westlund, H., & Boekema, F.** (2010). The spatial dimension of social capital. *European Planning Studies*, 18(6), 863–871. <https://doi.org/10.1080/09654311003701381>
- Saegert, S.** (2006). Building Civic Capacity in Urban Neighborhoods: An Empirically Grounded Anatomy. *Journal of Urban Affairs*, 28(3), 275–294. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9906.2006.00292.x>
- Saegert, S., & Winkel, G.** (2004). Crime, social capital, and community participation. *American Journal of Community Psychology*, 34(3–4), 219–233. <https://doi.org/10.1007/s10464-004-7416-2>
- Sampson, R. J., Morenoff, J. D., & Gannon-Rowley, T.** (2002). Assessing “Neighborhood Effects”: Social Processes and New Directions in Research. *Annual Review of Sociology*, 28(1), 443–478. <https://doi.org/10.1146/annurev.soc.28.110601.141114>
- Sampson, R. J., Raudenbush, S. W., & Earls, F.** (1997). Neighborhoods and

Violent Crime : A Multilevel Study of Collective Efficacy. *Science*, 277(5328), 918–924.

- Schiff, M.** (1992). Social Capital, Labor Mobility, and Welfare. *Rationality and Society*, 4(2), 157–175.
<https://doi.org/10.1177/1043463192004002003>
- Seeman, T. E.** (1996). Social ties and health: the benefits of social integration. *Annals of epidemiology*, 6(5), 442–451.
<<http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/8915476>>, adresinden erişildi.
- Sennett, R.** (1992). *The fall of public man*. New York: W. W. Norton & Company.
- Simmel, G.** (1969). The metropolis and mental life (1905). İçinde: R. Sennett (Ed.), *Classic essays on the culture of cities* (ss. 47–60). New Jersey: prentice-hall.
- Skjaeveland, O., & Garling, T.** (1997). Effects of interactional space on neighbouring. *Journal of Environmental Psychology*, 17(3), 181–198.
<https://doi.org/10.1006/jevp.1997.0054>
- Small, M. L.** (2006). Neighborhood Institutions as Resource Brokers: Childcare Centers, Interorganizational Ties, and Resource Access among the Poor. *Social Problems*, 53(2), 274–292.
<https://doi.org/10.1525/sp.2006.53.2.274>
- Small, M. L., & McDermott, M.** (2006). The Presence of Organizational Resources in Poor Urban Neighborhoods: An Analysis of Average and Contextual Effects. *Social Forces*, 84(3), 1697–1724.
<https://doi.org/10.1353/sof.2006.0067>
- Smith, N.** (1996). *The new urban frontier : gentrification and the revanchist city*. London: Routledge.
- Smith, N.** (2002). New Globalism, New Urbanism: Gentrification as Global Urban Strategy. *Antipode*, 34(3), 427–450. <https://doi.org/10.1111/1467-8330.00249>
- Soytemel, E., & Şen, B.** (2016). İstanbul’da Soylulaşma. İçinde: D. Koçak & O. Kemal Koçak (Ed.), *İstanbul Kimin Şehri? Kültür, Tasarım, Seyirlik ve Sermaye* (ss. 85–112). İstanbul: Metis yayınları.
- Spence, L. H.** (1993). Rethinking the Social Role of Public Housing. *Housing Policy Debate*, 4(3), 355–368.
<http://www.fanniemaefoundation.net/programs/hpd/pdf/hpd_0403_spence.pdf>, adresinden erişildi.
- Stegman, M. A., & Turner, M. A.** (1996). The Future of Urban America in the Global Economy. *Journal of the American Planning Association*, 62(2), 157–164. <https://doi.org/10.1080/01944369608975682>
- Stern, M. J., & Seifert, S. C.** (2007). *Culture and neighborhood revitalization: A harvest document*. UPENN, Social impact of arts Project . Philadelphia.
<http://www.sp2.upenn.edu/siap/docs/cultural_and_community_revitalization/culture_and_urban_revitalization_a_harvest_document.pdf>, adresinden erişildi.

- Stone, C. N.** (1989). *Regime politics : governing Atlanta, 1946-1988*. Lawrence: University Press of Kansas.
- Svendsen, G. L. H.** (2010). Socio-spatial Planning in the Creation of Bridging Social Capital: The Importance of Multifunctional Centers for Intergroup Networks and Integration. *International Journal of Social Inquiry*, 3(2), 45–73.
- Svendsen, G. L. H., & Svendsen, G. T.** (2016). *Trust, social capital and the scandinavian welfare state : explaining the flight of the bumblebee*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing.
- Sztompka, P.** (2000). *Trust : A Sociological Theory*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Talen, E., & Koschinsky, J.** (2013). The Walkable Neighborhood: A Literature Review. *International Journal of Sustainable Land Use and Urban Planning*, 1(1), 42–63. <https://doi.org/10.24102/ijslup.v1i1.211>
- Tekin, O.** (2010). Eskiçağ'da İstanbul. İçinde: F. Başar (Ed.), *Kültür Başkenti İstanbul* (ss. 12–38). İstanbul: Türk Kültürüne Hizmet Vakfı.
- Temkin, K., & Rohe, W. M.** (1998). Social capital and neighborhood stability : An empirical investigation. *Housing Policy Debate*, 9(1), 61–88. <https://doi.org/10.1080/10511482.1998.9521286>
- Tiedell, S., Oc, T., & Heath, T.** (2013). *Revitalizing historic urban quarters*. London: Routledge.
- Tigges, L. M., Browne, I., & Green, G. P.** (1998). Social Isolation of the Urban Poor: Race, Class, and Neighborhood Effects on Social Resources. *The Sociological Quarterly*, 39(1), 53–77. <https://doi.org/10.1111/j.1533-8525.1998.tb02349.x>
- Tonnies, F.** (1887). *Community and Society*. New York: Dover Publications.
- Tuğba Esen.** (2014, Aralık 5). Sanatçılara kabuklu yemiş atmayınız. *Agos*. <<http://www.agos.com.tr/tr/yazi/9865/sanatcilara-kabuklu-yemis-atmayiniz>>, adresinden erişildi.
- Türkmen, Z.** (2015). *Cultural Transformation of Yeldeğirmeni neighborhood*. (Y. Lisans Tezi). İstanbul Bilgi University.
- UK Department of transport.** (2007). *Manuel for streets*. <https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/341513/pdfmanforstreets.pdf>, adresinden erişildi
- Ulusoy, K.** (2011). Türk toplum hayatında yaşatılan kahve ve kahve kültürü: bir sözlü kültür ve sosyal çevre eğitimi çalışması. *Milli Folklor*, (89), 159–169.
- Uphoff, N.** (2001). Understanding social capital: learning from the analysis and experience of participation. İçinde: P. Dasgupta & I. Serageldin (Ed.), *Social Capital: A Multifaceted Perspective* (ss. 215–249). Washington DC: Worldbank Pub. <https://doi.org/10.1596/0-8213-4562-1>
- Urban Task Force.** (2003). *Towards an urban renaissance*. London: Routledge.

- Url-1** <<http://www.tarlabasi.org/en/about-us/history>>, erişim tarihi 12.02.201.
- Url-2** <<http://www.izmirtarih.com.tr>>, erişim tarihi 12.02.2018.
- Url-3** <<https://www.dsni.org>> , erişim tarihi 09.04.2018.
- Url-4** <<http://www.socialstreet.it>>, erişim tarihi 09.04.2018
- Url-5** <https://www.christiaanse.arch.ethz.ch/index.php?lang=en&page_id=474>, erişim tarihi 22.12.2018
- Url-6** <<http://www.oecd.org/social/humanandsocialcapitalarekeystowell-beingandeconomicgrowth.htm>>, erişim tarihi 18.03.2018
- Url-7** <<https://urban-regeneration.worldbank.org/node/45>>, erişim tarihi 18.03.2018
- Url-8** <<http://takortak.org>>, erişim tarihi 02.12.2018
- Url-9** <<http://yelsanat.kadikoy.bel.tr>>, erişim tarihi 02.12.2018
- Url-10** <<http://www.insideoutproject.net/en>>, erişim tarihi 04.12.2018
- Url-11** <<https://www.zingat.com/kadikoy-rasimpasa-bolge-raporu>>, erişim tarihi 06.06.2018
- Ürer, H.** (2010). Osmanlı’da kahve/kahvehane kültürü ve Salihli’den bir kahvehane örneği “Himaye-i Etfal”. *Sanat Tarihi Dergisi*, 9(2), 1–26.
- Ürküt, S.** (1998). *Yaşanabilir çevre oluşumunda mahalle kriterinin incelenmesi* (Y.lisans tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi.
- van Beckhoven, E., & van Kempen, R.** (2003). Social effects of urban restructuring: a case study in Amsterdam and Utrecht, the Netherlands. *Housing Studies*, 18(6), 853–875. <https://doi.org/10.1080/0267303032000135474>
- Vidal, A.** (2004). Building Social capital to Promote community Equity. İçinde: J. Hutchinson & A. C. Vidal (Ed.), *Using Social Capital to help integrate Planning Theory Research and Practice, Journal of the American Planning Association* (C. 70, ss. 164–168).
- Völker, B., Flap, H., & Lindenberg, S.** (2007). When are neighbourhoods communities? Community in Dutch neighbourhoods. *European Sociological Review*, 23(1), 99–114. <https://doi.org/10.1093/esr/jcl022>
- Walks, R. A., & Maaranen, R.** (2008). Gentrification, Social Mix, and Social Polarization: Testing the Linkages in Large Canadian Cities. *Urban Geography*, 29(4), 293–326. <https://doi.org/10.2747/0272-3638.29.4.293>
- Warde, A., & Tampubolon, G.** (2002). Social Capital, Networks and Leisure Consumption. *The Sociological Review*, 50(2), 155–180.
- Webber, M. M.** (1964). *Explorations into urban structure*. Philadelphia: University of Pennsylvania.
- Wellman, B.** (1979). The Community Question: The Intimate Networks of East Yorkers. *American Journal of Sociology*, 84(5), 1201–1231. <https://doi.org/10.1086/226906>
- Wellman, B.** (1996). Are personal communities local? A Dumptarian reconsideration. *Social Networks*, 18(4), 347–354.

[https://doi.org/10.1016/0378-8733\(95\)00282-0](https://doi.org/10.1016/0378-8733(95)00282-0)

- Wellman, B., & Wortley, S.** (1990). Different Strokes from Different Folks: Community Ties and Social Support. *American Journal of Sociology*, 96(3), 558–588. <https://doi.org/10.2307/2781064>
- Wilkerson, A., Carlson, N. E., Yen, I. H., & Michael, Y. L.** (2012). Neighborhood Physical Features and Relationships With Neighbors: Does Positive Physical Environment Increase Neighborliness? *Environment and Behavior*, 44(5), 595–615. <https://doi.org/10.1177/0013916511402058>
- Wilson, W. J.** (1987). *The Truly Disadvantaged: The Inner City, the Underclass, and Public Policy*. Chicago: University of Chicago Press.
- Wirth, L.** (1969). Urbanism as a way of life (1938). İçinde: R. Sennett (Ed.), *Classic essays on the culture of cities* (ss. 143–164). New Jersey: Prentice-hall.
- Woolcock, M.** (1998). Social Capital and Economic Development: Toward a Theoretical Synthesis and Policy Framework. *Theory and Society*, 27(2), 151–208. <<http://www.jstor.org/stable/657866>>, adresinden erişildi.
- Woolcock, M., & Narayan, D.** (2000). Social Capital: Implications for Development Theory. *World Bank Research Observer, Oxford Journals Economics & Social Sciences*, 15(2P), 225–249. <https://doi.org/10.1093/wbro/15.2.225>
- World bank.** (t.y.). Instruments of the social capital assessment tool Annex 1A Community Profile And Asset Mapping-Interview Guide. 12 Ekim 2018, tarihinde <<http://siteresources.worldbank.org/INTSOCIALCAPITAL/Resources/Social-Capital-Assessment-Tool--SOCAT-/annex1.pdf>>, adresinden erişildi
- Young, M., & Wilmott, P.** (1957). *Family and Kinship in East London*. Harmondsworth: Penguin.
- Zielenbach, S.** (2000). *The art of revitalization : improving conditions in distressed inner-city neighborhoods*. New York: Garland.
- Züger, M., & Christiaanse, K.** (2018). *The Potato Plan collection : 40 cities through the lens of Patrick Abercrombie*. Zurich: Nai010.
- Zukin, S.** (2008). Gentrification : Culture and Capital in the Urban Core. *Annual Review of Sociology*, 13(1987), 129–147.
- Zukin, S.** (2010). *Naked City: The Death and Life of Authentic Urban Places*. Oxford: Oxford University Press.

EKLER

EK A: Projenin arka planı

EK B: Rasimpaşa güvenlik verileri

EK C: Rasimpaşa kullanım verileri

EK D: Rasimpaşa kamusal kullanım verileri

EK E: Değerlendirmeye yönelik katılım toplantıları özetleri

EK F: Saha araştırmasında kullanılan anahtar sorular

EK G: Saha alışması katılımcılarının demografik verileri

EK A- PROJENİN ARKA PLANI

Yeldeğirmeni'nde canlandırmaya yönelik müdahaleler “Yeldeğirmeni Yenileme Projesi” adı altında 2010 yılında başlamış 2014 yılı başına kadar 3 yıl boyunca devam etmiştir.

Yeldeğirmeni sit alanının tamamı Kadıköy Belediyesi sorumluluk alanındadır ve ilçedeki en önemli iki kentsel sit alanından biridir. Tarihi eserlerin korunması ve kültür mirasının yaşatılmasını stratejik bir hedef olarak alan Kadıköy Belediyesi açısından⁷⁰ Yeldeğirmeni'nde öncelik tarihi dokunun korunmasıdır. ÇEKÜL Vakfı ve Kadıköy Belediyesi 2000'li yılların başından itibaren kentsel koruma konularında işbirliği yapan kurumlardır. Kadıköy Çarşısı'nın canlandırılması, Süreyya Operası'nın restorasyonu iki kurumun işbirliği ile koruma çalışmaları yürütülmüş iki alandır. Yeldeğirmeni sit alanının Kadıköy Çarşısındaki koruma çalışmalarının devamı niteliğinde olmasından dolayı mahalle için koruma stratejisinin belirlenmesi için iki kurum 2009 yılında görüşmelere başlamıştır.

Bu tez çalışmasında sunulan canlandırma modeli 2010 yılının başında tüm paydaşlara sunulmuş ve kabul görmüştür. Proje fiilen 2010 yılı Haziran'ında örgütlenme çalışmaları ile başlamıştır.

Kadıköy Belediyesi ve İstanbul Büyük Şehir Belediyesi yönetimleri iki farklı siyasi partiye mensuptur (CHP ve AKP). İktidar ve muhalefet arasındaki siyasi ilişkiler bu iki belediyenin hem ilişkilerine yansımakta, hem de uygulamaları ile kent mekanını bir siyasi mücadele alanı haline getirdikleri görülmektedir. Belediyenin Yeldeğirmeni ile ilişkisi bu anlamda; mekana yansıyan bir siyasi mücadeleyi de barındırır. Haydarpaşa, iktidar partisinin kentsel yenileme alanı olarak gördüğü ancak müdahale modelleri muhalefetçe sert biçimde eleştirilen bir alandır. Kadıköy Belediyesi, Haydarpaşa Yenileme alanının karşısında alternatif yenileme modelleri/ yumuşak müdahale yöntemleri ile bir koruma alanını yöneterek, başta kendi tabanı olmak üzere kamuoyuna siyasi bir duruş sergileme kaygısı da taşımaktadır. Projenin resmi isminin “Yeldeğirmeni Yenileme Projesi” olması da bu tutumdan kaynaklanmaktadır. Teknik anlamda –bu çalışma kapsamında da altı çizildiği gibi- yumuşak canlandırma müdahalelerini içerse de; Belediye “Yenilemeye alternatif bir model” ya da kendi yenileme anlayışını oluşturma kaygısı gütmektedir.

2014 Ocak ayı itibari ile projede planlanmış müdahaleler tamamlanmış ve proje çalışmaları son bulmuştur. Ancak kuşkusuz mahalledeki değişim/canlanma süreci bu tarihten sonra da devam etmiş, bu bakımdan her iki kurum da buradaki sürecin takibine ve gerekli durumlarda düzenlemeye yönelik müdahaleleri sürdürmüştür.

Canlandırma projesi kapsamında 2010 yılı sonunda yayınlanmış mekansal gelişim stratejisi dokümanında projenin amacı; “alanın sosyal ve mekansal değerlerini korunarak, toplumsal, ekonomik ve fiziksel anlamda mahallede kalıcı canlanmanın sağlanmasını tetikleyecek entegre stratejilerin geliştirilmesi ve uygulamaların yapılması” olarak tanımlanmıştır.

Anadolu kentlerindeki *Çarşı- Kale- Mahalle* ilişkisi üzerine kurulu koruma yaklaşımını benimseyen ÇEKÜL; Kadıköy'de benzer stratejiyi *Çarşı- Liman -*

⁷⁰ <http://www.kadikoy.bel.tr/Documents/file/GeneralContent/Stratejikplan-f54d06ff-ed36-482c-8e9f-b137af23c336.pdf>, Statejik alan3, Stratejik hedef 2

Mahalle ilişki üzerinden kurgulamaktadır. Bu bağlamda; Yeldeğirmeni'ndeki mahalle canlandırma projesi, Kadıköy tarihi çarşısının canlandırma projesinin devamı olarak nitelendirilebilir.

ÇEKÜL Vakfının Anadolu'da geçmişte yürüttüğü kentsel ölçekte koruma çalışmalarına bakıldığı zaman, uygulamaların büyük oranda cephe sağlıklaştırma ve anıtsal binaların restore edilerek kültür odaklı olarak yeniden işlevlendirilmesi yaklaşımına dayandığı görülmektedir⁷¹. Bu anlamda projelerde mekansal iyileştirmeye dayalı bir strateji güdülmüştür. Gayrimenkul spekülasyonunun çok fazla olmadığı ve demografik olarak daha homojen nüfusları barındıran bu Anadolu kentlerindeki projeler de bile, kentsel koruma çalışmalarının uzun vadede turizmi hareketlendirdiği, ancak sosyal dokunun sürekliliğinin istenildiği düzeyde sağlanamadığı görülmekte. İstanbul kent merkezinde gayrimenkul spekülasyonuna açık ve kırılğan düşük gelir düzeyinde nüfusu barındıran alanlarda benzer bir kentsel koruma yaklaşımının uzun vadede alanda sosyal dokuya zarar verebileceği ön görülebilir. Keza İstanbul'da cephe sağlıklaştırması ve restorasyona dayalı kentsel koruma çalışmalarının benzer sonuçları deneyimlenmiş; gerek kamuoyunda gerekse de akademik yazında sıklıkla tartışılmıştır.

Projenin Paydaşları:

Projede yerel yönetim-STK-halk ortaklığına dayalı üçlü bir işbirliği modeli uygulanmıştır. Projenin ana paydaşları: yerel yönetim olarak Kadıköy Belediyesi, STK olarak ÇEKÜL Vakfı, Halk olarak ise Yeldeğirmeni'nde yaşayanlar ve onları temsilen Rasimpaşa Gönüllüleridir.

i. Kadıköy Belediyesi: Kadıköy Belediyesi paydaşlar içinde projenin ana yüklenicisi ve uygulayıcısıdır. Projenin finansmanı, alt projelerin uygulanması, kaynak yaratılması ve kontrolünü Kadıköy Belediyesi üstlenir. Kadıköy Belediyesi projenin yönetimi, karar ve yürütme aşamalarında diğer paydaşlara inisiyatif alanı açmış olsa da, uygulama aşamasında son onay yine kendisine aittir. Belediye ayrıca müdahale edilen proje alanlarının büyük bölümünün mülk sahibidir.

Canlandırma projesi, Kadıköy Belediyesi “Plan ve Proje Müdürlüğü” tarafından yürütülmüştür⁷². Projelendirme, program oluşturma ve uygulamaya dair kararları bu müdürlük verir. Proje bazlı olarak, Fen İşleri Müdürlüğü, Park ve Bahçeler Müdürlüğü, KUDEB, Yapı Denetim Müdürlüğü, Çevre Kontrol Müdürlüğü, Temizlik İşleri Müdürlüğü ve İmar Müdürlüğü ile işbirliği yapılmıştır.

ii. ÇEKÜL Vakfı: ÇEKÜL (Çevre ve Kültür Değerlerini Koruma ve Tanıtma) Vakfı, projenin stratejik planlaması, tasarımı ve alanda yürütücüsü olarak yer almıştır.

ÇEKÜL Vakfı, 1990 yılında kurulmuş, temel eylem alanı doğa ve kültür mirasının korunması olan, ulusal bir sivil toplum kuruluşudur. Vakıf özellikle tarihi kent dokularının korunması konusunda geçmişi 1950'e kadar uzanan bir örgütlenmeye sahiptir ve bu alanda Türkiye'de öncü sayılabilecek kurumlardan biridir. Vakıf, kentsel korumanın yerel yönetimlerin sorumluluğunda, yerelde, yerel kaynaklarla gerçekleştirilmesini savunan bir anlayışa sahiptir. Bu bakımdan yerel yönetimler ile

⁷¹ Safranbolu, Gaziantep kent merkezi, Bursa kent merkezi, Beypazarı, Cumalıkızık bunlar arasında ilk etapta sayılabilecek projelerdir.

⁷² Bu birim 2014 yerel seçimleri sonrası farklı müdürlüklere bölünmüştür. Proje süresince birimin müdürlüğünü Şehir Plancısı Şule Onur üstlenmişti.

güçlü bağları bulunmakta, TKB'nin (Tarihi Kentler Birliği) de genel sekreterliğini yürütmektedir.

ÇEKÜL finansal ve siyasi olarak bağımsız bir yapıya sahip olduğu için ve geçmişte kentsel koruma alanında başarılı kabul edilen uygulamaların içinde bulunduğu için, kendi konularında güven ilişkisi tesis etmiş ve özellikle kültür politikaları geliştirilmesinde güçlü etkisi olan bir STK'dır. Kendi alanında hem think-tank olarak hareket edip, yerel yönetimlere stratejik danışmanlık yapar, hem de koruma uygulamalarını yerelde kendi inisiyatifi ile yürütebilir. Bu yüzden sosyal sermayesi yüksek, gerek bürokrasiyle, gerek sivil toplumla, gerekse de akademik dünya ile güçlü bağları bulunan, geniş bir ağ yapılanmasına sahip bir kurumdur.

ÇEKÜL Vakfı'nın, Yeldeğirmeni'nde de uyguladığı çalışma şeması yerel örgütlenme kurulmasına dayalıdır. Uygulama alanında bir saha ofisi kurar. Saha ofisinin başında saha/proje koordinatörü bulunur. Proje koordinatörü yerel yönetim, yerel STK'lar ve halk ile birlikte çalışarak, Vakıf adına, yerel yönetim kaynaklarını kullanarak projeyi yürütür.

Proje koordinatörü⁷³, ÇEKÜL Vakfı danışma kurulu ve uzmanlar ekibine karşı sorumludur. Uzmanlar ekibi her biri farklı disiplinlerden gelen, koruma politikaları konusunda deneyimli uzmanlardan oluşur. Saha çalışmaları, strateji ve kararlar bu kurula rutin olarak sunulur ve tartışmaya açılır. Vakıf başkanı aynı zamanda kurulun da başkanıdır⁷⁴ ve projenin ÇEKÜL Vakfı adına yöneticisidir.

iii. Rasimpaşa Gönüllüleri: Sivil inisiyatifin güçlendirilmesine dayalı bir müdahale modelinde hiç kuşkusuz alanda yaşayan halk sürecin doğal paydaşı olmalıdır. Yeldeğirmeni'nde mahalleyi temsilen "Rasimpaşa Gönüllüleri" bu rolü üstlenmişlerdir.

Rasimpaşa Gönüllüleri belediyenin mahalle gönüllülerinden bir araya gelmiş çekirdek bir ekip etrafında örgütlenmiştir. Rasimpaşa Gönüllüleri'nin tamamı mahallede ikamet etmektedir. Gönüllüler içinde zamanla şekillenmiş bir çekirdek ekip, mahallede yaşayanların görüşleri ve beklentileri ışığında projeyi, sahada proje koordinatörü ile birlikte yürütür. Ayrıca proje stratejisi doğrultusunda kendi programlarını planlar ve uygularlar.

Rasimpaşa Gönüllüleri basit bir şemaya sahiptir. Örgütlenmenin başında "gönüllüler başkanı" bulunur⁷⁵. Başkan, tam zamanlı olarak proje içinde yer alır ve idari sekreteryaya işlerini yerine getirir. Bunun dışında yönetsel açıdan hiyerarşik bir yapı yoktur. Katılımcılar tercih ederlerse resmi olarak üye olabilirler, ancak örgütlenmenin içinde yer almak için üyelik şart değildir.

iv. Proje bazlı diğer paydaşlar: Canlandırma süreci boyunca bazı özel sektör ve sivil toplum kuruluşlarıyla, proje bazlı süreli işbirlikleri kurulmuştur.

Marshall boya firması, Philips Aydınlatma ve MTM boya firması ile mekansal müdahaleler ve kamusal sanat uygulamalarında aynı sponsorluğa dayalı işbirlikleri yapılmıştır. Kentsel Strateji Firması ile TAK'ın açılması sürecinde ortaklık kurulmuştur.

⁷³ Bu görevi tezin yazarı yürütmüştür.

⁷⁴ Bu görevi vakfın kurucusu, Prof. Dr. Metin Sözen yürütmektedir.

⁷⁵ Proje süreci boyunca bu görevi emekli öğretmen Cemile Güney üstlenmiştir.

Yeryüzü Derneği ile kentsel tarım uygulamaları, Sokak Bizim Derneği ile kamusal kullanım araştırmaları süresince işbirliği yapılmıştır.

Projenin Yöntemi ve Finansmanı:

Önerilen canlandırma modeli, uygulamaya dönük mekansal bir müdahale yerine bir sürecin yönetimine dayandığından; sahada tüm paydaşların bir arada çalışabileceği bir alanda, mahalle dinamiklerinin takibi, bu dinamikler ışığında ve canlandırma yaklaşımına uygun eylem başlıkları geliştirilmesi ve yine sahada tüm paydaşların işbirliği ile uygulanması yöntemi esas alınır.

Süreç içinde önerilen eylem başlıklarından her biri birer alt proje olarak değerlendirilmiştir. Her eylem kendi içinde ayrı bir ekip çalışmasını barındırmaktadır. Saha ofisinde bu eylemlerin birbiri ile uyumlu biçimde tatbiki ve takibi yapılır. Saha ofisi bu açıdan tüm ana paydaşların ve proje bazlı paydaşların ortak faaliyet alanıdır. Süreç yönetimi açısından kilit rol oynar.

Saha ekibi, hem Kadıköy Belediyesi Plan Proje Müdürlüğüne bağlı proje teknikerlerini, hem ÇEKÜL Vakfının alandaki örgütlenmesini, hem de Rasimpaşa Gönüllülerini barındırır. Bu açıdan hem mahalleli olma, hem ÇEKÜL Vakfını temsil etme, hem de belediye adına çalışma vasfı bulunur. Saha ekibi halkla ilişkiler kurar, katılım çalışmalarını yürütür, proje ve program geliştirir, bu proje/programların uygulamasını takip eder, tüm paydaşlara raporlar.

ÇEKÜL projelerin geliştirilmesi ayağında rol alır. Sahadaki örgütlenmesi kanalıyla, vakıf canlandırma sürecine yönelik eylem önerileri ve stratejileri belirler ve Plan Proje Müdürlüğüne sunar.

Plan Proje Müdürlüğü mekansal müdahalelere yönelik uygulama projelerini hazırlar (veya hazırlatır), geliştirilen projeleri diğer müdürlüklere sunar, iş planını ÇEKÜL ile birlikte hazırlayarak ilgili müdürlüklerin sahada çalışmasını denetler. İhale edilen uygulama projelerinde ve sponsorluk ilişkilerinde üçüncül kurumlarla olan ilişkileri kurar.

Gerekli durumlarda belediyenin diğer müdürlükleri kendi alanlarıyla ilgili konularda sürece dahil olurlar (Fen işleri yapım işlerinde, Park Bahçeler peyzaj projelerinde, KUDEB eski eser projelerinde vb.). Ancak bu işler Plan Proje Müdürlüğü denetimi ve yönlendirmesi ile yapılır. Plan Proje Müdürlüğü ayrıca düzenli brifinglerle Belediye içindeki diğer bölümleri gelişmelerle ilgili bilgilendirir.

Sivil örgütlenmeye yönelik eylemler, belediyenin onayı dahilinde ÇEKÜL ve mahalle gönüllülerince, saha ofisi üzerinden programlanır ve yürütülür. Bu süreçte sivil toplumla ve üçüncül kurumlarla ilişkileri saha ekibi kurar. Bu faaliyetlerde eğer gerekiyorsa Belediye aynı katkıda bulunur, malzeme ve organizasyon giderlerini kendi imkanlarıyla karşılar, tanıtım ve iletişim çalışmalarına destek verir.

Projenin finansmanının tamamı Kadıköy Belediyesi öz kaynakları ile karşılanmıştır. Kamulaştırılan ya da kiralanılan binalar, inşaat giderleri, donatı alanlarının giderleri projenin başlıca masraflarıdır. Başta Rasimpaşa Gönüllüleri ve ÇEKÜL olmak üzere, proje içerisindeki paydaşların tamamı gönüllülük esaslı çalışmış, kendi giderlerini karşılamışlardır.

EK B- RASİMPAŞA GÜVENLİK VERİLERİ

Çizelge B.1: Rasimpaşa2010-2017 suç verileri. (Kaynak: Kadıköy İlçe Emniyet Müdürlüğü).

	2010	2013	2015	2017
Kasten yaralama	123	129	89	118
Taksirle yaralama	10	9	17	20
Kişilere hakaret	12	ulaşamadı	ulaşamadı	ulaşamadı
Tehdit	32	ulaşamadı	ulaşamadı	ulaşamadı
Cinsel taciz	2	3	0	1
Evden hırsızlık	66	56	76	70
Otodan hırsızlık	18	20	11	15
Oto hırsızlığı	8	4	7	6
İşyerinden hırsızlık	21	ulaşamadı	ulaşamadı	ulaşamadı
Şahsa ait mala zarar verme	19	ulaşamadı	ulaşamadı	ulaşamadı

EK C- RASİMPAŞA KULLANIM VERİLERİ

2010 yılına ait kullanım verileri Kadıköy Belediyesi Ruhsat Müdürlüğü verilerine, 2016 ve 2017 verileri Kadıköy Belediyesi Kentsel Tasarım Müdürlüğü verilerine dayanmaktadır.

Çizelge C.1.: Yeldeğirmeni'nde kullanımların dağılımı (2017).

FONKSİYON	SİT ALANI				SEMT BÜTÜNÜ			
	BİNA SAYISI	ALAN	BİNA %	ALAN %	BİNA SAYISI	ALAN	BİNA %	ALAN %
DİĞER	240	11567.7	19.46%	9.22%	300	16867.15	14.39%	6.91%
DİNİ TESİS	7	619.52	0.57%	0.49%	12	2400.78	0.58%	0.98%
KAMU HİZMET	9	2543.76	0.73%	2.03%	27	8533.41	1.29%	3.49%
KARMA KONUT	457	53085	37.06%	42.30%	723	87006.75	34.68%	35.63%
KONAKLAMA	55	6026.89	4.46%	4.80%	55	6026.89	2.64%	2.47%
KONAKLAMA / TİCARET	18	2534.36	1.46%	2.02%	18	2534.36	0.86%	1.04%
KONUT	327	33495	26.52%	26.69%	542	55839.17	26.00%	22.87%
OTOPARK	5	71.71	0.41%	0.06%	7	3643.71	0.34%	1.49%
TİCARET / ÖZEL HİZMETLER	102	13550.93	8.27%	10.80%	388	59312.67	18.61%	24.29%
YURT	13	2006.02	1.05%	1.60%	13	2006.02	0.62%	0.82%
Toplam	1233	125500.89			2085	244170.91		

Çizelge C.2.: Yeldeğirmeni'nde kullanımların 2010-2016 arasında değişimi.

DEĞİŞİM EĞİLİMİ	2010-2016	DEĞİŞİM DEĞERİ
atölye>boş	1	0
boş>atölye	1	
atölye>hizmet	1	Hizmet birimi sayısı 1 azalırken, atölye sayısı 1 artmıştır.
hizmet>atölye	2	
atölye>konut	1	1 atölye birimi, konut birimine dönüşmüştür.
konut>atölye	0	
atölye>ticaret	1	Ticaret birimi sayısı 2 azalırken, atölye sayısı 2 artmıştır.
ticaret>atölye	3	
atölye>yeme-içme	2	0
yeme-içme>atölye	2	
boş>depo	0	0
depo>boş	0	
boş>fırın	0	Fırın birimi sayısı 1 artmıştır.
fırın>boş	1	
boş>hizmet	8	Boş birim sayısı 5 azalırken, hizmet birimi sayısı 5 artmıştır.
hizmet>boş	3	
boş>konut	9	Boş birim sayısı 7 azalırken, konut birimi sayısı 7 artmıştır.
konut>boş	2	
boş>ticaret	7	Ticaret birim sayısı 2 azalırken, boş birim sayısı 2 artmıştır.
ticaret>boş	9	
boş>yeme-içme	5	Boş birim sayısı 2 azalırken, yeme-içme birim sayısı 2 artmıştır.
yeme-içme>boş	3	
depo>atölye	3	Depo birim sayısı 3 azalırken, atölye birim sayısı 3 artmıştır.
atölye>depo	0	
depo>hizmet	0	0
hizmet>depo	0	
depo>konaklama	0	0
konaklama>depo	0	
depo>ticaret	2	Depo birim sayısı 1 azalırken, ticaret birim sayısı 1 artmıştır.
ticaret>depo	1	
depo>yeme-içme	2	Depo birim sayısı 2 azalırken, yeme-içme birim sayısı 2 artmıştır.
yeme-içme>depo	0	
hizmet>konaklama	1	Hizmet birim sayısı 1 azalırken, konaklama birim sayısı 1 artmıştır.
konaklama>hizmet	0	
hizmet>ticaret	9	Hizmet birim sayısı 7 azalırken, ticaret birim sayısı 7 artmıştır.
ticaret>hizmet	2	
hizmet>yeme-içme	6	Hizmet birim sayısı 5 azalırken, yeme-içme birim sayısı 5 artmıştır.
yeme-içme>hizmet	1	
konaklama>boş	3	Konaklama birim sayısı 3 azalırken, boş birim sayısı 3 artmıştır.
boş>konaklama	0	
konaklama>konut	1	Konaklama birim sayısı 1 azalırken, konut birim sayısı 1 artmıştır.
konut>konaklama	0	
konaklama>ticaret	2	Konaklama birim sayısı 2 azalırken, ticaret birim sayısı 2 artmıştır.
ticaret>konaklama	0	
konaklama>yeme-içme	1	Konaklama birim sayısı 1 azalırken, yeme-içme birim sayısı 1 artmıştır.
yeme-içme>konaklama	0	
konut>depo	1	Konut birim sayısı 1 azalırken, depo birim sayısı 1 artmıştır.
depo>konut	0	
konut>hizmet	1	Konut birim sayısı 1 azalırken, hizmet birim sayısı 1 artmıştır.
hizmet>konut	0	
konut>ticaret	4	Konut birim sayısı 4 azalırken, ticaret birim sayısı 4 artmıştır.
ticaret>konut	0	
konut>yeme-içme	1	0
yeme-içme>konut	1	
ticaret>yeme-içme	13	Ticaret birim sayısı 5 azalırken, yeme-içme birim sayısı 5 artmıştır.
yeme-içme>ticaret	8	

Çizelge C.3.: Yeldeğirmeni’nde kullanımların 2016-2017 arasında değişimi.

DEĞİŞİM EĞİLİMİ	2016-2017	DEĞİŞİM DEĞERİ
atölye>boş	0	Boş birim sayısı 11 azalırken, atölye birim
boş>atölye	11	sayısı 11 artmıştır.
atölye>hizmet	0	Hizmet birimi sayısı 9 azalırken, atölye sayısı
hizmet>atölye	9	9 artmıştır.
atölye>konut	0	0
konut>atölye	0	
atölye>ticaret	0	Ticaret birimi sayısı 25 azalırken, atölye
ticaret>atölye	25	sayısı 25 artmıştır.
atölye>yeme-içme	0	Atölye birimi sayısı 2 azalırken, yeme-içme
yeme-içme>atölye	2	birim sayısı 2 artmıştır.
boş>depo	19	Boş birim sayısı 14 azalırken, depo birim
depo>boş	5	sayısı 14 artmıştır.
boş>fırın	0	0
fırın>boş	0	
boş>hizmet	9	Boş birim sayısı 6 azalırken, hizmet birimi
hizmet>boş	3	sayısı 6 artmıştır.
boş>konut	9	Boş birim sayısı 9 azalırken, konut birimi
konut>boş	0	sayısı 9 artmıştır.
boş>ticaret	23	Ticaret birim sayısı 10 azalırken, boş birim
ticaret>boş	13	sayısı 10 artmıştır.
boş>yeme-içme	8	Boş birim sayısı 7 azalırken,yeme-içme
yeme-içme>boş	1	birim sayısı 7 artmıştır.
depo>atölye	9	Depo birim sayısı 9 azalırken, atölye birim
atölye>depo	0	sayısı 9 artmıştır.
depo>hizmet	1	Depo birim sayısı 1 azalırken, depo birim
hizmet>depo	0	sayısı 1 artmıştır.
depo>konaklama	1	Depo birim sayısı 1 azalırken, konaklama
konaklama>depo	0	birim sayısı 1 artmıştır.
depo>ticaret	6	Depo birim sayısı 1 azalırken, ticaret birim
ticaret>depo	5	sayısı 1 artmıştır.
depo>yeme-içme	6	Depo birim sayısı 6 azalırken, yeme-içme
yeme-içme>depo	0	birim sayısı 6 artmıştır.
hizmet>konaklama	0	0
konaklama>hizmet	0	
hizmet>ticaret	13	Ticaret birim sayısı 12 azalırken, hizmet
ticaret>hizmet	25	birim sayısı 12 artmıştır.
hizmet>yeme-içme	3	0
yeme-içme>hizmet	3	
konaklama>boş	0	0
boş>konaklama	0	
konaklama>konut	0	0
konut>konaklama	0	
konaklama>ticaret	0	Ticaret birim sayısı 1 azalırken, konaklama
ticaret>konaklama	1	birim sayısı 1 artmıştır.
konaklama>yeme-içme	0	0
yeme-içme>konaklama	0	
konut>depo	0	Depo birim sayısı 2 azalırken, konut birim
depo>konut	2	sayısı 2 artmıştır.
konut>hizmet	0	Hizmet birim sayısı 2 azalırken, konut birim
hizmet>konut	2	sayısı 2 artmıştır.
konut>ticaret	0	Ticaret birim sayısı 10 azalırken, konut
ticaret>konut	10	birim sayısı 10 artmıştır.
konut>yeme-içme	0	Yeme-içme birim sayısı 1 azalırken, konut
yeme-içme>konut	1	birim sayısı 1 artmıştır.
ticaret>yeme-içme	30	Ticaret birim sayısı 23 azalırken, yeme-içme
yeme-içme>ticaret	7	birim sayısı 23 artmıştır.

EK D- RASİMPAŞA KAMUSAL KULLANIM VERİLERİ

	2011 sayımı					2018 sayımı				
	<i>Taşlıbayır sk.</i>	<i>Macit Erbudak sk.</i>	<i>Yeldeğirmeni sk.</i>	<i>İskele sk.</i>	<i>TOPLAM</i>	<i>Taşlıbayır sk.</i>	<i>Macit Erbudak sk.</i>	<i>Yeldeğirmeni sk.</i>	<i>İskele sk.</i>	<i>TOPLAM</i>
Yürüyen	82	80	115	158	435	165	87	180	210	642
Ayakta duran	27	10	23	27	87	25	24	40	48	137
Ayakta sohbet eden	4	19	13	13	49	29	27	27	35	118
Bisiklete binen	3	0	2	2	7	0	0	1	4	5
Dükkan önünde duran	9	12	8	10	39	6	11	6	32	55
Sandalyede oturan	3	13	18	16	50	67	15	51	87	220
Kaldırımında oturan	0	6	7	8	21	18	11	29	62	120
Oyun oynayan	2	3	17	13	35	4	0	20	47	71
TOPLAM	130	143	203	247	723	314	175	354	525	1368

EK E- DEĞERLENDİRMEYE YÖNELİK KATILIM TOPLANTILARI ÖZETLERİ

Odak grup 1- Küçük Esnaf:

Toplantı tarihi: 9 Kasım 2017/ Rasimpaşa Mahalle Evi

Katılımcılar: (12 kişi) Yaşar Çakır, Yunus Kalkan, Şaban Yeğengi, Hasan Aygül, Mahmut Akoğuz, Salih Özkan, Havva Şahin, Yavuz Yulalı, Şevket Yeşilyurt, Kudret Akman, Ramazan Kılıç, Necati Yazıcı

Toplantı Özeti

- Kafelerin ve büyük marketlerin kaldırımları işgal ettiği ve kaldırımların yürünemez hale geldiği belirtildi. Bunun dışında kaldırımlara motosikletlerin ve bisikletlerin de park etmesinin yürümeyi zorlaştırdığı ifade edildi. Motosiklet park cepleri önerildi. Ayrıca, kaldırımlarda suların biriktiği ve giderlerin sorunlu olduğu belirtildi. *“Kaldırımlar çok sorunlu yola inmek zorunda kalıyoruz, bu sefer de araçlar tepki gösteriyor. Nerede yürüelim?”*, *“İşgal alanları dışına çıkıyorlar kaldırımları işgal ediyorlar bebek arabası ve torbalarınızla geçemiyorsunuz.”*
- Babaların hem tipinin hem de konumlarının yanlış olduğu belirtildi. Dar olan kaldırımlarda babaların kenarlarında değil kaldırımın ortalarında bir kısımda konumlandığına, babaların özellikle alçak ve beton olanlarının daha çok tehlike yarattığından ve bu tür sorunlar sonucunda kaldırımda sürekli ayağa takılma, düşme ve yaralanma vakalarının gözlemlendiğinden bahsedildi.
- Katılımcıların bir kısmı sokaklarda çöplerin ve kullanılmayan ev mobilyalarının biriktiğini, bu durumun herkese rahatsızlık verdiğini ifade ederken diğer bir grup ise çöp sorununun çok yaşanmadığını ifade etti. Geçmiş çalışmalarda her binaya çöp kutusu verildiği fakat bina sahiplerinin bundan rahatsız olması sebebiyle küçük çöp kutularını yok ettiği ya da yerlerini değiştirdiği; mevcut çöp kutularının çok kirli olduğu, belediyenin çöp kutularını daha düzenli aralıklarla temizlemesi; yurttaşın da atıkları çöp poşeti kullanarak daha muntazam biçimde dökmesi gerektiği belirtildi.
- Dükkan, sokak, bina ve kaldırım kotlarındaki hataların yağışlı havalarda dükkan ve bina içlerinde su basmalarına neden olduğu ve kot hatalarının kaldırımlarda yürümeyi zorlaştırdığı vurgulandı.
- Mahalle ve çevresinde aydınlatmada sorunlar olduğu belirtildi. Aydınlatmanın artırılması ve aydınlatma direklerinin daha estetik bir görünüme kavuşması, geçmişe ait figürleri barındırması önerildi.
- Karakolhane özelinde servis cepleri tartışıldı. Esnafın genel kanısı, servis ceplerinin sayısının yeterli olduğu ancak kişisel, tek taraflı ve özel kullanımlar nedeniyle adaletsizler yaşandığı belirtildi. *Esnaf: “Herkes kendi zevkine göre cepleri kullanmamalı. Adamın elinde anahtarı var istediği gibi kullanıyor. Böyle bir olay olunca eskiden belediyeyi arıyorduk çekici gönderiyordu.”*
- Yük indirme bindirme sırasında trafiğin kilitlendiği, yoldaki duraklamaların tüm mahalledeki trafik akışını aksattığı ifade edildi.
- Otopark sorununun yaşandığı ve otoparkları burada yaşayanların yanı sıra farklı yerlerden gelen insanların da yoğun biçimde kullandığı belirtildi. *Esnaf: Büyük araçlar gece ya da ölü saatte gelsin. Büyük marketler de aynı şeyi yapıyor. Masraftan kaçıyor işçi çalıştırmayayım diyor.*
- İnsanların binalarına ve kendi evlerine gerektiği özeni göstermediği ifade edildi. Yağmur giderlerinin sorunlu olduğu; giderlerden ve klimalardan insanların üzerine suların aktığı belirtildi.

- Yeşil alanların çok az olduğu; mevcutta bulunan Ali İsmail Korkmaz Parkı'nın da bakımsız ve amaç dışı kullanıldığı belirtildi.
- Hayvan sahiplerinin, hayvanlarının dışkılarını toplamadıklarını özellikle Ali İsmail Korkmaz parkı gibi toprak alanlarda bu sorunun çok daha fazla yaşandığı belirtildi.
- Atıl kalmış binaların haşere, fare gibi hayvanların barınması ve üremesi için ortam oluşturduğu belirtildi.
- Fırınlar ve yeme yerlerinin havalandırmasında sorunlar yaşandığı ve bu durumun özellikle bu tip yerlere yakın oturan yurttaşlar için çok sorun yarattığı belirtildi.
- Son yıllarda yaşanan değişimlerin gayrimenkul değerlerini çok arttırdığı, bu durumun özellikle kira ödeyen küçük esnafı olumsuz etkilediği belirtildi.
- Kafelerin suni bir fiyat artışına neden olduğu, öğrencilerin, ziyaretçilerin ve yabancıların sayısının arttığı belirtildi. *“Yeldeğirmeni son 2-3 yıllarda böyle oldu. O kafe şu kadar para veriyor sen de bu kadar vereceksin diye baskı yapılmaya başlandı.”*, *“Marmaray geldi öğrenci geldi tabi ki değişecek”*, *“Yeldeğirmeni bir çatı altında birbirini tanıyan insanlardı burası birleşmiş milletler gibi oldu.”*
- Kafelerin hem olumlu hem de olumsuz etkilerinin olduğu belirtildi. Ancak kafelerin bu hızla gelişmeye devam etmesi durumunda ileride konut yaşamını ve küçük esnafı olumsuz etkileyeceği ve telafisi olamayacak büyük sorunlar yaratacağı vurgulandı. Kafelerin gece çok geç saatlere kadar açık oldukları, gürültü kirliliği yarattıkları belirtildi. *“Ziyaretçilerin kafelere faydası var bize yok”*, *“Vatandaş marangoz terzi bijuteri veya kırtasiye bulamayacak bir sokakta 50 kafe olmaz.”*, *“Burada kafelerden başka esnaf kalmayacak.”*
- Alkol ruhsatı verileceğine dair söylentilerin zaman zaman yayıldığını belirttiler. Alkol ruhsatının kesinlikle verilmemesi gerektiği vurgulandı. Ruhsat olmamasına karşın el altından alkol satışı yapılan yerlerin olduğu ifade edildi. Sokaklarda alkol içilmesinden duyulan rahatsızlıktan bahsedildi. Özellikle gençlerin daha dikkatli olması gerektiği belirtildi.
- Dizi çekimlerinin sokakları ve parkları olumsuz etkilediği belirtildi. *“Zor elde ettiğimiz Ali İsmail korkmaz Parkı film çekimlerinin çay bahçesi oldu.”*
- Katılımcılar bir kısmı sokakların güvensiz olduğu, uyuşturucu satışı yapıldığı ve karakolun yeniden faaliyete geçmesi gerektiğini belirtirken diğer bir kısmı güvenliğin karakol ile sağlanamayacağını karakol olsa da olmasa da güvenlik sorunlarının yaşandığını belirtti. Bunun yerine devriyelerinin artırılması gerektiğini savundular. *“Karakolhane’de bir sürü ev günlük veya saatlik kiraya veriliyor. Fuhuş yapılıyor. Camlardan pencerelerden çırılçıplak çıkıyorlar. Emniyeti çağırıyoruz. Suçüstü yapmanız gerekiyor diyorlar.”*
- Katılımcılar alanın tarihi dokusunun çok önemli olduğunu vurguladı ve alanın bu özelliğiyle ön plana çıkması gerektiğini belirtti. Ancak tarihi binaların mevcut sahipleri tarafından yenilemesinin çok güç olduğunu, bu konuda belediyenin ve vakıfların sorumluluk alması gerektiğini belirttiler.
- Esnaf ilişkilerinin ve komşuluğun çok değerli olduğu, mahallede azalsa da devam ettiği vurgulandı. *“Burada herkes birbirini tanır. Birinin işi çıksa diğeri yerine dükkanına bakar”*
- Yeldeğirmeni'nde çok çeşitli insanların bir arada yaşadığı ve bu çeşitliliğin önemi vurgulandı. *“Buranın seçim sonucu Türkiye'nin 81 ilinin sonucunu yansıtır. Çünkü burada her ilden arkadaşınıza selam verirsiniz. Her seçimde bunu deniyorum ve tutuyor.”*

Odak grup 2- Eski Yeldeğirmenliler

Toplantı tarihi: 9 Kasım 2017/ Rasimpaşa Mahalle Evi

Katılımcılar: (15 kişi) Mustafa Tetik, Turkan Ermiş, Handan Ahmetoğlu, Sevgi İşler, Dilek Güllalp, Mehmet Ali Erdoğan, Sakine Diri, Selma Ödenci, Necla Erşen, Mahmut Çolakoğlu, Aşık Çolakoğlu, Suzan Atlı Berman, Ufuk Onarman, Cemile Güney, Fatma Ögül

Toplantı Özeti

- Katılımcılar kaldırımı rahat kullanamadıklarını, dükkanlara fazla işgal hakkı tanındığını belirttiler. Kafelerin kaldırımı işgal ettiği, marketlerin kaldırımı işgal ettiği, diğer esnafların kaldırımı işgal ettiği, kaldırımları motorların ve bisikletlerin kullandığı, kaldırımda insanların uzun süre bekleme yaptığı, kaldırımların dar olduğu, engelliler için uygun şartların olmadığı belirtildi. *“Tek kafe değil diğerleri de işgal ediyor. Örneğin manavlar var. Eski kasaları atıyorlar. Nalburcular çimento bile çıkarıyor. Züccaciyeci koymuş kutuları ancak bir insan geçiyor. Bir esnaf içerde ne satıyorsa dışarıya koyuyor. Kutularla sandalyelerle masalarla hepsi işgal ediyor.”*
- Yaşayanların da sorunun bir parçası olduğunu dikkate alarak çöp sorununun çözülemediği belirtildi. Yaşayanların çöplerini dikkatsizce attıklarını, kağıt ve plastik toplayıcılarının çöpleri dağıttıkları, konteynerlerin yerlerinin değiştiği ve sabit yerlerinde durması gerektiği, çöp kutularının yaya akşını engelleyecek biçimde konumlandığı, yeme içme mekanlarının hijyen kontrolünün yeterince yapılmadığı ifade edildi.
- Katılımcılar gerek işletmelerin gerekse trafiğin yarattığı gürültüden rahatsız olduklarını belirttiler. Örneğin Aziz Berker Kütüphanesi yakınında oturan bir katılımcı içkili mekanların yarattığı gürültü sorunundan şikayetçi olduğunu ifade etti. Gürültü kaynağı olarak; trafik, kafeler (Müzik sesi, insan sesi), Atölyeler (Atölyeler zamansız saatlerde çalışmaya devam etmesi) gösterildi.
- Katılımcılar trafik ve yollarla ilgili sorunlar yaşadığını ifade ettiler. *“Öyle bir yere park ediyorlar ki apartmana bile giremiyoruz.”*
- Katılımcılar aydınlatmanın yetersiz olduğunu özellikle Marmaray inşaatı ve çevresinin bu sorunun en çok yaşandığı bölge olduğu belirtildi.
- Katılımcılar tarihi yapıların tahrip edildiğini bir tarihi köprünün yok edildiğini belirttiler.
- Yeşil alanların çok yetersiz olduğunu belirtildi. Sokaklara beton saksılarda bitkilendirme önerildi. Marmaray inşaatının tahribat yarattığı ve sorunlu alanlara neden olduğu belirtildi. Uzun Hafız Sokak'ta yıkılan tarihi köprünün yerine yapılan köprünün estetik açıdan çok yetersiz olduğu ve bu bölgenin kullanılmadığı ifade edildi.
- Arka bahçelerin çok bakımsız olduğu ifade edilirken bu alanların peyzaj düzenlenmesinin zorunlu tutulması önerildi. Belediyenin geçmişte bu tip konulara destek verdiğini ve yeniden bir destek beklediklerini ifade ettiler. *“Bir park yaptırarak zorla ama bir park daha istiyoruz.”*, *“Eski tarihi köprü bizim için çok önemli nostaljik bir yerdi. Yıkıldı yeni köprü çok karanlık, güvensiz bir yer.”*
- Katılımcıların en çok gündeme getirdiği konulardan biri kafelerdir. Kafelerin kaldırım işgal ettikleri, gürültüye neden oldukları belirtilmiştir. Kafelerin çok yayılmasının gelecekte problem yaratacağı ifade edilmiştir. *“Yeşilay Sokakta oturuyorum ama kafeler içeri doğru yayılırsa buralarda kimse oturamaz. Ben de*

oturamam.”, “40 yıldır burada yaşıyorum. Kafelerin sandalyelerini bizim geçiş alanlarımıza işgaliye olarak kullanıyorlar. Hem gürültülerinden hem görüntülerinden şikayetçiyiz.”, “1980den beri Rasimpaşa’da oturuyorum. O zamandan bu yana çok kalabalıklaştı. Kafelerden gençler rahatsızlık duymasa da büyükler bu konuda rahatsız oluyor.”

- Günlük kiralık evlerin sayısında artış olduğu belirtildi. Bununla beraber apart otellerin yaygınlaştığı ifade edildi. Bu durumun aile yaşamını olumsuz etkilediği belirtildi. Apart kullanımların mahallenin üst kesimlerine kadar yayıldığı ifade edildi.
- Katılımcılar komşuluk ilişkilerinin zayıfladığını bir sorun olarak belirttiler. *“Eskisi gibi kimse birbirini tanımıyor sorunlar ondan çözülemiyor.”*
- Kültür ve sanat mekanlarının çok önemli olduğu ifade edildi. Örneğin, Yeldeğirmeni Sanatın varlığının ve sosyal yaşama katkısının önemli olduğunu daha da gelişmesi gerektiği belirtildi.

Odak grup 3- Yaratıcı Sınıf/ Sanatçılar

Toplantı tarihi: 13 Kasım 2017/ TAK

Katılımcılar: (11 kişi) İbrahim Zeki Uysal, Onur Kaçmaz, Hasan Demirezen, Deniz İkizler, Pelin Gület, Sinem Sayar, Ahmet Bulut, Mustafa Kemal Yurttaş, Sena Karahan, Talat Doğan, Işıl Sipal

Toplantı Özeti

- Kaldırımların işgal edildiği ve yayaların bu nedenle çok sorun yaşandığı, özellikle kafelerin, büyük marketlerin problem yarattıkları belirtildi.
- Alandaki en önemli sorunun kamusal mekan eksikliği olduğu ifade edildi. Bu konuda katılımcılar ortak bir görüşte toplandı. Gerek ortak toplanma alanlarına gerek ise yeşil alana ihtiyaç duyduklarını belirttiler.
- Sanatçılar sokağı kullanmak istediklerini belirttiler ama bununla ilgili izlenecek yolu bilemediklerini ifade ettiler.
- Katılımcılar kafelerin hem olumsuz hem de olumlu yanlarının olduğunu ifade ettiler. Kafelerin kaldırımı kullanım biçimleri sorun olarak belirtilirken, kamusal alan eksikliği içinde mahallede sosyalleşme ortamları yaratması olumlu olarak belirtildi. *“Kafeler de esnaf biz de esnaf sayılırız. Yük indirecek bindirecek yer yok ama kafeler park ceplerine masa atabiliyor.”, “Kafeler sokakta bir hayat olmasını sağlıyor. Sokağı aslında daha güvenli hale getiriyor.”*
- Sokaklardan araçların hızlı geçtiği ve hem insanlar hem de hayvanlar açısından tehlike yarattığı belirtildi. Minibüslerin kendi güzergahlarından çıkıp mahalledeki alternatif güzergahları kullanmasının sorun yarattığı belirtildi. (Korna sesi, gürültü, hava kirliliği vb.)
- Sanatçıların önemli bir sorunun da kira artışları olduğu ifade edildi. Kira artış nedenini tek bir olaya bağlamanın yanlış olacağı ifade edildi. Kendilerini de dahil ettikleri etkileri sıraladılar; konumunun çok avantajlı olması, kafelerin açılması, sanatçıların bu alanı tercih etmesi, Erasmus öğrencileri, İstanbul bütününde olan ve Yeldeğirmeni’ni etkileyen diğer olaylar. Atölyelerini kira artışı ile kafelere kaptırmamak isteklerini belirttiler. *“Ben zaten Cihangirden kaçıp gelmişim, o meblağı göze alabiliyorum. Sanatçılar bir yere gidiyor oranın ahengini değiştiriyor. Bodrum katı bir aile tutamıyorken sen ben tutup güzelleştirebiliyoruz değil mi?”*
- Sanatçılar mahalleli ile kaynaşmanın kısmi olarak yaşandığını ifade ettiler. Katılımcılar atölyelerinin kullanım biçimlerinin mahalleli ile iletişimi

etkilediklerini belirttiler. Sanatçıların ve atölye sahiplerinin diğer sakinlerle iletişime geçmesinin yaşanan sorunların çözümüne yardımcı olabileceği ifade edildi.

- Sanatçıların diğer sakinler ile kaynaşması için kamusal alanların yaratılmasının yararlı olacağı belirtildi. Yeldeğirmeni’nde yer alan okul bahçelerinin, kaldırımların, park ceplerinin, hatta sokağın bu anlamda kullanıma açılacağı önerildi. *“Aslında bizim atölyemiz dışarıya açık ve aydınlık bir atölye biz ne yapıyorsak dışarıda izlenebiliyor. Bu biraz içgüdüsel aydınlığı sevmemizden kaynaklanan bir durum herkes tercih etmeyebilir. Bu durum insanları çekmeye başladı. Çok içe kapalı bir atölye olmadık şu ana kadar ne yapıyorsunuz diyenlere çay ikram ederken böyle bir sıcaklık oldu.*
- Sokakların otopark olarak kullanılmasının sorun olduğu ifade edildi. Bulunan her türlü boşluğun araçlar için kullanıldığı belirtildi. Bu boşlukların sadece araçlara ayrılmasının yanlış olduğu vurgulandı. Atölye sahipleri malzeme taşıırken otopark alanı bulamadıklarını var olan otopark ceplerinin dışarıdan gelenlere hizmet ettiğini ve kendileri için işlevsiz olduklarını belirttiler. Mal indirme bindirme işlerini çoğunlukla yolu kapatarak hallettiklerini vurguladılar.
- Katılımcılardan bir kısmı arka bahçelerin ortak kullanımının kamusal alan ihtiyacının giderilmesine destek olacağını düşünürken diğer bir kısmı bu alanların yatak odası vb. özel alanlara yakın olması nedeni ile ortak kullanıma açılmasının sorun yaratacağını ifade ettiler. *“Biz de bu yeşil alan eksikliğiyle ilgili çözüm arıyoruz. Ortak alanda yer alan koca bir boşluk var mesela bizim binamızın bir bahçesi var. Meyve ağaçları var ekime o kadar elverişli ki ama en altta oturan kişiden geçerek girmek gerekiyor. Böyle çok bahçe var. Ekim dikim yapabileceğimiz bu tür bahçeler bile bir işlev kazanabilir. Bu yeşil alan insanlar için bir iletişim kanalı açar. Benim için de ihtiyaç, yaşlı bir teyze için de ihtiyaç bu şekilde buluşma sağlanabilir.”*
- Katılımcılar sokakların temizliğine özen gösterilmediğini ve çöp kutularının yetersiz olduğunu belirttiler.
- Tarihi bir mekan olması nedeniyle dizi çekimleri için kullanılan mekanların varlığından bahsedildi. Dizi çekimlerinin mahallelinin onayı alınmadan yapılmasının yanlış olduğu, sokakların bu nedenle kapatıldığı, evlerin içinde çekilen dizilerin komşularına rahatsızlık verdiği ifade edildi. *“Yeldeğirmeni çekim seti haline geldi Bizim binada da çekim yapıldı ama diğer evlerin mahalle yaşayanlarının onayı alınmadı. Yeldeğirmeni sokaktayım ama sokaktan çıkamıyorum. Bir dakika çekim var çekim var deniliyor. Rahatsızız bu sebepten taşınabiliriz.”*

Odak grup 4- Genç kiracılar

Toplantı tarihi: 29 Kasım 2017/ TAK

Katılımcılar: (11 kişi) Eser Sandıkçı, Gizem Eren Duran, Enis Malik Duran, Özlem Serdar, Mert Meral, Fatma Dilara Evli, Erdem Üngür, Esra Karataş, Soykan Arslanbasat, Eda Yılmaz, Gaye Akpolat

Toplantı Özeti

- Alanda yeterli miktarda kamusal alan olmaması ve mevcut kamusal alanların da amacına uygun olarak kullanılmadığı belirtildi. Mahallenin büyük projelerin etkisiyle sıkıştığı ve çevresiyle bağ kuramadığı, alanın çevresinde yeterince ana arter olduğu, buraya giren trafiğin işlevsel olmadığı, ziyaretçilerin araçlarını mahalle çeperinde bir yere park etmesi gerektiği vurgulandı.
- Bina sayısının artması ve gerekli kamusal yeşil alanların sağlanamadığı, Ali İsmail Korkmaz Parkı'nın peyzaj çalışmasının yeterli olmadığı ve parkta güvenlik sorunlarının yaşandığı, kamusal alan olmamasından dolayı mahalle sakinlerinin Moda ve Halitağa Caddesi'ni kullandığı ifade edildi. *“Apartmandakiler evlerinin önünde ağaç istemiyor evlerinin önünde kedi köpek istemiyor çünkü koku oluyor, yuva yapıyorlar.” “Yeldeğirmeni çok güzel ve cazibe alanı haline gelmiş olabilir ama aynı zamanda çok koca koca binaların ve dar sokakların olduğu yeşil göremediğim bir yer aynı zamanda.” “Hepimizin derdi kamusal alan. Yeldeğirmeni Sanat'ın karşısındaki otoparkı parka dönüştürdüler ama çok çirkin bir peyzaj çalışması var. Alanın tek parkı ama çok farklı bitkiler olduğundan parklık bir tarafı kalmadı. Özellikle en arka kısmında ciddi bir güvenlik sorunu var.”, “Moda'da oturanlar orayı beğenmeseler de denize inebileceğini biliyorlar ya. Bizde hiç öyle bir şey yok. Mesela otobüs var, büyük bir yol geçiyorsun. Bizde denize inerken stres artıyor mahalleye gelince oh be diyorsun.”*
- Kaldırımların dar olması ve mevcut işgaller sebebiyle yaya erişiminin sağlanamadığı belirtildi. Kaldırım malzemelerinin (döşeme malzemesi, babalar) tahrip edilmiş olduğu, kaldırımların dar olmasından dolayı yaya erişiminin sınırlı olduğu, kaldırımlara motorların bırakıldığı, kedi evlerinin kaldırmı işgal ettiği ifade edildi. *“Benim en yoğun yaşadığım sıkıntı, yaya olmak. Kaldırımlar hakikaten dar. Ya motorların parkı ya araçların belli bir kısmı var. Kesintisiz yürümenin imkanı yok. Bir noktada sokaktan yürümek gerekiyor. Onda da sokaktan yürüyorum artık kaldırımdan yürümüyorum”*
- Katılımcılar işletmelerin, trafiğin ve devam eden inşaatların yarattığı gürültüden rahatsız olduklarını belirttiler. İnşaatların artması ve buna bağlı kirlilik ve gürültü sorunu olduğunu ifade edildi.
- Çöp, geri dönüşüm ve çeşitli alanlarda hijyen sorunlarının bulunduğu belirtildi. Çöp kutularının sayıca yetersizliği, Geri dönüşüm kutularının çoğaltılması gerektiği, mahallede koku ve kirlilik sebebiyle kedi ve köpek istenmediği, sokak hayvanlarına verilen besinlerin (çiğ et, ekmek vb.) sokakta yarattığı kirlilik yarattığı ifade edildi.
- Mahalledeki yapıların fiziksel durumlarıyla ilgili güvenlik sorunlarının bulunduğunu ifade edildi.
- Mahalleye büyük yatırımcıların gelmesinin daha büyük tehlike yaratacağı, bu bağlamda kafelerin niceliğinin artmasının değil niteliğinin azalmasının daha

büyük bir sorun oluşturacağı, kafelerin hijyen ve çalışma koşulları açısından denetlenmesi gerektiği belirtildi.

- Mahalleye artan talebin konut ve işyeri fiyatlarını yükselttiği, buna bağlı olarak yaşayanların sürekli değişkenlik gösterdiği belirtildi.
- Katılımcılar, mahallede sosyal birlikteliği ve paylaşımı arttıran etkinliklerin düzenlenmesi ya da desteklenmesi gerektiğini belirttiler. *“Aidiyet mesela. Kendimi en ait hissettiğim yer de burası aslında. Bu kirayı da onun için veriyorum. Mahalleliyi bir araya getirecek etkinliklerin yapılması önemli. Ayda bir gün festival gibi şeyler yapılabilir kabul görürse yayalaştırma bile olabilir.”*
- Mahallede bulunan küçük esnafın da mahallenin kamusal niteliğine katkıda bulunduğu ifade edildi.

Odak grup 5- Kafe işletmecileri

Toplantı tarihi: 29 Kasım 2017/ Rasimpaşa Mahalle Evi

Katılımcılar: (12 kişi) Mustafa Eren, Barış Biberoglu, Eren Noyan, Adnan Avcı, Sezen Eda Göle, Çağrı Alver, Doğa Usta, Zeki Kulaç, Sahra Daşdemir, Heval Elçi, Birkan Akın, Harun Uysal

Toplantı Özeti

- Mahallenin Rıhtım tarafının otellerle, doğusunun tramvay yolu ile güneyinin ise Halitağa Caddesi ile fiziksel olarak sınırlandığı ve bu alanda sıkışık kaldığı belirtildi. *“Bizim Yeldeğirmeni’ne açılabilme sebebimiz, sosyal dokusu var ama bir de fiziksel sınırı var. Rıhtım’dan baktığımız cephede oteller sınır oluşturmuş; tramvay tren yolu bir sınır oluşturmuş; diğer taraftan Halitağa bir sınır. TAK ve Yeldeğirmeni Sanat’ın burada olması olumlu yoksa biz buraya hapsolmuş durumdayız.”*
- Kadıköy’ün en ulaşılabilir noktası olduğu ve var olan kültür sanat potansiyelinin görünür kılınması gerektiği ifade edildi. Mahalle dışından gelen müşterilerinin mahalleyi beğendiği fakat gelenlerin Yeldeğirmeni’ne ait yerel değerlere ilişkin bilgi edinemediklerine değinildi. Bazı sokaklarda yaşayan esnafın bile birbirini tanımadığı, en azından mahalle ölçeğinde tanıtımların yapılması gerektiği, bu sayede yerel etkinliklerin de işbirliği ile çözülebileceği, ayrıca kafelerin atölye sahiplerine çeşitli konularda destek verebileceği belirtildi. *“Müşterilerimle ilgili bir şey söyleyebilirim. Yeldeğirmeni ile ilgili hiçbir fikri olmayan insanlar ve geldiklerinde ne kadar güzel bir yer olduğunu söylüyorlar.”*, *“Benden öte başka bir sosyal gruba mensup olarak, çoklu olmakla, mahalleli olmakla, kafeye nalburun yan yana durabilme ihtimaliyle seviyorum belki de. Ama Cihangir’de gördüğümüz soylulaşmış bir mahalle olma ihtimali de olabilir diye korkuyoruz.”*
- Mahalle genelinde yapıların baskın olduğu ve yeterli miktarda yeşil alan olmadığı ifade edildi. Bu konuda katılımcılar ortak bir görüşte toplandı.
- İşletmecilerin dükkan önünde ayakta durmasının bile kaldırımı kullananlar açısından sorun yarattığı, alanda kaldırıma ayrılan alanların bu denli azken park ceplerine de ayrı bir alan ayrılmasının doğru bulunmadığı vurgulandı. *“Ben kapının önünde durduğumda sokaktan geçen insanlar sıkıntı yaşıyorlar. Kaldırımdan geçenleri rahatsız ediyor. 2 kişi geçemeyen kaldırımlar varken araçların park etmesi için kaldırıma bu kadar az alan ayırmak büyük sıkıntı.”*
- Mevcut durumda işletmelerin kendi imkanlarıyla sokağı aydınlatmaya çalıştıkları, aydınlatma elemanlarının yetersiz olduğu, alanda buna bağlı güvenlik sorunlarının oluştuğu ifade edildi.

- Bazı sokaklarda araç yoğunlukları ve araç hızlarının oldukça fazla olduğu; bu sorunun hem insanlar hem de hayvanlar açısından tehlike yarattığı belirtildi. Mahallede hız sınırlaması ve tümsekler yapılması önerildi.
- Sokakların otopark olarak kullanılmasının sorun olduğu ifade edildi. Bulunan her türlü boşluğun araçlar için kullanıldığı, bu boşlukların sadece araçlara ayrılmasının yanlış olduğu vurgulandı. Alanın dışında, alana yakın bir konumda otopark sağlanması önerildi. Ayrıca, önemli ulaşım bağlantılarına yakın olması ve park ceplerinin ücretsiz olması nedeniyle mahalle sakinleri dışında da park ceplerinin kullanıldığı ifade edildi. İşletmelerin malzeme taşıırken ve toplu ürün satışlarında indirme-bindirme alanı bulamadıklarını, var olan park ceplerinin dışarıdan gelenlere hizmet ettiğini ve kendileri için işlevsiz olduklarını belirttiler. Ancak kendi arasında anlaşan işletmelerin indirme-bindirme için ayrılan cepleri ortaklaşa kullandıkları ifade edildi.
- İşletmelerin önemli bir sorununun da kira artışları olduğu ifade edildi. Mahallenin emlak baskısı altında savunmasız hale geldiği, emlakçıların bu konuda rollerinin büyük olduğu belirtildi. *“Bütün bunları konuşurken daha büyük yatırımcının gelmesi daha büyük tehlike olurdu. Bunun önemini anlatmalıyız. Çoğumuz iş hayatından sıkılıp kafe açmış insanlar. Kafenin kendi kendini döndürmesi bile yetiyor.”*
- İşletmeciler olarak fonksiyonlar açısından uygun yerler; Halitağa Caddesi'yle bağlanması açısından Karakolhane Caddesi; TAK'ın bulunması, köprüyle bağlantısı olması sebebiyle Duatepe Sokak; estetik değerleri ve canlılığı nedeniyle İskele Sokak olarak gösterildi. İşletmecilerden söz alan bir katılımcı ise, bunun kafe kullanıcılarının nasıl bir mekanda bulunmak istediğiyle ilişkili olduğunu ifade etti. Örneğin Küff'ün müşteri potansiyelinin yalnızca Karakolhane Caddesi'nde bulunmasından olmadığını, kalabalıktan uzak sessiz bir yerde bulunmak isteyen kullanıcıların başka yerleri de tercih edebileceğini belirtti. Başka bir katılımcı ise, Duatepe Sokak'ın mimari karakterinde giriş katların dükkan olarak tasarlandığı, geçmişten bu yana sinema ve fırın gibi fonksiyonlarının bu sokakta yer almasının bundan kaynaklandığını, bu potansiyelin geçmişte de düşünülerek bu şekilde bir yönelim olduğunu belirtti. Ayrıca Duatepe Sokak'ta İskele Sokak ve Uzun Hafız Sokak'a oranla daha az araç geçişi olması ve iyi bir yaya aksı olmasının da bunu desteklediğini ifade etti.
- Toplantıya katılan kafe işletmecilerinin %40'ının bu mahallede oturduğu tespit edildi. Katılımcıların çoğu işletmelerine dair tedirginliklerinin dışında, burada yaşayan olmanın önemli olduğu ve buna yönelik tehditlerin kendileri için daha önemli olduğunu vurguladı.
- Yeldeğirmeni'nde bulunan kafe ziyaretçilerinin %80'inin mahalle sakini ve sabit bir kitle olduğu ifade edildi. Yalnızca hafta sonu saat 11:00-15:00 arasında mahalle dışından gelenlerin bir yoğunluk oluşturduğu belirtildi. *“Hafta sonu elbette bir kalabalık var ama %80 sabit kitle. Birçoğu ismini bilerek hitap ettiğimiz kişiler.”*, *“Tasarımın gelişmesi, ulaşımın kolaylaşması -yürüyerek gelmesi için demiyorum ama ailecek araçla gelenler için yakınlarda otoparkların olması- gerekiyor. Yolların yayalaşması bizim için iyi olabilir ama cidden oturanlar için trafiğe kapatılması bir sorun. Ayda bir 2 ayda bir böyle bir durum olabilir.”*
- Katılımcı işletmecilerden 2 tanesi arka bahçeleri kullandıklarını belirtti. Burada oluşan gürültü sorununu apartman sakinleriyle görüşerek çözdüklerini; işletmelerin yaşayanların uyku saatleri dışında (saat 10:00-

23:00) arka bahçeyi kullandıkları ifade edildi. “Kendimiz ne kadar etkileniyorsak öyle davranıyoruz. 8’de dükkanı açıyoruz ama bahçe 10dan önce açılmıyor. Bu problemle ilgili diyalog halindeyim. Ekstra gürültü olacaksa ben de bildiriyorum. Rahatsız olurlarsa da bir sıkıntı da olursa direk bana geliyorlar. 2’ye kadar ruhsatımda iznim var ama 11de bahçeyi kapatıyorum.”, “Bizim arka bahçemiz yok mesela. Sigara içmeye kapının önüne çıkıyorlar. Bizimkiler aslında iyi biraz daha sessiz konuşurlarsa memnun olurum dediler. Bütün müşterilerimi tek tek burası bir mesken diye uyardım. Hiç kimse de itiraz etmedi.”

- Tarihi bir mekan olması nedeniyle dizi çekimleri için kullanılan mekanların varlığından bahsedildi. Dizi çekimlerinin mahallelinin onayı alınmadan yapılmasının yanlış olduğu, sokakların bu nedenle kapatıldığı, yaşayanların evlerine bile erişmekte sıkıntı yaşadıkları ifade edildi.

EK F- SAHA ARAŞTIRMASINDA KULLANILAN ANAHTAR SORULAR

A) DEMOGRAFİK BİLGİLER

B) ATÖLYENİN NİTELİĞİ

- 1)Ne atölyesi?, Ne üretimi yapıyor? Kullanımlar?
- 3)Kaç yıldır Yeldeğirmenindesiniz? Bundan önce nerede çalışıyordunuz?
- 4)Atölyeniz ne zamandır aktif ?
- 5)Atölyede kaç kişi çalışıyor?
- 6)Daha önce Yel değirmeni'nde bir atölyede bulundunuz mu?
- 7)Mülk sahibi misiniz? Kiracı mısınız?

B)SANATÇI İŞ AĞI İLE İLGİLİ SORULAR

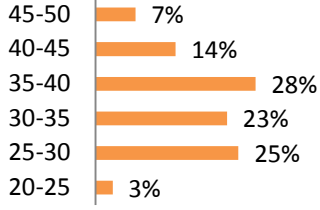
- 1)Yeldeğirmeni'ndeki diğer sanatçılarla iletişiminiz var mı?
HARİTADA GÖSTERİN
- 2)Bu iletişim/iş ağı ne şekilde gelişti?
- 3)Buradaki bağlantılarınızı kullanarak iş aldığınız oluyor mu? Cevabınız evetse detaylı olarak bu süreci anlatabilir misiniz? *HARİTADA GÖSTERİN*
- 4)Bu ilişkilerinizi hangi amaçla kullandığınız oluyor?
- 5)Bu etkileşimi canlı tutmak adına özel bir çabanız var mı? Nasıl tutuyorsunuz?
- 6)Bu etkileşim sizde kendi disiplininizin dışına çıkma fikri yarattı mı?
- 7)Yeni bir atölye sahibi kendi bu ağın içinde kolaylıkla bulabiliyor mu?
- 8)Yeldeğirmeni bir sanatçı için nasıl bir öneme sahip?
- 9)Atölyenizi Yeldeğirmeni dışında açsaydınız yine aynı şekilde bir iş ağı olabileceğini düşünüyor musunuz? Taşındığınız takdirde orada da benzer bir ağ kurar mısınız?
- 10)Yabancı sanatçılarla ne kadar etkileşim içerisindeyiz?
- 11)Yaratıcı sektörden bütün yakın tanıdıklarınızı düşünürsek, bunların ortalama yüzde kaç Yeldeğirmeninden?
- 13)Yeldeğirmeni dışında kurumsal bir sivil toplumun parçası mısınız? (sanatçı kolektifi, dernek, oda, vs.) Türünü nitelendirebilir misiniz?
- 14) Mahalle içindeki donatı alanlarını kullanıyor musunuz?

C)MAHALLE İLE ETKİLEŞİM SORULARI

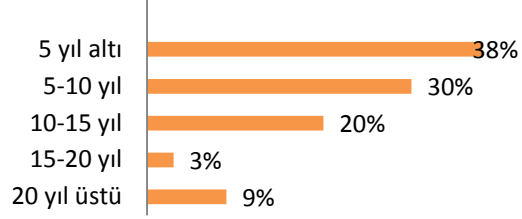
- 1)Mahallede yaşayan kaç kişiyi ismiyle tanıyorsunuz (yaratıcı sektörler dışında)?
-10 kişiyi *HARİTADA GÖSTERİN*
- 2)Mahalle esnafı ile ilişkiniz var mı? Ne tip alışverişlerinizi mahalle içinde yapıyorsunuz?
- 3)Mahalleli ile aranızda olumsuz bir ilişki var mı?
- 4)Mahalleli ile ne tip bir etkileşim içerisindeyiz? Bu etkileşim nerelerde oluyor?
(ziyaret, mekânsal...)
- 5) Sizden ne konularda yardım isterler, hangi konularda yardım edersiniz?

EK G- SAHA ÇALIŞMASI KATILIMCILARININ DEMOGRAFİK VERİLERİ

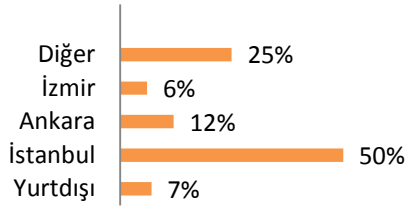
Yaş aralığı

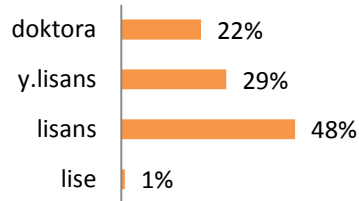
Mahallede ikamet süresi

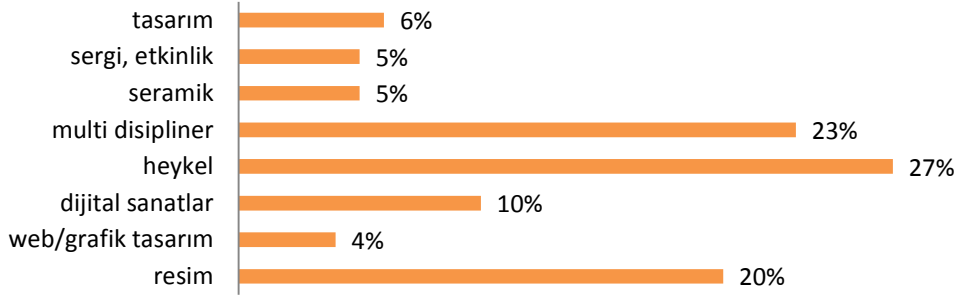
Doğum yeri

Eğitim durumu

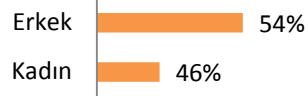
Üretim türü

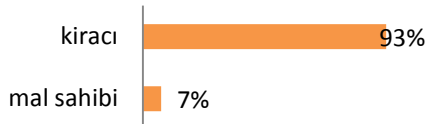
Medeni Durum

Cinsiyet

Mülk sahipliği

İkamet yeri

ÖZGEÇMİŞ

Ad-Soyad : Alp Can Arısoy
Doğum Tarihi ve Yeri : 25/09/1982, AnnArbor/ABD
E-posta : alparisoy@gmail.com

ÖĞRENİM DURUMU:

- **Lisans** : 2005, MSGSÜ, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü
- **Yüksek Lisans** : 2009, Politecnico Di Milano, Mimarlık Fakültesi, Kent ve Kentsel Peyzajı Programı

MESLEKİ DENEYİM:

- 2010-2018 yılları arasında ÇEKÜL Vakfı'nda Kent Çalışmaları Koordinatörü olarak çalıştı.
- ÇEKÜL Akademi bünyesinde Kentsel Canlandırma dersleri verdi

DOKTORA TEZİNDEN TÜRETİLEN YAYINLAR VE SUNUMLAR

- **Arısoy, A.** (2013). Yeldeğirmeni Mahalle Yenileme Projesi. A. Alpan (Ed.), *23.Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu, Kentsel Mekana Müdahale* (s. 320–327). İstanbul: MSGSÜ.
- **Arısoy, A.** (2014). *Yeldeğirmeni Deneyimi*. İstanbul: Cekul Vakfı.
- **Arısoy, A.** (2015). *Yerel örgütlenme ve kentsel yenileme: Yeldeğirmeni örneği* 3.Koruma ve Peyzaj Mimarlığı Sempozyumu Bildiri Kitabı
- **Arısoy, A.** (2018). “*Istanbul*”, “*The Potato Plan collection : 40 cities through the lens of Patrick Abercrombie*” içinde, (s108-109). (Ed Züger, M., & Christiaanse, K.) Zurich: Nai010.
- **Arısoy, A.** (2019). “*Kendiliğinden olanı yönetmek*”, *Birikim*, 358-359 (s31,35)
- **Arısoy, A.** (t.y.). “*Bridging and bonding social capital in gentrifying neighborhoods: ‘Yeldeğirmeni district in İstanbul’*”. *AZJournal* (Yayınlanmamış/ Kabul tarihi Nisan2019)
- “Mahalle'nin Korunması ve Yeldeğirmeni Örneği,” *TKB 2012 Bursa Buluşması, Bursa*, 6.9. 2012
- “Kentsel Ölçekte Koruma ve Canlandırma, Yeldeğirmeni Örneği”, *2012 Vakıflar ve Şehir Kültürü Kongresi, Ankara*, 12.10.2013
- “Korumada Kültür Odaklı Yaklaşımlar”, *Kültürel Mirasın Korunması Uluslararası Bursa Sempozyumu, Bursa*, 17.10.2017

